

TASAVVUF SOHBETLERİ

Bölüm 2

Prof. Dr. Mehmet Halil Oryan

www.ilimvetasavvuf.com

Önsöz

Web sitemizde İlim ve Tasavvuf ile ilgili makale ve yorumlar yayınlanırken, tasavvufu daha yakından tanımak için Tasavvuf Sohbetleri adıyla yeni bir yazı serisi yayınlamaya çalışıyoruz. Bu sohbetlerde tasavvufun gerçek yüzünü görmeyi amaçlıyoruz.

Tasavvuf **Dilallah**'tır. Yani Allah Teâlâ'nın Gönül Bahçesidir. Bu nedenle diğer bütün ilimlerden üstündür. Tasavvufu anlamak ve yaşamak için özel ve zor bir eğitim süreci gerekir. Seyr-i sülûk dediğimiz bu eğitim süreci ancak kâmil bir mürşidin yönetiminde mümkündür. Bu nedenle bugün için gerçek bir tasavvuf eğitimi almak kolaylıkla elde edilebilecek bir şey değildir. Çünkü zamanımızda birçok sahte mürşidler ortalıktadır.

Web sitemizin sloganı: Üç güzellik: İman, İlim, Tasavvuf. Burada tasavvuf üçüncü aşamadır. Kişi önce sağlam bir İslam inancına sahip olması gerekir. Bu inanca sahip olduktan sonra, kendisini İslami ilimler konusunda yetiştirmesi gerekir. İslami ilimler içinde evreni tanımak da vardır. Bu sebeple Allah'ın varlığını ve İslam dininin temellerini inkar etmeyen müsbet bilimler de bu kapsamın içindedir. Ancak Allah'ı ve onun dinini inkar eden bilim anlayışları Müslümanlar için faydasızdır. Bunlar bizim ilim adı altında anladığımız hususlar dışındadır. Sağlam bir iman ve yeterli bir ilim bilgisine sahip olan kişiler artık tasavvufu öğrenmek ve uygulamak için kâmil bir mürşid arayışına başlayabilirler. Eğer kâmil bir mürşid yönetiminde seyr-i sülûklerini tamamlarlarsa gerçek bir tasavvuf ehli, gerçek bir sufi olurlar. Bu sonuç insanı mükemmelleştirir. İnsan böylece kemâle erer ve Allah Teâlâ'nın rızasına kavuşmuş olur. Bu ise bütün dünya ve ahiretteki nimetlerden daha üstündür.

“Allah hikmeti kime dilerse ona verir. Kime de hikmet verilirse, ona büyük bir hayır verilmiş demektir. İşte bunu ancak üstün akıl sahibi olan kimseler anlar.” (Bakara, 2/269)

Web sitemizde yayınladığımız Tasavvuf Sohbetlerinin bir kısmını “Tasavvuf Sohbetleri, Bölüm 1” adıyla e-kitap olarak yayınladık. Şimdi de “Tasavvuf Sohbetleri, Bölüm 2” yi yayınlıyoruz. Diğer bölümleri de zamanla yayınlamaya çalışacağız. Başarı Allah'tandır.

Prof. Dr. Mehmet Halil Oryan

İstanbul, Ocak 2024

Özgeçmiş

Prof. Dr. Mehmet Halil Oryan, 1947 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. 1964-1968 yıllarında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Bölümünde lisans eğitimi gördü. 1968-1973 yıllarında Almanya'daki Göttingen Üniversitesi'nde matematik lisans eğitimi aldı. 1977 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Bölümü'ne asistan olarak girdi. 1979 yılında burada doktorasını yaptı. 1985 yılında aynı bölümün Cebir ve Sayılar Teorisi Kürsüsüne Doçent olarak atandı. Aynı kürsüde 1996 da Profesör oldu. Buradan 2004 yılında emekli oldu.

Profesör Oryan ulusal ve uluslararası dergilerde makaleler yayınlamıştır. Yüksek lisans ve doktora tezleri yönetmiştir. İÜFF Mecmuasının yayın kurulu ve İMKB Dergisi'nin hakem heyetinde görev yapmıştır. 1998-2000 yılları arasında İÜ Matematik Araştırma Merkezi Müdürlüğü görevinde bulunmuştur.

Mehmet Halil Oryan Sufidir. Küçük yaştan beri tasavvufla ilgilidir. Hacı Bayram Veli (ks) ın müridi olan Hakkı Şiştari (ks) ın talebesidir. Tasavvuf ile ilgili makalelerini www.ilimvetasavvuf.com ve www.scienceandsufism.com adlı web sitelerinde yayınlamaktadır

İçindekiler

Önsöz

Özgeçmiş

Tasavvufî İlgili Güzel Sözler

Nefsin Özgürlüğü ve Ruhun Özgürlüğü

Ramazan Ayının Fazileti

Tasavvufî Hikmet Makamı

Namazın Sırları ve Güzellikleri

Sufilerin Namaz Hakkındaki Görüşleri

İbn Arabî (ks) Hazretleri

Vahdet-i Vücûd

Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şühûd

Hakikat Arzı

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Şeb-i Aruz (Düğün Gecesi)

Yunus Emre (ks)

Şeyh Galib ve İnsanın Değeri

Hüsn ü Aşk

Su Hayatın Sırrıdır

Su Kasidesi

Kaynaklar

Tasavvufî İlgili Güzel Sözler

İbn Arabî (ks)

“Ey Allah’ın rızasını kazanmak ve O’na vasıl olmak için Şerîattan Tarîkate, oradan Hakîkate, oradan da Marifete doğru yol almak isteyen kişi! Bir kimseyi gökte uçarken, deniz üzerinde yürürken, ateş yerken ve bunlardan daha inanılmaz şeyleri yaparken görsen de, bu kimsenin Allah’ın emirlerinden ve Resulallah’ın sünnetlerinden bilerek birisini terk ettiğine şahit olsan; iyi bil ki, bu kimse keramet ve Sıdarda davası güden bir yalancıdan başkası değildir. Gösterdikleri de keramet değil, istidracdır!”

Necmeddîn-i Kübra (ks)

“Şerîat, vapur gibidir. Tarîkat, kutup yıldızı gibi, Hakîkat ise (deniz dibindeki) inci gibidir. Kim o inciye sahip olmak isterse mutlaka vapura binmeli bir kutup yıldızının yardımı ile denize açılmalıdır. İncinin yeri ancak böyle bir vasıta ve böyle bir işaretle bulunabilir. Kim böyle yapmazsa gerçek maksad olan hakikat incisine sahip olamaz.”

Sultan Veled (ks)

“Bir Şah ki, ne aşağıdadır ne yukarıdadır, nerededir?

Bir hazine ki, ne bizimledir ne bizden ayırır, nerededir?

Orada burada deme de, doğru söyle nerededir?

Alem tamamen O’dur, bu hakikati gören nerede?”

Necmeddîn-i Dâye (ks)

“Ey Âdem! Nâme-i ilâhının nüshası sensin,

Ve cemâl pâdişâhının âyinesi sensin.

Âlemde her ne varsa senden hâriç değildir.

Her ne istersen kendinden iste ki hep sensin.”

İmâm Rabbânî (ks)

“Aziz kardeş, zaman çalışma zamanıdır, konuşma zamanı değil. Zâhir ve Bâtın ile gönlü Cenâb-ı Hakk’a bağlamak gerekir. Allah’ın izni olmadan O’ndan başkasına bakmamak gerekir. Mısra: Budur, bunun dışındaki her şey hiçtir!”

Fuzûlî (ks)

“Umdugum oldur ki mahrûm olmayam didârdan,

Çeşme-i vaslun vire men teşne-i dîdâre su”

İsra Suresi, 17/85. Ayet

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ
مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

Meal

Ve sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. Size pek az ilim verilmiştir."

Nefsin Özgürlüğü ve Ruhun Özgürlüğü

Günümüzde en çok kullanılan kelimelerden biri özgürlük kelimesidir. Herkes özgür olmayı kendileri için çok önemli bir özellik olarak görmektedir. Bütün ideolojiler, felsefeler ve siyasi görüşler insanlara özgür olmayı hedef olarak göstermektedir. İnsanları özgür düşünmeye çağırmakta ve insanlar özgür düşününce kendi iddialarına ve düşüncelerine katılacaklarını ümit etmektedirler.

Özellikle seküler/modern dünyada özgürlük kavramı tılsımlı ve vazgeçilmez bir özellik olarak algılanmaktadır. Onsuz hiçbir şeyin insanı mükemmel hale getirmeyeceğine inanılmaktadır. Ancak İslam açısından, seküler dünyanın düşündüğü özgürlük anlayışı geçerli değildir ve seküler dünyanın kabul etti özgürlük anlayışının İslam açısından kabul edilmesine imkan yoktur. Çünkü seküler dünyadaki özgürlük anlayışı, insanın imanına, inancına ve İslam'ın algılanmasına zarar verebilir.

Özgürlüğü İslam'a göre iki şekilde inceleyebiliriz: Birincisi nefsin özgürlüğü, ikincisi ruhun özgürlüğüdür. Bu iki özgürlük aslında birbirine tamamen zıt olan iki durumdur.

Nefsin Özgürlüğü

İnsan yapısı ruh, akıl, nefis ve bedenden oluşmaktadır. Nefsin yaratılıştan gelen özellikleri vardır. Bu özelliklere göre nefis, insana daima Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı hareket

etmesini emreder. Bu nedenle bu nefse “nefs-i emmare” (kötülüğü emreden nefis) denir. Bu nefsin dünya zevkleri ile ilgili arzuları hiçbir zaman sona ermez. Yani nefis hiçbir zaman dünya zevkleri ile tatmin olmaz, daima daha fazlasını ister. Şeytanda nefse daima azgınlık yapması için fısıldar. Bu fısıldamalar nefsin arzularını artırır. Nefis bu arzularını yerine getirmek için insanı zorlar.

Nefsin bu durumu İslam’a inanmayan insanlar için gayet doğaldır. Nefsin bu isteklerinin yerine getirilmesi o insanlara bir yerde özgür olmakmış gibi gelir. Nefsin bütün arzularının kişiyi mutlu edeceğini düşünerek onların yerine getirilmesine çalışır. İşte nefse tanınan bu serbestliğe nefsin özgürlüğü denir.

Seküler dünyanın anladığı özgürlük kavramı nefsin bu özgürlüğüdür. Bu özgürlüğün hedefi insanın maddi olarak, ne olursa olsun kendisini tatmin etmesidir. İnsanı yanlış yollara sürükleyen bütün eylemlerinin nedeni nefsin bu özgürlüğüdür. Nefsin arzularının ve eğilimlerinin aklın yönetiminde dizginlenmesi önemlidir. Bunun içinde akıl, insanın hem maddi hem de manevi yapısına zarar verecek eylemlerden uzak durmasına çalışmalıdır. Burada akli yönlendirecek olan Allah Teâlâ’nın emir ve yasaklarıdır. Akıl bu emir ve yasakları bilip iyice özümledikten sonra, bu bilgileri nefsin davranışlarına uygulaması gerekir. Eğer akıl bunda başarılı olursa, insan nefsinin esiri olmaz. Bu durumda nefsin özgürlüğü kısıtlanmış olur.

Ancak insanların büyük bir çoğunluğu bugün maalesef seküler, yani dünyevi bir hayat sürdürdüğünden İslami eğitim alamamaktadır. Böylece Allah’ın emir ve yasaklarından ve onların öneminden habersizdir. Bu nedenle böyle bir insanın akli, nefsin arzularını ve eğilimlerini dizginlemekte yetersiz kalır. Hatta bu olumsuz arzuları teşvik bile edebilir. Bunlarla ilgili toplumumuzda birçok örnekler verebiliriz.

İnsanlarımız çok rahat bir şekilde yalan söyleyebilmekte ve başkalarını aldatabilmektedir. Bu davranışlardaki amaç dünya menfaattir. Bu yalan ve aldatmalarla her gün karşılaşmaktayız. Bu durum insanlara artık normal gelmekte ve bunu nefsinin ve şeytanın bir kışkırtması olduğunu fark edememektedir. Onlara göre aldatmak da bir çeşit özgürlüktür. İnsanlar birbirlerini görerek bu yanlış eylemlerini sürdürmektedirler. Onlara göre amaç çıkar, menfaat elde etmektir. Bunu bir çeşit akıllılık olarak ve insanın en tabii hakkıdır diye düşünmektedirler. Ancak Allah’ı ve ahireti unutan bu insanlar, bir gün yaptıklarının hesabını vereceklerini düşünmemektedirler. İslam’da kul hakkına ne kadar önem verildiğini bilseler bu işlere girmezler.

İnsanlar yaptıkları her türlü şerrin ve haksızlığın karşılığını muhakkak göreceklerdir (Zilzal, 99/7,8). Nefsin bu aldatma arzularına, insan akli doğru düşünme ile karşı koyabilir. Bunun için İslami bir eğitim almış olan akıl gereklidir. Akıl bu eğitimle eğriyi doğruyu birbirinden ayırabilir. Kalbindeki Allah inancı ile nefsinin bu kötü davranışlardan uzaklaştırabilir. Maalesef böyle bir durum toplumumuzun büyük bir kesiminde mevcut değildir. İnsanlarımızın büyük çoğunluğu batılı olmak için onların seküler yolunu takip etmekte, nefesine her türlü özgürlüğü tanımaktadır.

İslam içki içmeyi yasaklamıştır. Fakat seküler dünyada içki içmek serbesttir. Hatta bazı faydaları var diye insanları heveslendirmektedirler. İçkinin insanı neşelendirdiğini, keyif verdiğini, dertlerini unutturduğunu söylerler. İnsan da bunların etkisinde kalarak içki içmeye meylederler. Bu da nefsi çok mutlu eder. Artık içki içmek onun için sonu gelmeyen bir özgürlüktür. Fakat insan bunun olumsuz sonuçlarını hem maddi hem de manevi bakımdan yaşar. Vücut sağlığı bozulur, yakınlarına ve çevresine dengesiz ve rahatsız edici davranışlarda bulunur. Daha ileri giderek içki masalarında kavgalara ve cinayetlere sebep olabilir. Alkole alışan insan hem kendi hayatını hem de ailesinin ve toplumun hayatını cehenneme çevirir. Bu durum nefsin özgürlüğünün bir sonucudur.

Zina etmeyi de örnek olarak verebiliriz. Ülkemizde zina suç değildir. Bu nedenle nefsin en çok arzu ettiği karşı cinsle birlikte olma eylemi serbestçe yapılabilir. Fakat bu insanı tatmin eder mi? İnsan zinada az bir süre zevk yaşar, ancak daha sonra ruhunun bunu kabullenmemesi nedeniyle, iç dünyasında bir huzursuzluk ortaya çıkar. Aslında tatmin olmamış ve rahatlamamıştır. Bu durumda nefis tekrar zinayı arzu eder ve insanı ona yönlendirir. Böylece insan bir huzursuzluk ve günah sarmalı içinde kalır.

Aklî İslami bir eğitimle, bunun yanlış olduğunu farkında değilse nefsinin bu isteklerine engel olamaz. Hatta onu destekler. Seküler dünyada yapılan şu propagandalar akli yanlış yere yönlendirir: zina bir uygarlık göstergesidir, insanın en tabii hakkıdır, hayatın zevklerini serbestçe yaşa. Ancak bu davranışların toplumda birçok olumsuz sonuçları da vardır. Bu davranışlar sonunda aileler paramparça olur. Her iki cinsin birbirine karşılıklı güvenleri sarsılır. Çünkü eşler aldatılmayı hiçbir zaman içlerine sindiremezler. Bunun sonunda aileler yıkılır.

Toplumumuzdaki kadına şiddet olayının bir nedeni de insanların zina yapmaya olan istekleridir. Şehvet insanın en güçlü isteklerinden biridir. Bu şehvet isteği yasal olan yollardan tatmin edilemezse, yasal olmayan yollardan tatmin edilmeye çalışılır. Bu da zinanın tercih edilmesi demektir. Bunun sonucunda insanların normal düşünce melekeleri dumura uğrayarak, tamamen nefsin ve şeytanın esiri olurlar. Bu iki düşman da insanı her türlü yanlış eyleme sürüklerler. Bu eylemler kavga, şiddet ve cinayetlere sebep olurlar.

Bu nedenle toplumumuzda en çok şikayet edilen kadına şiddet eylemlerinin bir sebebini zinada aramak gerekir. Kadın cinayetlerinin bir kısmı gayri resmi birlikte yaşanan ilişkilerden olmaktadır. Kadın bu ilişkiden vazgeçmeye kalkınca erkek şiddet kullanmakta ve cinayet işlemektedir. Bu da insandaki şehvet duygusunun esiri olan nefsin kışkırtması ile olmaktadır. İnsan akli gerekli eğitimden yoksun olduğundan buna mani olamamaktadır.

Seküler dünya zinayı modern ve ilerici bir davranış olarak gördüğünden, zinanın bu olumsuz yönleri ihmal edilmektedir. Bunun sonunda da toplumumuzda kadın ve erkeğin birbirlerine güvenmesi ortadan kalkmaktadır. Bu ise aile hayatının bozulması demektir. Bunun sonunda aile dışı resmi nikahsız birliktelikler çoğalmakta ve bu da toplumun yapısını çökertmektedir. Bu ilişkilerden doğan çocuklar da toplum için çok büyük bir sosyal problem oluşturmaktadır.

Nefsin özgür oluşu ile nefsin isteklerini serbestçe yerine getirebilmesi sonunda toplum hayatı

yoğlaşır ve huzursuz, güvensiz bir topluma dönüşür. Böyle toplumlarda bazı insanların nefsin özgürlüğünü teşvik ettikleri görülmektedir. Bunların amacı maddi gelir elde etmektir. Ama bu toplumun çoğunluğu için bir yıkımdır. Bu yıkım hem maddi hem de manevi bakımdandır. Maddi yıkımlar toplumun huzurun ve güvenin bozulması, insanların birbirine sevmemesidir. Bu durum fırsat oldukça diğer insanları kolaylıkla aldatmanın kapısını açar. Manevi yıkım ise insanların işledikleri günah dolayısıyla ahiret hayatlarında azaba uğramalarıdır. Bu yıkım ebedi olduğundan dünyadaki maddi yıkımlardan çok daha önemli ve dehşetlidir. Bu nedenlerle İslam zinayı haram kılmıştır. Çünkü zinanın günahı insanı hem dünyada hem de ahirette çok zarara uğratabilecektir.

Seküler dünyada insanlara daima hayallerini yaşamayı ve arzularını kısıtlamamalarını tavsiye eden görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşleri ileri sürenlerin amaçları nedir? Bazıları kendi düşüncesi olarak ileri sürerken, bazıları da bunlardan maddi menfaat elde ettikleri için teşvik ederler. Fuhuş ticareti, içki ticareti ve uyuşturucu ticareti yapanlar bunların en bariz örnekleridir. Kadının çıplaklığını reklam vasıtası yaparak ticaretlerini artırmak isterler. Bu ticaretlerden bir kısım insanlar para kazanmakta, ama toplumun büyük bir kısmı bu ticaretin olumsuzluklarının getirdiği yıkımı yaşamaktadır.

Bunlardan kurtulmanın yolu İslam'ın emrettiği şekildeki bir yaşam tarzını insanlara öğretmek ve uygulatmaktır. Allah Teâlâ insanların nasıl bir yapıda olduğunu en iyi bilendir. Çünkü insanları O yaratmıştır. Dolayısıyla kendi eliyle yarattığının neye ihtiyacı olduğunu ve nasıl yaşaması gerektiğini en iyi O bilir. Bu durumda O'nun emir ve yasaklarına uymak insanlar için en iyi çözümdür. Bunu temin etmek için, insanların İslam'ın emir ve yasaklarını iyice öğrenmesi ve hayatlarını bu emir ve yasaklara göre sürdürmesi gereklidir. Bu da nefsin terbiye edilmesini gerekli kılar.

Nefsin Terbiye Edilmesi

Sufiler nefsin, insan bedenine kötü huyların yerleşeceği bir yer olarak konulmuş olduğunu düşünürler. Nefis, melekler ve şeytanlar gibi latif (görünmeyen) bir varlıktır. Kuşeyri'nin Risalesi'nde nefis hakkında şunlar söylenmektedir:

“Nefsin kötü huylarının en çetini, kötü özelliklerinin güzel olduğunu düşünmesi, kendini değerli görmesi, başkaları tarafından takdir beklemesidir. Nefsin bu düşüncesi gizli şirk olarak telakki edilmiştir.”

Nefsin bu kötü huylarına karşı terbiye edilmesi gerekir. Bu terbiye için çeşitli yollar vardır. Bu yollardan biri, nefsi güçsüz hale getirecek olan açlık, susuzluk ve uykusuzluk yöntemidir. Diğer bir yöntem de, nefsin arzularını terk etmek, isteklerinin zıddına hareket etmektir. Bu ikinci yöntemin nefsin terbiyesinde birinci yöntemden daha etkili olduğu ifade edilmiştir.

Bir İslam alimi şöyle söylemektedir:

“Nefis edep aykırılığına mahkum ve kul da edepli olmaya memurdur. Nefsin seciyesi gereği,

sürekli sahibini isyan ve muhalefet meydanına çekme isteğine karşı, o kul da onu, kötü isteklerinden döndürmeye ve yıldırmaya çalışır. Onun için nefsin yularını salan kimse, onun kötülüklerine ortak olmuş olur.”

Buradan anlaşıldığı üzere nefsin kötülüklerine ortak olmamak için onun ipini sağlam tutmalı ve onu terbiye etmeye çalışılmalıdır. Buna tasavvufta nefis tezkiyesi de denir.

Nefsin tezkiyesinin önemini Allah Teâlâ aşağıdaki ayette ve Peygamberimiz (sav) de aşağıdaki hadisinde açıkça belirtmektedir:

“Rabb'inin makamından korkup nefsini hevâ ve hevese uymaktan alıkoyan kimseye gelince, onların yurtları cennettir.” (Naziât, 79/40,41)

“Ümmetim için endişe ettiğim şeylerin en kötüsü hevâ ve hevese uymak ve hiç ölmeyecekmiş gibi hırslı olmaktır. Çünkü hevâyâ tabi olmak insanı hak yoldan saptırır. Hırs ise ahireti unutturur.” (Hadis)

Bunlara göre insanın nefsine muhalefet etmesi şarttır ve bu ibadetin başıdır. Bu nedenle arif zatlar İslam'ı şöyle tanımlarlar: “İslam nefsi muhalefet kılıcı ile boğazlamaktır. Nefsine muhalefet etmeyen kimsenin kalbinde Allah ile ünsiyeti kaybolur.”

Zünnun-i Mısri şöyle söylemiştir:

“İbadetin anahtarı tefekkürdür. Hak yolda isabetli olmanın belirtisi hevâ ve nefse muhalefet etmektir. Nefse ve hevâyâ muhalefet demek, onun arzularını terk etmek demektir.”

İbn Atâ şöyle demiştir:

“Nefis karakteri gereği edepsizdir. Buna karşılık o kul da her zaman edebe riayet etmekle mükelleftir. Nefis tabiatı icabı ilahi emirlere muhalefet eder. O kul da gayreti ile onu kötü arzularından uzaklaştırmaya çalışır. Nefsin dizginlerini salıveren kimse onun kötülüklerine de ortak olur.”

Cüneyd-i Bağdadî şöyle demiştir:

“Kötülüğü emreden nefis (nefs-i emmare) insanı helâke sürükler, hevâyâ uydurur, düşmanı olan şeytana yardımcı olur ve her türlü kötü vasma sahiptir.”

Ebû Hafs şöyle demiştir:

“Kim her daim nefsini suçlayamaz, her hal ve hareketinden ona muhalefet etmez, onu hoşlanmadığı şeylere zorlamazsa aldanmış olur. Nefsinin güzel bulan, ona güzel gözlerle bakan kimse helâk olur. Akli başında bir insan nefsinden nasıl razı olabilir ki? Oysa şerefli peygamberlerin evladı olan ve kendisi de şerefli bir peygamber olan Hazreti Yusuf (as) bile “Ben nefsimi temize çıkaramam, muhakkak ki nefis her zaman kötülüğü emreder” (Yusuf, 12/53) demiştir.”

Ebû Bekir et - Tamestâni şöyle demiştir:

“En büyük nimet nefisten kurtulmak, onun diyarından çıkmaktır. Çünkü kul ile Yüce Allah

arasındaki en büyük perde nefistir.”

Sehl bin Abdullah şöyle demiştir:

“Nefse ve onun arzularına muhalefet etmek şekli ile yapılan ibadet gibi bir ibadet daha edilmemiştir. Kulu Allah'ın gazabına en fazla müstahak kılan şey nefsi ve nefsin hallerini güzel görmektir. Kulun nefsinin halinden razı olması onun için felakettir. Nefsin arzularını kalpten söküp atacak olan şey, ya tam bir Allah korkusudur ya da güçlü bir ilahi aşktır. Çünkü mümine bin şehvet musallat olsa, onların hepsini Allah korkusu ile kovar. Fasık kimseye ise bir şehvet dahi musallat olsa, o şehvet onun kalbindeki Allah korkusuna yok eder. Dizginlerini nefsinin arzularına teslim edersen, nefsin seni karanlığa sürükler.”

Bu gerçeklerin ışığı altında Müslümanlar nefislerinin yapısını ve isteklerini, hevâ ve hevesinin ne olduğunu iyice teşhis edebilmelidir. Onlarla İslam'ın emrettiği şekilde mücadele ederek onların kötülüklerinden kendisini korumalıdır.

Ruhun Özgürlüğü

Ruh insan bedeninin kalıbına tevdi edilmiş bir manevi cevherdir. Yüce Allah insanın bedenindeki hayatı ruh ile devam ettirmektedir. Ruh bedende bulunduğu sürece insan hayattadır ve diridir. Ruhlar beden kalıplarına emaneten konulmuşlardır. Uyku halinde ruh bedenden ayrılır ve sonra uyanırken ona geri döner.

İnsan ruh ve beden toplamından ibarettir. Yüce Allah ruhu ve bedeni birbirine amade kılmıştır (birbirinin emrine vermiştir). Yani ruh ve bedeni birbirine bağlı kılmıştır. Ahirette ruh ve beden beraber dirilecek, kişi hak ettiği sevabı ve cezayı birlikte görecektir. Ruhlar ezeli değillerdir. Sonradan yaratılmışlardır. Nakledilen rivayetlere göre ruhlar latif birer manevi cevherlerdir. Bu cevherin yapısı hakkında insanlara az bilgi verilmiştir.

“Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki:”Ruh Rabbimin emrindendir ve size pek az bilgi verilmiştir.” (İsra, 17/85)

Hız. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

“Ruhlar saf saf dizilmiş ordular gibidir. Daha önce birbirleriyle tanışanlar ülfet eder, tanışmayanlar arasında ihtilaf olur.”

İnsan bedenine emaneten konulmuş bir cevher de sırdır. Sır da latif bir varlıktır. Sırlar müşahede yeridir. Sır sufinin tasarrufu altındadır. Sırrın sırrı ise Haktan başkasının bilmediği şeydir. Sufilere göre ruhlar muhabbetin yeri, kalpler ise marifetin yeridir. Sır ruhtan daha latif, ruh ise kalpten daha şerefli. Sırlar Hakk'tan başkasının etkisinden azadedir.

İnsan bedeni ruhun onda yerleşmesi ve tekamülü için uygun yaratılmıştır. Bu husus şu ayetin sırrında ifade edilmiştir: *“Ona ruhumdan üflediğim zaman...”* (Hicr, 15/29). İnsanda ruhun kemale ermesi marifet makamıdır. Bu marifeti elde etmek için dünya hayatı gereklidir. Her ne

kadar ruh, ruhlar aleminde Hakk'a yakın olmanın zevkini tatmış ve o aleme ait marifeti elde etmiş, Hakk'ı görüp onunla konuşma şerefine ulaşmış ise de, bu makamın kemale ermesi ve bu mutluluğun tamamına ermesi için, ruhun bedene indirilip terbiye görmesi gerekmektedir.

Çünkü kamil bir marifet için gerekli vasıtalar dünya hayatında mevcuttur. Bu vasıtalar nefis, kalp, sır, hâfi ve insanda bulunan diğer batını idrak kuvvetleri ile işitme, görme, koklama, tatma ve dokunma gibi zahiri beş duyu organıdır. Bu vasıtalarla gerçek marifete ulaşılır. Gerçek marifet "bilinmeyi sevdim" diye dile getirildi şekilde, Allah Teâlâ'nın Zat ve sıfatlarını bilmektir. "Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler" (Enam, 5/54) ayetindeki sır, "Gizli bir hazineydin bilinmeyi sevdim" kutsi hadisin hakikatidir. Bütün bunlar ruhun bedene bağlanması ile olmuştur. Bu varlık Hakk'ın Zat-ı Pak'ini tanıdı, uluhiyet sıfatlarının tamamını bildi.

Bu konuda Necmeddîn-i Dâye (ks) Hazretleri, "Tasavvuf Yolu" adlı kitabında şunları ifade etmektedir:

"Bilen görür, gören erişir, erişen tadar, tadan varlık bulur, varlık bulan yok olur, yok olan varlık bulur. Eğer ruh bedene bağlanarak bunları idrâk etmese, gayb ve şehadete dair istidat ve sebepleri elde edemese, asla gerçek tevhid, marifet gerçekleşmezdi. Alem-i gayb ve şehadetin zat ve sıfatları bu makama ulaşmazdı. İnsan, melekler gibi bir ahlâka sahip olmasaydı, onların sıfatlarını elde edemezdi. Böylece Hakk'ın vekilliğine ve hilafetine layık olamaz, emanet yükünün altına giremezdi. Hakk'ın Cemâl ve Celâline ayna olmaya hak kazanamaz, hiç kimse "gizli bir hazineydin" hazinesini keşfedemezdi.

Senin mahallene yol bulunmazdı, onu biz yaptık,

Belâ aynasına biz bakış attık.

Bu güzel ve mutlu hayatımızı biz harâb ettik.

Bunda kimsenin günâhı yoktur günâhı biz işledik."

İşte ruhun özgürlüğü budur. Yani ruh bütün masivayı, yani Allah dışında olan her şeyi terk ederek özgürleşmiş olur. Bu da insan hayatının amacı ve sonudur. Çünkü insan, kendisini dünyaya bağlayan her şeyden kurtulmadıkça özgür olamayacaktır. Bu özgürlüğü kazanmak için Hakk'a yakın olan kimselerin makamlarından hisse almak için ibadet, zikir görevini, gece uyanık kalma, içini dünya muhabbetinden arındırma, az yeme, nefsini kırma gibi eylemlerini çoğaltmalıdır. Bunun için kişi nefis tezkiyesi, kalp tasfiyesi ve ruh tahliyesini (arındırma) elinden geldiği kadar yerine getirmelidir. Şunu iyi bilinmeli ki, zahmeti çok olanın semeresi de çok olur.

Buradan nefis özgürlüğü ile ruh özgürlüğünün birbirlerine tamamen zıt oldukları görülmektedir. Nefsin özgürlüğü dünyaya ve onun zevklerine bağlanmak iken, ruhun özgürlüğü dünya ve onun zevklerini terk etmektir. Buna göre insanın amacı nefsin özgürlüğünü terk ederek ruhun özgürlüğüne ulaşmak olmalıdır. Bu çok önemlidir. Bunu yapan birçok Allah dostları vardır. Bunların yaptıklarını, yazdıklarını inceleyerek istenilen amaca ulaşmak Müslümanların görevidir. Allah Teâlâ'nın bütün Müslümanları bu yolda muvaffak kılmasını niyaz ederiz.

Günümüzdeki insanların körlüğünden, halkın dünyaya dalmasından, ölüm, ahiret, hesap, sevap, ceza ve meâd gibi konulardan habersiz olmalarından dolayı bugün için çok az sayıda ruhu özgürleştirilmiş insana rastlamaktayız. Bu anlamda,

“Onlar yalnız bu dünya hayatının dış yüzünü bilirler, ahiretten ise hep gafildirler” (Rum, 30/7)

buyurulmuştur. Ancak günümüzde birçok kendisini Allah dostu ilan eden sahtekarlar vardır. Bu sahtekarların var olması nedeniyle Allah Teâlâ kendisinin has dostlarını gizlemiştir. Onların yüzlerinin görülmesi engellenmiştir. Çünkü onlar gerçek Allah dostları olup, Allah'ın mahremi olan kimselerdir. Onlar Allah tarafından gayret (kıskançlık) kubbesi altında saklanmıştır. Bu durum şu kutsi hadisle ifade edilmektedir:

“Velilerim kubbelerimin altındadır. Onları Benden başkası bilemez.”

Bununla beraber Allah dostlarının yoluna samimiyetle girmek isteyenlere Allah Teâlâ'nın mutlaka bir kapı açacağını ümit edebiliriz. Bu hususu Necmeddîn-i Dâye Hazretleri şöyle ifade etmektedir:

“Fakat inayete meyletmek suretiyle, hidâyet sürmesinden dert ve talep sürmesini can gözüne sürmek isteyen, saadet sahibi kimseye, izzet otağından gayret perdesini indirmesi için merhamet tarafından âtîfet rüzgarı ile bir perdedâr gönderilir. Böylece dinin delili, yakîn alemin rehberi olan hâzık tabibin mükemmel güzelliğini kendisine arz ederler. Eğer sâdık talip doğuda, hâzık tabip ise batıda olsa ya talibi matlubuna eriştirirler ya da matlubu talibin kapısına getirirler.

Eğer din derdine düşmek bahtı sana elverir,

İrade ve talep yeli sana doğru eserse;

Ya saçından çekip seni şeyhe götürürler,

Ya da dötrnala o sana doğru gelir.”

Yazımızı şu dua ile bitirmek istiyoruz:

“Allah'ım bizi salih kullarından, hidayete erişen ve hidayete ulaştıran has yakınlarından eyle. Allah'ım bizi Senin üns ehlinden olan Nebîler ve Resuller ile beraber Mukaddes bahçeye ulaştır. Allah'ım bize ve bütün Muhammed (sav) ümmetine, muzaffer olanların nâil olduğu sonu nasip et.”

Allah'ın salâtı Hz. Muhammed (sav) ve ailesine olsun. Âmîn Ya Rabbe'l - Âlemîn.

On bir ayın sultanısın,
Gönüllerin baştacısın,
Müminlerin yoldaşısın,
Hoş geldin Şehri Ramazan.

Ramazan Ayının Fazileti

Allah Teâlâ ayların içinden Ramazan ayını seçmiş ve onu kendi adıyla nitelendirmiştir. Çünkü Ramazan Allah'ın isimlerinden biridir. Bu isim es-Samed ismi ile aynı anlama gelir. Abdülkadir Geylani Hazretlerine göre Ramazan kelimesi Arapçada 5 harftir: (R) Allah Teâlâ'nın Rıdvânına, (M) muhabbetine, (D) korumasına ve kefaletine, (î) ülfetine, (N) da nuruna işaret eder.

Bağavi'nin ileri sürdüğüne göre, "Ramazan" kelime olarak "Remza" kökünden türemiş bir isimdir ve kızgın taş mânâsına gelir. Araplar, aylara isim verdikleri zaman, oruç ayı şiddetli sıcaklara rastladığı için adına "Ramazan" kondu. Başka bir görüşe göre yakıcı mânâsına gelen Ramazan, bu ayın günahları eritmeye vesile olması yönünden oruç ayına isim olarak takıldı.

Caferi Sadık (ra) babasından bildirdiği şu hadise göre, Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmaktadır: *"Siz Ramazan demeyin. Belki Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de şehîr kelimesi ile bağlayarak buyurduğu gibi, siz de Şehr-i Ramazan (Ramazan ayı) deyiniz."*

Bazıları, Ramazan Ayı'na Ramazan denmesi, Ramazan'ın günahları yok etmesi ve yakmasından ötürüdür ve bunu Resulallah (sav) böyle bildirmiştir dediler. Bazıları kum ve taşların güneşin sıcaklığında kızdığı gibi, ahiret işlerini düşünmekten ve konuşmalardan da müminlerin

kalplerinde hararet meydana getirir dediler. Bazılarına göre Ramazan sonbaharda yağan yağmur mânâsına olan “rameda” kelimesindendir. Bu aya Ramazan denmesi, bu ayın beden ve kalpleri günahlardan temizleyerek pâk eylemesi sebebiyledir.

Ramazan Ayının Fazileti

Şehr-i Ramazan evliya ve ebrar için keramettir. Bazılarına göre Şehr-i Ramazan sadırdaki kalp, insanlar arasında peygamber, şehirler içinde Harem-i Şerif gibidir. Deccal'in Harem-i Şerife girmesi yasaktır. Ramazan-ı Şerif'te de şeytanlar tutukludur. Peygamberler mücrimlere şefaathçi olduğu gibi, Şehr-i Ramazan da oruçlulara şefaathçidir. Kalp marifet nuru ve imanla süslü olduğu gibi, Şehr-i Ramazan da Kur'an-ı Kerim okumanın nuru ile süslenmiştir. Şehr-i Ramazan'da mağfireti kazanmayan diğer ayların hangisinde mağfiret olunur? Bunun için kul tövbe kapıları kapanmadan tövbe etmeli, Hakk'a inabe ve dönme zamanı geçmeden inabe etmeli ve dönmelidir. Ağlama ve ahetme zamanı geçmeden ağlamalı, Allah korkusu ile gözyaşı dökmelidir.

Bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmaktadır: *“Benim ümmetim Şehr-i Ramazan'da gündüzleri oruçlu, geceleri ibadetle geçirdikleri müddetçe rüsva olmazlar.”* Peygamberimizin bu sözü üzerine bir kimse, “Ya Resulallah! Onlar ne zaman zararda ve rüsva olurlar?” diye sordu. Buna Peygamberimiz şöyle cevap verdi: *“Bir kimse Ramazan'da haram olduğu şeyi yese, yahut şarap içse yahut zina etse onun Ramazan'ı kabul edilmez. O kimse Ramazan ile gelecek Ramazan arasında vefat ederse, Allah Teâlâ'nın katında sevabı yoktur.”*

Ramazan ayının faziletlerini bildiren birçok hadis vardır. Bunlardan bazıları şöyledir: *“Ramazan'ın ilk gecesi girince bir ay boyunca bir tanesi bile kapanmamak üzere bütün Cennet kapıları açılır ve Allah'ın emri uyarınca şöyle seslenilir: Ey hayır arayıcısı! Gel hey kötülükte ileri giden! Kendine gel! Günahlarının affedilmesini dileyen yok mu ki günahları affedilsin; bir isteği olan yok mu ki dileği yerine getirilsin; tövbe eden yok mu ki tövbesi kabul olunsun. Bu davet tan yeri ağarana kadar devam eder. Allah her bayram gecesi bir milyon kişiyi cehennemden azat eder.”*

Selman el Farisi (ra) buyuruyor ki: *“Şaban ayının son günü Peygamberimiz bize hitap ederek şöyle buyurdu: Ey insanlar! Sizi büyük bir ay gölgesi altına almak üzeredir. İçinde bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesi vardır. Allah o ay içinde oruç tutmayı farz ve geceleri ibadetle geçirmeyi nafîle kılmıştır. Kim bu ayda bir hayır işlerse, başka zamanda bir farzı yerine getiren gibidir. Bu ayda bir farzı yerine getirirse başka zamanlarda yetmiş farz yerine getiren gibidir. Bu ay sabır ayıdır. Sabrın mükafatı ise cennettir. Bu ay yardım ayıdır. İçinde müminin rızkının arttığı bir aydır. Kim bu ayda bir oruçluyu iftar ettirirse, bir köle azad etmiş gibi sevap kazanır ve günahları bağışlanır.”* Selman el Farisi buyurur ki, *“Bu sırada; Ya Resulallah! hepimizin oruçluyu iftar ettirmede varlığı yetmez, dedik. Peygamberimiz sözlerine şöyle devam buyurdu: Allah o sevabı, oruçluyu bir yudum süt, bir içim su ve bir hurma ile iftar ettirene de verir. Kim oruçlunun karnını doyurursa bu onun günahlarının bağışlanmasını sağlar. Allah ona benim Havz'ımdan*

bir kere içirir de artık hiç susamaz olur. Ayrıca oruçlunun mükafatından hiçbir şey eksilmeksizin onunki kadar sevap kazanır.”

Başka bir hadiste Peygamberimiz (sav) şöyle buyuruyor:

“Bu ayın başı rahmet, ortası bağış ve sonu cehennemden kurtuluştur. Kim bu ayda kölesinin işini hafifletirse Allah onu cehennemden azad eder. Bu ay içinde dört şeyi çokça yapın. İkisi ile Rabbinizin rızasını kazanırsınız. Diğer ikisi de sizin için kaçınılmaz ve ihmal edilmez ihtiyaçlardır. Rabbimizin hoşnutluğunu kazandıran iki şey: Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmek ve O'na istiğfar etmektir. Sizin için kaçınılmaz ve ihmal edilmez olan diğer iki şey de Rabbinizden cennet istemeniz ve sizi cehennemden korumasını dilemenizdir.”

Peygamberimiz (sav) buyuruyor ki: *“Kim inanarak ve önemini anlayarak Ramazan orucunu tutarsa geçmiş ve gelecek bütün günahları affedilir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: İnsanoğlunun oruç hariç her ameli kendisi içindir. O sırf benim içindir ve mükafatını da yalnız ben veririm.”*

Başka bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmaktadır:

“Ümmetime Ramazan ayında, daha önceki ümmetlere verilmeyen 5 özellik verilmiştir:

- 1) Allah katında oruçlunun ağız kokusu miskten daha hoştur,*
- 2) İftar anına kadar melekler onlar için istiğfar eder,*
- 3) O ayda şeytanların elebaşları tutuklanır,*
- 4) Yüce Allah her gün “salih kullarımın kötülük ve sıkıntıdan kurtulmaları yakındır” buyurarak, her gün cenneti süsler,*
- 5) O ayın son gecesinde günahlar affedilir. Sahabiler, “Ya Resulallah! O gece Kadir gecesi midir?” diye sordular. Peygamberimiz (sav) onlara şu cevabı verdi: “Hayır, fakat her iyi amel işleyenin ameli bitince mükafatı verilir.”*

Ramazan ayının diğer aylardan üstünlüğü güneş aylarında değil kameri aylardadır. Ramazan ayı güneş yılının her ayına denk gelebilir. Ramazan'ın bir güneş ayında bulunması dönerken kendisine ilişkin geçici bir durumdur.

Ramazan ayında nafil namaz kılmak Ramazan'ın Allah'ın isimlerinden biri olması nedeniyle. Bu nedenle bu ayda teravih namazı kılınır. Arif bu mübarek aya tahsis edilmiş isme hürmet için teravih namazı kılar. Arif teravih kılarken bunu düşünür. Ramazan Allah'ın bir ismi olması dolayısıyla el Melik'in zikrini yapmak farzdır. Bu nedenle Allah Teâlâ aşağıdaki ayeti buyurmaktadır:

“Öyle bir gün ki insanlar o gün Rablerinin huzurunda divan duracaklar.” (Mutaffifin, 83/6)

İbn Arabi Hazretleri, Fütûhâtı Mekkiyye adlı kitabında şunları ifade etmektedir:

“Ramazan içindeki durumun, “namazı kendimle kulum arasında böldüm, yarısı benim yarısı kulumdur” ifadesinde belirtildiği gibi namazdaki durumun gibidir. Allah Ramazan'ı da kulu

ile kendisi arasında ikiye bölmüştür. Yarısı Allah'a aittir. Bu durum “oruç benim içindir” ifadesinde sözü edilen gündüzdür. Diğer yarım ise kula aittir. O da oruç yasağının kalktığı gece vaktidir.

Hız. Peygamber (sav) şöyle der: *namaz nurdur, oruç aydınlıktır. Aydınlık nur demektir. “Allah güneşi ziya yapmıştır”* (Yunus, 10/5) buyurduğu gibi başka bir ayette *“Güneşi bir lamba (sirac) yapmıştır.”* (Nuh, 71/16) der. Aradaki bu benzerlik nedeniyle Ramazan gecesinde namaz kılmak gerekmiştir. Kul ile Allah arasında gerçekleşen bölünme ve her ikisinin de ışık olması, oruç ile namaz arasındaki ilişki nedeniyle teşvik edilmiştir. Namazıyla birlikte orucun gecesı, orucu ile birlikte gündüz gibidir. Böylece gündüz vasıtasıyla onunla birleşir, gece ile ise O birlenir.”

Namaz kılanın Ramazan ayında kıldığı namazındaki niteliğı, bu ismin ve zamanın üstünlüğü nedeniyle en üstün niteliklerdir. Allah farz namazın dışında kulun gece namaz kılmasını, gündüz oruç tutmasının yerine koymuştur. Bu durum kuluna dönük bir rahmet ve hafifletmektir. Hız. Peygamber (sav) farz kılınmasını diye teravihi sahabesine kıldırırmaktan çekinmişti. Teravîh onlara farz kılınmış saydı, ona sevap gösteremez ve gerektiğı gibi ona güç yetiremezlerdi. (Farz olsaydı) teravîh namazını kılma direnci gösterenler ise genellikle onu kötü ve eksik bir şekilde kılardı. Allah'ı namazda çok az zikreder, rüku ve secdeyi tam yapmazlar, ayetleri düzgün bir şekilde okumazlardı.

Ramazan-ı Şerif'in ilk gecesinde cennet ve gök kapıları açılıp, son gecesine kadar kapanmaz. Ehl-i sünnet ve cemaatten Ramazan gecelerinde namaz kılan kimsenin her secdesi için Allah Teâlâ 1700 sevap yazar ve onun için cennette kırmızı yakuttan bir ev yaptırır. O evin bir kapısı ve her kapıda kırmızı yakutla süslenmiş altından iki kanat vardır. Ramazanın ilk günü oruç tuttuğunda Allah Teâlâ Ramazan'ın son gününe kadar onun günahlarını mağfiret eder.

Ebu Hureyre (ra)'dan rivayet edildiğine göre bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur:

“Ramazan'ın ilk gecesı olduğunda Allah Teâlâ insanlara nazar eder. Allah Teâlâ bir kuluna nazar edince ona ebedi azab etmez. Allah Teâlâ Ramazan-ı Şerif'in her gününde milyonlarca insanı cehennemden azad eder.”

Başka bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

“Cennet her sene Şehr-i Ramazan'ın gelişi ile süslenir. Ramazan'ın ilk gecesı olunca arşın altında Mesîre adlı bir rüzgar esip cennet ağaçlarının dallarını, budaklarını, kapılarının halkalarını sallır. Dinleyenlerin hiç duymadıkları güzel sesler onlardan duyulur. Bu halde hûr-i ayn süslenip cennetin yüksek yerinde durup, “bizi Allah Teâlâ'dan isteyecek kimse nerededir, bizi alsın” diye seslenirler. Sonra Cennet meleklerinin büyüğü olan Rıdvan'a, bu gece hangi gecedir, derler. Rıdvan, ey hayrât-ı hisân bu gece Şehr-i Ramazan'ın ilk gecesidir, Muhammed (sav) ümmetinden oruç tutanlara cennet kapıları açılır, diye cevap verir.”

Kadir Gecesinin Fazileti

“Biz Kur'an'ı Kadir Gecesi'nde indirdik. Kadir Gecesinin ne olduğunu sen nereden bileceksin. Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve ruh, o gece Rablerinin izniyle her iş için inerler. O gece tan yeri ağarincaya kadar süren bir selamettir.” (Kadir, 97/1-5)

Allah Teâlâ, Kadir suresini Kadir gecesi hakkında indirmiştir. *“Biz onu indirdik”* ayetindeki *“onu”* zamiri Kur'an'ı göstermektedir. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'i Kadir gecesinde Levh-i Mahfuz'dan dünya göğündeki Sefere ve Ketebe meleklerine indirdi. Bazı tefsirlere göre, Cebrail Aleyhisselam bir senenin Kadir gecesinden, gelecek Ramazan'ın Kadir gecesine kadar, Allah Teâlâ'nın izniyle Hz. Muhammed (sav)'e Kur'an-ı Kerim'den indireceği miktarı Kadir gecesinde Levh-i Mahfuz'dan dünya göğüne indirdi. Böylece Kur'an-ı Kerim'in hepsi Şehr-i Ramazan'ın Kadir gecesinde dünya göğüne indirilmiş oldu.

İbn Abbas (ra) ve diğerleri *“Biz onu Kadir gecesinde indirdik”* ayet-i kerimesini, *“Allah Teâlâ, Ben Cebrail'i bu kıymetli sure ve bütün Kur'an'la Kadir gecesinde Sefere ve Ketebe adındaki meleklerle indirdim”* şeklinde tefsir etmişlerdir. Sonra 23 senenin diğer ay gün ve gecelerinde, olaylar ve hükümlerin gerektirdiği şekilde, peyderpey ve zaman zaman Resulallah'a indirilmiştir.

“Kadir gecesinde” kelamını bazıları *“azametli gecede”* şeklinde, bazıları da *“hikem gecesinde”* şeklinde tefsir etmişlerdir. Yani Allah Teâlâ, *“Ben Kur'an-ı Kerim'i kadr ve şanı azîm (büyük), hikmetleri hâvi Kadir gecesinde indirdim”* buyuruyor. Kadir gecesine Kadir denmesi, kadr ve şânına tazim ve hürmet sebebiyledir. Zira Allah Teâlâ Kadir gecesinde, gelecek yılın Kadir gecesine kadar meydana gelecek her çeşit şeyi bildirir.

Sonra Allah Teâlâ: *“Ey Muhammed! Kadir gecesinin faziletini sana hangi şey bildirdi?”* Yahut *“Ey Muhammed! Eğer Allah Teâlâ sana Kadir gecesinin azametini ve Kur'an-ı Kerim'de olan şeyi bildirmemiş olsaydı, sen onu anlayamaz ve ona muttali olamazdın. Lakin Allah Teâlâ Kadir gecesinin azametini ve Kur'an-ı Kerim'de olan hikmetlerini sana bildirdi”* demiştir. Kadir gecesini, muazzam ve hikmetler gecesi şeklinde tefsir etmişlerdir. Bazılarına göre de, Kadir gecesi o mübarek gecedir ki, Allah Teâlâ onu Duhan suresinin 4. ayetinde bildirmektedir.

“O gecede her hikmetli iş tarafımızdan bir emirle ayrılır.” (Duhan, 44/4)

Sonra Allah Teâlâ, *“Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır”* buyuruyor. Yani Kadir gecesindeki amelin kendisinde Kadir gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlı olduğunu beyan etmiştir. Bildirildiğine göre Ashab-ı Kiram Allah Teâlâ'nın *“Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır”* ayet-i kerimesinin inmesi kadar bir başka şeye sevinmemişlerdir.

Ayet-i kerimenin devamında *“Melekler ve ruh inerler”*, yani güneşin batışından tan yeri ağarincaya kadar melekler inerler buyuruldu. Yani Cebrail Aleyhisselam da iner. Dahhâk, İbn Abbas'tan bildirir ki, *“Ruh insan şeklinde, büyük yaratılışlıdır. Ruh öyle bir melektir ki, kıyamet günü meleklerle beraber yalnız başına bir saf olarak durur.”* Mukatil (ra) *“Ruh, Allah Teâlâ'nın katında meleklerin en şereflişidir”* dedi.

“O gecede melekler ve ruh Rablerinin emri ile inerler, her hayırlı iş için” buyuruldu. Sonra *“Kadir gecesi selam ve selamettir”* buyuruldu. *“Tan yeri ağarincaya kadar”* la bitiriyor. O gece hastalık falcılık olmaz. Bazıları selamdan murat, meleklerin yeryüzündeki müminlere selam vermeleridir ki sabaha kadar devam eder, demişlerdir.

Bir hadis-i şerifte *“Kadir gecesinde Kadir suresini okuyan Kur'an-ı Kerim'in dörtte birini okumuş olur”* buyuruldu.

Bazıları Allah Teâlâ beş şeyi beş şeyde gizlemiştir: Rızasını tâatte, gadabını masiyette yani günahta, vüstâ namazını, beş vakit namazda, evliyasını insanlar arasında, Kadir gecesini Ramazan ayında gizlemiştir dediler.

Kadir gecesinin alametleri şunlardır: gece açık ve hoş olur, ne sıcak ne de soğuk olur. Bazıları Kadir gecesinde köpek sesi duyulmaz der. Ertesi sabah güneş kızıl olup şuasız doğar. Gönül ve vilayet sahiplerine, müminlerden Allah Teâlâ'nın dilediklerine, halleri, dereceleri, makamları ve Allah Teâlâ'ya yakınlıkları nispetinde şaşılacak haller keşf olunur, demişlerdir.

Peygamberimiz (sav) buyuruyor ki: *“Kadir gecesi olunca, Cebrail bir grup melek arasında yere iner. Yere inen melekler gerek ayakta ve gerekse oturarak Allah'ı zikreden her kulu selamlarlar. Onun için istiğfar ederler.”*

Ebu Hureyre (ra) rivayet ediyor ki: *“Kadir gecesi yeryüzüne çakıl taşı sayısından çok melek iner. Onların inmeleri için gök kapılarının hepsi açılır, her yana nur saçılır. Büyük bir tecelli meydana gelir ve bu gece melekût aleminin kapıları açılır. Fakat bu hususta insanlar birbirinden farklıdır. Kimine hem gökyüzünün ve yeryüzünün melekûtu bir arada açılır. Gökyüzünün perdeleri aradan kalkınca bu kimseler ayakta dikilen, oturan, secdeye kapanmış zikreden, şükreden, tespih eden ve tehlil eden bütün melekleri asli kimlikleri ile görürler. Kiminin önüne cennet açılır ve orada evleri, köşkleri, hurileri, nehirleri, ağaçları, meyveleri görür. Göğün tavanı olsa Arş'ı müşahade eder. Peygamberlerin, velilerin, şehitlerin, sıddıkların konaklarını görür. Bu melekûta dalar, rahmet deryasında gezintiye çıkar, cehennemi, onun tabakalarını ve içindeki kafirlerin barınaklarını ve diğer fevkalâdeliklerini görür. Kimin de önünde Allah'la arasındaki perde kalkar da ondan gayri hiçbir şeyi görmez olur.”*

Peygamberimiz (sav) buyuruyor ki: *“Kim Ramazan'ın 27. gecesini sabaha kadar ibadetle geçirirse, Bu benim nezrimde bütün Ramazan geceleri yapılan gece ibadetinin hepsinden daha sevimlidir.”* Hz. Fatıma (rah) babasına: *“Geceyi ibadet ile geçirecek gücü olmayan kadın ve erkekler ne yapsın?”* diye sordu. Peygamberimiz (sav) de ona şu cevabı verdi: *“Onların yastıklarını dikip üzerine yaslanarak bu gecenin herhangi bir saatinde oturup Allah'a dua etmeleri benim için bütün ümmetimin bütün Ramazan gecelerinin hepsinde yaptıkları ibadetten daha sevimlidir.”*

Peygamberimiz (sav) buyuruyor ki: *“Kim İki rekat namaz kılıp istiğfar ederek Kadir gecesini ibadet ile geçirirse Allah tarafından bütün günahları bağışlanır. Allah'ın rahmetine gömülür. Cebrail kendisini kanadı ile okşar. Cebrail'in kanadı ile okşadığı kimse cennete girer.”*

İbn Arabi Hazretleri Kadir gecesini hakkında şunları söylemektedir:

“İnsanlar Kadir gecesini'nin zamanı hakkında görüş ayrılığına düşmüştür. Bir kısmı onun bütün sene içinde döndüğünü söylemiştir ki ben de bu görüşteyim. Kadir gecesini Şaban'da, Rebî'de ve Ramazan'da gördüm. Ama en çok Ramazan'da. Özellikle de son 10 günde. Bir kez de Ramazan'ın ikinci 10 dilimindeki tek sayılı gecelerinde gördüm. Ben Kadir gecesinin görüldüğü ayın tek ve çift gecelerinde olmak üzere senenin bütününde döndüğü inancındayım.

Kadir gecesini eşyanın kaderlerinin belirlendiği gecedir ve kaderleri ise bizden başkası belirlemez. Bu nedenle bize Kadir gecesini aramak emredildi. Peygamber (sav) bize Kadir gecesini arayın diye emretti. Bunun amacı yolculuktan gelen kişi gibi Kadir gecesini beklememizdir. Yolcu yolculuktan dönerken hali vakti yerinde ise kendisini karşılayan ailesine hediye getirmelidir. İnsanlar onu karşılayıp bir araya geldiklerinde onlar için hazırladığı hediyeleri verir. Çünkü bunlar onların hakkındaki kaderlerdir. Bu nedenle onlar sevinir. Bir kısmının hediyesi Rabbine kavuşmak, bir kısmının hediyesi ilahi yardım ve korunmadır. Herkes, takdir edenin vermeyi ve ihsan etmeyi dilediği şeye göre hediyesini alır, engelleme yoktur.

Kadir gecesinin alameti, ışınlarıyla diğer ışınların sönmesidir. Allah onu aylarda ve haftanın günlerinde yer değiştiren bir özellikle yarattı. Böylece her ay ve her hafta ondan payını alır. Nitekim Ramazan'da güneş takvimi aylarında dönerek Ramazan'ın fazileti bütün senenin mevsimlerine yayılır. Kadir gecesini sabahında güneşin ışığı güneşin cisminde silinir. Bunun amacı gecenin onun gelişinin ve gündüzün de hükümlerinin ortaya çıkmasının vakti olduğunu bildirmektir. Bu nedenle kendisine saygı gösterilerek geceden karşılanır. Geceliğin Kadir gecesini yakalayamayan insan güneşi gözetmelidir. Alameti gördüğünde ise, Kadir gecesini bildiğinde gecede yaptığı dua ile dua etmelidir.

Güneşin sabah vaktinde doğduğunu görürsün. Başka bir ifade ile güneş Kadir gecesini sabahında adeta ayın şuası olmaksızın doğumu gibi aydınlığı olsa bile şuası olmayan bir yuvarlak olarak doğduğunu görürsün. Dolayısıyla Kadir gecesinin sabahındaki hükmün gökleri ve yeri nurlandıran Allah Teâlâ'ya ait olduğunu anlaşılr.”

Ramazan Orucunun Fazileti

“Ey iman edenler, oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.” (Bakara, 2/183)

Ramazan ayında oruç tutmak Müslüman yetişkin, akıllı, sağlıklı ve yolcu olmayan herkese farzdır. Bu ayda oruç için belirlenmiş zaman geceler değil gündüzlerdir. Oruç gününün sınırı ise, fecrin doğumundan güneşin batımına kadarki zamandır. Bu süre oruç için belirlenmiş günün sınırındır. Yoksa gündüz olarak bilinen günün sınırı değildir. Çünkü gündüz güneşin doğmasından batımına kadarki süredir.

Oruç günahlara kalkan ve siperdir. Oruçlu için iki sevinç vardır. Birisi iftar zamanında, diğeri de Rabbini gördüğü zamandır. Ramazan'dan bir gün oruç tutan için *“Allah Teâlâ'nın çadırlar*

içinde saklı hurileri vardır” (Rahman, 55/72) ayeti kerimesi ile bildirilen ve inciden çadırlar içinde saklı duran huriler vardır. Huriler yakut ve incilerle süslenmişlerdir.

Ebu Hureyre (ra)’dan nakledilen bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

“Bir kimse inanarak ve sevabını umarak oruç tutsa, namaz kılsa onun geçmiş ve gelecek günahları affolunur.” Yine Ebu Hureyre (ra)’dan nakledilen bir hadis-i şerifte, *“Ümmetimden her birinin işlediği her sevabı 10’dan 700 katına kadar artırılır, ancak oruç bu hesaba girmiyor. Zira Allah Teâlâ oruç Benim içindir, karşılığı Bana aittir. Çünkü oruç tutan şehvetini, yemesini içmesini Benim için terk etmiştir.”* buyurmaktadır.

İbn Arabi Hazretleri şöyle diyor: “Bize bildirildiğine üzere Allah'ın kendisine kavuşmayı, oruçlunun iftarına benzeterek şöyle dediğini gördük: Oruç tutanın iki sevinci vardır. Birincisi orucunu bozduğundaki sevincidir. Çünkü iftar onun bedeninin gıdasıdır. Ve o insanı perdeleyen gıdadır. Çünkü gıdayı veren gerçekte Allah'tır. Bir de Rabbine kavuştuğunda sevinir. Bu da onun bekasını sağlayan gerçek gıdadır. Allah bu iki sevinci oruçluya vermiştir. Bu, perdeli olarak ve perdenin kaldırılışı esnasındaki sevinçtir.”

Abdülkadir Geylanî Hazretleri, Gunyetü't Tâlibin adlı kitabında şöyle söylemektedir:

“Siyâm kelimesi mastardır. Oruç tutmak demektir. Siyâm lügatta el çekmek ve işleri kalmak demektir. Şeriatta siyâm günahları terk etmekle beraber, alışılmış olan yemek içmek ve cimadan el çekmektir.

Bakara suresinin 183. ayetinden anlaşıldığı üzere, oruç daha önceki bütün ümmetlere farz kılınmıştır ki bunların birincisi Adem (as)'ın ümmetidir. Allah Teâlâ Hristiyanlara da Ramazan orucunu farz kılınmıştır. Ancak onlar Ramazan ayının çok sıcak günlere rastladığından yolculuk ve geçinmeleri için zorluk görmüşler ve bu nedenle Ramazan orucunu sıcak olmayan aylarda tutulmasına karar vermişlerdi.

Ramazan Bayramı

Ramazan Bayramı Şevval ayının ilk günüdür. Peygamberimizin (sav) kıldığı ilk bayram namazı Hicretin ikinci yılına rastlayan 1. Ramazan Bayramı namazıdır. Bundan sonra Peygamberimiz (sav) bayram namazını devamlı kıldığı için sünnet-i müekkededir.

Peygamberimiz (sav) şöyle buyuruyor: *“Bayramlarımızı tekbirler ile şenlendirin. Şeytan her bayram günü öfkesinden delirir. Etrafına toplanan yordakçıları “Seni öfkeliendiren nedir?” efendimiz diye sorarlar. Şeytan da onlara şu cevabı verir: “Bugün Allah, Muhammed ümmetinin günahlarını affetti. Onları mutlaka nefsi arzulara ve hazlara daldırarak oyalamalısınız.”*

Ramazan Bayramı oruç halinden çıkmak demek iken, oruç kuraklığa benzer. Oruçlu kuraklıkta yeryüzünün susması gibi susar. Yeryüzünün süsü çiçeklerdir. Çiçekler ise yağmurla meydana gelir. Bu haller ise süssüz olmayı gerektirir. Bu nedenle yağmuru olmadığı için çiçeği, çiçeği olmadığı için süsü olmayan kuru toprak oruca, yağmur duasında kılınan namaz da bayram

namazına benzetilmiştir İnsan bayram namazlarında olduğu gibi yağmur duası namazında da tekbir getirir.

Allah Teâlâ Ramazan Bayramı günü cenneti yarattı. Tuğba ağacını dikti. Cebrail'i vahiy indirmek üzere vazifelendirdi. Firavun'un büyücülerinin tövbesini kabul etti.

Peygamberimiz (sav) bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: *“Kim önemini bilerek Bayram gecesini ibadetle geçirirse, kalplerin öldüğü gün kalbi diri kalır.”* Bildirildiğine göre Ramazan Bayramı sabahı, Allah melekleri yeryüzüne indirir, onlar sokak başlarına dikilerek, insanlar ve cinlerden başka her canlının duyduğu bir sesle şöyle seslenirler: *“Ey Muhammed Ümmeti! Büyük günahları affeden ve bol bağışlar sunan kerem sahibi Rabbinize çıkın. Müminler namaza katılınca Yüce Allah meleklerine, “Vazifesini yapan işçinin karşılığı nedir?” diye sorar. Melekler “yaptığı işin mükafatını almaktır” diye cevap verirler. Bunun üzerine Yüce Allah, “sizi şahit tutarım ki, onlara mükafat olarak rızamı ve mağfiretimi verdim” buyurur.*

Başlangıcı rahmet, ortası mağfiret ve sonu cehennemden azad olmak olan Ramazan-ı Şerif'in geçmesinden ve fakat günahkarların ve iyilerin Rabbi olan Allah Teâlâ'nın meleklerinin selamından nasibi olmamaktan büyük musibet olur mu? Bu, Allah Teâlâ'dan uzak olmak, taşkınlar arasında bulunmak, şeytana uymak, cehennem yolunun yolcularına katılmak, cennet yolunun yolcularından uzak olmaktan başka bir şey değildir. Zarar ancak Allah Teâlâ'ya tâati terk etmektendir. Şehr-i Ramazan safâ ayı, vefâ ayı, zikredenler ayı, sabredenler ayı, sadıklar ayıdır. Şehr-i Ramazan, senin kalbinin düzelmesine, günahları terkine, şakilik ve günahkarlardan uzak kalmana tesir etmezse, kalbine hangi şey tesir eder ve senden hangi iyilik beklenir? Senden hangi kurtuluş umulur? Ey zavallı! yükselmene ve merhamet olunmana sebep olacak şeylere karşı uyanık ol. Gafletten uyan, kendine gel! Sana gelen şeye dikkat et. Bu aydan kalan günleri tevbe ve inâbe ile geçir. İstiğfar ve tâate sarıl. Faydanı bunlardan bil. Gözyaşları dökerek Ramazan ayını uğurla, uğursuz nefsin avazın çıktığı kadar veyl, korku ve helâk ile ağla.

Bugün toplumumuz maalesef eski Ramazan ayı geleneklerini büyük çapta terk etmiştir. Eskiden Ramazan ayına ve oruçlulara bir saygı anlayışı vardı. Oruç tutmayanlar aleni olarak oruçluların karşısında yemek yemezlerdi. Camiler teravih namazlarında dolar taşardı. Ancak bu alışkanlıklar bugün maalesef yaşanmamaktadır. Oruç tutmayanlar aleni olarak sokaklarda, açık yerlerde herkesin gözü önünde yemek yiyorlar, kafelerde oturup sigara dumanlı ortamlarda keyiflerine bakıyorlar. Camiler eskisi gibi teravih namazlarında dolmuyor.

Bunların sonucunda toplumumuzda Ramazan ayının bereketinin ortaya çıkmaması gayet normaldir. Çünkü toplumumuzda dine aykırı birçok eylem ortalığı sarmaktadır. Bunun sonucunda toplumumuz Allah'ın rahmetinden ve mağfiretinden uzaklaşmaktadır. Bir topluma Allah Teâlâ mağfiret etmezse, o toplumun geleceği kötüdür. Bugünkü her türlü sıkıntılarımızın sebeplerini bir de insanlarımızın bu yanlış tutumlarında aramalıyız. Bu gidiş iyi bir gidiş değildir.

Tasavvufta Hikmet Makamı

Hikmet özel bir bilgiyi bilmektir. Hikmet hüküm veren ve kendisiyle hüküm verilen ve kendisi üzerinde hüküm verilemeyen bir sıfattır. Hikmet'in ism-i faili "Hakîm" dir. Hikmette bir hüküm vardır. Bu hükmü veren kimseye "Hâkim" denir.

Varlıklar, zâtları ve istidatları ölçüsünde muhtaç oldukları şeyleri isterler. Onların muhtaç oldukları şeyleri ancak niteliği "hikmet" ve ismi "Hakîm" olan bir varlık verebilir. "Hakîm" üzerinde varlıkların bir hükmü yoktur. "Hakîm" varlıkların neyi hak ettiğini bilir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

"Her şeye yaratılışını veren Rabbimizdir." (Taha, 20/50)

Buradaki söz de "Hakîm" isminden meydana gelmiştir. Buradaki husus, Hakîm'in her durumda ve her yerde o durumun ve o yerin gerektirdiği şeylere uygun olarak hareket etmesidir. Bu durum özellikle "Melâmîlik" için söz konusudur. Onlar bu dünyada meçhuldürler, kim oldukları bilinmez. Ancak üzerlerinde Allah'ın kelamını tebliğ etme durumu varsa, o zaman bu halin hükmü gereği dünyada kendisini belli eder. Bu, hikmet ehline içinde bulundukları halin hükmetmesidir. Bu husus peygamberlerde ve velilerde görülür.

Hikmet makamı Allah Teâlâ'nın el-Hakîm ismi ile ilgilidir. Bu nedenle bu mertebenin sahibi Abdülhakîm diye adlandırılır. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

"Dilediğine hikmet verir. Hikmet verilene ise pek çok hayır verilmiş demektir ve bunu ancak üstün akıllılar anlar." (Bakara, 2/269)

Yukarıdaki ayetin gereği olarak hikmet mertebesine sahip olan bir kişiye birçok hayırlar

verilmiştir. Allah'ın verdiği hayır, başka hiçbir şeyle mukayese kabul etmez. Bu hayır hem dünyayı hem de ahireti kapsar. O zaman kişinin hikmet mertebesine sahip olmaya çalışması gerekir.

“Biz ona (Hz. Davud'a) hikmet verdik; ayrıca güzel, açık ve net konuşma (faslül hitap) özelliği verdik.” (Sad, 38/20)

Allah Teâlâ, Hazreti Davud'a hikmet verdiğini yukarıdaki ayette ifade etmektedir. Bu hikmetin bir sonucu olarak Hazreti Davud sözü ayırma gücüne sahip olmuştur. Sözü ayırma gücü dinleyenin kolay anlaması için hitap ve anlatım şeklidir. Bu nedenle Peygamberimiz (sav) söylediği şeyleri üç defa tekrarlamıştır. Buradaki amaç, en düşük anlayış sahiplerinin bile söyleneni anlamasını temin içindir.

Tekrar etmede başka faydalar da vardır. Örneğin bir insan Kur'an'dan bir ayeti birkaç defa okursa, her okuyuşta ilk okuyuşta bulmadığı bir manayı öğrenmiş olur. Oysa okunan ifadelerin harfleri aynıdır. Tekrar etmekle kişinin mertebesi ve hali yenilenmiş olduğu için, anlaşılan mananın da yenilenmiş olması kaçınılmazdır. Çünkü orada zaman farkı vardır.

Hikmet makamında Allah Teâlâ'nın her şeyin hakkını verdiği, her şeyi yerli yerine oturttuğu öğrenilmiş olur. Bu nedenle alemde mükemmel bir sistemin düzenli olarak çalıştığı anlaşılır. Bu konuda Allah'a itiraz edilmemelidir. “Şu esnada şöyle olsaydı daha iyi bir düzenleme olurdu” diye söylemek abestir. Böyle bir düşünce akli bir düşüncedir. Mümkün için bütün zamanlar aynıdır ve bu nedenle herhangi bir şey için, bir zaman öteki zamandan öncelikli değildir. Allah zamanı yaratandır. Allah neyi yarattığını en iyi bilendir ve düzenlediği şey bu şekli ile düzenlenmeyi hak etmiştir. Çünkü Allah her şeyin yaratılışını vermiştir. Onun hikmetinin hükmü meşiyete (iradeye) sahiptir. Onun hükmü ise hikmetin kendisidir. Buna göre hikmet Allah'ta tasarruf edendir. Allah Teâlâ *“Benim katımda söz değişmez”* (Kaf, 50/29) buyurmuştur. O halde hüküm söze aittir ve o da ancak Allah'tır. Veya hüküm ilahi sözü öğrenen ve Allah'ı hakk'al-yakîn bilen kulundur.

Neshin ne olduğu hikmet mertebesinden öğrenilir. Neshi kabul edenler, neshin şeriatın hükümlerinden bir hükmün başka bir hükümle kaldırılması demektir. Şâri'nin belli bir konuda susması da o konuda bir hükmü belirtmesidir. Buna göre her durumda bir hüküm vardır. Yani durum değiştikçe hüküm de değişmiş olur.

Allah Teâlâ *“Benim nezdimde söz değişmez”* der. Buna göre nesh söz konusu değildir. Eğer nesh olsaydı o da Allah'ın hikmetinin bir gereği olacaktı. Bu nedenle neshi hikmet tespit eder ve neshi hikmet kaldırır. Çünkü zaman değiştikçe hükmün değişmesi de kaçınılmazdır. Farklılık ve değişme her zaman mevcut olduğu için nesh de her zaman sabit olur. Allah Teâlâ zâtî gereği talep etmiş olduğu belirli mertebelerde neshi talep eder. “el-Hakîm” ise hak etmiş olduğu şeyi kendisine verir. Çünkü “Hakîm” hikmetin bulunduğu kimse demektir. Hüküm Allah'a ait olduğu için hikmete göre hüküm vermek de O'na aittir. Buna göre Allah hikmetin kendisidir ve hikmet de O'dur. Yani hikmet hüküm verenin aynıdır.

Hikmet genel olsa da özel bir bilgidir. Ancak hikmet ile bilgi arasında bir fark vardır. Hikmet

yaratılmış iken bilgi öyle değildir. Bilgi maluma (bilinene) tabidir. Fakat hikmet, bir şey hakkında onun belirli bir şekilde olmasına hükmeder. Böylece el-Hakîm hikmetiyle mümkünlerin hakikatlerini tertip eder. Bu hakikatler ilahi bilgide sabittir. Herhangi bir mümkünü izafe edilen bir husus başka bir mümkünü de izafe edilebilir. Bu hikmetin hükmü gereği böyle düzenlenmiştir.

Hikmetin mümkünlerin üzerinde bulundukları tertibi kazandırması Allah'a mahsus olup, yaratılmışların farkına varmadığı bir bilgidir. Bu bilgiyle hüküm, mümkünleri dışta var olmalarından önce subût (ortaya çıkma) halinde sıralar ve ilâhi bilgi de el-Hakîm'in düzenlediği şekilde onlara ilişir. Bu ilahi bilginin ilişmesi ile mümkünler içinde bulundukları düzeni kazanmış olurlar. Bu düzen alemin işinin böyle olduğunu anlatmıştır. Bu düzen aslında hikmetin hükmünden meydana gelen el-Hakîm'in tertibidir. Buradan bilgi ve hikmet arasındaki ilgi anlaşılır.

Tertibin oluşumu Allah'ın sözüdür. Allah Teâlâ sözünü ancak hikmetinin tertibiyle söylemiştir. Buna göre Allah hikmetin düzenlemiş olduğu şeyi bilir ve bu bilgiyle bir şeye “*Ol der, o da olur*” (Nahl, 16/40). Bu eşyanın üzerinde bulunmuş olduğu hale göre meydana gelmesi demektir.

Eğer bir insan tabiattaki olgulara bakıp herhangi bir mümkün için “şöyle olsaydı” derse o esnada Allah'ın hikmetini bilmediği anlaşılır. Yani “aksi olsaydı daha iyi olurdu” diyen birisi Allah'ın hikmetini bilememiştir. Bu tercihin sırrı insanların bir kısmına gösterilmiş ve açıklanmıştır. Bir kısım insan ise onu varlıkta hükmü ortaya çıktıktan sonra öğrenir. Bunun üzerine “Allah'ın orada bir bilgisi vardır ve ben onu bilemedim” diyerek tasdik eder. Bu sırada işin hikmeti öğrenilir ve kendisi buradaki hikmetin maslahatını bilmediğini itiraf eder.

Bu duruma alemde sıkça rastlanmaktadır. Örneğin bir insan amacına ve düşüncesine uymayan bir iş nedeniyle öfkelenir ve hüküm vereni “zalim” diye suçlar. Ancak öfkelenmesine neden olan hükmün faydası ortaya çıktığında, o hüküm nedeniyle Allah'a hamd eder. Çünkü Allah fiili ile o kötülüğü ortadan kaldırmıştır. Eğer Allah'ın söz konusu hükmü olmasaydı, hükme konu olan kişiden kötülük ortaya çıkacak, o zaman gerçek zulme uğramış olacaktı.

Varlıklardaki görünen ve gerçekleşen her şeyin ilahi hikmetin hükmü ile gerçekleştiğini görmek ariflerin nihai makamıdır. Bu yüzden arif öfkelenmez, her şeyi Allah'a havale eder. “*İşimi Allah'a havale ediyorum. O kullarını görendir.*” (Mü'min, 40/44) ayetine tabi olur. İşte bu gerçek hikmetin kendisidir. Böyle birisi kulların razı olmadıkları hallerde gerçekleşen ilahi sırları öğrenmiş olur. İnsanların razı oldukları işlerdeki hikmet zaten aşikârdır. Bu hikmete razı olan kişi maksadına uyduğu için öğrenmiştir. Ancak maksadına ve düşündüğüne uymayan hikmetlerin hükümlerinde tartışma ve bilgisizlik ortaya çıkar. Aslında akıl sahibine, bu gibi olaylarda çekimser kalmasını söyler. Çünkü o işin gerçek sebebini bilemez. Buna karşı olma akıl suretinde olan vehmin kendisidir. Akıl Allah'ın tercih etmediği bir işi O'na karşı tercih etmez. Ancak insanlar akıl ile vehmi birbirine karıştırdıklarından buradaki hususu anlayamazlar. Allah'ın tercih ettiği gerçekleşen olgudur. Dolayısıyla gerçekleşen her olgu Allah'ın hikmeti ile gerçekleşmiştir.

“O hakim ve alimdir” (Zariyat, 51/30). Bu ayete göre arif için el-Hakîm ismi el-Âlim isminden önce gelir. Ancak sıradan bir insan el-Âlim ismini el-Hakîm isminin önüne getirir. Halbuki el-Hakîm ismi özel, el-Âlim ismi geneldir. Yukarıdaki ayette Her ikisi de birlikte zikredilmiştir. Dolayısıyla bilen herkes hakîm değildir ve her hakîm âlimdir. Bu Hikmet (Bakara, 2/269) ayetinde ifade edilen büyük bir hayırdır.

Bu konuda İbn Arabi Hazretlerinin şu şiirini ifade edebiliriz:

Hikmet çok hayır

Hikmet aydınlatıcı dolunay

Bazen gizlenir, bazen görünür

el-Habîr böyle buyurmuş

Onunla üzerimize gizlenmiş

Onunla zuhur ortaya çıkmış

İbn Arabi – Fusûsü'l-Hikem (Hikmetlerin Özü)

Fusûsü'l-Hikem İbn Arabi (ks)'nin ölümünden 11 yıl önce yazılmış olduğundan müellifin en olgun çağına rastlar.

Fusûsü'l-Hikem'in yazılışının asıl maksat ve gayesi halkın bazı müteal (yüce) hakikatlerle aydınlatılmasıdır. Fusûsü'l Hikem kısa bir başlangıçtan sonra, her nebiye bir hikmet verilmiş olduğunu ve 27 peygamberin ayrı bir hikmeti temsil ettiğini beyanla eseri 27 fassa ayırıyor ve bu hikmetlerin izahı sırasında Vahdet-i Vücut zaviyesinden her nebinin temsil ettiği hikmetin izah ve tahliline girişiyor. Bütün bu hikmetlerin hûlasasının, Hikmet-i Ferdi'nin mümessili olan Hz. Muhammed (sav)'de mevcut bulunduğu ve onun en müteakıl bir hikmetle bütün nebi ve resullerin esrarını hamile ve en son nebi ve resul olduğunu ispata çalışıyor. Yalnız Kur'an'da isimleri geçen Zülkifil, Elyesa ve Zülkarneyn'den bahsetmemektedir. Ayrıca Şit peygamberden ve Hz. İsa (as) ile Hz. Muhammed (sav) arasında gelen Halit bin Sinan adında peygamberliğini izhar etmemiş olan bir nebiden de bahsedilmektedir.

İbn Arabi, bu kitabı nasıl ve niçin yazdığı hakkında kitabının önsözünde şunları söylemektedir:

“627 hicret yılı Muharrem ayının son günlerinde, Şam'da bulunduğum sıralarda Tanrı peygamberi Hz. Muhammed'i gerçek bir rüya aleminde gördüm. Elinde bir kitap tutuyordu. Bana buyurdular ki: “Bu Fusûsü'l-Hikem (Hikmetlerin özü) kitabıdır. Bunu al ve halka açıkça anlat da bu hikmetlerden herkes faydalansın.”

Ben, Allah ve resulüne boyun eğmek ve aramızdan emir vermek mevkiinde olanların emirlerini dinlemek yaraşır dedim. Yüce peygamberin bana tarif ettiği vesile hiçbir eksiklik ve fazlalığı meydan vermeden bu kitabın halka açıklanması hususundaki ümidimi gerçekleştirdim. Halis niyetle hareket ettim, temiz bir maksat ve himmet güttüm.

Ulu Tanrıdan diledim ki, beni bu kitabı yaymakta ve bütün işlerimde, üzerine şeytanın musallat olamayacağı kullarından eylesin. Parmaklarımın yazdığı, dilimin söylediği, kalbimin üzerine kıvrıldığı şeyler de beni Yüce kudreti ve yardımı ve ruhi ilham ile nefsimin vesveselerinden korusun ve zat aleminden gelen bilgiye mazhar kılsın ki, bu işte mütehakkim olmayayım, sadece mütercim olayım. Tâ ki Tanrı erlerinden ona vakıf olacak kimseler gerçek bilgiye ersinler. Çünkü bu kitap nefis arzularından münezzeh ve içine fesat karışmamış olan en kutsi makamdan indirilmiştir.

Umarım ki Ulu Tanrı duamı işittiğinde nidasını kabul eder. Çünkü ben ancak bana ilham olunan şeyi söyledim ve bu yazılı kitapta ancak bana indirilmiş olan hakikatleri dile getirdim. Halbuki ben Nebi değilim, Resul hiç değilim. Lakin Nebinin mirasçısı ve ahiretin koruyucusuyum.

Allah'tan dinleyiniz, Allah'a dönünüz;

Benden dinlediğiniz şeyleri hatırdan tutunuz;

Sonra anlayarak bu kısa sözü genişletin ve toplayınız;

Daha sonra bunları isteklilerine veriniz, men'etmeyiniz;

Bu size yayılmış bir rahmettir, siz de bunu genişletin.”

Bu kitap hakkında İbn Arabî'nin manevî oğlu ve talebesi olan Sadrettin Konevî (ks) şunları söylemektedir:

“Fusûsü'l-Hikem kitabı şeyhimiz, imam, kâmil, ümmetin hâdisi, kâmillerin imâmı, imâmın imâmı, Muhyî'l-hak ve'd-din Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. el-Arabî et-Ta'î'nin (ra) muhtasar kitaplarının en nefislerinden birisidir.

Bu eser, onun son neşeleri ve tenezzüllerindendir. Fusûsü'l-Hikem, Muhammedî makamın kaynağından, zâtî ve ahadiyet/birlik özelliğindeki “cem” meşrebinden vârid olmuş, böylelikle de Hz. Peygamber (sav) Efendimizin “Allah'ı bilmek” hakkındaki zevkinin özünü içeren ve içinde zikredilen büyük veliyi ve nebilerin zevklerinin kaynağına işaret eden bir kitap olarak gelmiştir.

Ayrıca bu eser, uyanık ve basiret sahiplerini, o velî ve nebilerin zevklerinin özüne, himmetlerinin ve arzularının yöneldiği/taalluk şeylerin neticelerine, elde ettikleri ürünlerin içeriklerine ve kemâllerinin nihâyetlerine irşâd eder.

Binaenaleyh, Fusûsü'l-Hikem, onlardan her birisinin kâmil makamının içermiş olduğu şeyler üzerine adeta bir “mühür”; bu makamların kapsadığı ve kendilerinden zuhur eden şeylerin asıllarına dikkat çeken bir eser olmuştur.”

Fusûsü'l-Hikem, tasavvuf ile iç içe girmiş metafizik hakkında bir kitaptır. Eserde yazarın amacı, genel olarak varlığın tabiatını ve mümkün varlığın (alem) vâcip varlık (Allah) ile olan ilişkisini araştırmaktır. Eserdeki en önemli yön, en Kâmil mazhârları olan nebilerin suretlerinde tecelli eden ilâhî hakikatin araştırılmasıdır. Çünkü Fusûsü'l-Hikem'deki her bir fas (bölüm), “Kelime” olarak isimlendirilen bir nebinin hakikati etrafında dönmektedir.

Ebu'l-Ala Afifi, "Fusûsü'l-Hikem Okumaları İçin Anahtar" adlı kitabında şunları söylemektedir:

"İbn Arabi, bu kitapta ameli ve nazari tasavvufun meselelerini sunmadığı gibi, salt felsefi meseleleri de ele almaz. Ya da, el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye ve diğer bazı eserlerinde yaptığı gibi, fıkhi meseleleri arz edip, bunları tasavvufi açıdan yorumlamaz. İbn Arabi, bu eserinde tasavvuf düşüncesindeki bir sistemi özetler. Bu sistem, onun hem akıl ve hem de dini coşkusundan taşan oturmuş ve olgunlaşmış bir sistemdir. Bu sistemde, varlığın tabiatı hakkında genel bir önerme ortaya koyar ve bu önermeden Allah-alem ve insan hakkında çıkabilecek bütün sonuçları çıkarır; bu eserin felsefi yönüdür. Ardından bu felsefeyi, sûfî zevk ve şahsi tecrübeyle teyide yönelir; bu da eserin sûfî yönüdür."

İbn Arabi'nin "Vahdet-i Vücut" düşüncesi tasavvufta büyük bir devrim yapmıştır. İbn Arabi yazdığı Fusûsü'l-Hikem adlı eserinde de bu düşüncesini işlemiştir. İbn Arabi'nin "Vahdet-i Vücut" düşüncesi herhangi bir felsefi sistemin bir devamı değildir. Bu düşünce İslam dinini aslına ve imani akidelerine bağlı bir hakikat mezhebi olarak açıklar ve müdafaa eder. Bazı muhkem ve müteşabih Kur'an ayetlerinin batını manalarını hakikat diliyle tefsir ederek bütün varlığın tek ve eşsiz Mutlak Varlık tarafından belirlendiğini söyler. Mutlak Varlığın kendisinde mevcut şen ve nispetleri izhar etmesiyle sonsuz bir çokluğun meydana gelmiş olduğunu bildirir. Ancak bu çokluk hakiki bir varlık değildir. Bu çokluk her an Zât-ı Mutlak'ın değişik tecellileriyle mahvolmakta ve yeniden misilleri yaratılmaktadır. Zat-ı Mutlak'ın bilkuvve mevcut olan kudret ve nispetlerin bilfiil zuhur alemine çıkması, kâinat dediğimiz şu alemi doğurmuştur. Daha doğrusu Zât-ı Mutlak Kendisini eşya ve kâinat suretinde açığa vurmuştur. Zâhir, Bâtın, Evvel, Ahır hep O'dur. O'ndan başka bir varlık yoktur. Eşya ve kâinat Allah'ın zahiri, Allah eşya ve kâinatın bâtını ve ruhu mesafesindedir. Yaratan, yaratılan, Hâlik, mahlûk hep O'dur. O'nun dışında, O'nun varlığı haricinde hiçbir varlık tasavvur edilemez. Çünkü varlık (vücut) birdir.

Hikmet Makamına Aykırı Görüşler

Asırlar boyunca insanlar İslam'ın ortaya koyduğu hikmet makamının inceliklerini ve gerçeklerini inkâr etmişler ve aksi görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan önemli olanlarının bazılarını aşağıda ifade ediyoruz.

- Allah muhtar değildir. Alemdeki cüzleri bilmez. Kâinatın yaratıcısı ve mucidi değildir. Sadece kainata tesir ederek ona hareket vermiştir ve kâinat O'nun eseridir. Eserde müessirin önceliği zaman açısından bir öncelik değildir. Bununla şunu kast ederler: Kâinat kadimdir, bâkidir. Yok olmaz, onu yok etmeye Hakk Teâlâ'nın gücü yetmez ve yeni bir alem yaratmaktan acizdir. Şeytan bunun gibi daha pek çok küfrü onların aklına getirerek, bunları da büyük bir hikmet ve marifet olduğu zannını oluşturup onların gurura kapılmalarına sebep olur. Kendileri gibi inanmayanlar onlara göre taklit ehli körlerdir. Yine onlara göre bu kimselerin eline taklit esasını peygamberler vermiştir.

- Peygamberler hakim olan kimselerdi ve söyledikleri her şeyi hikmetle söylerlerdi. Fakat cahillerle konuştuklarında onların anlayabileceği miktar kadar konuşur, "Biz Allah'ın elçileriyiz,

Cebrail yanımıza gelerek Hakk'tan haber getirir. Kitap bize Allah tarafından gönderilmiştir" derlerdi. Fakat gerçekte sıfatlar onların sözüyle meydana gelmiş, halkın hikmet kanununa uygun bir şekilde yaşamaları için şariat hükümlerini de yine peygamberler koymuştur. Yerine getirmeleri hususunda halka söyledikleri her şeyde gizli bir işaret vardır ve aslında bu söylediklerinin başka bir anlamı vardır. Mesela Cebrail'den maksat faal, Mikail'den kasıt müstefâd akıldır. Bunlar akl-ı külden feyz alıp bunu mânâlardan faydalanarak makul bir hale getirirler ve böylece nefis-i müdrike ile nefis-i nâtıkayı ondan haberdar ederler.

Bu türlü bozuk hayaller, vehimler ve şüpheleri ortaya atanlar aslında nefislerinin arzularına teslim olan kişilerdir. İşte bu nedenle, *"Çünkü nefis şiddetle kötülüğü emreder"* (Yusuf, 12/53) buyurulmuştur. Nefis yukarıda bahsettiğimiz şüphelere akla yatkın deliller bulsa, canı gönülden hemen ona sarılır. Nefiste bu küfürler ne kadar çok kabul görürse, din ve şeriata olan inkârı da o kadar fazla olur. Küfrü ikrâr edip, dini inkâr etmek nefsin iki ayağıdır ki, cehennemnin nihayeti olan esfel-i sâfilîne bu ayaklarla yürür.

Bu kötü durum bugün Müslümanlar arasında da çok yaygındır. Pek çoğu, pek çok cahil kimse, kendilerini bu ilmin tahsiline vermişlerdir. Onun adına da, kimse onların bu habis akidesini ve bozuk işlerini anlamasın diye "Din Usulünün İlmi" koymuşlardır. Bu konuda Necmeddîn-i Dâye Hazretleri, "Tasavvuf Yolu" adlı kitabında şunları ifade etmektedir:

"Din ilimlerinden ve yakîn aleminin nurundan habersiz, bu ilim talibi pek çok cahil, ilim maksadıyla hareket edip yolculuklara çıkmakta, Hakk'ın yüzüstü bıraktığı bu kimselerle birlik olup filozofların safına katılmaktadırlar. Onlar da daha önce elde ettikleri bu çeşit ilmi, yani bu küfürleri tedrici bir şekilde bu taliplerin nazarına vermektedirler. Artık bu ilmi tahsil etmek, bu küfür ve dalalet itikadını hikmet ve usul adı altında onların kalplerine güzel göstermek daha kolaydır. Bu tecrübesiz biçareler, dinin hakikatlerinden ve yakîn ehlinin makamlarından habersiz olduklarından bunlara sarılırlar, onlar bununla gurura kapılıp zevk duyarak, "Biz taklit ehli olmaktan kurtulup, alemin seçkinleri olan muhakkikler olacağız" derler. Gerçekten de onlar muhakkik olacaklardır, fakat küfürde; taklitten kurtulacaklardır fakat taklid-i imandan; gerçekten de seçkinlerden (Havas) olacaklardır, fakat iblisin seçkinlerinden.

Eğitim görmemiş biçarelerden birisi bunlardan biriyle sohbet etse onun imanında, bu taifenin ölü soluğu ve nefesleriyle bin çeşit şek, şüphe, eksiklik ve hastalık meydana gelir. Bunlardan pek çoğunun nefsi bu küfürleri kabul etmeye müsait olduğundan, bu küfürleri taklit ederek kabul ederler. Böylece bütünüyle İslam dairesinden dışarı çıkarlar. Bu kötü itikat onlardan başkalarına da yayılır. Bu uyuz bir devenin develer arasına karışmasına benzer. Uyuzu her gün yeni bir deveye bulaştırır.

Küfür ehlinin münafıklığı ise felsefeciler, dehrîler (materyalistler), tabiatçılar (natüralistler), tenasühçüler, ibâhîler ve İsmailîler'de görülür. Bunlar, Müslümanlar arasında "biz Müslümanız" derler, fakat bunların inançları ifade edildiği şekilde küfür ve şüphelerden oluşur. Kendileri gibi kimselerin yanlarına vardıklarında, inançları aşikâr olur ve "biz bu taklitçilerle alay ediyoruz" derler. Hakk Teâlâ onların durumları hakkında şöyle bilgi vermektedir: *"Onlar iman edenlere rast gelince, "Biz iman ettik" derler. Kendi şeytanlarıyla yalnız kalınca da, "Biz sizinle beraberiz,*

biz ancak o iman edenler ile istihzâda bulunan kimseleriz” derler. Allah Teâlâ ise onlar ile istihzâ eder. Onları kendi azgınlıklarında şaşkın bir halde bırakır.” (Bakara, 2/14,15). Küfrünü gizleyip diliyle Müslüman olduğunu iddia eden her kâfir bu cümledendir. Münâfıkların dönüş yeri ve meâdı hakkında şöyle buyrulmuştur: “Doğrusu münafıklar cehennemin en alt tabakasındadırlar. Artık onlara asla bir yardımcı da bulamazsın. (Nisa, 4/145)”

Mutasavvıfların Hikmet Makamı İle İlgili Sözleri

Kuşeyrî Risalesinde bazı mutasavvıfların hikmet mertebesi ile ilgili görüşleri anlatılmıştır. Bunlardan bazılarını aşağıda ifade ediyoruz.

- “Kulun hikmet itikadı itibarıyla ilk muhtaç olduğu şey, kendisini var eden Yüce Yaratıcı’yı ve O’nun kendisini nasıl yarattığını bilmektir. Böylece kul, yaratıcının kadîmin (ezelinin) ve sonradan yaratılmış olanın vasıflarını tanıyacak, neticede Hakk’ın karşısında huşû ve tezellül içinde olacak, O’nun davetine icabet edecek, O’na itaat etmesi gerektiğini itiraf ve kabul edecektir. Nitekim mülkün asıl sahibini tanımayan kimse, bu mülk üzerinde kimin tasarruf sahibi olduğunu da bilmez.” (Cüneyd-i Bağdâdî)

- “Hakiki mümin, hakkında Cennet hükmü verilmiş olan kimsedir. Bunu ilahî hikmet sırrı olarak bilmeyen kimsenin gerçek mümin olduğunu iddia etmesi sahih değildir.” (Ebû Bekir el-Vâsîî)

- “Yakîn kulu hırslı olmamaya sevk eder. Hırslı olmamak ise insanı zühde götürür. Zühd hikmete, hikmet de işin hakikatine nazar etmeye sebep olur.”

“Yiyecek ile doldurulmuş bir mideye hikmet yerleşmez.” (Zünnûn-i Mısırî)

- “Allah’ın zatı ve sıfatları ile ilgili sana sorulan her şeyin cevabını ilim sahasında ara. Orada bulamazsan hikmet meydanında ara. Eğer orada da bulamazsan aradığın şeyi tevhid akidesine mukayese et. Bu üç yerde de bulamazsan, götür o meseleyi şeytanın yüzüne çarp.” (İbn Atâ)

- “Eğer kanaat ile desteklersen açlık, tefekkürün tarlası, hikmetin pınarı ve kalbin kandili olur.”

“Edebini hikmet sahibi bir şeyhten almayan kimse, hiç kimseyi eğitemez, hiç kimseye terbiye veremez.” (Muzaffer el-Kirmisîni)

- “Kendisine dünyadan uzaklaşıp züht içinde yaşama hâli ve bunu anlatma nimeti ihsan edilmiş birini görürsen ona yaklaşip kendisinden istifade ediniz, çünkü o sizlere hikmet kazandırır.” (Hadis)

- “Yüce Allah dünyayı yarattığı zaman günah ve cehaleti tokluğa, ilim ve hikmeti ise açlığa yerleştirmiştir.” (Sehl b. Abdullah)

- “Bir kul kırk gün ihlâs ile amel ederse, kalbinden diline hikmet pınarları fışkırır.” (Mekhûl)

Namazın Sırları ve Güzellikleri

Namaz kelimesi Farsça olup “ibadet etmek, yere kapanmak” anlamına gelir. Namazın Arapça dilindeki karşılığı “salât”tır. Salâtın anlamı “dua, istiğfar, ibadet, yarışta ikinci gelme”dir. Kur'an-ı Kerim'de namaz ibadeti zikir kelimesi (Ankebut, 29/45), (Cuma, 62/9)ile, tesbih kelimesi (Rum, 30/17) ile de ifade edilmiştir. Kur'an'da salât kelimesi ve onu ifade eden diğer kelimeler 99 yerde geçer.

Namaz bir ibadettir. İbadetin anlamı “itaat etme, boyun eğme, sahibinin razı olacağı fiiller işleme”dir. Kulun Allah Teâlâ'ya saygısını, muhabbetini ve itaatini göstermesi ve Allah'ın rızasına erişmek umuduyla yaptığı tutum ve davranışların tümüne ibadet denir. İnsanın niçin yaratıldığı sorusunun cevabı Kur'an'da açık olarak ifade edilmiştir:

“Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.” (Zariyat, 51/ 56)

Bu ayete göre insanın yaratılışının gayesi Yaratanına ibadet etmesidir. Bu ibadetler temelde beş kısımdır: Kelime-i Şehadet, Namaz, Oruç, Zekat, Hac. Namaz burada ikinci sıradadır. Bu nedenle Arapçada namaz (salât) “musalli” olarak ifade edilmiştir. Musalli kelimesi yarışta öndekini takip eden anlamına gelir. Namaz da dinin temel ilkesinin önde gideni olan Kelime-i Şehadetten sonra gelir.

Salât genel olarak rahmet ve merhamet etmeyi ifade eder.

“O size salât eder.” (Ahzab, 33/43)

Bu ayette Allah Teâlâ kendisini musalli, yani salât edici olmakla niteliyor. Bunun anlamı Allah, kullarını karanlıktan aydınlığa çıkarmak için onlara merhamet eder. Bu merhametle kullarını

sapkınlıktan hidayete, bedbahtlıktan mutluluğa çıkarır.

Salât müminler için dua etmek, merhamet etmek ve mağfiret dileme anlamında meleklerle izafe edilir. Meleklerin müminler için yaptığı dualar şöyledir:

“Allah ve melekler size salât eder.” (Ahzab, 33/43)

“Onlar (melekler) iman edenler için bağışlanma dilerler.” (Mümin, 40/7)

“Tövbe edip senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azabından koru.” (Mümin, 40/7)

Allah Teâlâ salâtı her şeye izafe etmiş ve bunu tesbih sözcüğü ile ifade etmiştir:

“Göklerde ve yerde bulunan her şeyin ve kuşların Allah'ı tesbih ettiğini görmez misiniz? Hepsi kendi salâtını ve tesbihini bilmıştır.” (Nur, 24/41)

Namazın Farz Kılınması

Namaz dinin direğidir. Yani namaz dinin gıdası, manevi hastalıkların ilacı ve insanı melekleştirip ölüm meleği ile dost haline getiren bir vasıta. Bunun için farz kılınmıştır. Çünkü namaz ibadetinde insanlar için çok büyük faydalar vardır. Namazın farz olduğu birçok ayette ifade edilmiştir. Örneğin Bakara suresinin 43. ayetinde şöyle buyrulur:

“Namaz kılınız, zekat veriniz, rüku edenlerle rüku ediniz.” (Bakara, 2/43)

Namaz müminlere vakti belirlenmiş olarak farz kılınmıştır:

“Namaz müminlere belirli vakitlerde yazılı bir farzdır.” (Nisa, 4/103)

“O halde akşama girdiğiniz zaman da, sabaha girdiğiniz zaman da tesbih Allah'ındır.” (Rum, 30/17)

“Göklerde ve yerde hamd, güzel övgü O'na mahsustur. İkinci vaktinde de, öğleye girerken de O'nu takdis ve tenzih edin. Namaz kılın!” (Rum, 30/18)

Bu konuda İbn Arabi (ks) Hazretleri, Fütûhâtı Mekkiyye adlı kitabında şunları söylemektedir:

“Mümin, korkusu ve umudu eşit olan kimsedir. Dolayısıyla kul, zeval (yani tepe noktasından batıya kaydığı) vaktinden şafağın sökme vaktine kadar “Rabbine korkarak dua ederken”, fecrin doğumuna kadar güneşin doğup istiva (tepe nokta) çizgisine varıncaya kadar “umut ederek” dua eder. Bu umut, bundan sonra artık perde olmasın dıyedir. İşte ariflerin ibadetleri böyledir.”

Namaz vakitleri hadislerle bildirilmiştir. İbn Abbas (ra)'ın rivayet ettiği bir hadis şöyledir:

“Resulullah buyurdu ki: Beytullah'ın yanında Cibrail Aleyhisselam bana imam olup namaz kıldık. Güneş tepe noktasından ayrılınca öğle namazını kıldırdı. Sonra her şeyin gölgesi bir misli olunca bana ikinci namazını kıldırdı. Sonra oruçluların iftar ettiği zamanda bana akşam namazını kıldırdı. Sonra şafak, yani ufukta kırmızılık kaybolduktan sonra bana yatsıyı kıldırdı. Sonra oruçların yeme ve içmesi yasak edildiği zamanda sabah namazını kıldırdı. Sonra her şeyin

gölgesi bir misli olunca öğleyi, iki misli olunca ikindiye, oruçluların orucu açma zamanında akşamı, sonra gecenin ilk üçte bir zamanına kadar yatsıyı, sonra tan yeri ağarınca sabah namazını kıldırdı. Sonra Cebrail Aleyhisselam bana bakıp, “Ya Muhammed! Sizden önceki peygamberlerin namaz vakitleri size gösterdiğim şu iki vaktin arasındır” dedi.” Bu hadis namaz vakitlerini bildiren hadislerin esasıdır.

Beş vakit namazın ilk olarak hangi peygamberler tarafından kılınmış olduğunu aşağıdaki hadis anlatmaktadır:

“Sabah namazını en önce Adem Aleyhisselam, öğle namazını Allah Teâlâ'nın kendisini Nemrut'un ateşinden kurtardığında İbrahim Aleyhisselam kıldı. İkinci namazını kendisine Cebrail Aleyhisselam'ın oğlu Yusuf Aleyhisselam'dan haber verdiğinde Yakup Aleyhisselam kıldı. Akşam namazını Allah Teâlâ tövbesini kabul ettiğinde Davut Aleyhisselam kıldı. Yatsı namazını Allah Teâlâ kendisini balığın karnından çıkardığında Yunus Aleyhisselam kıldı. Cebrail Aleyhisselam gelip “Ey Yunus! Allahu Teâlâ sana özel olarak selam söylüyor. Sana dünyada büyük azap ettim, elem verdim. Ben senden razıyım, sen Benden razı mısın? diyor” dediğinde Yunus Aleyhisselam hemen kalkıp 4 rekat namaz kıldı ve sonra iki defa “Elbette Rabbimden razıyım” diyerek Rabbinden razı olduğunu tekrar tekrar bildirdi.”

Namaz Kulun Miracıdır

İbadet kelimesi “abd” kelimesinden türetilmiştir. Abd kul, köle anlamındadır. Kulluktan daha şerefli bir şey yoktur ve mümini açıklayan en kâmil sıfat budur. Bu nedenle Allah Teâlâ dünyadaki en şerefli vakit olan mirac gecesinde Peygamberimizi vasıflarken şöyle buyurmuştur:

“Bir kısım ayetlerimizi kendisine göstermek için kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren O Allah yücedir. Gerçekten O işitendir, görendir.” (İsra, 17/1)

Eğer kulluktan daha yüce bir merteye olsaydı, muhakkak ki Peygamberimiz (sav) o merteye ile vasıflandırılırdı. İbadetin önemini şu kutsi hadis-i şerif çok güzel açıklamaktadır:

“Kulum farz ibadetlerle bana yaklaştığı gibi başka bir şeyle bana yaklaşamaz. Nafile ibadetlerle de bu yakınlığını artırır. O kadar çok yaklaşır ki, artık ben onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Artık o benimle görür, benimle işitir, benimle tutar, benimle yürür. Bu kul bana istiazede (sığınma) bulunursa onu korurum, benden bir şey dilerse dileğini yerine getiririm.”

Namaz Cenabı Hakk'a vuslat için bir vesile olduğu kabul edilmiştir. Çünkü namazda miracın sırrı vardır. Namazda okunan Fatıha Suresi ile ilgili aşağıdaki kutsi hadis namazın vuslat olduğunu açıkça ortaya koymaktadır:

“Allah Teâlâ, “namazı kulumla aramda ikiye taksim ettim, yarısı bana yarısı da kuluma aittir, kuluma dilediği verilecektir” buyurmaktadır. Bir kul namazda “bütün hamd ve sena alemlerin

Rabbi olan Allah'a mahsustur” dediği zaman, Allah Teâlâ, “kulum Bana hamd etti” buyurur. Kul “O rahman ve rahimdir” dediğinde, “kulum beni sena etti” buyurur. Kul “Hesap ve Ceza gününün hakimidir” dediğinde Allah Teâlâ “kulum beni tazim etti” buyurur. Kul “Biz yalnız Sana ibadet eder ve yalnız Senden yardım dileriz” deyince “bu iş benimle kulum arasındadır” buyurur. “Bizi dosdoğru yola ilet, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, gazaba uğrayanların ve sapıklarınkine değil” dediğinde de “bu dilek kula aittir, ona isteği verilecektir” buyurur.”

Buna göre namaz kulun Allah'ın huzuruna çıkması demektir. Böylece namaz Allah'ın kulu ile iletişimi olmaktadır. Bu sayede müritler ve talipler Hakkın yolunu namaz ile bulurlar. Hak yolunda olmanın manevi hazzı namazda anlaşılır. Bu nedenle kim namazında Allah'a olan bağlılığının hakkını verirse onda tecelli parıltıları oluşur ve huşuya erer.

“Felaha ermiştir o Müminler ki namazlarında huşû sahibidirler.” (Müminin, 23/1-2)

Namaz Allah Teâlâ'yı hatırlamanın ve O'nu tesbih etmenin en güzel yoludur. Bu nedenle günde beş vakit olarak farz kılınmıştır ki, insanlar Rablerini sıkça ansınlar. Aksi halde insanların kalpleri gaflete düşebilir. Çünkü dünya işleri ve nefsin arzuları insanı Allah'ı düşünmekten alıkoyar. Bunu önlemek için 5 defa namaz kılmak, insanın kalbini Allah'ın zikriyle meşgul edeceğinden aradaki gaflet ve günahların kalpteki olumsuz etkilerinden kurtulmuş olur.

İnsanın görevi Rabbini bilmesi ve O'nu zikretmesidir. Namaz bu bakımdan en önemli bir ibadettir. Namazda edep ve saygı hususlarına dikkat edilirse kalp paslarından kurtulur ve nurlanır. Bu da kalbin Hakk'ın tecellilerine açık olması demektir. Bu tecelliler nurdur ve insan kalbini nurlandırır. Böylece insan ruhu tekâmül eder ve ahiret hayatında ihtiyacı olduğu duruma kavuşmuş olur.

Namazda kalp Allah'a doğru yöneltilmelidir ve başka şeyleri düşünmesine mani olunmalıdır. O zaman insan kıraat ettiği Kur'an'ı daha iyi anlar, daha iyi tefekkür eder. Bu da zaten Allah'ın insanlardan istediğidir. Çünkü Allah'ı bilmek insanın görevidir. Bu bilgi (marifet) insana yarın ahirette işine yarayacak en önemli şeydir. Marifet (bilgi) olmadan Allah'ı bilmek ve tanımak mümkün değildir. Bu da ancak namazla en mükemmel şeklini alır.

Namazdaki bu tecellilerde insanın merak ettiği, endişe ettiği hususlar kendisine açıklanır. Hiç düşünmediği halde kalbine bir çok bilgi gelir. Bu bilgiler Allah'ın tecellileridir. Bu bilgiler kulun ihtiyacı olduğu şeylerdir. Tereddüt ettiği veya merak ettiği şeyler bu bilgilerle açıklığa kavuşmuş olur. Bu bilgilere sahip olmak insan için en büyük mutluluktur. Bu tecelli eden bilgilerle kul hayatını yönlendirir. Böylece insan hem dünya hem de ahiret mutluluğunu elde edebilir.

Namazın Rükünleri

Namaz ilahi huzura çıkmanın bir çeşididir. Bunun ilk adımı da niyettir. Niyet kulun kalbi ile namaza yönelmesidir. Halis bir kalp ile yapılmış bir niyet, sözle yapılmış bir niyetten daha efdaldır. Böyle bir niyetten sonra iftitah (açma) tekbiri alınır. Namazın saffeti ilk tekbiridir. İlk tekbir namazın sırf Allah Teâlâ için olduğuna dair bir akittir. Bazı insanlar tekbir getirdikleri

zaman Cenab-ı Hakk'ın azamet ve kibriyasına vakıf oldukları için kendilerinden geçerler. Batınları nurla dolar ve göğüsleri öyle genişler ki, bütün dünya orada adeta çöldeki bir tanecik gibi kalır. Sonra da kalpteki bütün masiva, dünya sevgisi ellerinin tersiyle arkaya atılır. İlk tekbirle masivayı arkasına atan kul, kıyam edip Rabblerinin huzurunda el bağlar. Bununla ilgili bir rivayette Hazreti Peygamber(sav) Hz Ali (ra)'ye Kevser suresinin 2. ayetinin tefsiri mahiyetinde şunları söyler: *Sağ elini sol elinin üzerine koy.* Bu *“fesalli rabbike venhar”* ayetinin tefsiridir. Çünkü göğsün altında “nahır” denilen bir damar vardır ki, bu manevi damarı herkes bilmez. Hz. Ali (ra) Kevser suresinin bu ayetinden ellerini nahır denilen damarın üzerine konması gerektiğini çıkarmıştır. Bazıları bu ayeti göğsün kibleye yönelmesi diye açıklamışlardır.

Kıyam ile ilahi huzura çıkan kul Rabbine hitap etmek için Kur'an-ı Kerim okur. Kur'an-ı Kerim okumanın edebi, kulun Kur'an ayetlerini kalp kulağıyla adeta Allah'tan dinlediğini müşahede etmesi ya da kendisinin Allah'a okuduğunu müşahede etmesidir. Bunun için namazda kıraat tertil üzerine olmalı ve kul ilahi kelamın manası üzerinde tefekkür etmelidir. Kur'an-ı Kerim'i okurken bir rahmet ayeti ile karşılaştığında onu arzu ile istemeli, bir azap ayeti ile karşılaştığında ise korkup Allah'a sığınmalıdır. Tesbih ve tazime dair bir ayete rastlandığında hamd edilmeli, tesbih ve tazimde bulunmalıdır. Sözde ifade etmeyip de niyet boyutunda tuttuğu şeyler bu niyet sayesinde Cenab-ı Hakk'a ulaşır. Kul namazda kıraat ederken dilinin söylediği şeylere kalbi muvafakat etmezse, lisanı onun hissiyatını tercüme etmez. Böyle bir ihtiyacını Allah Teâlâ'ya duyurma çabasında değildir. Bu nedenle denir ki, “havvasın namazdaki en düşük mertebesi, tilavet esnasında lisan ve kalbin cemidir”.

Kul namazda Kur'an-ı Kerim'in okuduktan sonra Rabbine rükuya eğilir. Bu esnada kul Cenab-ı Hakk'ı öyle tazim eder ki, kalbinde ondan başka kıymetli olan hiçbir şey kalmaz. Kul kendi nefsinin öyle küçültür ki, nefsi adeta toz seviyesinden daha küçük hale gelir. Hamdin ancak Allah'a mahsus olduğuna şahitlik eder. Rükuda Rabbine sunduğu saygıyı, tazimi yeterli görmeyen kul secde vasıtasıyla bu tanzimi zirveye taşır. Sufilere göre *“kulun Rabbine en yakın olduğu an secde anıdır”*. Bu hadise göre mümin secde esnasında kalbinde, kendisine Allah'tan daha yakın bir şey kalmamalıdır. Öyle kullar vardır ki secdelerinde zaman ve mekanın durduğunu mukâşefe (görme) eder. Kalbi keşfedilen ve görülen manzaraya dalar gider. Bu müşahedenin (gözlemin) kuvvetinden dolayı kainattaki bütün cisimler gözünden kaybolur ve yok olur. İşte bu azametli dehşet karşısında secdeye kapanır.

Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmaktadır: *“Kalbim ve hayalim Sana secde etti.”* Rad Suresi 15. ayetine göre, *“Semada ve yeryüzünde ne varsa isteyerek ya da zorla Allah'a secde eder”*. İsteyerek secde ehil olan kalp ve ruhun secdesidir. İstememek ise bünyesindeki nefsinin serkeşliğinden ileri gelir.

Sufilere göre namazda miracın sırrı vardır. Çünkü namaz kalplerin miracıdır. Bu sırda dayanarak teşehhüd otururunda miraç esnasında Allah Resulü ile Cenab-ı Hakk arasındaki, zaman ve mekandan bağımsız olan görüşmenin zihinlerde daima canlı tutulması gereklidir. Bunun için *“Ettahiyyat”* okunur. Bu kulun Rabbine verilen bir selamdır. Kul bu selamı kime söylediğini bilmeli, konuştuğu Zata karşı edebini takılmalı ve bu selamı nasıl söylediğinin şuurunda

olmalıdır. Ettahiyyatta Allah Resulünü sanki kalp gözüyle müşahede ediyormuş gibi ona selam verir. Akabinde de Allah'ın salih kullarına selam verir. Teşehüdde Ettahiyyattan sonra bir vefa borcu olarak Allah Resulüne salavat getirilir ve Rabbinin huzurundaki vaktinin son anını dua ile taçlandırır. Kul namazın sonunda meleklerle ve etrafındakilere selam vererek namazı bitirir. Ayrıca bu ibadeti Allah Teâlâ'nın kendisine mümkün kılmış olduğu şuurunda olur. Kul namazını sanki son namazıymış gibi kılmalı, selamdan sonra belki bir sonraki namaza ömrünün yetişmeyebileceğini unutmamalıdır.

Namazda Huşûnun Önemi

Aşağıdaki ayetler namazda huşûnun önemini anlatmaktadır:

“Gerçekten Müminler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki namazlarında huşû içindedirler.” (Müminun, 23/1,2)

Huzur ve huşûnun namazda şart olmasını emreden birçok deliller vardır. Bunlardan bazıları şu ayetlerdir:

“...Onun için bana kulluk et ve Beni anmak için namaz kıl.” (Taha, 20/14)

“Sabah akşam demeden, kendi içinden, korkarak ve yalvararak, alçak sesle Rabbini an ve gafillerden olma.” (Araf, 7/205)

“Ey iman edenler! Sarhoş iken ne dediğinizi, okuduğunuzu bilinceye kadar namaza yaklaşmayın.” (Nisa, 4/43)

Bu ayet-i kerimede sarhoşun namaza yaklaşmamasının illeti gösterilmektedir. Tamamen dünya düşünce ve vesvesesi ile namazını kılan kimse de aynı hükümdedir. Çünkü o da bu gaflet ile ne söylediğini, hatta kaç rekat kıldığını bile bilemez. Bu konudaki bazı hadisler şunlardır:

“Namaz ancak zillet ve tevazudur.”

“Kendilerini fenalıktan men etmeyen, alıkoymayan namazın Allah'ın rahmetini uzaklaştırmaktan başka bir çare olmaz. Gafillerin namazı kendilerini fenalıktan alıkoyamaz.”

“Nice namaz kılanlar var ki, onların namazdan nasipleri yorgunluk ve zahmetten başka bir şey değildir. Kişinin kıldığı namazdan kendisine kârı dokunan ancak akıl erdirerek kıldığı kısımır. Yani aklı başka yerde iken kıldığı namazın kendisine kârı dokunmaz.”

Bu konuda İmam Gazali (ks) Hazretleri, İhyâu Ulûmi'd-Dîn adlı kitabında şunları söylemektedir:

“Bilmiş ol ki anlattığımız şekilde huşû, tazim ve haya gibi batını şartlara riayet ederek yalnız Allah rızası için kılınan namazlar, mükâşefe ilminin kapısı demek olan ilahi nurların kalpte parlamasını temin eder. Yer ve göklerin inceliklerini, rububiyetin sırlarını keşfeden Allah velileri, bu mertebeye ancak namazda ve hassaten secdeye yükselebilirler. Zira kulun Allah'ına en yakın olduğu secde halidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de “Secde et yaklaş!” (Alak, 96/19) buyurulmuştur.”

Mükâşefede yakınlık namazdaki ihlas nispetindedir. Eşya bazılarına eşya olduğu gibi keşfedilir, bazılarına bir misal ile açıklanır. Nitekim bazı kimseler dünyayı leş suretinde, şeytanı ise karşısında oturup insanları leşe davet eden köpek suretinde görürler. Bazılarına Allah Teâlâ'nın sıfatı, bazılarına efali, diğer bazılarına da muamele ilminin incelikleri tecelli eder.

Bunların tahakkuku için birçok gizli sebepler vardır. Bunların en kuvvetlisi himmet, yani bütün mevcudiyetiyle Allah'a yönelmektir. Çünkü kalp belirli bir şeye bağlanırsa, o şey ona daha kolay keşfedilir. İsyânlar sebebiyle kirlenmiş olan kalp aynalarının bu tecellileri görmeleri mümkün değildir. Ancak parlak ve cilalanmış aynada, yani temizlenmiş kalpte görülebilir. İnsanlar namazda bu keşiflere sahip olmayınca, onları inkara kalkışmamalıdır. Kabahati kendisinde aramalı ve kalbinin ne ile dolu olduğuna bakmalıdır. Kendi yanlışını nedeniyle, velilerin keşiflerinin oluşması gerçeğini inkar etmek doğru değildir.

Bunu anlatan bir hadis-i şerif şöyledir:

“Kul namaza durduğu zaman Allah Teâlâ aradaki perdeyi kaldırır ve kulu tam karşısına, manevi huzuruna alır. Ona Zatı ile tecelli eder. Öyle ki, yanlarından göklere kadar melekler saf bağlar. Onlar da namaza ve amin demek suretiyle duasına katılırlar. Göklerdeki ilahi rahmetler üzerine saçılır. Bir münadi (bağırarak) “Bu zat kime münacat ettiğini hakkıyla bilseydi katiyen başka tarafa iltifat etmezdi” diye bağırır. Namaz kılanlara sema kapıları açılır. Allah Teâlâ meleklerine karşı namaz kılan kulları ile iftihar eder.” Buradaki gök kapılarının açılması ve Allah Teâlâ'nın muvacehesi (yüz yüze gelmesi) yukarıda anlattığımız keşif ve kerametten kinayedir.

İlahi nuru müşahede edip Allah'a yaklaşacak ve Firdevs cennetine varis olacaklar ancak namaz kılanlardır. Müminun suresini 10. ve 11. ayetlerinde şöyle buyurulmaktadır:

“İşte Firdevs cennetine varis olan ancak onlardır ve onlar ebedi olarak oradadırlar.” (Müminun, 23/10,11)

Firdevs cennetine vasıl olacakların özellikleri de aynı surenin ayetlerinde şöyle açıklanmaktadır:

“Müminler saadete ermişlerdir. Onlar namazda huşû içindedirler ve onlar ki namazları üzerinde muhafızlık eder, zamanında kılarlar.” (Müminun, 23/1,2,9)

Şu bilinmeli ki huşû imanın meyvesi, özü ve Allah Teâlâ'nın azametini ve kendi kusurunu idrakin neticesidir. Bunu anlayan namazda, namaz haricinde, yalnızken huşûdan ayrılmaz. Çünkü huşû nerede olursan ol, Allah Teâlâ'nın sana muttali olduğunu ve O'nun azametini ve kendi kusurlarını bilmeyi gerekli kılar. Asıl huşû bu bilgilerden doğar. Bunun için huşu yalnız namaza bağlı değildir. Hatta Allah Teâlâ'dan haya ve huşûndan dolayı 40 sene başını göklere kaldırmayanlar olmuştur.

Namazda huşû içinde olabilmek için şu hususlara dikkat etmek gerekir:

- 1) Huzur-u kalp: Yalnız okuduğunu düşünmek,
- 2) Tefekkür: Okuduğunu anlamak,

3) Tazim: Anladığına saygı göstermek,

4) Heybet: Saygı ile korkmak,

5)Reca: Ümit beslemek,

6) Haya: Utanmak.

Herkesin ameline göre derecesi vardır. Herkes korkusu, havf, haşyet ve saygısı nispetinde derece alır. Allah Teâlâ'nın baktığı yer insanın kalbidir, dış hareketleri değildir. Bu nedenle sahabiler şöyle demişlerdir: “İnsanlar kıyamet günü dünyadaki namazlarında gösterdikleri huzur, sükun ve namazdan tattıkları lezzet nispetinde haşrolurlar.” Sahabi bu düşüncelerinde sadık kalmışlardır. Çünkü *“herkes yaşadığı gibi ölür, öldüğü gibi dirilir”* hadisine uymuşlardır. Namaz kılarken kalıp ve kıyafete değil, kalbinin haline riayet etmelidir. Ahirette vücut kalbin ameline göre suretlenir. Orada kurtulacak olanlar ancak selim bir kalbe sahip olan kimselerdir.

Namazın Terk Edilmesi

Bazı insanlar namazdan maksadın Cenab-ı Hakk'ı zikir olduğunu ileri sürerek, zikir yapınca namaza gerek kalmayacağını iddia ederler. Bu tamamen yanlıştır. Onlara göre, Allah'ın bizim namazımıza ihtiyacı yoktur, dolayısıyla Allah'ı sevmemiz, O'nu zikretmemiz bizim için yeterlidir derler. Fakat bu bir dalâlet yoludur. Çünkü insanın namazı terk etmesi onu şeytana yaklaştıracığına dair bilgiler vardır. Şöyle bir hikaye anlatılır: Bir adam iblisi görünce ona, nasıl senin gibi olurum, diye sorar. İblis buna şaşırır ve yazıklar olsun sana, kimse bana böyle bir şey sormamıştı der. Sonra da eğer benim gibi olmak istiyorsan namazı terk et, yalan olsun doğru olsun her şeye yemin et der. Bunu duyan adam “Vallahi bundan sonra ne namazımı terk ederim, ne de yemin ederim” diyerek iblisten uzaklaşır.

İnsanların en yüceleri olan Enbiya ve onların takipçileri olan evliya hiçbir zaman ibadeti ve namazı terk etmemiştir. Çünkü onlar amellerinde daima en mükemmeli aramışlar ve bu amellerini sürekli sorgulamışlardır. Nasıl olur da insan Allah'a yaklaştım deyip kendisinden emir ve nehyin kalktığını düşünür?

Allah ehli olanların her işi ibadettir ve bu nedenle daima namaz üzere gibidirler. Bu yorumu yanlış anlayarak bu şahıslardan artık emrin, nehyin ve teklifin kalktığını düşünmek büyük bir hatadır. Namaz öylesine önemlidir ki, Arifler namazda “Allah'tan başka mevcut yoktur” düşüncesine sahip olurlar. İslam anlayışına göre eğer bir kavim topluca namazı terk ederse onlarla harp etmek caizdir.

Ayrıca namaza tembel tembel kalkmanın, ibadetlerde gevşeklik göstermenin münafıklık alameti olduğu iddia edilir. Çünkü Nisa Suresi 142. ayette şunlar ifade edilir:

“Münafıklar Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Halbuki Allah onların oyunlarını başlarına geçirecektir. Onlar namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı pek az anarlar.” (Nisa, 4/142)

Bu nedenle namazı tembel tembel kılmanın karşılığı bu kadar kötü ise, onu tamamen terk etmenin karşılığının çok daha kötü olduğu aşikardır. Bu nedenle namaz hiçbir zaman son nefese kadar terk edilmemelidir. Bu durum bütün peygamberlerin ve velilerin hayatlarında gözlenmiştir.

Namaz Resulallah'ın ve ümmetinin üzerine farz kılınanların en evvelidir. Aynı zamanda namaz Resulullah'ın ümmetine son vasiyetidir. Namaz İslam'dan en son gidecek şeydir. Namaz müminlerin kıyamette amellerinden sorulacağı ilk şeydir. Namaz dinin direğidir. Namaz gidince din ve İslam yok olur. Bu nedenle mezhep imamları namazı terk etmenin büyük bir vebal olduğunu ifade etmişler ve şu prensipleri ileri sürmüşlerdir: “İnsan da küfür ve şirk, yani insanın küfre varması arasındaki fark ancak namazın terkidir. Bizim de kafir ve müşrikler arasındaki fark namazı terktir.”

“Bir kimse namazı terk ederse kafir olur” hadisinden hareketle mezhepler bu konuda çok ciddi yargılara varmışlardır. Örneğin İmam-ı Azam, “gevşeklik ve tembellikle namaz kılmayan katl olunmaz, öldürülmez, ancak namaz kılıp tevbe edinceye kadar, yahut hapisshanede ölünceye kadar hapsolunur” buyurmuştur. İmam-ı Şafi, “Tembellik ve gevşeklikle namaz kılmayan kimse ceza olarak kılıçla öldürülür, kafir denmez” buyurmuştur. İmam-ı Ahmet, “Namazı terk eden namazın farz olduğunu kabul etmemekle beraber terk ediyorsa kafir olur. Namazın farz olduğunu kabul etse, fakat gevşeklik ve tembellikle namazı terk eylese, kendisine gel namazı kıl dense, namazı kıl dendiği zamandan sonra gelen namazın vakti daralıncaya kadar kılmasa yine kafir olur. İki halde de mürted gibi tövbe etmesi için üç gün mühlet verilir. Bu zaman zarfında tövbe ederse ne ala, etmezse kafir olduğundan ötürü kılıçla öldürülür. Malı Müslümanlara ganimet hükmünde olup, Beytülmal verilir. Cenaze namazı kılınmaz. Müslüman mezarlığına konmaz.

Bu nedenle insanlar Peygamberimiz (sav)’in şu hadisini çok dikkatli bir şekilde okumalıdır:

“Bir kimse bile bile namazı terk ederse ismi cehenneme girecek olanlarla beraber cehennemin kapısına yazılır.”

Biliniz ki bir kimse yatsı namazını kılmadan yatsa, melekler ona beddua edip “Gözlerin uyumasın, gözlerin aydın olmasın, bizi hapsettiğin gibi Allah Teâlâ seni de cennetle cehennem arasında hapsetsin” derler.

Namazın Güzellikleri

Namazın Fazileti

Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmaktadır:

“Farz namazları mizan gibidir. Kim ki namazı adabına riayet ederek hakkıyla kılsa mükafatını da bol alır.”

“Benim ümmetimden iki kişi aynı şekilde bir namazı kılar. Rûku ve secdeleri müsavi fakat

sevaptaki dereceleri yer ile gök arası kadar farklıdır.”

Peygamberimiz burada huşûa işaret etmektedir. Çünkü her ne kadar ikisi de aynı adap ve şeriata bağlı kaldılsa da, birisindeki huşû diğerinden daha fazla olduğu için, eciri de daha çok oldu demektir.

“Rüku ile secde arasında ayağa kalkmak suretiyle belini ve sırtını doğrultmayan kimseye kıyamet gününde Allah Teâlâ bakmaz. Namaz kılarken yüzünü sağa sola çeviren kimse yüzünü Allah Teâlâ'nın himar (eşşek) yüzüne çevireceğinden korkmaz mı?”

Bir hadiste buyurulmaktadır ki *“İnsanların en fena hırsızı namazından çalandır”*. Bu nedenle İbn Mesud (ra) ve Selman (ra) şunları söylemişlerdir: Namaz bir ölçektir. Kim ki dolu dolu ölçer, onu hakkıyla muhafaza ederse, bol mükafat alır. Kim ki eksik ölçerse, eksik ölçenler hakkında Allah Teâlâ'nın buyurduğu (veyl) ini hatırlasın.

Cemaatin Fazileti

Peygamberimiz (sav) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:

“Cemaatle kılınan namaz tek başına kılınan namazdan 27 derece faziletlidir.” İbn Ömer (ra)'dan rivayet edildiğine göre Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *“Bazı vakitlerde bazı kimseleri namazda göremeyince buyurdu ki, (kendi kendime şöyle) düşündüm. Bir kişiye namaz kıldırmaı emredeyim, sonra cemaate iştirak etmeyenlerin evlerini yakayım.”*

Başka bir rivayette: *“Sonra namaza gelmeyenlere gideyim ve emredeyim de bir bağ odun ile evleri üzerlerine yaktırılsın. Eğer onlardan bir tanesi yağlı bir kemik veya iki ok alacağını bilse o (yatsı) namazına gelirdi.”*

Osman (ra)'ın rivayet ettiği bir hadiste şöyle deniliyor:

“Yatsı namazını cemaat ile kılan yarı geceye kadar ibadet etmiş, sabah namazını cemaat ile kılan ise gecenin tamamını ibadet ile geçirmiş sayılır.”

Yine Peygamber Efendimiz (sav) buyuruyor ki:

“Bir vakit cemaat ile namaz kılan gününü ibadet ile doldurmuş olur.”

Ebu Hureyre (ra) şöyle söylüyor: *“Kulağına erimiş kalayın dökülmesi, ezanı işitip namaza icabet etmemekten daha hayırlıdır.”*

“40 gün iftitah tekbirini kaçırmamak şartıyla 5 vakit namazı cemaat ile kılan kimseye Allah Teâlâ, biri nifaktan diğeri de cehennemden azad olmak üzere iki berat (kurtuluş) yazar.” (Hadis)

Denildi ki kıyamet gününde bir kavim yüzleri parlak yıldız gibi olduğu halde haşr olacaktır. Melaikeler sizin ameliniz neydi ki yüzünüz böyle parlaktır diye sorarlar. Onlar ezanı duyunca başka hiçbir şeye bakmaz, hemen abdest alır namaza giderdik derler.

Secdenin Fazileti

Peygamber Efendimiz şöyle buyuruyor:

“Kul gizli secdelerinde daha üstün hiçbir şey ile Allah'a yaklaşılamaz. Yani kendisini Allah'a en çok yaklaştıran evinde kıldığı nafile namazlarıdır.”

“Herhangi bir Müslüman Allah'a secde ederse Allah Teâlâ onun bir günahını mahveder ve kendisini bir derece yükseltir.”

“Rivayet olundu ki bir zat Peygamber Efendimize: Ya Resulallah! Allah'a dua et beni senin şefaatiyle edeceğin kimselerden kılın ve cennette sana komşu olmamı nasip etsin. Peygamber Efendimiz: Sen de bu hususta çok secde etmekle bana yardımcı ol buyurdular.”

“Kulun Allah'a en yakın olduğu secde halidir.” Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *“Secde et, yakın ol.”* (Alak, 96/19) buyurulmuştur.

“Sima ve alametlerinde, yüzlerinde secde eseri zahirdir.” (Fetih, 48/29) ayetinde zikredilen secde de yüzlerinden toprağa değen kısmıdır.

Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyuruyor: *“Adem oğlu secde ayetini okuyup secde ettiği vakit şeytan uzaklaşarak vay bu adam secde ile emir olundu. Secde etti, cenneti kazandı. Ben ise secde ile emri olundum, isyan ettim cehennemi boyladım diyerek ağlar.”*

Kibleye Yüzünü Dönmek

Namaz kılarken insan yönünü diğer taraflardan ayırıp Kabe'ye çevirmelidir. Ancak bu yeterli değildir. Bu zahiri yönelişin bir de bâtını yönelişle tamamlanması gerekir. Bâtını yöneliş, kalbin masivadan ayrılıp Allah'a yönelmesidir. Namaz için bu iki zahiri ve bâtını yönelişler şarttır ve bunlar birbirlerini tamamlarlar. Bu hususta Peygamberimizin (sav)'in şu hadisi rivayet edilmiştir:

“Kul namaza kalktığı vakit nefsi, yüzü ve kalbi Allah Teâlâ'ya teveccüh etmiş ise yeni doğmuş gibi günahlarından ayrılmış olduğu halde namazdan çıkar.”

Namazda Edep ve Marifet

Namazın edepi, senin Allah Teâlâ'nın emrini yapmaya kalkman, sevap bekleyerek uğraşman, niyetle girmen, tazim ile tekbir etmen, tertil ile kıraat, huşû ile rükün, tevâzu ile secden, ihlas ile teşehhüdün ve rahmet ile selam vermendir.

Namazın marifeti, namazda cenneti sağ, cehennemi sol, sıratı ayaklarının altında, mizanı iki göğsünün önünde bulundurman, Allah Teala'yı görür gibi ibadet etmendir. Zira sen O'nu görmüyorsan O seni görüyor. Dışını, içini ve bütün gizli şeylerini Allah'ın bildiğini düşünmen ve ona göre bir halde bulunmaklığıdır.

Namazın Sonunda Dua

Namazlardan sonra dua etmeli, Allah Teâlâ'dan dilemeli, ihtiyaçlarını O'na arz etmeli, istiğfar

dilemelidir. Kullara dua etmeleri emredilmiştir. Duanın Allah Teâlâ katında büyük yeri ve şanı vardır. Bunun için gerek imamın gerek cemaatin dua etmeden mescitten çıkmaları iyi değildir. Nitekim Allah Teâlâ İnşirah suresinde şöyle buyuruyor:

“İbadeti bitirdiğinde kendini dua için tut ve Allah Teâlâ'dan ihtiyaçlarını dilemeye rağbet eyle.” (İnşirah, 94/7,8)

Enes bin Malik (ra)'ın bildirdiği bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmaktadır:

“Saflarda bulunanlar birbiri ardınca dağılmaya başladığında, Allah Teâlâ'dan rahmet iner. Bu rahmet en önce imama, sonra namazda onun sağında bulunanlara, sonra solunda bulunanlara iner. Sonra da bütün cemaate dağılır. Bir melek filan kimse kazandı, filan kimse zarar etti der. Kazanan farz namazlarından sonra, yani namazın sonunda ellerini kaldırıp dua edendir. Kaybeden dua etmeden mescitten çıkan kimsedir. Dua etmeden mescitten çıkana bir melek: Ey filan! Sen Allah Teâlâ'ya muhtaç olmadın. Ondan istemedin. Senin Allah Teâlâ'nın katında işin yoktur der”

“Rabbimize yalvara yalvara ve gizlice dua edin. Çünkü o haddi aşanları sevmez.” (Araf, 7/55)

“Halbuki Rabbiniz, Bana yalvarın, dua edin ki size karşılık vereyim. Çünkü Bana ibadet etmekten kibirlenip yüz çevirenler, yarın horlanmış olarak cehenneme gireceklerdir, buyurdu.” (Mümin, 40/60)

“Dua ibadetin kendisidir.” (Hadis)

“Kime dua kapısı açılmış ise, ona rahmet kapıları açılmış demektir. Allah'a talep edilen (dünyevi şeylerden) Allah'ın en çok sevdiği afiyettir. Dua inen ve henüz inmeyen her çeşit musibet için faydalıdır. Kazayı sadece dua geri çevirir. Öyleyse sizlere dua etmek gerekir.” (Hadis)

Sufilerin Namaz Hakkındaki Görüşleri

Sufiler için namaz çok önemli bir ibadettir. Çünkü onlar için namaz kulun doğrudan Allah'ın huzuruna çıkmasını sağlamaktadır. Bu nedenle namaz ibadetler içinde çok önemli bir konum arz etmektedir. İbadet deyince hemen herkesin ilk anda aklına gelen şey namazdır.

İbadet ve namaz, Asr-ı Saadet'ten itibaren Müslümanların hayatlarında önemli bir yer tutmaktadır. Namaza verilen önem Dört Halife Devri'nden itibaren bütün sufiler ve tarikat ehilleri arasında devam etmiştir. Çünkü namaz onlar tarafından dinin gıdası, manevi hastalıkların ilacı ve insanın ruhunu melekileştiren bir araç olarak kabul edilmiştir.

Ashab zamanında namazın önemi yalnız sözlerle değil uygulamalar ile de gösterilmiştir. Onlar kendilerinden sonra gelen Müslümanlara Hz. Peygamberin (sav) nasıl namaz kıldığını en doğru şekliyle aktarmışlardır. Peygamberimize en yakın olan Hz. Ebubekir (ra) evinin bahçesinde öyle huşu içinde namaz kılardı ki, okuduğu Kur'an'ı dinlemek için henüz daha Müslüman olmamış insanlar etrafında toplanırdı. Onu dinleyenlerin İslam'a girmesinden korkan müşrikler, onu himaye eden İbnü'd-Dığne'den Hz. Ebu Bekir'i bundan vazgeçirmesini istemişlerdi. İkinci halife olan Hz. Ömer (ra) namazda öyle dertlenir ve ağlardı ki, oğlu Abdullah bin Ömer babasının namazdaki iniltilerini üç saf geriden duyardı. Peygamberimizin damadı ve üçüncü halife olan Hz. Osman (ra) bir gece Makam-ı İbrahim'de namaza durmuş, Kur'an'ın tamamını okuduktan sonra selam vermiştir. Hazreti Peygamberin damadı olan ve ilim şehrinin kapısı olarak taltif edilen dördüncü halife Hazreti Ali (ra) ömrü boyunca ikindi namazının sünnetini hiç

geçirmediğini ifade etmiştir.

Sufiler de namaza dört elle sarılmışlar ve bu konuda Selef-i Salihin'e riayet etmişlerdir. Çünkü onlara göre namaz ibadetin en somut ve câmî şeklidir.

Sabit el-Bünânî (ö. 123/741) gece namazını hiç kaçırmazdı. İbadete düşkün idi. Her gece Kur'an'ı hatim eder ve her gördüğü mescitte de namaz kıları. Kabirde de namaz kılabilmek için dua ederdi. Ölüm döşğinde kendisini en çok üzen konu namaz kılamaması idi. Ona göre namaz kılınmayan yaşamın hiçbir anlamı yoktu.

Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778) çok namaz kılan bir kişiydi. Hem fıkıhla meşgul olur hem de zikir yapardı. Ona göre namaz da bir zikirdi. Kendisinin ifadesine göre işlediği bir günahattan ötürü on beş ay gece namazına kalkamadığını ifade etmiştir. Bir keresinde akşam namazı kıldırırken “ancak sana ibadet ederiz” ayetini okuyunca ağlamaya başlamış, sureyi bitirebilmek için baştan alması gerekmişti.

Meşhur Sufi hanımlardan olan Rabia el-Adeviyye (ö. 180/796) ilahi aşk ekolünün ilk mensuplarından. Ona göre ibadet etmenin nedeni ne cennet istemek ne de cehennemden kurtulmak olabilirdi. İbadet etmek ancak Allah'a karşı olan sevgi ve aşktan dolayı yapılmalıydı. Bu nedenle gece namazlarını hiç terk etmezdi.

Ebû Süleyman Dârânî (ö. 205/820) daha fazla namaz kılabilmek için gecelerin daha uzun olmasını isteyen bir kişiydi. Namazda ayetleri tefekkür eder ve hatta bu tefekküre öyle daldı ki beş gece namazda aynı ayeti okurdu. Ona göre namazda huşû şarttı ve insanın kalbinden dünyanın terk edilmesi gerekirdi.

Cüneyd el-Bağdâdî (ö. 297/909) ilimle ibadeti bir araya getiren bir şahıstır. Çarşıya işine gittiği zaman dükkanında namaz kılar müşterilerle pek az ilgilenirdi.

Hüseyin bin Mansur el-Hallac (ö. 306/919) “Enel Hak” sözüyle tasavvuf tarihinde yer almış bir kişidir. Hüseyin bin Mansur el-Hallac hayatı boyunca takva ve salah elbisesi giymiş, namazı terk etmemiş, vaktinin çoğunu zikir ve münacatla geçirmiştir. Söylendiğine göre Hallac her gün 400 rekât namaz kılar ve bunu nefesine farz sayardı.

Ebû Talib el-Mekkî (ks)

Ebû Talib el-Mekkî (ö. 386/996), Kûtu'l-Kulûb adlı kitabında namaz ile ilgili şunları söylemektedir: Namaza Salat denmesinin nedeni namazın kul ile Cenab-ı Hak arasında bir sâla olmasından dolayıdır. Namaz Allah'ın kulu ile muvaselesi yani kuluyla iletişimidir. İlk tekbirle masivayı arkasına atan kul kıyam edip Rabbi'nin huzurunda el bağlar. Sufiler bu kıyamın lezzetinden dolayı ağırlık ve yorgunluk hissetmezler.

Mekkî'ye göre Kevser suresinin 2. ayeti “*Rabbin için namaz kıl ve kurban kes*” deki “venhar” (kurban kes) ifadesi sağ elini sol elinin üzerine koy anlamındadır. Çünkü göğsün altında Nahir denilen bir damar vardır ki, bu damarı alimler bile bilmez. Hazreti Ali (ra) bu ayetten ellerini

Nahir denilen damarın üzerine konması gerektiğini çıkarmıştır.

Mekkî'ye göre namazda kıraat tertil üzere olmalıdır. Kul ilahi kelamın manası üzerinde tefekkür etmelidir. Manadan muradı anlayıp o murada uygun hareket ederek, Hazreti Mütakellim'e olan muhtaçlığının güzelliğini hissetmelidir. Kur'an'da Müslümanlara emanet olarak bırakılmış gizli sırlara muttali olmak için sadıkane talepte bulunmalıdır. Namaz esnasında Kur'an okurken bir rahmet ayetiyle karşılaştığında onu arzu ile istemelidir. Bir azap ayeti ile karşılaştığında ise korkup Allah'a istiazede bulunmalıdır. Tesbih ve tazim olan bir ayete rastladığında tahmid, tesbih ve tazimde bulunmalıdır. Bunları diliyle söylese güzel olur, eğer kalbinde de gizler ve verdiği önemi arttırsa, o zaman da kasdi söylediği şeylere vekalet etmiş olur.

Mekkî'ye göre kul rükûa gittiği zaman, kalbi Hz. Azim'i tazim ederek adeta duracak hale gelir ve kalbinde Allah Teâlâ'dan daha yüce bir şey bulunmaz. Rükûdan kalktığı zaman hamdin ancak Hz. Mahmud'a mahsus olduğuna şahitlik eder.

İmam Gazzâlî (ks)

İmam Gazzâlî (ö. 505/1111), İhyâ-u Ulumi'd-din adlı kitabında namaz konusunda şunları söylemektedir: Namazdaki rükûdan maksat Cenab-ı Hakk'ı tazimdir. Kişinin bu fiili gaflet içinde gerçekleştirmesi onu maksada ulaştıracak olsaydı, kişinin bir put için gaflet içinde tazimde bulunması caiz olurdu.

Gazzâlî'ye göre teşehhütte tahiyyattan sonra bir vefa borcu olarak kul Allah Resulüne salât-ü selam'da bulunur ve Rabb'inin huzurunda vaktinin son anını dua ile taçlandırır. Kul namazın sonunda meleklerle ve etrafındakilere selam verir. Ayrıca bu ibadeti Allah Teâlâ'nın tevfiğiyle yerine getirdiğinin şuurunda olur. Ona göre kişi namazını sanki veda namazıymış gibi eda etmelidir ve selamdan sonra belki bir sonraki namaza ömrünün yetişemeyebileceğini unutmamalıdır.

Sufiler göre ibadetlerde zahir ve bâtın bütünlüğü önemlidir. İbadetin zahiri hükmü fıkıh ilmi tarafından belirlenmesine karşı, amelin bâtını hükümlerinin tesisi de tasavvufa aittir. Bu nedenle tasavvufa fıkıh-ı bâtın denmiştir. Bu bağlamda Gazzâlî namaz için bâtını şartlar tespit etmiştir. Huşû, tazim, haya gibi bâtını şartlara riayet ederek ihlaslı bir şekilde kılınan namazlar kalbi tenvir edeceğini, nurlandıracağını bildirir. Ona göre kalbi nurlandıran bu nurların mukâşefe ilminin anahtarlarıdır.

Gazzâlî'ye göre kulu terakki ettirecek anahtar namazdır. Nitekim Kur'an'da namazlarından huşû içinde olan müminlerin kurtuluşa ereceği bildirilmiştir (Müminun, 23/1,2). Allah Teâlâ onları, imandan sonra kendilerine mahsus bir namazla methetmiştir ki bu namaz huşû içinde kılınan namazdır. Huşû imanın meyvesi ve Allah Teâlâ'nın azametinin ve kişinin kendi kusurlarının yakîninin neticesidir.

Şihabuddin Sühreverdî (ks)

Şihabuddin Sühreverdî (ö. 587/1191), Avârifü'l-Maârif adlı kitabında namaz için şunları söylemektedir: Namaz Cenab-ı Hak ile sıla için bir vesiledir. Çünkü namazda miracın sırrı vardır. Cenab-ı Hakk'ın tecelli ettiği her şey, Allah'a karşı boyun eğip itaat eder. Bu nedenle kim namazda Allah'a olan bağlılığının hakkını verirse onda tecelli parıltıları usule gelir ve huşûya nail olur.

“Gerçekten Müminler kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki namazlarında huşû içindedirler.”
(Müminun, 23/1,2)

Sühreverdî aynı kitabında şunları aktarmaktadır: Ebû Sâid Harrâz'a namaza nasıl başlanması gerektiği sorulunca şöyle cevap vermiştir: Sanki Cenab-ı Hak kıyamette seni karşılıyormuş gibi O'na yönel, O'nun huzurunda iken arada bir tercüman olmadığını farkında ol. Kime sığındığını bil. Zira O el-Melikü'l-Azim'dir.

Sühreverdî kitabında ilk tekbir ile ilgili şunları söylemektedir: Bazı insanlar tekbir getirdikleri zaman Cenab-ı Hakk'ın azamet ve kibriyasına muttali oldukları için kendilerinden geçerler. Bâtinları nurla dolar ve sineleri öyle genişler ki kevn-ü mekân orada adeta çöldeki bir hardal tanesi gibidir.

Sühreverdî Kevser suresindeki *“Öyleyse Rabbin için namaz kıl ve kurban kes”* ayetini, göğsünde kibleye yönel diye açıklamıştır. Ona göre Cenab-ı Hak hikmet ve lütfuyla beşeri yaratmış, teşvik ve teklim etmiş, nazargah-ı ilahi ve mahbit-i vahy-i ilahi yapmıştır. Bu âli vasıflar nedeniyle onun vücudunu başı dik duracak vaziyette çok güzel bir surette halk etmiştir.

Sühreverdî'ye göre kişi namazda kıraat ederken, dilinin söylediği şeylere kalbi de muvafakat etmezse, lisan-ı hissiyatına tercüman olamaz. Böyle biri ihtiyacını Allah Teâlâ'ya duyurma çabasında değildir. Ona göre Havassın namazdaki en düşük mertebesi tilavet esnasında lisan ve kalbin cem'idir.

Sühreverdî secde hakkında şunları söylemektedir: Secde edenlerden öyleleri vardır ki, secdelerinde kevn ve mekanın durulduğunu mükâşefe eder. Kalbi kendisine keşf ve ayan olunan bu manzaraya dalar gider. Semanın tabakaları ondan önce secde için eğilir. Müşahedesinin kuvvetinden dolayı kainatta temessül eden her şey gözünde kaybolur ve Cenab-ı Hakk'ın azametinin dehşeti karşısında secdeye kapanır.

Ayrıca Peygamberimiz (sav)'in de şu sözünü aktarır: *“Kalbim ve hayalim sana secde etti.”* Arkasından Rad suresinin 15. ayetini ifade eder: *“Halbuki göklerde olsun yerde olsun kim varsa isteyerek veya istemeyerek hem kendileri hem gölgeleri hepsi sabah akşam Allah'a secde eder.”* Ona göre isteyerek secde eden ehil olan kalp ve ruhtur; istemeden secde eden de tabiatındaki serkeşlikten dolayı nefistir.

Sühreverdî'ye göre namaz kalplerin miracıdır. Bu nedenle teşehhüd oturmada, mirac esnasındaki Allah Resulü ile Cenab-ı Hakk'ın arasındaki zaman ve mekana bağlı olmayan görüşmeyi zihinlerinde daima canlı tutulması gerekir. Ona göre teşehhüd, semavatın

tabakalarını tedrici olarak aşarak, uzun mesafeler gittikten sonra vuslat makamına varmaktır. Tahiyat mahlûkatın Rabbine verdiği bir selamdır. Bu nedenle bu selamı kime söylediğini bilmeli, konuştuğu Zat'a karşı edebini takılmalı ve bu selamın şuurunda olmalıdır. Tahiyatta selam verirken, Allah Resulünü sanki kalp gözüyle müşahede ediyormuş gibidir. Daha sonra Allah'ın salih kullarına selam verir.

Ona göre musallînin (namaz kılanın) riayet edeceği adabın en güzeli, kalbini ister küçük olsun ister büyük olsun masiva ile (dünya işiyle) meşgul olmamasıdır. Çünkü akıllı kimseler ancak emredilen keyfiyette namazı ikame etmek için dünyayı terk etmişlerdir. Bunun nedeni dünya ile ilgili işleri kalbin meşgul etmesidir. Bu zatların dünyayı terk etmelerinin diğer sebepleri, münacaattaki gayretleri, Allah'a kurbiyet arzuları ve mahlûkatın Rabbine bâtınlarıyla itaatleridir. Ona göre zahiri namazda bulunmak zahiri itaattir. Namazda kalbin masivadan hali olması da bâtını itaattir. Bu kişiler itaatleri ve ubudiyetleri zarar görmesin diye bu zahiri-bâtını bütünlüğe riayet etmişlerdir. Ayrıca Sühreverdî, *“Sarhoş olduğunuz zaman namaza yaklaşmayın”* (Nisa, 4/43) ayeti ile ilgili olarak da şunu ifade etmiştir: Dünya sevgisi veya bir şeye çok ehemmiyet vermek nedeniyle sarhoş gibi olduğunuz zaman namaza kalkmayın.

İbn Arabî (ks)

İbn Arabî Hazretleri (ö. 638/1240) Fütûhât-ı Mekkiyye adlı kitabında namaz hakkında şunları ifade etmektedir:

Namazın bâtını ve ruhu Hak ile karşılıklı konuşmaktır. Bunun için kul kendisini Rabbi ile konuşmaktan alıkoyan her şeyden kalbini temizlemesi gerekir. Hak ile konuşma esnasında böyle bir temizliğe sahip değilse, Hakk'a münacat etmemiş ve saygısız davranmış olur. Öyle bir insan kovulmayı hak eder.

Namaz İslam'ın dayandığı esaslar içerisinde ikincisidir ve yarışta ikinci gelen anlamındaki musallî kelimesinden türetilmiştir. Musallî yarışta öncekini takip eden demektir. Dinin ilkelerinde önde giden Kelime-i Şehadet, ikincisi ise namazdır. Namaz Allah'ın huzuruna girmektir. Bir rivayette “namaz nurdur” buyrulmuştur. İnsanın dışında olduğu gibi içinde de gözü vardır. Dolayısıyla namazda bir keşfinin olması gerekir. Namaz kılarken insana açılacak şeylerden biri kendisine ait gördüğü seçiminden sorumlu olduğunu öğrenmesidir.

Kula emredilen namazında hatta bütün hareket ve duruşlarında Allah'tan başkasını görmeyecek şekilde kalbi ile Rabbine yönelmesidir. Kişinin kalbiyle Hakk'ın zatına yönelmesi imkansızdır. Akıllı kişinin Allah'ı hakikati bakımından bilmesi imkansızdır. Akıllı kişi Allah'ı ancak selbi (olumsuzlama) olarak bilebilir. Bu insanın “namazda kıbleye göz ile değil yön ile dönmesi gerekli” oluşu demektir.

İbn Arabî bir şiirinde namazı şöyle anlatmaktadır:

Nice namaz kılanın namazından yoktur payı

Mihrabı görmek, yorulmak ve cefadan gayrı.

Kimisi vardır, farz ya da nafil bile kılsa

Daima karşılıklı konuşma halindedir.

Nasıl olmaz ki! Hakk'ın sırrı, onun imamıdır!

Cemaat bile olsa, hiç kuşkusuz, ulaşmıştır menzile.

Namazda (başka eylemleri) yasaklayan, getirilen tekbirdir

O yoksa, kişinin (fiillerde) serbest kalması ya da uzak durması birdir.

Namazı sona erdiren ise, (imama) tabi isen (yanındakine) selamdır.

Çünkü namaz kılan "İsra gecesinde" yüce (mertebeden) döner.

Bu iki makam arasında bulunmaz bir gaye

Gaybın sırları ise hissedilmez ve görünmez.

İki aydınlık cismin (Güneş ve Ay) tutulması gerçekte

Ey yiğit! Nefsinin varlığının önünde perde olmasıdır.

Yağmur duasına çıkan kişi elbisesini ters çevirir,

Seni hasta eden halleri beğenilenlerle değiştir.

İşte istenilen ihlaslı ibadetler bunlardır,

İnsan için çaba gösterdiğinden başka bir şey yoktur.

Namaz kılan Rabbi ile münacât eder, konuşur. Münacât bir sözdür. Kur'an-ı Kerim de Allah'ın bir sözüdür. Kul namazda Allah'ın kendisini çağırdığı münacât esnasında Rabbiyle hangi sözle konuşacağını kendi kendine bilemez. Bu nedenle "*namazı kulum ile aramda ikiye ayırdım*" dediğinde, Allah kendisiyle nasıl konuşacağını ve hangi sözle münacat edeceğini ona bildirir. Sonra şöyle der "*kul övgü alemlerin Rabbi Allah'adır*" der. Bu ifade kula Rabbiyle hangi sözle konuşacağını öğreten bir bildirimdir. Allah "*kulum beni övdü*" der. Allah namaz kılan kulu hakkında kendisiyle karşılıklı konuşması için kelimelerden başka bir şeyi zikretmedi.

Allah namazın diğer hallerinde değil, özellikle ayaktaiken Hakk'ın sözüyle konuşmayı emretti. Çünkü kul namazda ayaktaiken kaim kılma, bilfiil varlık kazandırma niteliği ortaya çıkar. Allah ise kazandığı her şeyde her nefsi gözetir. Kulun Rabbinin sözünü okuyarak ayakta durmasında büyük bir bilgi vardır. Kul ayakta olduğu sürece, sadece Rabbiyle ve O'nun sözü ile konuşur. Acaba konuşurken kime aktarmaktadır? Kimden aktarır, aktaran kimdir? Allah'ın üzerinde hakim olduğu nefis ne kazanmıştır? İlahi inayet ve ihsan olmasaydı kul kimdir ki Efendisi "kul şöyle dedi, Allah da böyle dedi" der.

Ayakta durmak yazılı harflerden Elif'e benzer. Elif harflerin aslıdır. Tüm harfler göğüsten iki

dudağa kadarki mahreçlerde kesilmesi ile Elif'ten ortaya çıktı. Öyleyse Elif harflerin varlıklarını kendinde toplayan şey, harflerin varlıkları ise onların kalpten - ki gayb alemidir- şahadet alemine çıkış ve yolculuklarındaki mertebe ve menzilleridir. Ayakta durmak rükû, secde ve oturmak gibi namazın bütün unsurlarını kendinde toplayan bir harekettir. Gerçi secdeden sonraki oturuş bir bakıma ayakta durmaya benzer. Çünkü oturmak ayakta durmanın yarısıdır.

Necmeddin-î Dâye (ks)

Necmeddin-î Dâye Hazretleri (ö. 654/1256), Tasavvuf Yolu (Mirsâdü'l-İbâd) adlı kitabında namaz ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Namazın şekil ve hareket ile münacattan oluşan iki tarafı ifade edeceğimiz hakikatleri haber verir. Namazın şekil ve hareketten oluşan dış özellikleri kişiye geldiği alem hakkında bilgi verir ve o aleme müracaat etmesi gerektiğini hatırlatır. Namazın şekil tarafı kıyam, rükû, secdeler ve teşehhüttür. Teşehhüt onun buraya gelmeden önce El-İzzet'in huzurunda olduğunu ve müşahede halini hatırlatır. Secdeler onun bu aleme nebat makamından geçerek geldiğini ve nebatatın bütünüyle *“Bitkiler ve ağaçlar secde etmektedirler”* (Rahman, 55/6) işareti ile secde halinde bulunduğunu anlatır. Bütün bitkiler başlarını secde şeklinde yere koymuşlardır. Çünkü gerçekte baş kendisiyle gıda alınan mahal ve bitkiler gıdalarını köklerinden alırlar. Rükû insanın nebat makamından hayvan makamına geçişini hatırlatır. Bütün hayvanlar eğilmiş bir halde rükûdadırlar. Kıyam insanın hayvaniyetten insanlık makamına geçişini anlatır. Bütün insanlar ayakta dururlar. Sen kıyam makamına secde ve rükûdan geçerek geldin.

Tekbir alındığında bu namaz hareketiyle insana şu hakikat işaret edilir: Dünyevi bütün istek ve arzularını her iki elinle arkada bırak, yani dünya ve ahireti nazar-ı himmetinden uzaklaştır. Hayvani ve behimi alemde tekbir alarak Allahu Ekber (Allah en büyüktür) de. Yani Allah'tan başka hiçbir büyük tanıma. Nefsin ve hevanın sana büyük gösterdiği her şeyi yok et ve büyüklüğü sadece Allah'a has kıl. Bu anlamda Hâce(sav) şöyle buyurmuştur: *“Birinci tekbir dünya ve içindekilerinden hayırlıdır.”* Kendinden sefer et, önce bütünüyle zorbalık, büyüklenme ve benlik olan kıyamdan düşkünlük, tevazu ve kırılganlık yani hayvanlık şekli olan rükûya var. Burada secdenin özelliği olan kırılmışlık, atılmışlık, itilmişlik ve mezellet olan nebat makamına gel. Ancak bu şekilde müşahede ve huzur teşehhüdüne yaklaşmış olursun ki *“Rabbine secde et ve yaklaş”* (Alak, 96/19) buyurulmuştur.

Ey gönül düşkünlük kapısından içeri gir,

Yoksa aç gözlünün aşk ile beraber olduğu nerede görülmüştür?

Bu kapıdan içeri girdiğinde indiğin merdiveni kullanarak “Namaz müminin miracıdır” sırrı ile yeniden yüksel.

Geldiğim yol nerededir ey can?

Dönmek isterim ama iş zor ey can.

Her adımda binlerce tuzak var ey can,

Aşk namertlere haramdır ey can.

Namazın münâcat tarafı insanı hayvanlık mertebesinden ve nefse muhtaç olmaktan kurtarıp meleklik makamına ulaştırır. Halk ile konuşup dinlemekten, şeytanın aldatmalarından kurtulup Hakk'la konuşup O'na münacât etme durumuna, “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*” (Araf, 7/72) hitabının zevkine erişir. “*Namaz kılan Rabbine münâcât eder*” (Hadis) gerçeğinden haber verir. Namazın bütün sırları ve faydalarını İslam'ın diğer her bir rûknünü beyan etmeye kalkmak pek çok kitabın tahammül edemeyeceği ve içine alamayacağı bir şeydir. Fakat bütünüyle nasipsiz kalmamak için bunların faydalarından her birisine kısaca işaret edilmiştir.”

Haz. Mevlânâ (ks)

Hazreti Mevlânâ (ö. 672/1273) için namaz en önemli ibadettir. Çünkü namaz sevgiliyle vuslattır. Sevgiliyle vuslata erebilmek için namaza durmayı tavsiye eder. Sevgi iddiasında bulunanların namaz vakti geldiği zaman yerlerinden kalkmamaları samimiyetsizlik olduğunu söyler. Bu bağlamda Divan-ı Kebirdeki şu şiiri anlamlıdır:

Ey aşk imamı! Sen mademki Allah aşkıyla mest olmuşsun,

kendinden geçmişsin, Sevgiliyle manen buluşmak için namaza dur!

Niyet et, tekbir getir ve bir ölü gibi iki elini yanına sal!

Şu dünya hayatını, varlığını artık düşünme; onlardan yaka silk!

Benlikten de vazgeç kurtul! Namaz kılmak için vakti bekliyordun, acele ediyordun;

işte namaz vakti geldi, haydi kalk, neden oturuyorsun?

Hazreti Mevlânâ Mesnevi'sinde ruhun ve secdenin varlık halkasının Hüda'nın kapısına vurmak olduğunu söyler. Ona göre kişinin ruhu ve secde ile o kapının halkasını döverse, elbette ona devlet baş gösterir, yani rızayı ilahiye nail olur.

Haz. Mevlânâ, Fîhî Mâ Fîh adlı kitabında şöyle ifade ediyor: Gerçek namaz bâtında olur. Meâric suresinin 25. ayetinde zikredilen “*namazlarda daim olanlar*” ifadesindeki namaz ruhun namazıdır. Çünkü namazın görünüşü geçicidir, daim olmaz. Daimi namaz ancak ruhun güç geçirebileceği bir şeydir. Namazdaki rûkû ve secde ruhun rûkû ve secdesinin zahir kılınmasıdır. Mananın surete bağlanması vardır. İkisi beraber olmadıkça fayda vermez.

Haz. Mevlânâ Divan-ı Kebir'de namazda tüm gönlün Allah'a vermek gerektiğini açıklar. Böyle bir kişi namazdan usanç duymaz. Bedeni namazda ama ruhu başka yerlerde dolaşan kişinin namazı samimi değildir.

Allah'ım namazda gönlümü tam manasıyla sana veremezsem,

Ben bu namazı namaz saymam!

Ben yüzümü Senin aşkından ötürü kibleye çevirdim.

Yoksa bana Sensiz usanç veren namazı ve kibleyi ben ne yapayım?

Ben bu riyalı namazdan öyle utanıyorum ki

utancımdan gönlüme inemiyorum, Seni bulamıyorum.

Bir kimse üzerindeki elbisesini bir köpeğe değdirse,

orasını temizlemedikçe namaz kılamaz.

Ben ise nefis köpeğini koltuğumda taşıyıp duruyorum. Benim namazımı kim kabul eder?

Benim namaz kılmaktan maksadım odur ki

namazda Seni gönlümde öyle bulayım, Seninle öyle beraber olayım ki,

ayrılık derdinden artık hiç bahsetmeyeyim.

Yoksa bu nasıl namaz olur ki? Seninle oturayım da yüzüm

mihrapta gönlüm çarşıda, pazarda olsun.

Sultan Veled (ks)

Hız. Mevlânâ'nın oğlu olan Veli Sultan Veled (ö.712/1312) yazdığı İbtidânâme ve Maârif adlı kitaplarında namaz hakkında önemli tespitlerde bulunmuştur. Ona göre insanın varlığındaki amaç Rabbine kulluk etmesidir (Zâriyat, 51/56). İnsan kullukta bulunmazsa ömrü boş yere geçer. Dünyada ibadet etmeyen kişi cehennemde ibadetle ve tövbe ile uğraştırılır.

Sultan Veled ibadetleri tohuma benzetir. Kıyamet günü her tohumdan öyle bir şey biter ki, ekilen tohuma benzemez. İyi işlerin temiz tohumları ecelden sonra huri ve cennet olur. İbadet insanın diri kalmasının vesilesidir. Bunu şu şiiriyle ifade etmektedir:

O namaz canında oldukça ebedi diri olarak kalırsın,

Sana ibadetten başka hiçbir şey gerekmez,

Zaten dünya yaşayışı da ebedi değildir, geçer gider.

Sultan Veled'e göre hastalıklardan kurtulmak için her saat ibadetin gerekli olduğunu vurgular. Hakk'ın rahmetine kavuşmak için ibadetlerin artırılmasını tavsiye eder. Bunun için *“İki günü eşit olan zarardadır”* hadisini ileri sürer.

İbadetin günden güne artar da onunla yeni bir hayata kavuşursun.

Hakk'a giden yol budur, bu yoldan dışarı çıkma,

şuraya buraya koşup da şeytana maskara olma.

Taat ve takvaya devam et, ta ki bu doğru yoldan maksuduna vasıl olasın.

Ona göre ehl-i hak içinde bulunduğu her halde ibadette gibidir. Çünkü o her ne yaparsa kendisi için değil Hak için yapar. Ona göre ibadet meleklerin sıfatıdır. İbadet eden insan suretinde bir melektir. Akıllı insan, insan suretinde bir melek, kötü nefsi ise insan suretinde bir şeytandır.

Sultan Veled'e göre insanın cismani sıfatlardan çıkıp melekler gibi nurlara ulaşmasının yolu namazdan geçer:

Ölüm meleği melektir ya, sen de onun cinsinden ol da sana dost kesilsin.

Melek gibi ibadeti seç, namaza döşen, gaflete dalıp oturma, niyaz ededur.

Melek huyuyla huylanırsan meleğin gelişiyile ölmezsin sen.

Ona göre kişi dinini namazla arttırır. Veliler ibadet ve namazdan uzak olamazlar. Onların yolu ibadet yoludur. Namazın dinimizdeki konumunu şu şekilde açıklar:

Onun (Din Tiflının) gıdası oruç, namaz ve zikiridir. Sıdk ve niyazla bunlara devam et.

Dinin gıdası budur. Bunları ondan esirgeme ki semada Meleklerle beraber uçsun.

Beslersen dinin büyür (artar, kuvvetlenir). Ondan sonra Hak canına kılavuz olur.

Sultan Veled'e göre kul namaz sayesinde ölmekten kurtulunca, yeni bir cihana kavuşur ki buna Rabbani Can denir. Bu can insanı hayvandan ayırır ve amel-i salihle ortaya çıkan kulun gerçek sermayesidir.

Sultan Veled'e göre namazın rükûnları insan vücudundaki organlar gibidir. İnsan vücudunda ruh ve hayat olmayınca bu organlar nasıl işe yaramazsa, sadece zahire riayet edilerek kılınan namaz da, adeta ruhsuz ve cansızdır. Namaz ancak Hak Teâlâ tarafından kabul edilirse namaz olur.

Kur'an'da, "Namaz insanları günahattan, suç işlemekten, kötülükten, noksan ve kusurlardan ve isyandan korur, temizler" buyrulmuştur. Eğer kendini bunlardan kurtaramazsan namaz kılmış sayılmazsın. Sultan Veled'e göre ehlullahın her işi ibadet olduğu için daima namaz üzerine gibidirler. Buna dayanarak bu şahıslardan artık emir ve teklifin kalktığını ve bu nedenle artık namazı kılmalarının gerek olmadığını düşünmek yanlıştır.

İbn Arabî (ks) Hazretleri

İbn Arabi (1165-1239) Endülüsün en görkemli dönemlerinde yaşamış büyük bir velidir. İbn Arabi Mursiye'de varlıklı ve asil bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İsmi Ebubekir Muhyiddîn Muhammed Bin Ali olup künyesi Ebu Abdullah'tır. İbn Arabi ve Şeyh-i Ekber diye nam salmıştır. Sultan ül-Arif'in, Hâtem ül-Evliya, Kutb-u Hüman, Halifet-ül Hülefa, Şeyh-ül Mahmud gibi birçok manevi isimleri de vardır. Ailesi ünlü ve saygın Tay kabilesine mensuptur.

Muhyiddîn Arabi küçük yaşlarından itibaren ilim okumaya başlamış, 8 yaşındayken babası ile birlikte bugünkü Seville kenti olan İşbiliyye'ye gitmiştir. Burada birçok alimin sohbetinde bulunmuş, fıkıh, hadis, tarih ve ilahiyat ilimleri konusunda uzman olan hocalardan öğrenim görmüştür. Keskin zekası ve güçlü hafızası ile o zamanlarda dikkat çekmeye başlamıştır. Bulûğ çağındaki bazı bocalamalarından sonra, bir manevi işaretle inzivaya çekilmiş ve kendi iç dünyasını dinlemeye başlamıştır. Bu sırada 16 yaşındadır. Manevi hayatı bu şekilde başlayan Muhyiddîn Arabi, marifet kapılarının bu halvetlerdeki riyazatlarının neticesinde kendisine yavaş yavaş açılmaya başladığını söyler. Yaşadığı bu zühd döneminde, şehrin kabristanında murakabeye çekilir ve bu esnada bazı mevtanın kabir hallerine vakıf olurdu.

İbn Arabi'nin babası oğlunun bu aşkın hallerini görünce, onu meşhur filozof İbn Rüşd ile

görüştürdü. İbn Rüşd çağının aristocu yaklaşımları ile tanımış bir filozoftu. İbn Arabi önceleri İbn Rüşd ile güzel sohbetler içinde bulunurken, sonraları birbirlerine ters düştüklerini farkına vardı. Bu durumu kitabında şöyle anlatmaktadır:

“Bir gün kadı Ebü'l-Velîd İbn Rüşd ile görüşmek üzere Kurtuba'ya gelmiştim. Halvetim esnasında Rabbimin bana açtığı kapılar kulağına gelmiş ve bunun üzerine benimle tanışmak istemişti. Beni onun yanına babam göndermişti ve amacı benim onunla bir şekilde tanışmamı sağlamaktı. O zaman daha ben henüz yüzünde tüy bitmemiş bir çocuktum. Yanına girdiğim zaman oturduğu yerden kalktı, muhabbet ve hürmetle beni kucakladı. Sonra “evet” dedi. Ben de ona karşılık “evet” dedim. Onu anladığımı düşünerek mutluluğu daha da arttı. Ben ona bu mutluluğu veren şeyin ne olduğunu hissedince bu sefer “hayır” dedim. Bunun üzerine bozuldu, yüzünün rengi değişti, düşündüğü şeyde şüpheyne düştü. Bana, “senin keşif ve feyz-i ilahide bulduğun şey, mantığın (nazar) bize verdiği şey midir?” diye sordu. Ona hem “evet” hem “hayır” diye cevap verdim. “Bu evet veya hayır arasında ruhlar yerlerinden, boyunlar cesetlerinden fırlar” deyince, benzi sarardı, titreme geldi. Birden sanki 50 yaş yaşlandı. Ne demek istediğimi anlamıştı. O fikir ve akli nazar ehli birisiydi. “Bu zamanda, herhangi bir ders görmeden, bir mütaaladan etkilenmeden, bir kitabı kıraat etmeden, hasılı bir dizi inceleme araştırma yapmadan cahil bir şekilde halvete girip de böylesi bir bilgiyle oradan çıkan birisini bana gösterdiği için Allah'a şükür ederim” demiş. “Bu gibi hallerin erbabı kalmadı, hiç görmedik demiş.” Allah'a hamdolsun ki işte biz bu zamanda bu erbabın birisiyiz. Kapalı kapıların açısıyız.”

İbn Arabi'nin İbn Rüşd ile ikinci görüşmesinden ise İbn Rüşd'ün haberi olmadı. Zira bu görüşme zâhir gözüyle değil, ancak sufilelere has bir yöntemle manevi alemde gerçekleşmişti. İbn Arabi bunu şöyle anlatıyor: “Daha sonraki yıllarda kendisiyle bir ikinci kez görüşmeyi isteyince, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, kendisi suretiyle beraber benim vakama getirildi ve onunla benim arama ince bir perde kondu. Ben o perdeden baktığımda onu görebiliyordum. Ama o beni göremiyor, benim mekanımı bilemiyor ve benden uzak kalıyordu. Bunun üzerine onun bizim muradımız üzere olmadığını anladım.”

İbn Arabi Hazretleri bir gün Hz. Musa (as), Hz. İsa (as) ve Hz. Muhammed (sav) ile mana aleminde görüşür ve bu görüşmede Hazreti Muhammed (sav) ona “Bana sımsıkı tutun, kurtulursun!” deyince, İbn Arabi derhal tövbede bulunarak Allah'a döndüğünü anlatır. Bu manevi işaretle İbn Arabi, Hz. Muhammed'in hadislerini ilm-i hadis açısından zahiren de tahsil etmeye ve onlara tabi olmaya başlamıştır. Bunun için kendisini uzun bir süre hadis ilmine vermiştir. Etrafındaki ilim adamları onu rey (akıl) kitaplarına teşvik etse de, yukarıdaki olaydan dolayı bu teşvikler sonuçsuz kalmış, kendisini rey ilimlerinden uzak tutmuştur.

İbn Arabi'ye seyri sülûkündaki manevi hallerin başlamasından sonra kendisine ilk bildirilen şey, maneviyat ehlinin mertebeleri ve onların hangi esmanın tasarrufu altında oldukları hususudur. Bu yönde kendisi birçok zatlardan istifade etmiş ve ondan sonraki hayatında bu zatlardan övgü ile bahsetmiştir. Bunlardan birinin, kendisinin batın ehlinen elini tuttuğu ilk mürşidim dediği Ebu'l-Abbas el-Uryebî olduğunu söyler ve şunları anlatır: “Henüz bu yollarda idim ki işbiliyyi'ye

gelen ilk şeyhim, kendisine bağlandığım ilk mürşidim el-Uryebî'nin huzuruna çıktım. Kendisi tam bir zikir ehliydi. Benim hangi manevi halde ve hangi ihtiyaç içerisinde olduğumu bilirdi. Bana, "Allah yoluna (tarikullah) girmeye gerçekten azimli misin?" diye sordu. Ben "kul azimli olabilir, lakin sebat Allah'tandır" dedim. Bunun üzerine bana, "kapını kapatır, bütün sebep bağlarından sıyrılır, yalnız O ve hep O'nunla olursan, işte o zaman Allah seninle hicapsız konuşur" dedi. Ben de onun bu tavsiyelerini bana feth vâki oluncaya kadar uyguladım. İlk mürşidinin devam ettiği ve kendisine de verdiği zikir "Allah" esmasıydı.

İbn Arabi'nin diğer bir şeyhi olan Şeyh Ebu İmran el-Murtûlî ile kendisi arasında geçen önemli bir konuyu da şöyle anlatmaktadır: "İnsanlığın mevcut hali beni çok üzüyordu. Bir gün bu düşüncelerle hayli dertli bir halde Uryebî'nin huzuruna girmiştım. O halkın Hakk'a olan muhalefetlerinden dolayı üzüntülü olduğumu anlayınca, "evladım, sen halka değil Hakk'a bak" dedi. Onun huzurundan ayrıldıktan sonra, aynı sıkıntılı hal üzerimdeyken bu sefer Şeyh Murtûlî'nin meclisine geldim. Beni görünce, "evladım, sen kendine bak" dedi. Bunun üzerine ben artık dayanamadım ve "Ey Üstadım, biriniz Hakk'a bak diyor, diğeriniz kendine bak diyor. Ben ikiniz arasında şaşırıp kaldım. İkiniz de bu yolun kâmil rehberlerisiniz. "Peki hanginizin sözü doğrudur?" diye sordum. O, "her ikimiz de halimize göre sana yol gösterdik. Ama esas olan şey Uryebî'nin dediği doğrudur. Umarım ki bir gün onun dediği o mertebeye erersin. Aslında sana da bana da yaraşan onun dediğine kulak vermektir" dedi. İbn Arabi şeyhin bu dürüstlüğüne hayran bir şekilde tekrar Uryebî'ye gitti ve Murtûlî'nin dediklerini aynen ona nakletti. Bunun üzerine, "Şeyh Murtûlî ne güzel demiş, ben Yoldaşa işaret etmişim, o ise yola işaret etmiş. Şimdi sen hem onun dediğini ve hem benim dediğimi beraberce alırsan hem yolu hem de Yoldaşı birleştirmiş olursun" dedi.

İbn Arabi hayranı olduğu Şeyh Ebu Medyen'in öğrencisi olmak istiyordu. Bunun için 1194 yılında Endülüs'ten ayrılarak Tunus'a, 1195'te Fas'a gitti. Karşılaştığı birçok alimle sohbet edip ilim meclislerinde bulundu. Ebu Medyen ile karşılaşamadı, ama Medyen'in öğrencisi Ebû Yakub el-Kûmî'den Ebû Medyen'in düşüncelerine vakıf oldu. Fas'ta birkaç defada toplam dört sene kalmıştır. Burada kendisiyle yaklaşık yirmi üç yıl arkadaşlık ve yoldaşlık yapacak olan Abdullah Bedr el-Habeî ile karşılaşmıştır. 1199 yılında tekrar Endülüs'e dönüp Kurtuba'ya geldi. 1201 yılında tekrar Endülüs'ten ayrılıp doğuya gitmek üzere Tunus'a geçti. Hacca giderken Mısır'a uğradı. Kudüs üzerinden Mekke'ye giderek Hac farızasını yerine getirdi. Mekke ve Kabe ona aradığı yeri bulduğu duygusu vermişti. Birkaç yıl kadar Mekke'de kalıp, sürekli Kabe'yi tavaf etti. Kitap yazmaya burada da hızla devam etti. İlhamlarında artış gözleniyordu. Sonra Medine'ye geldi ve sevgili Peygamberimizin kabr-i şerifini ziyaret etti.

Seyyid Abdülkadir Geylani bir gün öğrencilerinden Cemalettin Yunus bin Yahya'ya şöyle dedi: "Benden sonra benim künyem olan Muhyiddîn isminde Allah Teâlâ'nın çok sevdiği evliyasından bir kimse gelecektir. Bu hırkamı ona teslim edersin." Yunus bin Yahya uzun yıllar sonra talebesi olan Muhyiddîn Arabi'ye hocasının vasiyeti olan o hırkayı teslim etti.

İbn Arabi 1205-1209 yılları arasında Bağdat, Musul, Cezire ve Malatya'ya yolculuklar yaptı. Şam, Kudüs ve Mekke'ye yaptığı yolculuklardan sonra Kahire üzerinden Konya'ya geldi. Selçuklu

sultanı tarafından ikram ve hürmet gördü. Sultanların kendisine verdiği armağanları fakirlere dağıtırdı. Ünlü sufi ve kelam alimlerinden Sadrettin Konevi'nin hocası ve üvey babası oldu. Geylani'nin hırkasını üvey oğlu ve öğrencisi olan Sadrettin Konevi'ye giydirdi. Konya'da bir süre kaldıktan sonra Halep'e gitti. 1215 yılında tekrar Konya'ya döndü. Aynı sene içinde Sivas'a, oradan da Malatya'ya gitti. 1230 yılında Şam'a giderek oraya yerleşti. Ömrünün son 10 yılını orada geçirdi. Şam'dayken bazı çevreler tarafından istenmediğini hissetti. Ancak Şam'ın eşrafından bir aile ve Eyyubi hükümdarı tarafından koruma altına alındı. Artık bu dönemlerinde dış dünya ile ilgisini iyice yitirmişti. Bütün günlerini zikir, ibadet ve kitap yazarak geçiriyordu.

İbn Arabi 1240'ta 78 yaşında olduğu halde Şam'da Benû Zekîlerin malikânesinde Hakk'a yürümüştür. Cenazesinin çok kalabalık olduğu ve hazır bulunanlar arasında Kadı İbn Zekî, İmâd İbn Nahhas ve Cemaleddin bin Abdülhâlik gibi şahsiyetlerin de olduğunu nakledilir. Naaşı, kılınan namazdan sonra Kadı Muhyiddîn İbn ez-Zekî ailesinin Kaysûn dağı eteğindeki Sâlihiyye semtinde bulunan kabristanlarına defnedilmiş ve daha sonraları iki oğlunun da gömüleceği bu yere bir de türbe yapılmıştır. Sonraki devirlerde Şam bölgesindeki ulema arasında yaygınlık kazanan ilm-i bâtın muhalifi zâhircilik akımlarının çoğalması ve kendisi aleyhine propagandaların tesirleri ile unutulmaya yüz tutmuş ve bir süre bakımsız kalmıştır.

İbn Arabi Şam'da, kalbi para sevgisi ile dolu bir grup kimseye, “sizin taptığınız benim ayağımın altındadır” dedi. Orada bulunanlar bu sözü anlayamadılar. Şam halkı onun büyüklüğünü anlayamadıkları için kabrin üzerine çöp döktüler. İbn Arabi “Şeceret-ün Nu'mâniyye fî Devlet-il Osmâniyye” isimli eserinde “Sin, Şın'a gelince, Muhyiddîn'in kabri meydana çıkar” diye yazmıştır. Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim 1516 da Mısır seferi dönüşü Şam'a geldiğinde, “Sin, Şın'a gelince, Muhyiddîn'in kabri meydana çıkar” sözünün ne demek olduğunu anladı. Kabrini araştırıp buldurdu. Çöpleri temizleterek kabrinin üzerine güzel bir türbe, yanına bir cami ve imaret yaptırdı. Ayrıca şu da söylenmektedir ki, Muhyiddîn Arabi'nin ölümünden önce ayağını yere vurarak “sizin taptığınız benim ayağımın altındadır” sözünü söylediği yer tespit edilmiş ve orası kazdırılmıştır. Sözü söylediği yerde toprağın altında küp içinde altın çıkmıştır. Buradan “Siz Allah Teâlâ'ya değil paraya tapıyorsunuz” demek istediği anlaşılmıştır. Türbe daha sonra II. Abdülhamit tarafından bir kere daha tamir ettirilecek ve o günden bugüne kadar ziyaret yeri olmayı sürdürecektir.

İbn Arabi velilik yolundaki yüksek derecesini de şöyle ifade etmiştir: “Allah Teâlâ bana öyle nimetler ihsan etti ve bildirdi ki, istersem kıyamete kadar gelecek bütün velileri, kutupları isim ve mezhepleri ile bildirebilirim. Fakat bazıları inkar ederler de manevi kazançlarından kaybederler diye korkuyorum.”

Bununla beraber İbn Arabi Hazretleri eserlerinde bildirdiği kerametlerle kendisinden sonra gelecek olan ilim adamlarının işlerine yarayacak bilgiler bırakmıştır. Bunlardan biri kendisinden yüzlerce sene sonra ortaya çıkacak olan telgrafın çalışma tekniğini bildirmesidir. Işığın hareketini tespit ederek Edison'a ilham vermiş ve Edison Arabi için “Üstadım” demek durumunda bırakmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethedeceğini, Yavuz Sultan Selim'in Şam'a geleceğini ilham yoluyla haber vermiştir.

Öğrencilerinden ve üvey evladı olan Sadrettin Konevi, İbn Arabi hakkında şöyle demiştir: “Hocam İbn Arabi geçmiş peygamberlerin, velilerin ruhlarından istediği ile rüyasında veya uyanırken görüşürdü.”

Eserlerinin çoğunun girişinde kitabı yazmasına vesile olan olay ya da rüyasını ya da ilhamın kaynağını bildirmiştir. Örneğin 1230 yılında Şam'da iken bir gece rüyasında Peygamber Efendimizi (sav) görmüş, Peygamber Efendimiz elinde bir kitap tutarak “Bu Füsusu'l Hikem kitabıdır. Bunu al ve insanların faydalanması için muhteviyatını açıkla” demiş. Muhyiddîn-i Arabi Hazretleri de Sevgili Peygamberimizin bu sözünü manevi bir işaret kabul ederek, ondan aldığı ilhamla, kendi tabiriyle ne eksik ne de fazla, o meşhur eserini yazmıştır

İbn Arabi bazı İslami çevrelerden tepki almasına rağmen yazdığı eserlerde her zaman Kur'an ve Kutsi hadislerden yola çıkmış ve örnekler vermiştir. Şöyle söylemektedir: “Allah'a çok şükürler olsun, söylediklerimin hepsi Allah'ın kalbimize verdiği ilhama dayanmaktadır.” Allah'a ve Muhammed'e karşı duyduğu ilahi aşktan her zaman bahsetmiştir: “Allah'a hamd olsun, ilim konusunda Hazreti Peygamberden başkasını taklit etmedim. Bilgilerimizin hepsi hatadan korunmuştur. Nakle ve rivayete dayanmaz.”

İbn Arabi halka söylenmemesi gerektiği düşünülen şeyleri çekinmeden yazmış ve söylemekten uzak durmamıştır. Çünkü o yazdığı eserleri aklına, fikrine dayanarak değil sadece ilham yolu ile kalbine getirdiği nefese dayandırmıştır. Bu konularda İbn Arabi'ye iftiralarda bulunan kişi özellikle İbni Teymiyye olmuştur. İbn Arabi'nin ilk defa ortaya attığı görüş olan Vahdet-i Vücut, Konevî tarafından irfan sözlüğüne girmiştir. Bestami gibi “tesbih ve takdis banadır, şanımlı ne yücedir” demediği gibi, hiçbir zaman “Enel-Hak” iddiasında da bulunmamıştır. Hallac-ı Mansur ya da Arabi gibilerini şirk ehli gibi gösterenler bu üstadların söylediklerini hep yanlış anlamışlar ya da yanlış anlaşılmasını istemişlerdir. Voltaire'in Arabi için şöyle dediği rivayet edilir: “Müslümanlar arasında bir adam çıktı, onu da Müslümanlar kabul etmiyor.”

İbn Arabi'i en büyük eseri olan Fütuhât-ı Mekkiyye adlı kitabının tamamının Mekke'de kendisine ilham olunduğunu bildirmektedir. Ancak kitabın yazılmasının tamamlanması 23 yıl sürecektir. Bu kitap hakkında kendisi şunları söylemiştir:

“Burada yazdıklarımın hepsi önce bana okutuldu. Bu kitapta yazılanların hepsi ya Mükerrrem Kabeyi tavafın sırasında ya da murakabe için Harem-i Şerif'te oturduğum sırada Allah Teâlâ'nın bana açıklarıdır. Vallahi bu kitabın bir noktası bile İlkey-i Rabbani ve İmla-i İlahi olmadan yazılmamıştır. Bir gün Beytullah'ı tavaf ediyordum. Kabenin hakikatının tecessüm etmiş bir şekli olan bir genç (feta), Hacer-ül Esved yönünden bana doğru geldi ve “beni oku, bende ne görüyorsan bunu kitabına geçir ve sevdiğin kişilere bunları talim et” dedi. Derin bir nurdu sanki. Gözlerimin önüne kendinde bulunan gizli bilgileri getirdi. Ondan okumaya başladığım ilk satır, bu kitabın ikinci bölümü olarak yazıya geçirildi. Bana sahip olduğun sırlardan bazılarını aç dediğim zaman, “benim ayak izlerim üzerinde benimle beraber tavaf et” dedi. Onunla beraber yedi tavaf yaptık. Bana, “şu görmüş olduğun evim benim zatımı temsil eder, yedi tavaf ise yedi zati sıfatımı temsil eder” dedi. Onunla her bir tavafımızda bu kitabın bir bölümü okundu.”

İbn Arabi eserlerini, diğer kitap telif edenler gibi düşünerek taşınarak yazmadığını bildirmektedir. Bu eserlerin zihni çabaların ve düşüncelerin bir ürünü olmaktan ziyade birer ilahi ilham olduklarını özellikle belirtmiştir. Bu tasavvuf ilminin bilgi tasnifi ve epistemolojisinde vahiy, ilham, keşif, zevk ve müşahade gibi terimlerle anlatılan bir bilgi ve bilme türüdür. Bu türlü bir bilme tarzıyla sahip olunan bilgilerin yazıya geçirilmelerinde yaşananlar tıpkı bir doğum sancısına benzer. Bütün eserlerinde ya ancak Allah'tan gelen mevârid kalbini yaracak ve ciğerlerini parçalayacak hale geldiğinde daha fazla dayanamayarak bunlardan zabtedebildiklerini kaydetmek suretiyle veya hakikatin doğrudan doğruya görülmesiyle veyahut da bizzat Allah'ın emriyle imkan dairesine geldiğini söylemektedir. Hatta bu yüzden yazılarında bazen tutarsızlıkların olduğunu ifade eder. Bu konuda şunları da El-Fütühât'ta beyan etmektedir:

“Bu eserin de tıpkı diğer eserlerim gibi maharetli yazarların umumi kitap yazış tarzları ile yazılmış değildir. Bu kitabın bölümlerinin sırasının böyle olması da kendi elimde değildi. Aynen talak, iddet ve nikah ile ilgili ayetlerin orta yerinde *“Namazlarınızı ve orta namazını muhafaza ediniz”* (Bakara, 2/238) ayetinin gelmesi gibi. Bu da bir emr-i ilahi oldu... Bana kalsa usûlden bahseden 88. bölümün mantıkî olarak 68-72. bölümler arasından daha önce gelmesi gerekirdi. Fakat bu kendi irademle olmadı.”

İbn Arabi bütün eserlerinde müsvedde yapmak adeti olmadığını, bütün yazılarını kendisine geldiği gibi yazdığını söylemektedir. Bu gelen varidatı ya çok süratli bir şekilde doğrudan doğruya kendisi kaleme alır veya yanındakileri bunlara dikkatle dikte ettirirdi.

İbn Arabi'ye ait olan eserlerin sayısı tahminen 550'dir. Ancak bunların içerisinde 305 tanesi günümüze ulaşamamıştır. Dolayısıyla bugün ancak İbn Arabi'nin eserlerinden elimizde 245 küsür mevcuttur. Bu eserlerden bazıları sadece birkaç sayfadan müteşekkil iken, bazıları da 64 cilt tutmaktadır. 64 cilt olduğunu söylediği eseri, Kur'an'ın 18. suresi olan Kehf suresinin 60. ayetine kadar getirdiği el-Cem' ve't-tafsîl fî esrârî'l-maânî ve't-tenzîl adını verdiği tefsiridir ki maalesef bugün kayıptır. İbn Arabi'nin yazdığı ilk eserinin Kitâb'ul- Meşâhid olduğu ve en son yazdığı eserinin de El-Fütühât'ın son bölümü olan “Vesâyâ” kısmı olduğu bilinmektedir.

İbn Arabi'nin düşüncelerini belirli bir akademik disiplinin kalıplarına indirgemek yoluyla yapılan genellemeler bazı problemlere yol açmaktadır. Bu husus, çalışma yapan kişinin İbn Arabi'yi bir filozof veya bir mistik veya bir rasyonel düşünür gibi ele almasının neticesidir. Bu istenilen maksada aksine sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü yüksek irfana dair mevzularda eserleri olan sufiler, ele aldıkları konuların tabiatları nedeniyle kolay olmayan, anlaşılamayan, kesif ve yer yer çift veya çok manalı bir dil kullanarak yazmışlardır. Nitekim İbn Arabi Kitâbü'l-Fenâ isimli risalesinin başında bu hususun önemine işaret ederek şöyle demektedir: “Bu fen keşfî ve ilmîdir. Yüceliğinden dolayı insanların çoğundan setr edilmesi gerekir, zira derinliği çok fazla ve tehlikesi çok büyüktür.”

İbn Arabi'nin düşüncelerinin ana eksenini Vahdet-i Vücut anlayışı oluşturur. Ancak bu düşüncelerini çekinmeden aktardığı kitaplar yüzünden bazı çevreler tarafından tepki görmüştür. Bununla beraber kendisini tanıyan çoğunluğun ilham kaynağı olmuştur. Vahdet-i

vücut Allah'ın bir olduğuna iman etmek temeline dayanır. Allah'ın bir olduğu görüşü, yani bu birlik düşüncesi birçok farklı inanışlarda mevcuttur. Buna göre bütün varlıklar görünüşlerindeki ayrılıklarından farklı olarak Birlik içinde birleşir ve kaynaşırlar. Her şeyin bir olduğunu idrak etmenin dereceleri de tevhid dereceleri olarak adlandırılır. Bu derecelerin en son mertebesi Fena Fillah sonrası da her şeyle bir olmaktır.

İbn Arabi'nin Açıkladığı Bazı Keşif Bilgileri

İbn Arabi keşif ve ilham yoluyla elde ettiği bilgileri kitaplarında açıklamıştır. Bu bilgilerden bazılarını aşağıda ifade ediyoruz.

- Allah hakikatleri kendi Hakk'ının isimleri sayısınca meydana getirmiş, amade kıldığı meleklerini yaratıklarının sayısınca ortaya çıkarmıştır. Her hakikat için o hakikatin kendisinin bildiği ve ibadet ettiği bir isim belirlemiştir. Her hakikatin sırrı içinde sürekli kendisine hizmet eden ve eşlik eden bir melek yaratmıştır.
- Başlangıç ile son arasında bağlayıcı bir sebep ve geçerli tutucu bir bağ olmasaydı, birisi diğeri vasıtasıyla bilinemez ve son başlangıcın hükmüne göre sabit denilemezdi. Son başlangıcın aynıdır. Bu zorunlu ve doğru bir hükümdür.
- Hibeleri yüce ve ihsanları büyük Allah ile baş başa kalan himmet sahibi adına yeryüzünde söz söyleyen herkesin bîhaber olduğu bilgiler meydana gelir. Hatta bu hale sahip olmayan akılcılar ve delilden hareket edenlerin tümü ona açılan ilimlerden habersizdir. Söz konusu ilimler teorik aklın kendilerine ulaşamayacağı kadar uzaktır.
- Akıl ilimleri insanda zorunluluk hükmü ile gerçekleşen veya delilin yönünü öğrenmek tarzıyla delili incelemekle gerçekleşen ilimdir. Bunların bir kısmı doğru bir kısmı yanlıştır.
- Sırlar ilmi: Bir insan onları bildiğinde bütün ilimleri öğrenir ve kuşatır. Diğer ilimlerin sahipleri böyle bir imkana sahip değildir. O bütün bilinenleri içerir. Akıl buraya giremez. Çünkü akıl, masum (peygamber) bildirmediği sürece sır ilmini algılayamaz. Masum bildirdiğinde ise akıllının gönlü serinler. Masum olmayan böyle bir bilgiyi getirdiğinde ise, onun sözünden sadece zevk sahibi haz alabilir.
- Onu bilseydin, O, O olmazdı. O seni bilmeseydi, sen olmazdın. Bineanaleyh Allah bilgisi ile seni var etmiş, sen de acizliğine O'na ibadet etmişsindir. O, O'dur, O'na aittir sana değil. Sen sensin, kendine aitsin ve O'na aitsin.
- Yokluk mutlak kötülüktür. İyilik varlıkta, kötülük yokluktadır. Hakk hiçbir şekilde kötülüğün bulunmadığı mutlak iyiliktir.
- Ruhların hayatları kendilerinden kaynaklandığı için ölmeleri kesinlikle mümkün değildir. Cisimlerde canlılık dolaylı olduğu için onlar ölümlüdür ve yok olmaları söz konusudur.
- Birlik halinde ve ayrıntılı olarak varlığa her baktığında, bir'in sayılara eşlik etmesi gibi tevhidin

varlığa eşlik ettiğini ve ondan asla ayrılmadığını görürsün.

- Bize göre alem büyük mushaftır (kitap). Bu mushaf açılmış, varlık sayfasında yazılmış ve rakamlanmış harflerdir. Yazmak kendisinde sonsuza dek ve bitmeden sürer. Alemin ortaya çıkışı Bismillahirrahmanirrahim'dir. Başka bir ifadeyle Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla alem ortaya çıkmıştır.

- Allah isimlerinin otoritesi ortaya çıksın diye alemi yarattı. Çünkü güç yetirilen olmaksızın kudret, ihsan edilen olmaksızın cömertlik anlaşılmaz. Allah alemi dünyada karışık yaratmıştır. İki avucunu hamurda karıştırmış, sonra bireyleri ondan ayırtmış, avucunun birinde olanlar diğerine dahil olmuştur. Böylece haller bilinmez olmuştur. İşin sonu bu karışımdan kurtulmak ve herkesin kendi aleminde kalıncaya kadar iki avucun ayırt edilmesidir. İşte bu alemin varlık gayesidir. Bu iki avuç Hakk'ın kendinde sahip olduğu bir niteliğe dönen iki hakikattir.

- Allah, Adem'in sol kaburgasından Havva'yı çıkarmıştır. Kadın bu nedenle erkekten bir derece eksiktir. O halde kadınlar hiçbir zaman erkeklere katılamaz. Havva kaburgadaki eğrilik ve de düşkünlük nedeniyle kaburgadan meydana gelmiştir. Bu sayede çocuğuna ve kocasına muhabbet besler. Erkeğin kadına düşkünlüğü gerçekte kendisine düşkünlüğüdür. Erkekten kaburga sevgi ve düşkünlük demektir.

- Elestü meclisinde Allah'ın, Adem'in sırtından zürriyetini alıp onları kendilerine karşı şahit tuttuğunda tefekkürleriyle Evet dememişlerdir. Onların Evet demesi Hakk'ın bir ihsanı ve lütfuydu. Fakat onlar Allah'ı bilmede müfekkire gücüne döndüklerinde ise Allah'ı bilmede farklı yönler gitmişlerdir.

- Adem'in toprağından artan bir kısımdan Allah hurmayı yaratmıştır. Bu hurma Adem'in kız kardeşi, bizim ise halamızdır. Hurmada diğer bitkiler de olmayan garip sırlar vardır. Hurma yaratıldıktan sonra gizlilikte susam kadar bir çamur artmıştı. Allah bu artıkle geniş bir arz yaratmıştır. Bu arzda değeri hesaplanamayacak gariplikler ve bilinmezlikler vardır. Oranın durumu akılları hayrete düşürür. Her nefeste Allah orada alemler yaratır. Onlar bakıp usanmaksızın gece gündüz tesbih ederler. Allah'ın büyüklüğü o arz içinde ortaya çıkmıştır. Allah o arzın alemleri içinde bizim suretlerimize göre bir alem yaratmıştır ki, o alemi arife gösterdiği vakit, arif nefsinde onda müşahede eder. Bu hakikat arzı kendi alemi ya da özellikle bize ait ruhlar aleminin dışında beşeri doğadaki tabii cisimlerden hiçbir şeyi kabul etmez. Dolayısıyla arifler oraya bedenleri ile değil ruhları ile girerler.

- Cinlerde ezme, büyüklenme ve üstün olma duygusu vardır. Çünkü kendisinden meydana geldikleri ateş unsuru konumu itibarıyla unsurların en üstünüdür. Cinlerde üreme havanın dışının rahmine üflenmesi ile gerçekleşir. Melekler nurlara, cinler rüzgarlara, insanlar ise bedenlere üflenmiş ruhlardır.

- Bu ümmet önceki milletlerin ilimlerini öğrenmiş ve öncekilerin sahip olmadığı bilgiler kendilerine tahsis edilmiştir.

- Allah bütün bilgiyi feleklere yerleştirdi. İnsanı ise bütün alemin bağlarının, alemdeki şeyler

arasındaki bağ ve münasebetlerin bir toplamı yaptı. İnsandan alemdeki her şeye uzanan bir bağ vardır. İnsanda bulunan bu bağdan insana ulaştırılması için Allah'ın o şeye bıraktığı durumlar meydana gelir. Arif insan bu bağdan istediğinde o şeyi hareket ettirir. Alemde insanda eseri bulunmayan bir şey olmadığı gibi, insanın eserinin bulunmadığı herhangi bir şey de alemde yoktur. Bu İmam bu bağları keşfeder ve onların bilgisine sahiptir. Bu bağlar Nur'un ışınlarına benzer.

- Allah'ın yaratmış olduğu ve dışta birleşik olarak meydana getirdiği her şeyin bir zahiri bir batını yüzü vardır. Allah'tan başka her varlık birleşiktir. Allah'tan başka her şeye yoksunluğun eşlik etmesini zorunlu kılan da budur.

- Vav harfi etki itibarıyla harflerin en genelidir. Harfler İlmi, Velilerin İlmi diye isimlendirildiği gibi, öte yandan var olanların hakikatleri onunla ortaya çıkar, oluş harflerden meydana gelir.

- Ariflerin faziletlipleri bu haptiden kurtulmak için ölümü isterler. Peygamberler ise Allah'a kavuşmak için ölümü isterler. Allah ehli de böyledir. Ölüm Allah'tan peygamberine bir nimettir.

- Allah dünya halinde uyanıklığı değil uykuyu zikretmiştir. Bu durumda uyanmanın ancak ölümle gerçekleşeceğini ve ölmediği sürece insanın sürekli uykuda olduğunu gösterir. İnsanlar uykudadır, öldüklerinde uyanırlar. Dünya tabir edilmesi gereken bir rüya, geçilmesi gereken bir köprüdür.

- İnsan Allah'ın kullarına karşı gizli bir tuzağı olduğunu bilmelidir. Herkes Rabbini bildiği ölçüde O'nun tarafından tuzağa düşürülür. Bu ilahi ihsan nimete giydirilmiş Allah'ın bir denemesi sayılır.

- Bütün alem sebep ve sonuçlar, neden ve nedenliler olarak birbirine bağlıdır.

- Güneş tutulması gibi yıldızların da tutulması vardır. Fakat insanların çoğu bilmez ve inanmaz. Çünkü farklı türlerle göre bütün bu tutulmalar gerçekte kendisi için gerçekleşen ilahi tecellilerin karşısında tutulan şeyin korku duymasıdır. Allah bugün yaratıkların gözlerini açısaydı denizin ateş olarak kaynadığını görecekti.

- Akıllı insanlar, Allah'ın peygamberlerine ve onlara uyan veli kullarına, öğretim ve çalışma gibi alışlagelen öğrenim yolunun dışında özel ilahi feyiz yönünden tahsis ettiği bilginin farkında olan kimselerdir. Akıl, Allah hakkındaki bu bilgiyi düşünce gücü bakımından elde edemez. Bu bilgiler bir araştırma ve okuma olmaksızın Allah ile yalnız kalmam sayesinde bana açılmıştır.

- Yağmur suyu şer'i ledünni ilim demektir. Yağmur suyu tek bir haldedir. Temiz, duru, serin, içimi hoş bir su. Bu doğru akıl ve fikirlerin bilgilerinden ilahi nedenin ilminin tek bir tadı vardır, temizdir, doğrudur ve ona kir karışmamıştır. İtimadın ve kalbindeki temizliğin bu bilgi gibi olsun. Bu bilgi yağmur suyuna benzeyen şariat bilgisidir.

- Allah hikmeti sebeplerin varlığına bağlamıştır.

- Allah'ın birliğini bilmek, mutlak anlamda temizlik demektir.

- Fetva veren, bu benim kanaatimdir derse - nitekim akılcılar kendi kitaplarında böyle der - o konuda kendisine uymak haramdır. Çünkü Allah sadece kitap ve sünnette belirlenen yasaya göre ibadetle yükümlü tutmuştur. Binaenaleyh hiç kimse Allah'a başka birisinin görüşü ile ibadet etmemiştir.
- Gece namazı perdelerle çevrelenmiş sırların ve gizli bilgilerin sahipleri olan aşıkların namazıdır.
- “*Elbiseni temizle*” (Müddesir,74/4) ayetindeki elbise batını anlamıyla kalp demektir. Arif Rabbi ile konuşmak için kalbini temizleyeceği zaman, Rabbi vasıtasıyla değil de, kendi kendine temizlemeye kalktığında bu durumun kalbinin daha çok kirlenmesine yol açacağını görür. Burada istenilen temizlik nefsten uzaklaşmak ve bütün işleri Allah'a havale etmektir.
- Allah'a yaklaştıran ibadetler yalnız Allah katından öğrenilir. Aklın herhangi bir şekilde etkisi ve hükmü yoktur. Şeriat bir kez bunları belirlediğinde ise belirlediği gibi kalır.
- Hakk ezanın anlamını bana gösterdiğinde, gözün ulaşabildiği yere kadar her kelimede bulunan ve duyuyla sınırlanan iyilikleri gördüm.
- Ayetelkürsi'den başka içinde Allah'ın 16 yerde gizli ve açık bir şekilde zikredildiği bir ayet yoktur.
- Allah'ı bilenlerin imamı Hakk'tır.
- Namaz kılan kişi Rabbi ile konuşmaktadır.
- Akıl cisimler aleminin perde olması ölçüsünde Allah'ı bilmekten mahrum kalır.
- Güneş de tıpkı diğer yıldızlar gibi Allah'ın gökte çıkardığı tohumdandır.
- Eşya gerçekte bir varlıktan başka bir varlığa çıkmış demektir. Başka bir ifadeyle eşya bilgi varlığından dış varlığa geçmiştir. İmkansız olan ise ayrılmış hakikatlerin bulunduğu mutlak yokluktur.
- Allah yolunun ehli olan bir adama Allah hakkındaki bilgi verilir. Bilginin zekatı onu öğretmektir.
- Ruhların besini onların beslendikleri keşif ilimleri ya da özellikle imandır. Çünkü bu kadar bir ilim ile düşünen ruhların yapısı ayakta durur.
- Arif Rabbi hakkında kesin bir bilgiye ulaştığında adeta bütününüyle nur haline gelir. Hakk ise onun kulağı, gözü ve bütün güçleri haline gelir.
- Allah'ın marifeti arifin malıdır ve bu malın zekatı öğretmektir. Öğretmek ilahi bir derecedir.
- Allah herhangi bir şeyi rastlantı olarak yaratmaz. Allah her şeyi doğru bir bilgi, irade, bilinmeyen bir takdir ve kazaya göre meydana getirir. Dolayısıyla herhangi bir olayın veya varlığın O'nun bilgisinde meydana gelmiş olması gerekir.
- Allah'ın eşyadaki hikmetini ancak Allah ehli bilebilir. Düşünce ve kıyastan hareket edenler ise

hikmeti tesadüfen bulabilirler. Bu ise onlarda bir bilgi haline gelmez.

- Sayının ilahiyat konularında bir otoritesi vardır ve bu otorite zikir, isim ve huy alanında geçerlidir. Sayıyı öğrenmeyen kimse Allah hakkındaki bilgiden pek çok şey yitirir. Bu nedenle birlikteki çokluğun ve çokluktaki birliğin varlığı sayının bir hükmüdür.
- Allah yokluk halinde yaratmayı irade ettiği eşyaya, En-Nur ismi ile tecelli eder. O varlıklar üzerinde bu tecellinin nurları parıldar ve onlar da yaratılışı kabul etmek için istidat kazanırlar.
- Allah alemini yaratmayı kendiliğinden nefesine zorunlu kıldı. Buna O'nu zorlayan, alem hakkındaki bilginin ve varlığın kemâle ulaşmasını dilemesidir. Bu nedenle sufiler "Alem bütün varlık hükümlerinde Hakk'ın suretine göre ortaya çıktı" derler.
- Öyleyse varlıklarda hakikat (A'yan) onlar için madde (Heyûlâ) gibi veya onlar için ruhlar gibidir. Varlık ise ruhların zahiri veya söz konusu heyûlânî hakikatlerinin suretleridir.
- Kader bilgisinin gizlenmesinin nedeni, onun bir yandan Hakk'ın zatına, bir yandan ise takdir edilen şeylere dönük bir bağ ve nispetinin olmasıdır. Zatın izzeti bilinmekten uzak olduğu gibi, takdir olunan şeylerin Zat ile nispetleri de bilinmemekten uzaktır. Öyleyse kader bilinen bilinmeyendir.
- Nafile ibadetler ve onlara devam kula Hakk'ın niteliklerinin hükümlerini kazandırır. Farzlar ise onun bütününün nur olmasını sağlar.
- Bütün alem Adem'in tafsilidir. Adem ise toplayıcı kitaptır. Öyleyse alem karşısında Adem, beden karşısında ruh gibidir.
- Yeryüzünün her parçasının kendisine bakılan ulvi bir ruhaniliği vardır.
- Nebilik kıyamet gününe kadar yaratılmışlara yayılmıştır. Bununla birlikte şariat getiren nebilik anlamında teşri kesilmiştir. O halde teşri nebiliğin bütünü değil bir parçasıdır. Çünkü Allah'ın haber ve bildirimleri alemden kesilmez. Kesilseydi alemin bekası için besleneceği besin kalmazdı.
- Akıl bilgisi bilinmeyen alim iken, aynı zamanda bilgisizliğinin sonu olmayan cahildir.
- Allah'ı bilmekten acizlik, O'nu bilmektir.
- Allah alemin varlıkta yazmış olduğu her şeyi ilham vasıtasıyla kalplere yazdırır. Çünkü alem yazılmış ilahi bir kitaptır.

İbn Arabî'nin Menkibeleri

- Allah Teâlâ, Adem'i yaratırken kullandığı çamurdan kalan en son küçük bir parçadan "Hakikat Arzı" diye adlandırılan bir alem yaratmıştır. Bu alemin birçok sırları ve gariplikleri vardır. Bu aleme ariflerin ruhları ile gittikleri ve orada birçok insanlarla tanıştıkları söylenmektedir. İbn Arabî de bunlardan biridir. Kendisi bu Hakikat Arzına gidişini el-Fütûhât'ta şöyle anlatmaktadır:

“Girişte iki kişi bana bir elbise giydirdiler. Ancak bu şekilde hakikat arzına girebildim. Gördüklerim çok şaşırtıcı ve dünyadakinden çok farklıydı. İnsanları bizim gibilerdi ve Allah'ı çok zikrediyorlardı. Buradaki tabiatın değişik kuralları vardı. Altından ve gümüşten ağaclar ve meyveler vardı. Bunlardan yedikçe hemen yenisi oluşuyordu. Sular yerden yukarıya doğru akıyordu. Evleri üçgen şeklinde yapılmıştı. Hükümdarları ve yönetim kuralları vardı. Buradaki acayip halleri bir süre seyredip insanları ile görüştükten sonra çıkışa gelip üstümdeki elbiseyi çıkardım ve onlara geri verdim. Ruhen tekrar dünyaya döndüm.”

- İbn Arabi bir gün Tunus limanında yanaşmış gemilerden birinin güvertesine çıkmış etrafı seyrederken, denizin üzerinde ay doğmuş, fevkalade güzel bir manzara oluşmuştur. Ancak Cenab-ı Hakk'ın ne kadar güzel ve yerli yerinde yarattığını tefekkür ederken dalmış ve birden uzaktan uzun boylu, beyaz sakallı bir kimsenin suyun üzerinde yürüyerek geldiğini görmüştür. Bu kişi yanına geldiğinde selam verip bazı şeyler söylemiş. İbn Arabi, bu arada kişinin ayaklarına dikkatlice baktığında, onların ıslak olmadığını görmüştü. Konuşmaları bittikten sonra uzakta bir tepe üzerindeki Menare şehrine doğru yürüdü. Her adımında uzun bir mesafe kat ediyordu. Hem yürüyor hem de Hakk Teâlâ'nın ismini zikrediyordu. O kadar güzel, kalbe işleyen bir zikri vardı ki kendimden geçmiştim. Ertesi günü şehirde bir şahıs yanıma gelerek selam verdi ve şöyle dedi: Gece gemide Hızır Aleyhisselam ile neler konuştunuz? O neler sordu, Sen ne cevap verdin? Böylece gemiye gelen kişinin Hızır Aleyhisselam olduğunu anladım.

- Tunus'ta bir ressam İbn Arabi'nin şöhretini duymuş ve onun eşyanın hakikati (ayan-ı sabite) hakkındaki görüşleri okumuştu. Ancak bunlara inanmayan ressam İbn Arabi'yi imtihan etmek istemiş, bu nedenle bir salkım üzümü dalından koparmış ve bir üzüm tanesini çıkararak resmini yapmıştı. Bu resmi İbn Arabi'ye gösteren ressam, resimde bir eksiklik olup olmadığını sordu. İbn Arabi üzüm salkımının hakikatine bakınca bir üzüm tanesinin eksik olduğunu görmüş ve ressama eksik olan üzüm tanesinin yerini göstermişti. Bunun üzerine ressam yaptığı hileyi itiraf etmiş ve İbn Arabi'nin eşyaların hakikati hakkındaki düşüncesini tasdik etmiştir.

- Zenginlerden biri İbn Arabi'ye kıymetli bir ev bağışlamıştı. İbn Arabi bu evde otururken bir gün bir fakir geldi ve dedi ki “Allah rızası için bana bir şey ver”. Arabi de şöyle cevap verdi: “Bu evden başka bir şeyim yoktur. Al onu sana vereyim senin olsun.” Böyle söyleyip evi o fakire verdi ve evi terk etti.

- Bir gün İbn Arabi'nin sohbetine kafir bir filozof gelmişti. Bu filozof peygamberlerin mucizelerini inkar ediyordu. Felsefenin her şeyi çözmeye kadir olduğunu iddia ediyordu. Soğuk bir kış günüydü, ortada içinde ateş bulunan büyük bir mangal vardı. Filozof dedi ki, halktan insanlar İbrahim Aleyhisselam'ın ateşe atıldığı ve yanmadığını sanıyorlar. Bu nasıl olur? Oysa ateş her şeyi yakar, kavurur. Çünkü yakma özelliği vardır. Bu şekilde devam edip birtakım sözler söyleyince İbn Arabi şöyle cevap verdi: Allah Teâlâ Enbiya suresinin 69. ayeti kerimesinde, “*Biz, Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve selamet ol dedik*” buyurmaktadır. Orada bulunan mangalı alıp içindeki ateşi filozofun eteğine döktü ve eliyle iyice karıştırdı. Bu hali gören filozof donup kalmıştı. Ateşin elbisesini ve Arabi'nin elini yakmadığını ve tekrar mangala doldurduğunu görünce iyice şaşırmıştı. İbn Arabi ateşi tekrar mangala doldurup filozofa, “yaklaş ve ellerini

ateşe sok” dedi. Filozof ellerini uzatır uzatmaz ateşin etkisiyle hemen geri çekti. İbn Arabi, bunun üzerine ateşin yakıp yakmaması Allah Teâlâ'nın dilemesiyledir dedi. Filozof onun bu kerametini görünce kelime-i şehadet getirerek Müslüman oldu.

- İbn Arabi deniz yolu ile uzak bir memlekete seyahate çıkmıştı. Gemi bir limanda mola verdi. Vakit öyle üzeriydi. Namaz kılmak için harap olmuş bir mescide giden İbn Arabi orada, gayrimüslim bir kimsenin gelmiş etrafı seyrediyor olduğunu gördü. Onunla biraz konuştu. O şahıs peygamberlerden meydana gelen mucizelerle evliyadan hasıl olan kerametlere inanmıyordu. Onlar konuşurken mescide birkaç seyyah geldi, namaza durdular. İçlerinden biri yerdeki seccadeyi alıp havaya doğru kaldırıp yere paralel durdurdu. Sonra üzerine çıkıp namazını kıldı. İbn Arabi dikkatlice baktığında onun Hızır Aleyhisselam olduğunu anladı. Namazdan sonra Hızır Aleyhisselam ona dönerek bunu şu münkir kimse için yaptım dedi. Mucize ve keramete inanmayan o gayrimüslim bu sözleri işitince insafa gelip Müslüman oldu.

- Büyük alimlerden birisi Kabe'ye gelmiş tavaf ediyordu. O sırada ihramını giymiş bir kimsenin ayağa kalkmadığını görünce, kendi kendine “Benim gibi bir alime hürmet etmemek ne ayıp şey” dedi. Biraz sonra büyük bir camide vaaz verecekti. Cami çok kalabalıktı. Bütün cemaat onun vaazını dinlemek için bekliyordu. Büyük alim ağır ağır kürsüye çıktı, fakat hiçbir şey söyleyemedi. Aklındaki bilgiler o anda silinmişti. Bir an akli durur gibi oldu, ter içinde kaldı. “Bugün biraz rahatsızım konuşmayacağım” dedi ve kürsüden indi. Evine gidip şöyle dua etti: “Ya Rabbi! Ne gibi bir hata ettim, ne gibi bir kusur işledim de bunlar başıma geldi? O gece rüyasında İbn Arabi'yi gördü. Hatasının, ona karşı olan düşüncesi olduğunu anlayıp pişman oldu. Ertesi günü Arabi'yi aradı, ancak bulamadı. Ümitsiz bir halde otururken kapısı çalındı. Gördü ki İbn Arabi karşısında durmaktadır. Buyurun deyip onu içeri aldı ve af diledi. Arabi onun üzerine onun özrünü kabul etti ve Allah Teâlâ'ya onun için dua etti. O alim kimsenin ilmi de kendisine iade olundu.

İbn Arabi'nin Şiirleri

İbn Arabi'ye ait birçok şiirler vardır. Kendisi esas itibariyle yazılarını nesir ile yazmasına karşılık, şiire de hususi bir yer ayırmıştır. Şiirlerinde bazen remzî ve mecazî (sembolik) anlatımı tercih etmiştir. El-Fütûhât'taki şiirlerinin toplamı 7.102 beyittir. El-Fütûhât'ın her bölümünün başında şiir bulunmaktadır. Bu şiirle o bölümde anlatılmak istenilen tamamlanmaktadır.

İbn Arabi'nin şiirlerinden oluşan bir Dîvan'ı da vardır. Ancak Dîvan'ındaki şiirler el-Fütûhât'taki şiirlerinden daha azdır. İbn Arabi'nin şiirlerinden oluşan diğer bir eseri de Tercümânü'l-eşvâk adını taşır. Bu eser hakkında kendisi şunları söylemiştir: “Bu kitapta Rabbani marifetleri, ilâhî nurları, kalbî ilimleri ve Şâri'in hükümlerini îmâ ettim. Fakat bunların hepsinin cismanî aşk temalarını kullanarak yaptım. Çünkü bu kabil izahlar nefsin daha çok dikkatini çeker.”

İbn Arabi'nin el-Fütûhât'ta yazdığı, manevi miracı esnasında irticalen söylediği şiirini aşağıda ifade ediyoruz:

Ey ayetleri ve haberleri indiren!
Bana da isimlerin gösterdiği şeyleri indir
Seni bütün övgü türleri ile övebileyim
Hem sevinç hem de kederdeki övgüler ile
Sonra Hz. Peygamber'e (sav) işaret ettim:
Bu Efendi âlemdir
Onu halifeler devrinden soyutladın
Onu soylu asıl yaptın, Âdem ise
Henüz yaratılış toprağı ile su arasındaydı
Onu naklettin, ta ki kendi devri geldi
Onun sonunu başlangıca bağladın
Onu hor ve korkan bir kul olarak yerleştirdin
Bir dönem size Hira dağında yakarırdı
Ta ki ona katınızdan bir müjdeci geldi
Görevi bildirmek olan Cebrail
Dedi ki: "Selâm sana! Sen Muhammed'sin"
Kulların sırrı, habercilerin Mührü (ve sonuncusu)
Efendim! Doğru mu söylüyorum? (dedim) Bana dedi ki:
Doğru söyledin ve sen benim örtümün gölgesisin
Artık hamd et ve Rabbine övgüyü arttır
Kuşkusuz sana eşyanın hakikatleri öğretildi
Rabbinin işinden sana açılanı bize nesir olarak bildir
Senin korunmuş kalbine, karanlıkta açılanı
Bir hakikatle var olan her türlü gerçekten
Alış-veriş olmaksızın malın olarak sana gelen gerçeğı.

Vahdet-i Vücûd

Vahdet-i Vücûd tasavvufta “varlığın birliği” anlamında kullanılan bir terimdir. Bu terim Tanrı, alem ve insan ilişkilerini açıklayan bir düşünce sistemini ifade eder. Bu düşünce sistemi İbn Arabi (ks) tarafından sistemleştirilmiştir. Bu görüşe Vahdet-i Vücûd adı, İbn Arabi'nin üvey oğlu ve talebesi olan Sadreddin Konevî (ks) tarafından verilmiştir. Vahdet kelimesinin anlamı “birlik” tir. Vücûd kelimesi ise “varlık” anlamında kullanılır. Buna göre Vahdet-i Vücûd terimi “varlıkta birliği” ifade etmektedir.

Vahdet-i Vücûd düşüncesi, varlığı (vücûd) mümkün ve zorunlu kısımlarına ayrılmadan önce kendinden bir hakikat şeklinde ele alır. Zorunlu ve mümkün varlık olmayı onun iki kutbu sayılarak Hakk ile halkı, yani yaratanla yaratılanı izafet ilişkisi ile birbirine bağlar. Böylece Tanrı-insan ilişkileri başta olmak üzere birlik-çokluk sorunu, insan iradesi ve özgürlüğü, alemdeki kötülük problemi, nedensellik vb. metafizik konularla, iman ve akidenin anlamı, ahlak konuları ve çeşitli dini bahisler hakkında kapsamlı ve sistematik bir düşünce ortaya koyar.

İbn Arabi yorumcularından Abdürrezzâk el-Kâşânî, “ Vahdet-i Vücûd varlığın zorunlu ve mümkün diye bölünmeden ele alınmasıdır” der. Bu tanım, vahdet-i vücûd düşüncesinin varlığı zorunlu ve mümkün diye iki kısma ayıran filozoflarla kelimcilerin görüşlerine karşı ortaya çıkan bir varlık düşüncesi olduğunu ifade eder.

İbn Arabi'ye göre varlık birdir, o da Hakk'ın varlığıdır. Bu ifade vahdet- vücûd görüşünün en önemli dayanağıdır. Sadreddin Konevi aynı düşünceyi “kendinde hiçbir ihtilaf bulunmayan varlık Hakk'tır” şeklinde ifade eder. Daha sonra gelen yorumcular da aynı ifadeyi farklılıklarla tekrarlarlar. Molla Fenari, Konevi'nin yukarıdaki ifadesini yorumlarken, Hakk'a vücûd (varlık) denilmesinin zorunlu olduğunu ifade eder. Ona göre “vücûd Hakk'tır” ifadesi Tanrının latif ve birleşik olmayışının zorunlu bir sonucudur. Fenari, sufilerin dışında hiç kimsenin mutlak birliği

temellendirmediğini ileri sürerek, bu konuda İslam filozofları ve kelimcilerini eleştirir. Bu düşünceler vahdet-i vücûdu bir Tevhid yorumuna dönüştürür. Çünkü varlığın bir olması Hakk'ın bir olması ile aynı anlama gelir. Aynı zamanda sufiler varlığı Hakk kabul etmekle, Tanrının varlığını kanıtlama zahmetinden kurtulmuşlardır.

Vahdet-i vücûdun diğer önemli bir ilkesi de, eşyanın ilahi ilimdeki sabit hakikatının bulunmasıdır. Böylece vahdet-i vücûd düşüncesi, bir yönden “varlık Hakk'tır” diyerek “Mutlak Varlık” kavramını ortaya atarken, diğer taraftan Tanrı-alem ilişkisini açıklamak için eşyanın ilahi ilimdeki hakikatini ifade eder. Böylece “ayân-ı sabite” diye adlandırılan bir düşünceyi ortaya atmıştır. Böylece birlik (vahdet) ve çokluk (kesret) sorununu çözmeye çalışmıştır. Aslında vahdet-i vücûd anlayışının esas meselesi Tanrı-alem bağlantısını açıklamaktır. Yani birlik ve çokluk ilişkisinin açıklanması ve özellikle birlikten çokluğun nasıl çıktığının açıklanmasıdır. İbn Arabi'ye göre birlikten çokluğun ortaya çıkması ancak ilahi sıfatları kabul etmekle açıklanabilir. Bunun anlamı vahdet-i vücûd yorumlarının metafizikteki akılcı yaklaşımı esas alan filozoflardan ayrılması ve bilgi kaynağı olarak yalnız vahiy bilgilerini esas almalarıdır. Çünkü Tanrının birbirine zıt sıfatlara sahip olduğu bilgileri ancak vahiy bilgilerden öğrenilebilir. Bu nedenle vahiy bilgileri aklın metafizik alanındaki hükümlerine karşı hükümler verir. Bu İbn Arabi'nin Fusûsü'l Hikem adlı kitabında bahsettiği “Câmiu'l-ezdâd” (birbirine karşı şeylerin bir yerde toplanması) kavramı ile açıklanır.

İbn Arabi'ye göre Allah'ın sıfatları ancak onların gerekleri ile birlikte düşünülmelidir. Allah'ın bilgisinden bahsedilmesi için o bilginin nesnelerde söz edilmesi gerekir. Öyleyse alemdeki varlıkların ilahi sıfatlarla olan ilişkisi bir izafet ilgisini olarak yorumlanır. Bu izafiyet ilgisinin bir tarafı ilahi isme veya sıfata işaret ederken, diğer tarafı mümkün olan varlığın hakikatine, yani ayân-ı sabitesine işaret ediyor. Bu durumda mümkünlerin hakikatleri Allah'ın ilminde sabittir. Bu sübût (meydana çıkma) varlıkla yokluk arasında bir kavram olarak birlikte çelişmez. Mutlak varlık olan Hakk ile ayan-ı sabite arasındaki ilişki, sufilerin birlik-çokluk ilişkisini açıklamak üzere başvurdukları iki temel konudur. Böylece İbn Arabi Vahdet-i Vücûd düşüncesini merkeze alan bir yaratılış teorisi geliştirmektedir.

Hakk'ın Mutlaklığı

Sadrettin Konevi “Vahdet-i Vücut ve Esasları” adlı kitabında Hakk'ın mutlaklığı hakkında şunları söylemektedir:

“Bilinmelidir ki Zatına has mutlaklığı açısından Hakk'a dair herhangi bir hüküm vermek veya bir vasıf ile O'nu bilmek veya vahdet (birlik), varlığının vacipliği veya varlık için mebdde olması veya yaratmayı gerektirme veya kendisinden herhangi bir eserin sadır olması veya ilminin kendisine veya başkalarına tahlil etmesi gibi herhangi bir nispetin ona izafe edilmesi sahih ve geçerli değildir. Çünkü bütün bunlar taayyün (belirlenme) ve takayyüt (sınırlanma) hükmü verirler. Kuşkusuz ki herhangi bir taayyünün taakkul (akıl erdirmeye) edilmesi Hakk için la taayyünün (belirlenmeme) ortadan kalkması demektir. Bütün bu zikrettiklerimiz de Hakk'ın mutlaklığı ile

çelişir. Hatta Hakk'ın mutlaklığını tasavvurunda bile şart şudur: Bu mutlaklık selbi bir vasıf anlamındaki mutlaklıktır. Yoksa zıddı takyit olan bir itlak (serbest bırakma) değildir.

Bu ifadelere göre mutlaklık herhangi bir kayıt ve itibarı dikkate almaksızın salt vücut olarak Hakkı dikkate almaktır. Zati mutlaklık ile kastedilen kendisinde herhangi bir kaydın dikkate alınmaması demektir. Üstelik bu mutlaklık ile dikkate almamayı da içerir. Çünkü bu da bir çeşit kayıttır ve bunun anlamı kayıtlardan tecrit demektir. Burada sözü edilen mutlaklık ise hiçbir kayıt ve şartı dikkate almamayı içerir. Hakkın mutlaklık ile sınırlansa bu selbi anlamdadır. Başka bir ifadeyle kayıt Hakk'ta dikkate alınamayacağı gibi kayıtsızlık için de aynı şey söz konusudur.”

Konevi Hazretleri şöyle devam ediyor: “Bu mutlaklık bilinen vahdet (birlik) ve kesretten (çokluk) veya mutlaklık veya sınırlamada hasredilmekten veya bütün bunları (yani vahdet-kesret ve her ikisini) birleştirmekten veya bunlardan münezzehtikten mutlak olmaktan ibarettir... Vahdet, (varlığın kaynağı anlamındaki) mebbeideyet, (eşyaya) tesir, yaratma, fiil gibi şeylerin Hakk'a nispeti sadece taayyün itibarıyla sahih ve geçerlidir. Hakk'ın bütün kayıtlardan münezzeht olması, eşyanın kayıt ve hükümleri ile zuhur etmesi ile çelişmez.”

Varlıkta, mutlaklık ile nitelenmiş hiçbir varlık yoktur ki bir veya iki taakkül sahibinin taakkülünde taayyün etmesi cihetinden bile olsa takyide (sınırlanmak) dönük bir yönü olmasın. Aynı şekilde, varlıkta hakkında sınırlanmışlık hükmü verilmiş hiçbir varlık yoktur ki mutlaklığa dönük bir yönü bulunmasın. Fakat bunu sadece Hakk'ı arif olup, bileceği her şeyi de Hakk ile bildikten sonra, eşyayı tam bir bilgi ile tanıyan kimse bilebilir. Bu müşahedeyi zevk olarak müşahade etmeyen Hakk'ı ve halkı tam olarak bilemez.

Varlığın Hakk'a ve O'nun Dışındakilerine İzafe Edilmesinin Anlamı

Birlik bizatihi sabittir ve sabit kılındır. Başkası tarafından sabit kılınan değildir. “Birlik” sözü ise tenzih etmek ve yüceltmek maksadı taşır ve perdeli insanların zihinlerinin anladığı herhangi bir birlik kavramına delalet etmez. Şöyle diyebiliriz: Hakk işaret edilen birliği, mazharlardan soyutlanması ve mazharlarla ve onlarda zuhuru bakımından, kendisine izafe edilen vasıflardan tecerrüt etmesi itibarı ile idrak edilemez, onlarla ihata edilemez, vasıflanamaz ve tavsif edilemez. Hangi tarzda olursa, idrak edilirse edilsin ve müşahade hangi makamda gerçekleşirse gerçekleşsin, mazharlarda idrak edilenler, müşahade edilenler, renkler, ışıklar ve nitelikleri ile nicelikleri farklı çeşitli yüzeylerdir. İnsanın mücerret manalara ve gayb mertebesindeki hakikatlere ilişkin ve keşif vasıtasıyla elde ettiği idraki bunun dışındadır. Onların misalleri bir açıdan insanın yaratılışına bitişik bir açıdan da ayrı bir misal aleminde kendilerinin veya tikellerinin dışta bulunduğu tarzda ortaya çıkar. Bu durumda onların çoklukları duyuyla bilinirken birlikleri akıl ve sezgiyle bilinir.

Hakk için varlık O'nun zatının aynıyken, Hakk'ın dışındaki her şey için varlık onun hakikatine ilave bir durumdur. Her varlığın hakikati ezeli olarak Rabbinin bilgisindeki taayyün nispetidir. “Birden bir çıkar” ifadesinin anlamı varlığının birliği itibarıyla Hakk'tan sadece bir sudur eder. Vahdet-i vücûdçulara göre söz konusu bir, var olan ve ezeli ilmin var olacağına hükmettiği var

olmayanların hakikatlerine feyiz veren genel varlık tecellisidir. Söz konusu varlık akılcı filozofların zannettiklerinin aksine “ilk akıl” diye isimlendirilen ve ilk varlık olan “Yüce Kalem” ile öteki varlıklar arasında ortaktır. Çünkü muhakkiklere göre sadece Hakk ve alem vardır. Alem öncelikle Allah tarafından bilinenlerin hakikatlerine ilave bir şey değildir. İkinci olarak da varlıkla nitelenmiştir.

İzzet perdesindeki hakikati itibarıyla başka şeyler ile kendisi arasında herhangi bir ilişki bulunmadığı için bu yönden Hakk’ı araştırmak ve O’nu tanımaya çalışmak vakti zayi etmek ve imkansız bir işi istemek veya ancak genel itibarıyla elde edilebilecek bir işi talep etmek demektir. Bu meyanda elde edebilecek genel bilgi, taayyün edenin ardında bir şey bulunduğu ve ortaya çıkan her şeyin onunla ortaya çıktığını bilmekten ibarettir. Bu sebeple Hakk, sakındırmak ve irşat etmek dileğiyle şöyle buyurur: *“Allah kendisinden sizi sakındırır. Allah kullarına karşı merhametlidir”* (Ali İmran, 3/30).

Kullarının rahatını tercih etmesi ve elde edilemeyecek bir talepten onları sakındırması, Hakk’ın merhametinden kaynaklanır. Fakat Hakk Varlığın mertebesi ve bilgisinin nispetlerinde, yani mümkünlerde zuhur etmesi ve onlara arız olması hükümlerin, neticelerin ve tafsilatın bu zuhura tabi olması cihetiyle tafsili marifete konu olur. Artık onlar hakkında konuşulabilir ve onlardan söz edilebilir. Bunun ötesindekini açıklayabilecek ne bir dil ve ne bir kitap vardır. Bilakis bu hüküm ve neticelerin ardında bulunan şeyden söz etmek onun anlaşılmazlığını artırırken açıklamaya kalkmak müphemliğini ziyadeleştirir.

Ayna Metaforu

Nazari akıl ve zevk sahiplerinin çoğuna göre aynalık vasfı ile nitelenen her şeyin kendisine yansıyan şey de bir tesiri vardır. Burada sözü edilen aynalık manevi olabileceği gibi mahsus (hissedilir) de olabilir. Çünkü ayna, kendisine yansıyan şeyi tekrar ona yansıtır. Aynaya yansıyan (intiba) şeyin sureti de aynaya göre yansır. Bu durum mutlak olarak değil belli bir açıdan doğrudur. Şöyle ki: Aynanın kendisine yansıyan şeydeki tesiri, mutlak anlamda onun hakikatine tesir ettiğinde sahih olabilir. Halbuki bu durumda böyle bir şey söz konusu değildir. Aynaya yansıyan şey de aynanın tesiri, yansıyan şeyin hakikatini bilmeyen ve onu sadece aynada idrak edebilen kimsenin idraki cihetinden sabittir. Halbuki ayna, yansıyan şeyin hakikati için bir mahal değildir. Bilakis ayna yansıyan şeyin misalinin ve bazı zuhurlarının mahallidir. Zuhur ise suretinin aynada yansması açısından yansıyan şeye izafe edilen bir nispetten ibarettir. Yoksa yansıyan şeyin hakikatinin aynı değildir.

Özel tecelliler cihetinden Hakk’ı idrak eden kimse, hakikati kuşkusuz ki herhangi bir şarta bağlı olmaksızın aynanın dışında hakikati müşahade etmiştir. Bu müşahade, daha önce de ifade ettiğimiz gibi hiçbir mertebe veya mazhara göre gerçekleşen bir müşahade olmadığı gibi burada ne isim, ne sıfat, ne de belirli bir hal veya bunların dışında başka bir şey söz konusudur. Bu mertebeyi ulaşan kimse zevk olarak şunu bilir ki aynanın (kendisine yansıyan) hakikatte hiçbir tesiri yoktur.

Sadreddin Konevî, “Vahdet-i Vücûd ve Esasları” adlı kitabında şunları ifade etmektedir:

“Şeyhimiz, imamımız, bu zâtî tecellileri berkî (şimşek) tecellileri diye isimlendirmektedir. Bu zâtî berkî tecelliler, sadece bütün diğer vasıflardan, hallerden, vücûbî ve imkânî hükümlerden, tam olarak fariğ olan kimse için gerçekleşir. Bu ferağ, Hakk’ın mutlaklığından farklı değildir. Şu var ki süresi bir nefesten daha fazla değildir. Bunun için bu tecelli şimşeğe benzetilmiştir. Bu tecellinin devam etmeyişinin sebebi, beşeri hakikatin (vücub ve imkan hükümlerini) kuşatmasının hükmüdür. Bu kuşatıcılık o tecellinin sürmesini gerektirmediği gibi bu ferağı ve tecellileri celbeden mutlaklık vasfını da beşeri kuşatıcılık içermediği sürece, o da her vasfı, hükmü, hali içeren bir kuşatıcılık olmaz.

Binaenaleyh beşeri kuşatıcılık, bu tecelliye var kıldığı gibi onun devamlı olmasını da engeller. Allah bana onu bahşettiğinde, bâtınımda ve zâhirimde bu tecelliye ait garip hükümler gördüm. Bunlardan birisi şudur: Bu tecelli iki nefes süresince devam etmeyişine rağmen, mahalde Allah'tan başkasının kuşatamayacağı kadar ilimler ve vasıflar bırakır. Bu varidi yazdığım gecede, bu müşahedeyi tatmayan kimsenin Muhammedî varis olamayacağını ve *“Benim Allah ile bir vaktim vardır ki O’ndan başkası bilemez”, “Allah var idi ve O’nunla başka bir şey yoktu”, “Bizim emrimiz, bir göz açıp kapamak gibidir”* ifadelerinin sırrını anlayamayacağını öğrendim.

Saidi Nursi (ks) Mesnev-i Nuriyesinde vahdet-i vücûd için, bu meşrebin akıl ile izah edilemeyeceğine dikkat çekilir. Bir aynayı güneşe karşı tuttuğunuzda güneş o aynada görünür. Onun nuruyla ayna da aydınlanır. O da ışık saçmaya başlar. Bu ayna şuurlu olsa güneşin nurunu kalbinde taşır. Ona iman eder ve kendisindeki bütün renklerin ışığın hararetin hep ondan geldiğini bilir. Ona minnettar olur. Bu şuurlu aynanın güneşe doğru yaklaştığını farz edelim. Yaklaştıkça güneşten daha fazla ışık alacak daha çok parlayacak. Diğer yandan daha fazla ısınacak ve yanacaktır. Ayna güneşe yaklaştıkça onda güneşin görüntüsü dışında kalan saha gittikçe azalır ve sonunda aynanın tamamı güneşin nuruyla dolar. Artık onun kalbinde başkasına yer yoktur. Yaklaşma devam ettikçe ışığın şiddetinden ayna kendini göremez olur, şiddetli hararet ve nur ile kendinden geçer, istiğrak haline gider. Artık ne kendisi kalmıştır ortada, ne de ışığı. İşte o ayna bu halde iken “güneşten başka bir şey yoktur” derse bu onun manevi sarhoşluğunun ifadesidir.

İnsanın Bir Şeyi İdrak Etmesi

İnsanın vahdet-i vücud gibi gerçek bir birlikle bir iken herhangi bir şeyi idrak etmesi sahih değildir. Bilakis insanın idraki vücud ve hayat ile vasıflanmış, ilim ve iradeye sahip, kendisi ile idrak ettiği şey arasında münasebetin bulunduğu ve idrake mani engellerin ortadan kalktığı bir hakikat oluşuna bağlıdır. Binaenaleyh insan idrak ettiği herhangi bir şeyi de salt ahadiyeti cihetinden değil, çokluğu itibarıyla idrak edebilir. Böylelikle insanın mahiyeti açısından içinde herhangi bir çokluk bulunmayan bir şeyi idrak etmesi mümkün değildir.

Şüphelerin ve perdelerin en büyüğü kendisinden sabit olan ayânın etkilerinden dolayı, bir olan varlıkta gerçekleşen taaddüt (birden çok olma) dır. Böylece zannedilir ki ayân varlıkta ve varlık

ile zuhur etmiştir Halbuki ayânın sadece eserleri varlıkta zuhur etmiştir. Onlar zuhur etmemiştir ve ebedi olarak da etmeyeceklerdir. Çünkü onlar li-zâtihi zuhuru gerektirmezler. Zuhur varlığa mahsustur. Fakat zuhurun varlığa mahsus olması kendisindeki ayânın eserleri ile çoğalma şartına bağlıdır. Bâtınlık ise ayân için zâtî bir sıfat olduğu gibi vahdetini taakkül açısından da vücud için zâtî bir sıfattır.

Ayet ve Hadislerde Vahdet-i Vücûd

Vahdet-i vücûd düşünce sisteminde Tanrı-alem ilişkileri üzerinde ayet ve hadislerden deliller tespit edilerek açıklamalar yapılmıştır. Bu deliller yorumlanmış ve sonuçlara varılmıştır. Bu hususta en önemli katkı İbn Arabi'ye aittir. İbn Arabi Fütûhat-ı Mekkiyye ve Fusûsû'l Hikem başta olmak üzere hemen bütün eserlerinde vahdet-i vücûda delil olan ayet ve hadisleri zikretmiştir. Yani nasları vahdet-i vücûd anlayışı ile yorumlamıştır. Burada kelimcilerin tevillerine muhalefet etmektedir. Kelamcılar naslardaki müteşabih tabirleri akli düşünceyle çelişik bularak tevil etmiştir. Bu sebeple İbn Arabi'nin Vahdet-i Vücûd anlayışına dayanan nas yorumculuğu tevilciliğe karşı nasların müteşabih alanını esas alır.

Onun bu davranışı takipçileri tarafından da devam ettirilmiştir. Bu nedenle çeşitli ayetler için müstakil tefsirler yazılmıştır. *“Allah göklerin ve yerin nurudur”* (Nur, 24/35) ayeti bu kapsamda yorumlanan ayetlerden biridir. Diğer taraftan hadisler üzerinde de durulmuştur. *“Kurb-ı nevâfil”* diye bilinen *“Allah’a nafilâ ibadetlerle yaklaşma”* hadisi çokça yorumlanmıştır. Bunun yanı sıra *“Allah vardı ve O’nunla birlikte başka bir şey yoktu”* hadisi de sıkça yorumlanan hadislerden biridir.

Sufi Şairlerin Şiirlerinde Vahdet-i Vücûd

Yunus Emre, Eşrefoğlu Rumi, Niyazi Mısri gibi sufi şairler eserlerinde vahdet-i vücudu ele almışlardır. Bu noktada vahdet-i vücudun insan görüşü, hakikat-i Muhammediye fikri, insanın alemin gayesi olması, fena, beka vb hususlar vahdet-i vücûd anlayışı ile irtibatlı şekilde şiirlere dökülmüştür. En çok verilen misaller arasında, sayılardan bir ile diğer sayıların, Elif harfi ile diğer harflerin ve çizgilerle nokta ve diğer şekillerin ilişkisi zikredilebilir. Elif bütün harflerin veya bir sayısı bütün sayıların ilkesi olduğu gibi mutlak varlık da bütün varlıkların ilkesidir. Her şey mutlak varlığın tecelli ve görünümünden ibarettir. Sufilerin bilgi anlayışında bu husus önemli bir yer tutar.

Vahdet-i Vücûd ve Südûr Teorisi

Südûr teorisinde, kainattaki her şeyin Tanrı'nın varlığından taşıdığı ve her şeyin özünün bir olduğu savunulur. Plotinus "birden bir çıkar" önermesiyle südûr teorisini ortaya atan ilk düşünür olmuştur. Ancak Aristoteles'in Metafizik adlı kitabında öne sürdüğü fikirler de bu

teorinin gelişmesinde etkili olmuştur. Aristoteles Tanrı'yı "hareket etmeyen hareket ettirici" ve "kendi kendisini düşünen en büyük düşünce" olarak nitelendirmiştir. Bu iki önerme de südûr teorinin temelini oluşturur. Bu nedenle aşkın bir varlık olan Allah, "İlk Neden" olarak tanımlanmıştır.

Vahdet-i vücûd merkezli yaratılış teorisi diye isimlendirebileceğimiz bu anlayış filozofların südûr teorisi ile benzerlikler taşır. Her şeyden önce südûr teorisindeki akıllar, felekler, üst alem ve alt alem ilişkileri, büyük alem ve küçük alem irtibatı, varlıklar arasındaki benzerlikler İbn Arabi'nin yaratılış teorisinde önemli ölçüde korunur. Bununla birlikte onun yaratılış teorisi nedensellik fikrine dayanan südûr teorisini bütün sonuçlarıyla kabul etmez. Bu durumda kelimcılara ait cevher ve araz fikrinin özünü teşkil ettiği kadir-i mutlak anlayışına dayanan yoktan yaratma teorisinin bazı unsurlarını dikkate alan yeni bir anlayış geliştirir. Bu, südûr fikrinin varlıkta süreklilik ve benzerlik ilkesini esas alan varlık anlayışını, kelimcılara ait sürekli yenilenen arazlar görüşünün dayanağı olan kader-i mutlak Tanrı inancına dayandırmak demektir. Bu sebeple vahdet-i vücûdun yaratılış görüşü südûrun sistematik yapısını esas alıp, bu düşüncenin en önemli kısmını teşkil eden nedensellik fikrini vesileciliğe çeviren bir anlayış kabul edilir.

TDV nin İslam Ansiklopedisinde bu konu ile ilgili olarak şunlar yazılıdır:

“Vahdet-i vücûd anlayışını benimseyen sufilere göre, südûr teorisinin en önemli hatası teorinin özünü teşkil eden zorunlu nedensellik fikridir. Bu nedensellik “birden bir çıkar” ilkesinden hareketle önce akılların sonra alemdeki diğer varlıkların sorunlu bir nedensellik bağıyla birbirinden çıkmaları demektir. İbn Arabi böyle bir nedensellik anlayışını Tanrının irade ve kudretini etkisiz kılacağını, bunun neticesinde insanı zorunlu olarak değişime götüreceğini hesaba katarak reddeder. Onun yerine vesileci südûr diye isimlendirilebilecek bir yaratılış teorisini yerleştirerek, Tanrı-alem ilişkisini açıklar. Eleştirinin dayandırıldığı en önemli kavram vahdet-i vücûdun ana kavramlarından birini teşkil eden “vech-i hâs” kavramıdır. Konevi tarafından ayrıntılı biçimde ele alınan vech-i hâs Tanrı ile alem arasındaki doğrudan ilişkiyi ifade eder. Konevi’nin südûr eleştirisi esas itibarıyla bu kavrama dayanırken, İbn Arabi’nin değişik şekillerde adlandırdığı aynı kavram vahdet-i vücûdun ana maksadını açıklar.

Südûr teorisindeki nedenselliğin kaynağı, Bir’den silsile halinde varlıkların çıkmasıdır. Bu durum Tanrı ile alem arasındaki bütün irtibatı dolaylı bir ilişkiye çevirmek demektir. İbn Arabi ve takipçileri Tanrıdan varlıkların silsile halinde çıktığı kadar Tanrı ile alem arasında doğrudan bir ilişki bulunduğunu kabul eder. Doğrudan ilişki Tanrının aleme her an müdahalesine imkan verirken, aynı zamanda insanın Tanrı ile doğrudan ilişki kurmasına da imkan verir. Özellikle dua, ibadet, vahiy, ilham gibi hususlar doğrudan ilişkiyle anlam kazanır. Bu durumda vech-i hâs ile ilgili olarak dile getirilen düşünceleri benimsemek deist bir varlık anlayışına karşı etkin ve faal bir Tanrı anlayışını benimsemek demektir.

İbn Arabi Tanrıyı süreklilik ilkesi ve alemin sürekli yenileyen arazların toplamı saymıştır. Bu durumda Tanrı karşısında alem sürekliliği olmayan ve her an Tanrı tarafından var edilen arazlara dönüşür. İbn Arabi ve Konevi bu düşüncüyü açıklarken Vahdet-i Vücut ile eş anlamda kullandıkları bir terime ulaşırlar. O da “maiyyetü’l Hakk” (Hakk’ın eşya ile beraberliği) dir.

Hakk'ın eşya ile doğrudan ilişkisi ve eşya ile beraberliği vahdet-i vücud anlayışının en önemli mantıksal sonucudur. Bu sayede İbn Arabi ve takipçileri deist Tanrı anlayışını aşarak, alem ve insanla doğrudan ilişki kuran bir Tanrı anlayışını geliştirmiştir.”

Vahdet-i Vücûd ve Panteizm

Panteizm ya da tüm tanrıcılık, her şeyi kapsayan içkin bir Tanrı'nın, evren ya da doğa ile aynı olduğu görüşüdür. Panteistler kişileştirilmiş ya da antropomorfik (insan biçimcilik) bir Tanrıya inanmazlar. Panteizm, genellikle monizm (bircilik) ile ilişkili bir kavramdır. Panteizmde her şey Tanrı'nın bir parçası olarak kabul edilir, Tanrı her şeydir ve her şey Tanrı'dır. Tanrı doğada, nesnelerde, insan dünyasında vardır. Panteizm, 17. yüzyıl filozofu olan Baruch Spinoza'nın çalışmalarına dayalı bir teoloji ve felsefe olarak modern çağda popüler oldu. Monizm, Spinoza'nın felsefesinin temel bir parçasıdır. Spinoza, terim ölümünden sonrasına kadar icat edilmemesine rağmen panteizmin en ünlü savunucusu olarak kabul edilir.

TDV nin İslam Ansiklopedisinde şunlar yazılıdır:

“Vahdet-i vücûd ile panteizm arasında benzerlikler günümüzde üzerinde en çok durulan hususlardan biridir. Bir yandan panteizm ile vahdet-i vücud arasındaki farklar tespiti çalışılırken, diğer taraftan da panteizmin türleri üzerinde durulmuştur. Bazı araştırmacılar da panteizmin farklı türleri bulunduğunu ileri sürerek, dini panteizmler ve felsefi panteizmler şeklinde bir tasnif yapmışlardır. Bununla birlikte sorun İbn Arabi'nin metinlerinde de çeşitli bakımlardan ortada çıkmıştır. Aslında panteizm ile vahdet-i vücud arasındaki ilişkiler esas itibariyle felsefe kaynaklı mistisizm ile tasavvuf arasındaki ilişkilerin bir bölümünü teşkil eder. Bu ilişkiler İbn Arabi tarafından akılcı riyazet yöntemiyle vahye bağlı tasavvuf yöntemi arasındaki farklar ve akılcı riyazetle ulaşılan Tanrı anlayışıyla vahye bağlı riyazet yöntemiyle ulaşılan Tanrı anlayışı arasındaki fark sorununa dayanır. Bu durumda bilhassa felsefi panteizm ile vahdet-i vücud ilişkisi her ikisinin bağlı olduğu din veya inançtaki Tanrı anlayışı arasındaki ilişkilerle belirlenir.

İbn Arabi Tanrı anlayışını iki gruba karşı geliştirmiştir. Birincisi onun Muattıla diye isimlendirdiği deist anlayışa işaret eden Tanrı anlayışıdır. İbn Arabi'nin en önemli eleştirileri bu akıma yöneliktir. İkincisi kaynağı hayal gücü olan pagan inançlardır. Akıl Tanrı hakkında tenzihci iken, hayal gücü teşbihçidir. Biri tenzihçi bir anlayış geliştirip Tanrı-alem irtibatını ortadan kaldırırken, diğeri Tanrıyı her şeye benzetir. Vahdet-i vücud ise vahyin her iki gücü sınırlaması ile ortaya çıkan bir Tanrı tasavvurudur. Bu tasavvur tenzih ve teşbih arasında bir Tanrı anlayışı demektir. Şu halde vahdet-i vücud bir yandan tenzihçileğe karşı teşbihi savunurken, öte yandan teşbihçileğe karşı tenzihi savundur. Buna göre vahdet-i vücudun ulaştığı Tanrı anlayışı her durumda “O’dur ve O değildir” şeklinde ifade edilen bir anlayıştır. Panteizm ve vahdet-i vücud arasındaki en önemli ikinci fark bu hükümle ortaya çıkar.”

Filozof İsmail Fenni “Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddin-i Arabi” adlı eserinde panteizm ile vahdet-i vücudu karşılaştırarak, 12 ayrı noktada vahdet-i vücûdun farklı ve üstün olduğunu söyler. Bunların en önemlilerinden birisi vahdet-i vücûd anlayışının Allah'ı müstakil şahsiyetine sahip

tabiattan ayrı görmesidir. Diğeri ise vahdet-i vücûd anlayışının dini tasavvufi bir mezhep olması ve ahiret inancına sahip olmasıdır. Panteizmde bu esaslar yoktur.

Panteizme göre varlık ve içindeki her şey Bir'in tezahürüdür. Söz konusu tezahür, varlığın Bir'in iradesi dışında taşması (füyuz, südür) sonucudur. Bu manada varlık aleminin tamamı, bütün eşya O'dur. Binaenaleyh var olanlar Bir'in özünden olduğundan, yaratma fiili vuku bulmamıştır. Söz konusu olan varoluş olup, bu da bir zuhur, bir feyezandır.

Panteistler şu görüşlerinden dolayı vahdet-i vücut düşüncesinden tamamen zıttırlar:

1) Zat hakkında yanlış bilgiye dayanırlar.

2) İsim ve sıfatların özelliklerini ve fonksiyonlarını doğru takdir etmemişlerdir.

3) Böyle düşünenler ilahi fiillerin keyfiyetinden habersizdirler. Varlık aleminin Allah'ın fiilleridir, ama fiil ile zat aynı değildir. Bu fiili yapan başka türden ve tamamen yaptığından farklı bir fiili yapamaya da muktedirdir.

En temel prensibe göre Zat'ta tenzih, isim ve sıfatlarda teşbih yapılması gerekirken, panteistler Zâtı tenzih etmeyip müşebbihenin hatasına düşüp sadece teşbihi esas alırlar. Ancak vahdet-i vücut panteizm (vahdet-i mevcut) değildir ve her yerde Zât ile alem arasındaki sınırı belirsizleştirir.

Vahdet-i Vücûda Yapılan Eleştirilerin Yorumlanması

İbn Arabi'nin görüşleri yalnız akıl yoluyla düşünen ancak manevi bir makam ve seviyede bulunmayanlar için anlaşılması zordur. Hatta İbn Arabi bu düşüncelerinin manevi bir olgunluk içinde bulunmayan insanları küfre götürebileceğini söylemiştir. Ancak bu farklılığı anlamak kolaydır. Çünkü İbn Arabi ve Sadreddin Konevi gibi sufiler bu görüşlere manevi keşif yollarıyla varmışlardır. Bu keşif makamları her insana açık olmadığından ifade edilen hususların insanın aklına ters gelebilir. Bununla beraber insanlar bu olaya daha farklı yaklaşmalıdırlar.

Keşif ehli ve ledün ilmine sahip olan insanların gördükleri hakikatleri ifade etmek için kelimeler yeterli değildir. Kullanılan kelimeler diğer insanlar tarafından günlük anlamda anlaşıldığından farklı düşünceler ortaya çıkar. Bu düşünceler insanı yanıltabilir ve insanın imanını zedeleyebilir. Bu nedenle bu türlü keşif bilgilerini herkesin okumasına gerek yoktur. İbn Arabi bu hususa dikkati çekmiş ve maneviyatla ilgisi olmayanların bunları okumamasını öğütlemiştir.

Vahdet-i vücûdun en çok eleştirilen şeyi eşyanın varlıkları hakkındaki yorumlardır. Eşyanın sonradan yaratıldığı bir hakikattir. Çünkü bir hadise göre "O'ndan başka hiçbir şey yoktu, sadece Allah vardı". Bu hadis eşyanın sonradan yaratıldığını ifade etmektedir. İbn Arabi'ye göre eşyanın varlığının hakikati Allah'ın ilminde vardır. Buna ayân-ı sabite adı verilir. Ancak bu hakikatler Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellileri ile dünya üzerinde var edilmişlerdir. Bu varlıklar kendi ayân-ı sabitelerinin bir kopyasıdır. Bu kopyalar sürekli olarak Allah tarafından tekrar yaratılmaktadır. Bu nedenle sabitlikleri yoktur. Eğer bir yerde yeniden yaratma olmasa eşyalar

yok olurlar ve varlıkları dünya üzerinden silinir. İşte bu durum onların dünya üzerindeki varlıklarının asıllarının bir çeşit gölgesi olduğunu ifade eder. İbn Arabi hiçbir zaman bu varlıklar için yoktur dememiştir. Ancak bu varlıkların asıllarının Allah'ın ilminde mevcut ve sabit olduğunu söylemiştir. Bu eşyanın varlığını inkar etmek demek değildir.

İbn Arabi insanların bu manevi keşiflere ancak seyr-i sülûk yoluyla fena ve beka makamlarına ulaşarak elde edeceklerini ileri sürer. Bu makamlarda insanların karşılaştığı şeyler hiçbir zaman dünyadaki olgularla mutlak bir benzerliği yoktur. Bu manevi alem bir takım sembol ve kelimelerle kendini açıklar. Bu sembol ve kelimelerin hiçbir zaman dünyadaki karşılıkları anlamında değildir. Ancak sufiler gördüklerinin bir kısmını insanlara anlatmaya çalıştığında kelime ve semboller kullanmak zorunda kalmışlardır. Bunların dünyadaki anlamları ile onların keşif ile gördükleri anlamlar birbirleriyle bazen örtüşmemektedir. Bu farklı oluş insanları senelerce süren tartışma içine itmiştir. Bu tartışmalara girmemek daha doğrudur. Çünkü herkesin göremediği bir alemin tam olarak tasvir etmek dünya hayatında mümkün olamamaktadır. Bu durumda sufilerin sözlerindeki bazı çelişkili sözleri ele alarak eleştirmek yerine, yaşadıkları hayatların sünnete uygun olup olmadığına bakılmalıdır.

Bu sufilerin hayatları incelendiğinde onların Peygamberimizin (sav) sünnetini harfiyen yerine getirmiş kişiler oldukları görülür. Dolayısıyla bu kişiler Peygamber yolunu takip ederler. Bu kişilerin manevi keşiflerini herkes görmeyebilir. Ama bu kişilerin sevilmesine mani değildir. Hatta bu ehl-i sünnet yolunda olan tasavvuf alimlerini sevenlerin yarın ahirette onlarla birlikte olacağına dair birçok rivayetler vardır.

Bu durumda İbn Arabi'nin ve vahdet-i vücud alimlerinin sözlerine hüsnüzan ile bakmak gerekir. İnsan cami (toplayan) varlık olarak telakki edilmektedir. İslam'da bu iddianın farklı bir tevlini yapmak mümkündür. Bu teville göre insan ilahi isimleri kendisinde toplayan (cami) tek varlıktır. Allah isim ve sıfatlarının insanda zuhur ve tecelli etmesini murad etmiştir. Bunun bilincinde olan insan eğer bu hedefi gerçekleştirmek üzere daima mücadele içinde olursa ahlaki bakımdan kemale erer. İşte vahdet-i vücud teorisinin anlatmaya çalıştığı budur. Allah'ın isimlerini kendisinde cem etme başarısını gösteren kişinin, insan-ı kamil olması Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmasıdır. Bu ise varılması istenilen bir şeydir.

İnsan, isimleri kendisinde cem edecek de olsa yine de tanrılaşamaz. İkiliyi ortadan kaldırdığını ve Tanrı ile mahiyet birliğine eriştiği öne sürülemez. İsimler ve sıfatlar, varlığı mutlak olan Zâtın isim ve sıfatlarıdır. İnsan bundan cehdi ve mücadelesi oranında ancak pay alır. Fakat bütünüyle onları temellük edemez. İnsanların içinde en yüksek ahlak ve manevi mertebe Peygamberlere ve son Peygambere aittir. Peygamberlerin sonuncusu (Hatem-ül Enbiya) Hz. Muhammed (sav) her fırsatta Allah'ın elçisi olmaktan önce Allah'ın kulu olduğunu beyan etmiş, beşeri varlığı ve mahiyetinin mutlak varlık karşısındaki zaaf ve farkını dile getirmiştir.

Sufinin Allah'da fani olması tanrılaşması demek değildir. Allah'da fani olmak, bütün nefsi ve dünyevi maddi arzularının temizlenmesi ve tamamen Nura dönmesidir. Üstünde dünya hayatının izlerinin kalmaması demektir. Böyle bir insan kendisi dünya varlığından habersiz olur. Gördüğü ve algıladığı sadece Hakk tır. Tıpkı ruhların ilk yaratılış aleminde olduğu gibi. O alemde

de ruhlar hiçbir zaman tanrılık vasfına sahip değillerdi. Ancak üzerlerinde hiçbir maddi özellik bulunmuyordu. Bu nedenle vahdet-i vücuttaki bir olma hususunu böyle anlamak gerekir.

İbn Arabi'nin “Ben O’nun kuluyum, O da benim kulumdur” sözünün açıklanmasını aşağıdaki nakil bilgileri ile yapabiliriz:

“Peygamberimizin (sav) amcası olan Ebu Talip, Hz. Peygamberin dua ettiği hususlarda Hakk’ın kendisine hemen icabet ettiğini gördüğünde “Muhammed Rabbin senin arzun hususunda ne kadar da süratli” demiştir. Başka bir rivayette ise kendisine şöyle söylemiştir: “Rabbin sana ne kadar da itaatkardır.” Bunun üzerine Peygamberimiz ona şöyle cevap vermiştir: *“Amca eğer sen O’na itaat edersen, sana da O itaat eder.”*

Vahdet-i vücudçu Gülşen-i raz şairi: “Önündeki şu perde kalktı mı ne mezhebin hükmü kalır ne dinin! Şeriat hükümleri senle benle bağlıdır... Arada sen ben kalmayınca Ka’be nedir, havra nedir, kilise ne! Cüz’i alemden külli aleme geçen kişi bu sırrı bilir. Burada hululun da imkanı yoktur, ittihadın da. Çünkü birlikte ikilik düşüncesi sapıklıktır. Hak’tan başka varlık yok.. İster O Hak’tır de, ister ben Hakkım de.”

Peygamberimizin şu hadisi de vahdet-i vücuttaki dünya hayatı ile gerçek hayatı hayat arasındaki ilgiyi belirtmesi bakımından önemlidir: *“İnsan uykudadır ölünce bu uykudan uyanır.”* Bu hadis bize insanın bu dünyada gördüklerinin mutlak hakikat olmayıp bir çeşit uykuda görülen rüya gibi olduklarını ifade etmektedir. Bu da İbn Arabi'nin açıklamak istediği dünya hayatının bir hayal olduğu ifadesinin benzeridir.

Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şuhûd

Tasavvuftaki Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şuhûd görüşleri uzun süre tartışılmıştır. Bunlara paralel ve aykırı görüşler ifade edilmiştir. Ancak konu tamamen keşif bilgilerine dayandığından herkesi tatmin eden bir sonuca varılamamıştır. Biz de aşağıda bu konuyu ele alarak bazı karşılaştırmalar yapacağız. Bu konuda ileri sürülen fikirleri yorumsuz olarak ifade edeceğiz.

İmam Rabbânî (ks) bu yoldaki tecrübelerini Ariflerin Halleri (Ma'ârif-i ledünniyye) adlı kitabında şöyle anlatmaktadır:

Manevi yolda ilerleyen kişiler için Tevhid (bir olma) iki türlü gerçekleşir: Tevhid-i şuhûdî (Vahdet-i şuhûd) ve Tevhid-i vücûdî (Vahdet-i vücûd). Birinci durum yani tevhid-i şuhûdî manevi ilerleyişin zaruri hallerindendir. Çünkü talip olan kişinin (yani Hakk'a ulaşmak isteyen salik) nazarında çokluk (kesret) kalkması gerekir ve her şeyi bir görmesi gerekir. Aksi halde velilikte ilk adım olan fenâ makamına erişilmez. Salik bu görme esnasında çokluğu - tekliği aynı olarak görür. Bu durum ise hakikat (gerçeklik) bakımından bir şey ifade etmez. Aynı şekilde çokluğu ortadan kaldırmakla tekliği görmek mümkün değildir. Çokluğun ortadan kalkması bazen geçici olur. Bu salik için fenâdan önce oluşan bir çeşit kendinden geçme halidir. Bu ise gerçek fenâ hali değildir. Gerçek fenâ halinde çokluk devamlı ortadan kalkar. Daima tekliği görme hali oluşur.

Fenâ makamından sonraki Bekâ halinde, salik tekrar halkı irşad etme makamına dönünce, çokluğu tekrar görme hali ortaya çıkar. Ancak bu durumda çokluk ve teklik hali daimi olarak bir arada bulunurlar. Tevhid-i vücûd (Vahdet-i vücûd) halinin ortaya çıkışının sebebi sekr (manevi sarhoşluk) halinin galebe çalması ve kalbin muhabbet tarafından istilasıdır. Bu nedenle bu

tevhid kalp erbabına mahsustur. Bu kalp makamından geçenler yolun sonunda sekrden sahva (ayıklık) haline gelirler.

Tevhid-i şuhûdun oluşması tevhid-i vücûdun oluşmasından sonradır. Tevhid-i vücutta olanlar kesreti (çokluğu) görmeye devam ederler. Kesret tamamen gözlerinden kalkıp tevhid-i şuhûd hasıl olunca tevhid-i vücuttan yükselmiş olurlar. Tevhid-i vücûdî seyr-i afâkîdendir. Bu seyrin sonunda fenâ diye tabir edilen tevhid-i şuhûddur. Bekâdan sonra ise seyr-i enfûsi başlar.

Her iki tevhid anlayışını daha basit olarak şöyle de açıklayabiliriz: Tasavvuf ehlinin bir kısmı “La mevcûde illâ Hû”, yani “Allah'tan başka varlık yoktur” demektedirler. Diğer bir kısmı ise de “La meşhûde illâ Hû”, “Allah'tan başka müşahede edilen bir varlık yoktur” demektedirler. Her iki görüş mensupları aslında varlıkları tamamen inkar etmemektedirler. Ancak varlıkları hayal, gölge hükmünde kabul ederler. Bu varlık anlayışlarında da birçok nüans farkları vardır. Aslında varlıklar inkar edilmiyor, fakat onlara bakış açıları farklılaşıyor. Bu farklılaşmaların gerektiği keşif bilgileri ise sıradan bir insana belli olmamaktadır. Bizlerin bu konuda yorum yapması abesle iştigaldir.

Ahmed Sirhindî İmâm-ı Rabbânî (ks)

Tam adı Ebü'l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilâbidîn el-Fârûkî es-Sirhindî'dir. Doğumu 26 Mayıs 1564, Serhend, Babür İmparatorluğu; Ölümü 20 Kasım 1624, Serhend Bölgesi, Pençap, Hindistan

İmam Rabbânî (ks) 1564 yılında, o zamanlar Babür İmparatorluğu egemenliği altındaki Hindistan'ın Serhend (Sirhind, Chandigarh) şehrinde doğdu. Ömer bin Hattab'ın soyundan geldiği için 'el-Fârûk' lakabını almıştır. 1624 yılında, 60 yaşındayken öldü. Genel olarak Nakşibendî tarikatı mensubu olmasının yanında Kadiriyye, Çeştiyye gibi diğer tarikatlar arasında da saygın bir yeri vardır. Nakşibendiyye tarikatının Müceddidiyye kolundandır.

Babası ve Bâkî Billâh gibi âlimlerden dersler alarak İslâmî konularda birikime sahip oldu. Temel düşüncesi tasavvuf merkezlidir. Fakat mektuplarında şeriatsız bir tasavvuf anlayışının olamayacağını dile getirerek önce şariat kurallarının yerine getirilmesini tavsiye ederdi. Yirmi yaşlarındayken Bâkî Billâh'ın müridi oldu. Kendisine Bâkî Billâh tarafından icazet ve halifelik verildi.

Ekber Şah'ın İslâm'a getirdiği yeni yoruma ve yeni bir din oluşturma çabasına karşı mücadele vermiş ve Ekber Şah'ı eleştirmiştir. Dîn-i İlâhî adlı bu yeni oluşumun çok yaygınlaşmaması İmam-ı Rabbânî'nin başarısı kabul edilir.

Ekber Şah'tan sonra yerine geçen oğlu Cihangir Şah, ordu içinde mürit sayısı arttığı için vezirleri tarafından bir tehdit oluşturduğunun söylenmesi üzerine Rabbânî'yi hapse attırmıştır. Cihangir, Rabbânî'yi bir sene sonra hapisten çıkararak sohbetine aldı.

Rabbânî, onlarca mürşit yetiştirip Hindistan'ın değişik bölgelerine göndererek halkı irşat ettirdi.

Ehl-i Sünnet inancıyla yaşayıp yeni kavramlarla tasavvuf ıstılahını genişletti. Mektuplarında yaşadığı tecrübeleri anlatmasıyla sonraki sûfîlerin bir ıstılahî kaynağa sahip olmasını sağladı.

Rabbânî, bâzı kesimlerce ikinci bin yılın mücedditi ve müçtehit kabul edilir. İslâm hükümleri ile tasavvufu birleştirmesinden dolayı 'Sıla' ismi de verilmiştir.

Rabbânî, insanı Dünya'da ve Âhiret'te yükseltecek olan tevâzûnun ne olduğunu ve kurtuluşun ancak Ehl-i Sünnet'e uymakla olduğunu bildirmiştir. Talebelerine ilim tahsilini sıkı sıkı emretmiş, taassuba ve yobazlığa karşı mücadeleye çok önem vermiş, dîni cahillerden öğrenmeyi men etmiştir. Devamlı kitap okumalarını, ilim öğrenmelerini istemiş, önce itikadı düzeltmenin, sonra fıkıh bilgilerini öğrenmenin gerekliliğini anlatmıştır.

Eserlerinde iman ve Kur'an ahlâkı anlatılmakta, Allah'ın varlığını, birliğini, sıfatlarını, ihlası, ruhu, şeytanla ve nefse olan cihadı ve Allah'a samimi olarak nasıl yakınlaşabileceğini, peygamberlere ve dört halifeye uymaya çalışmanın gerekliliğini anlatmaktadır. Müminlerin kendi içinde bölünmüş olduğunu, ancak sadece Ehl-i Sünnet'e uyanların kurtulacağını söylemiştir. Birlik olunması ve Müslümanlığın yayılması gerekliliği üzerinde çokça durmuştur.

Başlıca eserleri: Mektûbât, kalam ve fıkıh bilgilerini, tasavvufun mârifetlerini açıklayan eserdir; Redd-i Revâfîd, Ehli sünnete aykırı Râfîzî mezhebini reddetmektedir, İsbâtün-Nübüvve: "Peygamberlik nedir?" adı ile Türkçeye tercüme edilmiştir; Mebde' ve Me'âd; Âdâb-ül-Mürîdîn; Ta'likât-ül-Avârif; Risâle-i Tehlîliyye; Şerh-i Rubâ'ıyyât-ı Abd-il-Bâkî; Meârif-i Ledünniye; Mükâşefât-ı Gaybiyye; Cezbe ve Sülûk Risâlesi.

İmam Rabbânî'nin Seyri Sülûku

İmamı Rabbânî (ks) Hazretleri manevi yolculuktaki karşılaştığı durumları, seyr-i sülûk esnasında gördüğü hususları Ariflerin Halleri adındaki kitabında şöyle anlatmaktadır:

“Bilesin ki ilahi yardım beni önce murad olan kulların cezbesi gibi cebetti, çekti. Sonra seyr-i sülûk mertebelerini aşmayı nasip etti. Sonraki dönem sufilerinden tevhid-i vücudî (vahdet-i vücûd) erbâbının söylediği gibi Allah'ı eşyanın aynı buldum. Sonra Allah Teâlâ'yı hulûl ve sirâyet olmaksızın eşyanın içinde buldum (hissettim). Sonra Allah Teâlâ'yı eşya ile zâtî beraberlik halinde, sonra eşyanın ardında, sonra eşyanın önünde buldum. Daha sonra Allah Teâlâ'yı gördüm ancak eşyadan bir şey göremedim. Fenâ diye tabir edilen tevhid-i şuhûdînin (vahdet-i de şuhûdun) anlamı budur. Velilik mertebelerine konan ilk adım budur. Başlangıçta hasıl olan en yüksek kemâldir. Zikredilen mertebelerin her birindeki görüş (algılama) önce âfâkta, sonra enfüste yani önce dış alemde sonra gönülde oluşur.

Sonra velilikteki ikinci adım olan Bekâ mertebesine yükseldim. İkinci defa eşyayı gördüm. Allah'ı da eşyanın aynı, hattâ kendi nefsimin aynı olarak buldum. Sonra Allah Teâlâ'yı eşyanın içinde, hattâ nefsimin içinde, sonra eşya ile hattâ nefsim ile beraber, sonra eşyadan önce hattâ nefsimden önce, sonra eşyadan sonra hattâ nefsimden sonra buldum. Sonunda eşyayı gördüm ama Allah'ı asla göremedim. Bu, başlangıçta ve avâm derecesine dönüş anlamındaki son

mertebedir. Bu, halkı Hak Teâlâ'ya davet ve irşâd makamlarının en üstün olanıdır. Halka uygun olan, fayda verme ve faydalanma için gerekli olan budur. *“Bu Allah'ın lütfudur, onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.”* (Hadid, 57/21)

İmam Rabbânî'nin Vahdet-i Vücûd'u Eleştirmesi

İmam-ı Rabbânî'ye göre vahdet-i vücudçular Allah'ın vacip sıfatlarını yok saymaktadırlar. Allah'ın vacibi sıfatları hayat, ilim, semî, basar, kudret, irade, kelam ve tekvindir. Bunlara hakiki sıfatlar veya subûti sıfatlar da denir. Vahdet-i vücûd ehline göre Allah'ın sıfatları O'nun zatına zaid değil, zatının aynısıdır. Bundan dolayı İmam Rabbani onların bu yaklaşımını sıfatları yok saymaları olarak yorumlamıştır.

İmam Rabbani'ye göre, Allah'ın sıfatlarının zatı ile aynı olduğunu söylemek ve sıfatların zaid varlıklarını inkar etmek hakikatlerin hakikatine ulaşamamanın sonucudur. Çünkü bu grup insanlar için Hak Teâlâ henüz bu sıfatların perdesinde görünmektedir. Allah'ın zatını sıfatlar aynasında gördükleri zaman aynanın görünmezliği sebebiyle sıfatlar onların gözünden gizlenir ve onlar da sıfatların olmadığına hükmederler. Onların bu müşahedesi perdeden yükselip çıksaydı sıfatları ayrı olarak görürlerdi ve sıfatların var olduğuna hükmederlerdi. Onların vahdet-i vücûda (varlığın birliğine) hükmetmelerinin sırrı ve sebebi budur.

İmam Rabbânî'ye göre vahdet-i vücûdçuların müşahedesi perdeden yükselmemiştir. Hatta masiva (Allah'tan gayrisi) perdesindedirler. Masiva bu durumda onların gözünden tamamen gizlenmemiştir. Onların sıfatları göremedikleri için sıfatların var olmadığını hükmetmişlerdir. Onlara göre sıfatların harici varlığı yoktur ve ilmi, zihni, hayali varlığı vardır. Bu nedenle onların fenâ makamına ulaşmaları tam değildir. Onlar Bekâ makamında kâmil değildirler. Çünkü bekânın kemâli fenânın tam olmasına bağlıdır. İmam Rabbani'ye göre, vahdet-i vücûdçular bekadan sonra kendilerini Hakk olarak bulurlar. Böyle bulmalarının nedeni de sekr (manevi sarhoşluk) halinde olmalarıdır. Eğer onlarda bekânın kemâli tam olsaydı, kendilerini oldukları gibi görürlerdi, yani kendilerini bir şeye gücü yetmez kul ve köle olarak görürlerdi.

İmam Rabbânî vahdet-i vücûdçuların cansız varlıklarda da ilim, kudret vesaire sıfatlarının bulunduğunu söylediklerini ileri sürmektedir. Bunun böyle olduğunu da Allah'ın cansız varlıklara zâtî sirâyeti ile açıklamaktadırlar. Oysa Allah Teâlâ hiçbir şekilde sirâyet ve nüfuz etmez. Allah'ın eşyayı kuşatması da ilmi kuşatmadır, yani eşyayı bilmesidir. Allah'ın zatı bundan münezzehtir.

İmam Rabbânî Allah'ı, eşyayı bilen insanlara benzetmenin doğru olmadığını söylemektedir. Allah Teâlâ dünya varlıklarının, eşyanın yaratıcısı, Rabbi, rızık vericisi ve sahibidir. İmam Rabbânî Manevi Yolculuk (Mükâşefât-ı Gaybiyye) adlı kitabında bu konu ile ilgili şunları söylemektedir:

“Bütün şer'i hükümler ve nübüvvet kandilinden alınmış olan ilimler manaları açık olarak doğruluğun tam merkezindedirler. Onlara aykırı olan bilgi ve görüşler ise tevil (yorum) ve keşf ile elde edilmiş olsa bile yanlış ve eğridirler. Allah Teâlâ buyurdu: *“Şüphesiz bu benim dosdoğru*

yolumdur. Buna uyun. Başka yollara uymayın.” (Enam, 6/153).

Nihayetin nihayetine ulaşmanın alameti bu şer'i hükümlere teslim olmak, boyun eğmek, o ilimleri hayatımıza geçirmek ve onlarla ahlaklanmaktır. Keşfi nassa (Kur'an ve sünnete) tabi kılmak ve ilhamı vahye terk etmek doğru yolun ve istikametın ta kendisidir. Hz. Peygamber'e (sav) mahsus olan şeriatlar, zat mertebesi ile ilgili ilimlerin hükümleridir. Onlarla amel etmek, nihayete ulaştırıcıdır. Aynı şekilde, kendi terbiyecisi olan ilahi isimle irtibatlı bir Peygamberin ilimleriyle amel etmek de, ancak o isimlere ulaştırır.”

Hakk Teâlâ'nın nihayete ulaştırdığı cemaat ilim ve amelde, şeriata kıl ucu kadar bile aykırı davranmazlar. Onlar şeriat ahkâmında haddi aşmazlar, geride kalmazlar. Kendilerine gelen ledünni ilimler ve ilhamlar şeriata uygundur. Belki onlar Hâce Nakşibendi (ks) Hazretlerinin dediği gibi, bu şeriat ilimlerinin tafsili ve açıklamasıdır.

Şeriatın zahirine ve ehl-i sünnet ve cemaat alimlerinin görüşüne muhalif olan keşifler kabul edilmezler. Çünkü aksi takdirde Hazreti Peygambere has olan doğru yoldan sapmış olurlar. Allah Teâlâ Peygamberi için şöyle buyurmaktadır: *“Sen Şüphesiz peygamberlerdensin. Doğru yol üzerindesin.”* (Yasin, 36/3,4)

Bu ilim ve amel nimeti ile müşerref olanlar Muhammedî meşrep üzere olan kişilerdir. Hz. Muhammed'e (sav) has olan velilik de onların nasibi olur. Eğer bir kişinin meşrebi Hazreti Muhammed'e muhalif ise ve muhalefeti keşfine dayansa bile onun veliliği Muhammed'in velilik makamından nasibi yoktur. Onlar ancak önceki peygamberlerin birinin kademi ve meşrebi üzerindedirler. Yani onların velayetinden feyz alırlar. Sahip oldukları ilimler o peygamberlerin şeriat ilimleri ile muvafıktır. Onların manevi yolculukları ve seyri sülûkleri o peygamberin hakikatine (kademine) kadardır. Hz. Peygamberin (sav) meşrebi üzerinde olan kişiler bütün ilmi ve ameli kemâlâtı kendisinde toplamıştır. Onlar orta yolun merkezindedir. Onlar bütün güzelliklerin sahip olduğu şeylere tek başına sahiptirler.

Hız. Peygamber'e (sav) indirilmiş olan Kur'an-ı Kerim, diğer Peygamberlere indirilen bütün semavi kitapların manasını ihtiva etmektedir. Onun şeriatı da diğer şeriatların özü ve hülâsasıdır. Bu nedenle tam fenâ hali Hazreti Peygambere tabi olanların özelliğidir ve onlara mahsustur. Tam bekâ hali de onların şanına uygundur. Çünkü Muhammedî'ler için bekânın kâmil oluşu kul mertebesinde bir husus değildir. O Hazreti Peygambere merhametten verilen bir nimettir. Diğer tabi olan insanlar da, onun sayesinde bundan istifade ederler. Hazreti Peygambere tabi olmadan bu nimete ulaşmak imkansızdır. Bu yüksek makam ancak nihayetin nihayetine ulaşmakla elde edilir.

Sadreddin Konevî (ks)'nin Vahdet-i Vücûd İle İlgili Görüşleri

Sadreddîn Konevî Hazretleri, “Vahdet-i Vücûd ve Esasları” ve “Tasavvuf Metafiziği (Miftâhü'l – Gayb) adlı kitaplarında vahdet-i vücûd ile ilgili olarak bazı açıklamalar yapmaktadır. Bu açıklamaların bazılarını aşağıda ifade ediyoruz.

● Zâtına has mutlaklığı açısından Hakk'a dair, herhangi bir hüküm vermek veya bir vasıf ile O'nu bilmek (marifet); veya vahdet (birlik), varlığının vacibliği veya (varlık için) mebdde olması; veya yaratmayı gerektirme veya kendisinden herhangi bir eserin sâdır olması; veya ilminin kendisine veya başkasına taalluk etmesi gibi herhangi bir nispetin O'na izafe edilmesi sahih ve geçerli değildir. Çünkü bütün bunlar, taayyün (belirlenme) ve takayyüt (sınırlanma) hükmü verirler. Kuşkusuz ki herhangi bir taayyünün taakkul (akıl) edilmesi, Hakk için la-taayyünün (belirlenmeme) ortadan kalkması demektir. Bütün bu zikrettiklerimiz de Hakk'ın mutlaklığı ile çelişir.

● Vahdet, (varlığın kaynağı anlamındaki) mebddeiyet, (eşyaya) tesir, yaratma, fiil vb. gibi şeylerin Hakk'a nispeti, sadece taayyün itibarıyla sahih ve geçerlidir.

● Bilinmelidir ki, Hakk mutlaklığı ve ihatası itibarıyla hiçbir isimle isimlendirilemez ve hiçbir hüküm kendisine izafe edilemez ve hiçbir vasıf ve resim ile nitelenemez. Çünkü ister olumlu isterse de olumsuz (selbî) anlamda olsun, taakkul edilen herhangi bir iktiza, belli bir hüküm ve sınırlayıcı bir vasıftır.

● İlim, varlığa tâbidir. Başka bir ifadeyle, her nerede vücûd (varlık) var ise ilim de hiçbir şekilde kendisinden ayrılmaksızın onunla beraber vardır.

● Hangi yol (tarîk) üzere sülûk ederse etsin her salık, amacı Hakk olması ve Hakk'tan belirli bir saadet elde etmesi şartıyla mirac sahibidir; binaenaleyh bu salikin sülûku da bir yükseliştir (uruc).

● Bilinmelidir ki, mutlaklığı itibarıyla Hakk'a hiçbir ismin veya sıfatın nispet edilemeyeceği veya olumsuz (selbî) ve olumlu (icabî) hiçbir hüküm ile hakkında hüküm verilemeyeceği açıktır. Bundan da şu bilinir ki: Sıfatların, isimlerin ve hükümlerin Hakk'a verilmesi ve nispet edilmesi, taayyünler itibarıyla mümkün olabilir. Her türlü vücûdî çokluk ve bu çokluğun iliştiği şeylerin öncesinde bir vahdetin bulunduğu açıklanmıştı. Bu nedenle isimlerin, sıfatların ve hükümlerin Hakk'a nispet edilmesine vesile olan taayyünlerin daha önceki bir taayyün tarafından öncelenmiş olması şarttır. Bu taayyün, bütün taayyünlerin kökeni ve kaynağıdır; şu anlamda ki bunun ötesinde sadece sırf mutlaklık vardır ve bu da sadece selbî (olumsuz) bir nitelemedir.

● Bu selbî hüküm, vasıfların, hükümlerin ve taayyünlerin Hakk'ın kühn-ı zâtından selbini, O'nun bir vasıfta veya isimde veya taayyünde veya belirttiğimiz ya da özetle değindiğimiz başka bir şey de sınırlanmamasını ve hasredilmemesini gerektirir.

● Haktan kendilerine varit olan feyzi ve ikramları kabul etmede bunların en üstün mertebede bulunanları vasıtalar ve tertip silsilesi diye isimlendirilen sebepler ve şartlar dahilinde Hakk'ın zatını görenlerdir. Şöyle ki bu ikramı alan kişi şunu bilir ve müşahede eder: Sebep mesafesindeki vasıtalar çeşitliliklerine rağmen ilahi ve kevnî mertebelerde Hakk'ın tayin günlerinden başka bir şey değildir, başka bir ifadeyle imkan hükmünü kendisine eklemeksizin kabul edilen Hakk'ın feyzi ile kabul edilen arasında sınırlı kabiliyet ile feyzin ta yönünden başka bir şey yoktur. Sözü edilen imkan hükmünü feyzin vasıta mertebelerine uğraması ve onların imkanlık hükümleriyle boyanması tesiri gerektirir.

- Varlıkta, mutlaklık ile nitelenmiş hiçbir varlık yoktur ki bir veya iki taakkul sahibinin taakkülünde taayyün etmesi cihetinden bile olsa takyide (sınırlamak) dönük bir yönü olmasın. Aynı şekilde, varlıkta hakkında sınırlanmışlık hükmü verilmiş hiçbir varlık yoktur ki mutlaklığa dönük bir yönü bulunmasın. Fakat bunu, sadece Hakk'ı arif olup, bileceği her şeyi de Hakk ile bildikten sonra, eşyayı tam bir bilgi ile tanıyan kimse bilebilir. Bu müşahedeyi zevk olarak müşahade etmeyen, Hakk'ı ve halkı tam olarak bilemez.

- Hakk'ın, bir zâtî kemâli, bir de zuhuru âlemin icadına bağlı olan esmâî kemâli vardır. Her iki kemâl de taayyün açısından esmâîdir. Çünkü herhangi bir şey üzerinde herhangi bir hâkimin hükmü, hakkında hüküm verilen şeyin hâkimin taakkulünde taayyün etmesi ile öncelenmiştir. Buna göre isimlerin kendisine izafe edilmesinden ve varlığının sabitliğinde müstağnilikle farklı oluşuyla daha önceden Hakk'ın zâtı taakkul edilmemiş olsaydı, O'nun zâtî bir kemâlinin bulunduğu hüküm verilemezdi. Şüphesiz ki Hakk için taakkul edilen her taayyün, O'nun için bir isimdir; çünkü isimler, muhakkiklere göre sadece Hakk'ın taayyünlerinden ibarettir. O halde Hakk'ın vasıflandığı her kemâlin, bu açıdan, esmâî bir kemâl olması gerekir. Hakk'ın isimlerinin vahdet mertebesinde meydana gelmesi ise O'nun zâtının gerektirdiği bir şeydir. Çünkü Hakk'ın vasıflandığı bütün kemâller, zâtî kemâllerden ibarettir.

- Hakk kendisinde hiçbir ihtilaf bulunmayan Vücûd-ı mahz'dır (mutlak vücûd). O, mukabilinde kesret düşünölemeyen gerçek bir vahdetle Vâhid'dir. O'nun nefsindeki tahakkuku ve tahkik edilmiş sahih ilmindeki tasavvuru, kendisine zıt bir şeyin tasavvuruna bağlı değildir. Bilakis o, nefsi için sabit ve müsbittir (ispat eden), müspet (ispatlanan) değildir. Buradaki vahdet sözümüz ise tenzih, tazim ve anlaşılır kılmak içindir. Yoksa bu, perdeli zihinlerin anladığı herhangi bir tarzdaki vahdet kavramına delalet etmez.

- Zat isminin Hakk'a verilmesi sadece taayyün etmesi itibarıyla doğrudur bu taayyün kamillerin dışındaki yaratılmışların tahakkulünde ismi olmayan, sıfatı bilinmeyen mutlaklığı takip eder. Ayrıca bu mutlaklık zat için selbî bir sıfattır. Bunun nedeni onun her çeşit taayyünden farklılığı farz edilen bir şey olmasıdır. Bâki olan subuti emir ise sadece ilk taayyündür. Bu ilk taayyün gayb anahtarları olan zati isimleri kapsamaktadır. Zâtın müsemması hiçbir şekilde isimlerinden farklı değildir. İsimler ise birbirinden farklılaşır ve zıtlashırlar. Onlar hepsini içeren zat açısından da bir olurlar. Ahadiyet (mutlak birlik) mutlakın değil taayyünün bir özelliğidir. Çünkü mutlakın herhangi bir ismi ve vasfı yoktur. Bu isimler cihetinden zâtın onlardan farklı olmayışı itibarıyla Hakk sıfatıyla müessirdir deriz.

- Hangi isim ile isimlendirilirse isimlendirilsin, fark etmez. Yoksa bunlar vücûd değillerdir. Çünkü vücûd birdir ve kendisinden farklı olması itibarıyla kendisinden başka bir şey ile idrak edilemez.

- İnsanın vahdet-i vücûd gibi gerçek bir birlikle bir iken, (herhangi bir şeyi) idrak etmesi sahih değildir. Bilakis insanın idraki vücut ve hayat ile vasıflanmış, ilim ve iradeye sahip, kendisi ile idrak ettiği şey arasında münasebetin bulunduğu ve idrake mani engellerin ortadan kalktığı bir hakikat oluşuna bağlıdır. Binaenaleyh insan, idrak ettiği herhangi bir şeyi de salt ahadiyeti cihetinden değil, çokluğu itibarıyla idrak edebilir. Böylelikle insanın mahiyeti açısından içinde

herhangi bir çokluk bulunmayan bir şeyi idrak etmesi mümkün değildir.

- Şüphelerin ve perdelerin en büyüğü, kendisinde sabit olan a'yân'ın etkilerinden dolayı, bir olan varlıkta gerçekleşen taaddüttür. Böylece zannedilir ki a'yân varlıkta ve varlık ile zuhur etmiştir. Halbuki a'yân'ın sadece eserleri varlıkta zuhur etmiştir. Onlar zuhur etmemiştir ve ebedi olarak da etmeyeceklerdir. Çünkü onlar li-zâtihi zuhuru gerektirmezler.
- Zuhur varlığa mahsustur. Fakat zuhurun varlığa mahsus olması, kendisindeki a'yâ'nın eserleri ile çoğalma şartına bağlıdır. Batınlık ise a'yân için zâtî bir sıfat olduğu gibi vahdetini taakkul açısından da vücûd için zâtî bir sıfattır.
- Hak için varlık O'nun zatının aynıyken, Hakk'ın dışındaki her şey için varlık onun hakikatine ilave bir durumdur. Her varlığın hakikati ezeli olarak Rabbinin bilgisindeki taayyün nispetidir. Bilgideki bu taayyün metafizikçilerin ıstılahında ayn'ı sabite, başkalarına göre mahiyet, malum-madum ve şey-i sabit diye isimlendirilir.
- Birden bir çıkar: varlığının birliği itibari ile Hakk'tan sadece bir sudur eder. Bize göre söz konusu bir, var olan ve ezeli ilmin var olacağına hükmettiği var olmayanların hakikatlerine feyiz veren genel varlık tecellisidir.

İmam Rabbânî'nin Öz Eleştirileri

İmam Rabbânî'nin halifelik döneminden başlayıp vefat tarihine kadar süren uzun bir zaman içerisinde yazdıkları mektuplar incelediğinde İmam Rabbânî'nin bazı görüşlerinden dönmüş olabileceği düşünülebilir. Nitekim bu hususu İmam Rabbânî'nin kendisi de çeşitli vesilelerle dile getirmektedir. Örneğin son mektuplara kadar, İmam Rabbânî tevhid-i vücûdu hakikat-i muhammediye olarak gördüğü halde, Mektubat'ın sondan bir önceki mektubunda bu görüşünden dönmüş ve hakikat-i muhammediye'nin taayyün vücûdunun aslı kabul edilen taayyün-u hubbe olduğunu benimsemiştir.

İmam Rabbânî'nin başka bir mektupta (260. Mektup) konu ile ilgili olarak kullandığı şu ifadeler çok manidardır:

“Bu fakirin bazı mektuplarında yer alan “Allah Sübhaneke, O'nun hakikati salt varlıktır” sözü için özüne vakıf olamayışından kaynaklanmıştır. Tevhid-i vücûd ve benzeri konularda kullandığım ifadeleri de bu kabildendir. Bu ifadeleri kullanmış olmamın sebebi işin özüne inemeyişimdir. İşin aslını öğrendiğimde başta ve ortada yazıp söylediklerinden ötürü pişman oldum ve Allah'tan af diledim. Allah'ım senden af dilerim, Allah'ım bütün sevmediğin şeylerden dolayı sana tövbe ederim.”

Bu konudaki tartışmaları sıradan bir insanın anlaması mümkün değildir. Çünkü tartışmalar, fikirler ve görüşler seyr-i sülûk esnasında salikin gördüğü keşif bilgilerinin yorumlanmasıdır. Bu yorumları karşılaştırmak, eleştirmek ise aynı seviyede olan insanların yapabileceği şeylerdir. Bu nedenle İmam Rabbânî'nin eleştirilerini anlamak ve onlara hak vermek te kolay bir şey değildir.

Bu şahıslar içinde bulundukları makam ve hallerde neleri keşfettiklerini anlatsalar da, bu keşiflerin kelimelere döküldüğünde anlamları darlaşmakta ve bazen de çelişkiler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bizlerin bu konuda eleştiri yapmaktan çekinmemiz gerekir. İslam tasavvufunun iki göz bebeği olan İmam Arabî ve İmam Rabbânî'nin görüşlerini karşılaştırmaktan geri durmalıdır. Bu konuda akıl ve fikir yürütmekten de çekinmek önemlidir.

Bu sözlerimizi İmam Rabbânî'nin yukarıda yazdığımız özeleştirileri de teyid etmektedir. Onlar bile gördükleri keşif bilgilerini zamanla farklı yorumladıklarını ifade ediyorlar. Böyle bir durumda, bu konuda ilim ve keşif sahibi olmayan bizler bu tartışmalarda taraf olmamalı ve her iki İslam büyüğüne de aynı saygı, sevgi ve anlayışla yaklaşmalıyız. Bize yakışan budur. Allah Teâlâ onların himmetlerini üzerimizden eksik etmesin. Yarın ahirette Allah'ın bizi, sevdiği bu kişilere yakın olarak haşretmesi için niyaz ve ümit etmeliyiz.

Yayınlanma Tarihi : 30.11.2022

Hakikat Arzı

Hakikat arzı kavramı İbn Arabî (ks) tarafından tanımlanmıştır. İbn Arabî bu konuyu Fütûhât-ı Mekkiyye adlı kitabının 1. cildinde (s. 361-373) anlatmaktadır. Biz de bu kavramın ne olduğunu ve hangi özelliklere sahip olduğunu İbn Arabî'nin söz konusu kitabında yazdıklarından alarak aşağıda açıklayacağız.

Allah Teâlâ ilk insan olarak Hz. Adem (as)'ı özel bir çamurdan yaratmıştır. Onu bütün beşeri bedenlerin varlığının aslı kılmıştır. Allah Teâlâ, Hazreti Adem'i bu özel çamurdan yaratırken bir kısım çamur artmıştır. Bu artan çamurdan Allah hurmayı yaratmıştır. Bu hurma Adem'in kız kardeşi, dolayısıyla bizim de halamızdır. Hurmanın diğer bitkilerde olmayan garip sırları vardır.

Hurma yaratıldıktan sonra bir susam tanesi kadar bir çamur artmıştı. Bu artan çamurdan Allah Teâlâ çok geniş bir arz yaratmıştır. Arş, Kürsü, gökler, yerler ve toprak altı, cennetler ve cehennemin içerdiği her şey bu arzın içine konsaydı çok küçük kalırlardı. Bu arzda birçok gariplikler ve bilinmezlikler mevcuttur. Oradaki durumlar insanın aklını hayretler içinde bırakır. Allah Teâlâ her nefeste orada alemler yaratır. Bu alemler bıkıp usanmaksızın gece gündüz Allah'ı tesbih ederler.

Allah Teâlâ'nın yaratma gücünün büyüklüğü bu hakikat arzı içinde ortaya çıkmıştır. Allah'ın kudretini müşahade edenlere, O'nun büyüklüğü orada görülmekte ve insan aklının imkansız saydığı pek çok şey o arzda bulunmaktadır. Allah'ı bilen arifler bu arzda dolaşırken, Allah'ın o arzın alemleri içinde bizim suretlerimize benzeyen bir alem yarattığını görür. Bu alem arife gösterildiği vakit, arif kendi nefisini o alemde müşahade eder. Örneğin Abdullah bin Abbas bu alemin müşahade ettiğinde, orada Kabe'nin mevcut olduğunu ve onun 14 evden bir ev olduğu ifade etmiştir. Ayrıca “yedi kat yerin her birisinde bizim benzerimiz olan yaratıklar vardır. Hatta onlar arasında benim gibi İbn Abbas vardır” demiştir. Bu bilgi keşif ehline göre doğru bir rivayettir.

Her nefeste Allah orada alemler yaratır. Bu alemler bıkip usanmaksızın gece gündüz Allah Teâlâ'yı tesbih ederler. Hakikat arzı Allah'ın büyüklüğünün ve kudretinin bir göstergesidir. Çünkü bu arzın yaratılışında sınırlayıcı olan hiçbir şey yoktur. Burada insan aklının imkansız saydığı her şey mevcuttur. Bu arz Allah'ı bilen ariflerin gözleriyle gördükleri bir yerdir ve orada onlar dolaşırlar.

Bu hakikat arzının insanları Allah'ı en çok bilen kimselerdir. Aklın bizim nezdimizdeki delil nedeniyle imkansız saydığı her iş burada mümkün ve gerçekleşmiş görülür. Kuşkusuz Allah her şeye güç getirendir. Böylece bu arzda görülenler bize, akılların eksik olduğunu ve Allah Teâlâ'nın iki zıttı bir araya getirebildiğini, bir cismi iki mekanda bulundurabileceğini, arazın kendi başına varlığını sürdürebildiğini, yer değiştirebildiğini, cevherin cevher ile ayakta durduğunu öğretmektedir. Bunlar bizim evreni incelememizde söz konusu olmayacak şeylerdir. Ancak *“Allah her şeye kadirdir”* (Ali İmran, 3/189) ayetine göre bütün bunların, akla ters düşen her şeyin hakikat arzında mümkün olabileceğine şahit olunmaktadır.

Aklımızın zahiri anlamları ile tevil ettiği Kur'an ayetleri ve Peygamberimizin (sav) hadislerini hakikat arzında zahiri anlamlarıyla bulduk. Cin ve melek gibi ruhsal bir varlığın şeklini aldığı ya da uyku esnasında insanın kendisini içinde gördüğü her suretin hakikat arzının bedenlerinden olduğunu gördük. Onların bu arzda özel yerleri vardır.

Hakikat Arzına Giriş

Hakikat arzı kendi alemi ve bize ait ruhlar aleminin dışında beşeri doğadaki tabii cisimleri kabul etmez. Bu nedenle arifler oraya bedenleri ile değil ruhları ile girerler. Yani arifler bedenlerini bu dünyada bırakıp yalnız ruhları ile hakikat arzına girerler. Hakikat arzının içinde, yaşadığımız yeryüzü, gökler, cennet ve cehennem gibi alemleri gören patika yollar vardır. Bu yolların başında örneksiz yaratılıştaki suretler bulunur. İnsan, cin, melek ya da cennet ehli gibi varlıklar bilgisinden ve bedeninden soyutlanarak bu arza girmek istediklerinde bu suretleri bu yolların başında bulurlar. Bu suretlerin görevi gelenlere rehberlik yapmaktır. Arif içeri girince, içlerinden birisi arife gelir ve sahip olduğu makama göre ona bir elbise giydirir. Onu elinden tutarak hakikat arzında dolaştırır.

Hakikat arzına giren herkes oradakilerin bütün dillerini anlama özelliğini kazanır. Bir taşla, bir ağaçla veya herhangi bir şeyle karşılaşp onunla konuşmak isteyince, tıpkı arkadaşlarıyla konuşur gibi onunla konuşur. Her birinin farklı farklı dilleri vardır. Arif hakikat arzındaki ziyaretini tamamlayıp geri dönmek isteyince, kendini ağırlayan refakatçi hakikat arzına girdiği yere kadar ona eşlik eder. Refakatçi içeri girerken ona giydirdiği elbiseyi çıkarır ve onunla vedalaşır. Sonra arif oradan ayrılır ve dünya hayatına döner. Bu ziyaretinde arif bazı ilim ve delil elde etmiştir. Allah hakkında daha önce sahip olmadığı bilgisi böylece artmıştır. Hakikat arzındaki bilgi edinme hızı başka hiçbir yerde yoktur.

Hakikat Arzında Rahmet Meclisi

Bir arif hakikat arzında Rahmet Meclisi denilen bir meclise girdiğini ifade ederek şunları anlatmaktadır:

“Bir gün o alemde Rahmet Meclisi denilen bir meclise girdim. O meclisten daha garip bir meclis asla görmedim. Ben oradayken bana ilahi bir tecelli oldu. Bu tecelli beni kendimden almamış, aksine beni kendimle baş başa bırakmıştı.”

Bu, hakikat arzının özelliklerinden birisidir. Çünkü arifler dünyada bedenlerindeyken gelen tecelliler onları kendilerinden alır ve müşahede ettiklerinden habersiz bırakır. Aynı şey gökler alemindeki insanlar için de aynıdır. Onlara da bir ilahi tecelli meydana geldiğinde, onlar da kendilerinden geçerler ve bayılırlar. Hakikat arzındaki tecelliler ise keşif sahibi arifi kendinden geçirmez ve onu varlığından koparmaz. Arif bu esnada müşahade ettiğinden haberdardır ve onu algılar. Arif anlatmasına şöyle devam ediyor:

“Girmiş olduğum bu mecliste (Rahmet Meclisi), anlamlarının kapalılığı, görülmeden algılanamayışı ve bu gibi şeylerin bulunmayışı nedeniyle zikredilemeyecek işler ve sırlarla karşılaştım. O arzda kıymetini Allah'tan başka kimsenin bilmediği bostanlar, bahçeler, canlılar, madenler vardı. Orada bulunan her şey, tıpkı bütün canlı ve konuşanlar gibi canlı, konuşan ve düşünendi. Yoksa şeyler, dünyada bulundukları gibi orada bulunmazlar. Orada bulunan şeyler ölümsüzdür, yok olmaz, değişmez ve ölmez.”

Hakikat Arzının Toprağı ve Meyveleri

Hakikat arzının özelliklerini ancak oraya giden ve gördüklerini bize anlatan arifler sayesinde öğreniyoruz. Aynı şekilde hakikat arzının toprağı ve meyvelerinin özelliklerini de ancak oraya giden ariflerin anlattıklarından öğreniyoruz.

Bu konu hakkında bir arif şunları söylemektedir:

“Hakikat arzına girdiğimde, orada bütünü misk kokan bir yer gördüm. İçimizden birisi bu dünyada o kokuyu koklasaydı, kokunun gücünden yok olurdu. Onun kokusu Allah'ın dilediği kimselere uzanır. Orada kırmızı yumuşak altından yapılmış bir yere girdim. Orada hepsi altından olan ağaçlar vardı. Ağaçların meyveleri de altındı. İnsan portakal veya başka bir meyveyi alıp yer ve onun tadının hazzını ve kokusunun güzelliğini kimsenin betimleyemeyeceği bir tat görür. Cennet meyveleri onun karşısında eksik kalırken, dünyanın meyveleri nasıl onunla kıyaslanır. Cisim, şekil, suret hep altındır. Suret ve şekil bizdeki meyve gibidir, tatta ise farklıdır. Meyvede hiçbir nefsin tahayyül edemeyeceği orijinal nakış ve nefis süslemeler vardır. Nerede kaldı ki bir göz onu görebilsin.

Oradaki büyük meyvelerden birisini gördüm. Söz konusu meyve gök ve yer arasına konulmuş olsaydı, yeryüzünde bulunan insanlar gökyüzünü göremezlerdi, yeryüzüne konulsaydı ona

katbekat fazla gelirdi. Onu yemek isteyen kimse büyüklüğü bilinen elinin avucuyla ona uzansaydı, yine de onu avuçlayabilirdi. O meyve havadan daha lâtiftir, fakat kişi, bu büyüklüğüne rağmen onu elinde tutar. İşte bu, akılların dünyada imkansız saydığı bir iştir.”

Arif sözlerine şöyle devam ediyor:

“O arz içinde başka bir arza daha girdim ki görünüşte beyaz gümüşten. Ağaçları, nehirleri ve hoş meyveleri olan bir yerd. Hepsi gümüşlendi. Oranın ahalisinin bedenleri bütünüyle gümüştü. Aynı şekilde bütün arz: ağaçları, meyveleri, nehirleri, denizleri ve yaratıklarıyla kendi cinsindendir. Meyveleri toplayıp yenildiğinde diğer yiyecekler gibi tat, koku ve fayda verir. Şu var ki, bu haz nitelenemez ve anlatılamaz.

Orada bembeyaz kâfurdan bir yere girdim. İçinde çeşitli mekanlar vardı. Birisi ateşten daha sıcaktı. İnsan onun içine girer ve o insanı yakmaz. Oradaki bazı mekanlar ılık bazı mekanlar soğuk idi. Bu büyük yerdeki arzlardan her birisi o kadar büyüktü ki, gök onun içine konulmuş olsaydı, arza kıyasla iplikteki bir düğüm kadar kalırdı. Hakikat alemindeki bütün arzlar içinde bana göre en güzel ve mizacıma en uygun olan arz, Zağferân arzı idi. Orada gördüğüm arzlar içinde, onlardan daha açık gönüllü ve kendilerine gelenlere karşı daha güler yüzlü hiç kimse yoktu. Onu merhaba ve hoş geldin diyerek karşılayabiliyorlardı.”

Hakikat arzının yiyeceklerinin bir özelliği vardır. Herhangi bir meyveden yemek için bir parça koparıldığında hemen yerine yenisi bitmektedir. Dalından bir meyve koparılsa, hemen yerine benzeri oluşmaktadır. Bu süreç çok hızlıdır ve bunu ancak zeki insanlar fark edebilirler.

Hakikat arzının kadınları cennetteki hurilerden daha güzeldir. Onlarla cinsel ilişki ise hiçbir haza benzemez. Bu arzın halkı, kendilerini ziyarete gelen kişilere en çok seven yaratıklardır. Onlar Allah Teâlâ'ya hürmet ve onu yüceltme özelliğinde yaratılmışlardır. İsteseler de buna aykırı bir şey yapamazlar.

Hakikat arzının yaratıkları tenasül olmaksızın, diğer bitkiler gibi orada yetişirler. Onlar oranın toprağından oluşurlar. Onların erlik sularından cinsel ilişkide çocuk meydana gelmez ve cinsel ilişkiler sadece arzu ve zevk almak içindir.

Hakikat Arzının Şehirleri

Hakikat arzında nur şehirleri denilen şehirler vardır. O şehirlere ariflerden ancak seçilmiş olanlar girebilirler. Şehirlerin sayısı on üç tür. Bu şehirlerin yapılışı tuhaftır. Bu arzın insanları herhangi bir yere yöneldiklerinde, orada büyük surları olan bir şehir kurarlar. Bu şehrin etrafını bir atlı ancak üç yılda dolaşabilir. Şehir onlar için menfaat, mal ve silahlarının koruyucusudur. Şehrin bir köşesine, şehrin burçlarından daha yüksek ve onları çevreleyecek burçlar dikmişlerdir. Bu burç uzatılarak şehrin çatısı haline getirilmiştir. Bu çatı üzerine, oradakilerden daha büyük bir şehir inşa ederler. Eğer bu şehir de onlara dar gelince, onun üzerine daha büyük bir şehir yaparlar. Şehirde yaşayan sakinlerin sayısı arttıkça şehirler tabaka tabaka yükselerek kurulmuş ve böylece on üç şehre ulaşmıştır.

Hakikat Arzının Hükümdarları

Her şehrin ayrı bir hükümdarı vardır. Bu hükümdarlar Allah'ı en çok zikredenlerdir. Hatta Allah'ı zikretmeleri onları ülkelerini yönetmekten alıkoyar. Onlar halkına karşı son derece şefkatlidirler. Halkın isteklerini hemen yerine getirirler. Allah korkusundan kaynaklanan birçok garip halleri vardır. Bu hükümdarlarla tanışıp konuşan arifler onları şöyle anlatmaktadırlar:

“Onlardan biri Zu’l-Urf idi. Büyük bir hükümdardı. Zu’l-Urf çok hareketli, yumuşak ve şefkatli birisiydi. Herkes ona ulaşabilirdi. Konuklarına lutûfkârdı. Fakat öfkelendiğinde, öfkesi karşısında hiçbir şey duramazdı. Allah ona dilediği gücü vermişti.”

“Arzın denizinin hükümdarını gördüm. Hükümdar kendisine yaklaşılamayan Sabih adında birisiydi. O kendisine yönelen kişilerle pek az otururdu. Hiç kimseye iltifatı yoktu. O hükümdar kendisinden istenilen şey de değil, düşündüğü kimseyle beraberdi.”

“Ona Sadık adındaki büyük bir sultan komşuydu. Bir konuk huzuruna girdiğinde oturduğu yerden ona doğru kalkar, yüzünde bir tebessüm meydana gelir. Onun gelişi nedeniyle mutluluğunu gösterir. Kendisinden bir şey istenilmeden, muhtaç olunan her şeyi ona sunar. Bunun sebebi nedir? diye sorduğumda şöyle cevap verdi: İstek sahibinin yüzünde, herhangi bir yaratıktan bir şey istemenin horluğunu görmek istemem. Çünkü kimsenin Allah'tan başkasının karşısında hor ve hakir olmasını kabul edemem. Herkes Allah karşısında tevhid kapladığı üzere bulunuyor değildir ve yüzlerinin çoğu Allah'tan perdelenmekle beraber konulmuş sebeplere çevrilmiştir. Bu durum konuğa ikram hususunda gördüğüm şeyi hemen yapmamı sağlıyor.”

“El-Kâim bi-Emrillah (Allah'ın emrini uygulayan) diye adlandırılan başka bir hükümdarın huzuruna girdim. Bu hükümdar Hakk'ın büyüklüğü kalbini kapladığı için kendisine gelen konuğa iltifat etmiyor, farkına bile varmıyordu. Ariflerden ona konuk olanlar, bulunduğu durumda onun halini görmek için geliyordu. Onu hor, suçlu bir köle gibi iki elini göğsüne bağlamış, gözlerini ayaklarına dikmiş, kılı bile kıpırdamadan ve hiçbir eklemi oynamadan dururken görürsün. Nitekim sultanlarının karşısında bir topluluğun hali şöyle betimlenmiştir: sanki bir kuş var başlarında. Bu duruş zulüm değil hürmet kokusundandır.

“Râdi’ denilen görünüşü heybetli, konuşması tatlı ve çok kıskanç bir hükümdar gördüm. Sürekli, hakkında düşünmekle sorumlu olduğu şeyi tefekkür ediyordu. Hakk'ın yolundan birisinin çıktığını gördüğünde onu Hakk'ın yoluna döndürürdü. Onunla sohbet ettim ve kendisinden yararlandım.”

“Onların hükümdarlarının pek çoğu ile oturdum. Allah korkusundan kaynaklanan pek çok garipliklerini gördüm. Onları yazsaydım hiç kuşkusuz hem yazanı ve hem dinleyeni kör ederlerdi. Bu nedenle bu arzın sırlarından bu kadarıyla yetindik. Onun şehirleri sayıca sınırsızdır ve şehirleri köylerinden daha çoktur. O şehirleri yöneten hükümdarlar ise 18 kişidir. Onların bir kısmını zikrettik bir kısmı hakkında ise sustuk. Her sultanın kendine mahsus bir yaşantısı ve başkasına ait olmayan hükümleri vardır.”

Hakikat Arzının Yönetimi

Bir arif hakikat arzının yönetim tarzlarını görmek için divanlarına girer ve gördüklerini şöyle anlatır:

“Onların arasında hükümdar, ne kadar olurlarsa olsunlar yönettiklerinin rızkını karşılayan kimseydi. Yemek hazırlanınca, tahsildar dedikleri ve her evin elçileri olan sayısız yaratık beklerdi. Görevli kişi, ailesi ölçüsünde ona mutfaktan veriyor, tahsildar da yemeği alıp ayrılıyordu. Halkın rızkını dağıtan kişi ise tahsildarlar sayısınca ellere sahip tek kişiydi. Böylece aynı anda her şahsın yemeğini kabına doldurabiliyor ve yemeğini alan kişi de ayrılıyordu. Yemekten artan kısım bir depoya kaldırılıyordu. Bu dağıtıcı tahsildarların işini tamamladığında, depoya girer ve yemeğin kalanını oradan alır, onu hükümdarın sarayının kapısı önündeki yoksullara dağıtır, onlar da verilen yemeği yerdi. Her gün böyle yapıldı.”

Her hükümdarın hazinedarı diye isimlendirilen ve depodan sorumlu bir adamı vardır. Hükümdarın sahip olduğu her şey onun tasarrufundadır. Bu hazinedar, bir kere görevlendirilince artık onun azledilmesi söz konusu değildir. Şehirdeki çarşılarda alış-veriş te yapılmaktadır. Buralarda tek bir para geçerli olarak kullanılmaktadır.

Hakikat Arzının Gariplikleri

Hakikat arzında birçok garip şeyler vardır. Bunlar hakkında insan aklıyla anlamak ve yorum yapmak imkansızdır. Oraya giden ariflerin anlattıklarına göre bu garipliklerin bazılarını şöyle ifade edebiliriz:

Orada bulunan en garip şeylerden birisi, havaya benzeyen bayağı cisimlerdeki renklerin algılanmasıdır. Algı, kesif cisimlerdeki renklere iliştiği gibi onların renklerine ilişir. Şehirlerinin kapılarında yakut taşlardan belgeler vardır. Bu taşlardan her birisi beş yüz kulaçtan fazlaydı. Kapının havadaki yüksekliği fazladır. Ona o kadar silah ve zırhlar asılmıştı ki, bütün arzın mülkü toplansa onları satın almaya yetmezdi.

Orada güneş olmaksızın ardışık olarak gelen karanlık ve ışık vardı. Karanlık ve ışığın art arda gelmesi ile zamanı bilirler. Karanlıkları gözü algıladığı şeyden perdelemediği gibi, ışık da onu perdelemez. Onlar düşmanlık ve kötü niyet ya da açık bir bozgunculuk olmaksızın savaşırlar. Denizde yolculuk yaptıklarında ve denize daldıklarında, deniz suyunun böyle bir durumda bizi yuttuğu gibi onları yutmaz. Bilakis deniz içinde su canlıları gibi yüzerler, böylece sahile çıkarlar. O arzda öyle zelzeleler olur ki bizim dünyamızda gerçekleşseydi, yeryüzü değişir ve üzerinde bulunan herkes yok olurdu.

Hakikat arzında da zelzeleler olmaktadır. Ancak bir misafir varsa zelzele olmaz. Fakat bunun bir istisnası vardır. Eğer gelen misafirin bir yakınının ölmesi söz konusu ise zelzele olur. Bu durum da gelen misafire bildirilir.

Bir arif gördüğü gariplikleri şöyle anlatmaktadır:

“Orada ahalisinin tavaf ettiği örtüsüz bir Kâbe gördüm. Mekke'de bulunan Kâbe'den daha büyük dört duvarı vardı. Kendisini tavaf ederken onlarla konuşur, onları selamlar ve sahip olmadıkları bilgileri kendilerine verirdi.

Hakikat arzında su gibi akan topraktan bir derya gördüm. Demirin mıknatısa akıp ona yapışması gibi birbirlerine akan küçük ve büyük taşlar gördüm. Demirin mıknatıstan ayrıştırılması misalindeki gibi bir ayırıcı ayırmadığında - ki bunu engelleme gücüne sahip değildir - tabiatları gereği birbirlerinden ayrılmıyorlardı. Bu yerin taşları ve tabiatları baş başa bırakıldığında, belirli bir mesafe ölçüsünde birbirlerine akıyordu. Böylece bir taş diğere eklenir ve bir gemi sureti meydana gelirdi.

Onlardan meydana gelmiş küçük binekler ve iki sandal gördüm. Gemi ya da sandal bu taştan oluştuğunda, toprak denizine atıyorlar ve ona binip diledikleri şehirlere gidiyorlardı. Şu var ki geminin tabanı toprak ya da kumdan idi. Parçaları özel bir şekilde birbirlerine bağlanmıştı. Bütün gördüklerim içinde, o gemilerin denizde yüzüşünden daha tuhafını görmedim. Bineklerin yapıış tarzı aynıydı. Şu var ki geminin arka bölümündeki iki kanatta iki büyük silindir vardı ki boyu gemiden yüksekti. Bineğin yeri, arka bölümden iki silindir arasındaki yere kadar açıktı ve denizle eşitti. Denizin kumu o açık yerden içeri giremiyordu.”

Hakikat arzının bineklere sürücüsünün isteğine göre büyür veya küçülür. Bir şehirden başka bir şehre yolculuk yaptıklarında karadan veya denizden giderler. Karada ve denizdeki yürüyüşlerinin hızı ise gözün gördüğü şeyi algılaması kadar hızlıdır.

Hakikat arzının halkı farklı hallerde bulunmaktadır. Bir kısmında arzuları, bir kısmında Hakk'ın mertebesini yüceltme baskın gelmiştir. Orada, dünyada tanınmamış renklere rastlanır. Altın veya bakır olmadığı halde altına benzeyen madenler vardır. İnci ve yakuttan şeffaf taşlar vardır.

Hakikat arzının denizleri birbirleriyle karışmaz, (Rahman, 55/19,20) ayetinde buyurulduğu gibi. Altın denizinin dalgaları komşuluk ilişkisi ile demir denizine vurur. O esnada birbirlerine karışmazlar. Deniz suları hareket ve akışta havadan daha latiftir. Sular o kadar durudur ki, içerken sudaki hiçbir canlı veya akılan yerin hiçbir şeyi sana gizli kalmaz. Bu sulardan içmek istediğinde, içilen hiçbir şeyde bulunmayan bir haz bulursun.

Dünyamızda geçerli olan fizik kanunları hakikat arasında geçerli değildir. Örneğin dünyada sular serbest kaldığında yer çekiminin etkisiyle aşağı doğru akarken, hakikat arzında sular yerden yukarı doğru akabilirler.

Hakikat Arzının Dünyamızla Bağlantısı

Hakikat arzının sakinlerinden bütün aleme uzanan bağlar vardır. Her bir bağ üzerinde bir emanetçi vardır. Bu emanetçi elindeki suretlerden birisini, istidat kazanmış bir ruha giydirir. Buna örnek olarak şunu verebiliriz: Bir hadise göre Cebrail (as), Dıhyetü'l Kelbî suretinde Peygamberimizle (sav) görüşmüş ve buna birçok sahabe şahit olmuştur. Cebrail'e Dıhyetü'l-

Kelbî suretinin giydirilmesi işte bu emanetçilerden birisi tarafından yapılmıştır.

Allah Teâlâ hakikat arzını berzahta meydana getirmiştir. İnsanların ruhları da uykuya dalınca ve ölümden sonra oraya giderler. Dolayısıyla insan ruhları da berzahın bir alemini oluştururlar. Cennetteki “Suretler Çarşısı” olarak adlandırılan çarşı aslında hakikat arzının bir ucunun oraya, yani cennete girmesiyle olur.

Hakikat arzının dünyadaki insanlara bakan yönünün nasıl uzadığını şöyle anlayabiliriz: İnsan bir kandil veya güneşe veya aya bakarken araya engeller girse, bu aydınlık cisimden göze ışıktan çizgilere benzer şeyler geldiği görülür. Bu fizikteki ışığın kırılması olayına benzer. Bunlar aydınlık cisimden insan gözüne çok sayıda ulaşırlar. İnsan gözü ile aydınlık cisim arasındaki engeller yavaş yavaş kalktığı zaman, insan gözüne aydınlık cisimden gelen bu çizgilerin aydınlık cismin içinde dürülmüş olduğu gözüktür. Burada aydınlık cisim, bu hakikat aleminden o suretlere ait yeri gösterir; cisme bakan kişi alemin örneğidir. Çizgilerin uzaması ise nefislerin uykuda ve ölümden sonra cennet çarşılarına intikal etmesi ve burada ruhların giyecekleri suretlerinin örneğidir. Kişinin manevi istidat kazanması, bakan ile aydınlık cisim arasındaki engellerin girmesi ile, kişinin bu çizgileri görmeye yönelmesidir. Bu çizgilerin meydana gelmesi, bu istidat nedeniyledir. Aradaki engellerin tamamen kalkması halinde çizgilerin aydınlık cisim içine dürülmeleri, istidadın kaybolması ve suretlerin bu arza geri dönmelerini ifade eder.

Yayınlanma Tarihi : 03.02.2023

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 13. yüzyılda Anadolu'da yaşamış bir Fars tasavvufçu, ilahiyatçı ve sufi bir mistik şairdir. Mevlânâ'nın etkisi ulusal sınırları ve etnik ayrımları aşar. İranlılar, Türkler, Yunanlılar ve diğer Orta Asya Müslümanları ve Hint yarımadasındaki Müslümanlar son 800 yıl boyunca onun manevi mirasını büyük ölçüde takdir etmişlerdir. Şiirleri ve görüşleri dünya dillerinin çoğuna çevrilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde en popüler ve en çok satan şair olarak bilinmektedir.

Mevlânâ bugün Afganistan toprakları içerisinde yer alan Belh şehrinde 1207 yılında doğmuştur. Belh'den ailesi ile birlikte göç ettikten sonra yirmi bir yaşına geldiğinde, Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olan Konya'ya yerleşmiş ve hayatının geri kalanını burada geçirmiştir. 17 Aralık 1273 tarihinde Konya'da vefat etmiştir.

Mevlânâ'nın babası, "Alimlerin Sultanı" olarak bilinen Bahaeddin Veled'dir. Bahaeddin Veled bir ilahiyatçı, hukukçu ve sufi olup Hz. Ebubekir'in soyundandır. Bahaeddin Veled, Moğolların Orta Asya'yı işgal etmesinin sonucunda tüm ailesi ve bir grup müridiyle batıya doğru yola çıkıp birçok doğu şehirlerinde ikamet etmiştir. Nişabur, Bağdat gibi şehirlerde birçok alim ve sufi ile karşılaşmış, Bağdat'tan Hicaz'a giderek hac görevini ifa etmiştir. Aile Şam, Malatya, Erzincan, Sivas, Kayseri ve Niğde'den geçerek Karaman'a yerleşmiş ve burada yedi yıl kalmıştır. Mevlânâ'nın annesi ve erkek kardeşi orada ölür. 1225 yılında Mevlânâ Karaman'da Cevher Hatun ile evlenir. İki oğulları olur: Sultan Veled ve Alaaddin Çelebi. Mevlânâ karısı ölünce tekrar evlenir ve ondan Amir Alim Çelebi ve Melike Hatun doğar.

Bahaeddin Veled, Konya'da Altınapa Medresesinde iki yıl müderrislik yaptıktan sonra 23 Şubat 1231 tarihinde vefat eder. Bu sırada yirmi dört yaşında olan Mevlânâ babasının yerine geçip müderrislik yapmaya başlar. Ertesi yıl Mevlânâ'nın çocukluğu sırasında terbiyesiyle meşgul olan ve babasının müridlerinden olan Seyyid Burhâneddin Muhakkık-i Tirmizî şeyhini ziyaret etmek için Konya'ya geldi. Fakat burada şeyhinin öldüğünü öğrendi. Seyyid Burhâneddin'in daha önce şeyhinin vefatından haberdar olduğu, rüyasında Bahâeddin Veled'in kendisine oğlunu irşad etmesini söylediği için Konya'ya geldiği de kaydedilmektedir. Bunun üzerine Mevlânâ Seyyid Burhâneddin'in mürid olup dokuz yıl ona hizmet etmiştir.

Mevlânâ'nın Arap dili ve edebiyatı, lügat, fıkıh, tefsir ve hadis gibi ilimler başta olmak üzere aklî ve naklî ilimlerden icazet aldığını söyleyen Sipehsâlar onun Şam'da Muhyiddin Arabî, Saadeddîn-i Hammûye, Osmân-ı Rûmî, Evhadüddî-i Kirmânî ve Sadreddin Konevi ile uzun müddet sohbet ettiği bildirmektedir.

Sultan Veled, babasının Seyyid Burhâneddin'e dokuz yıl hizmet ettiğini, mana aleminde gönüllerinin birleştiğinden dolayı sözde, özde ve sırda bir olduklarını, Burhâneddin'in bu dünyadan göçmesi ile Mevlânâ'nın tek başına kaldığını söylemektedir. Babasının, Allah'a yönelip yanıp yakılarak, dertlere düşerek beş yıl riyâzet sürdürdüğünü, sayısız kerametlerinin zuhur ettiğini, bu arada irşad faaliyetinden geri durmayıp halka vaiz vermeyi, çoğu ulema ve yönetici kesimlerinden olan müritleriyle sohbet etmeyi sürdürdüğünü anlatır.

TDV'nin İslam Ansiklopedisinde, Mevlânâ ile ilgili şunlar yazılıdır:

“Mevlânâ'nın müridleri çoğunlukla halk tabakasındandı. Her sanat ve meslekten insanlar sema meclislerine katılıyordu Bununla birlikte onun dönemin yöneticileriyle de yakın ilişkisi vardı. Ancak Mevlânâ bu ilişkiyi genellikle nasihat çerçevesinde sürdürmüş, yöneticilerin aralarındaki çekişme ve rekabete dayalı siyasi mücadelelerin içine girmemeye özen göstermiştir. Selçuklu devlet adamlarından bazıları da Mevlânâ'ya mürid olmuşlardır.

Moğollarla ilgili bazı açıklamaları sebebiyle Mevlânâ'nın Moğol sempatzanı olduğu yönünde iddialar ileri sürülmüştür. Halbuki Mevlânâ'nın Moğollarla ilgili görüşleri, olayları tasavvufi perspektiften ele alıp yorumlanmasından ibarettir. Mevlânâ bu çerçevede bir yandan dönemin bu büyük gücünün yükselişini izah etmekte, öte yandan yaptıkları zulümleri dile getirerek onların uzun ömürlü olamayacaklarını söylemektedir. Onun bütün hadiseleri yorumlayışının temelinde en olumsuz durumlarda bile, olumlu yönlerin ve gelişmelerin olabileceği anlayışı yatmaktadır. Nitekim Mevlânâ'nın öngördüğü şekilde Konya'yı kuşatan Moğol kumandanı Baycu şehre saldırmamış ve Moğollar daha sonra Müslüman olmuştur.”

Şems-i Tebrizî (ks)

Şems-i Tebrizî (1185-1248)'in babası Melikdâd oğlu Ali olduğunu söylenmektedir. Tebriz'de doğduğuna göre Azeri Türklerinden olması gerekir. Çok iyi bir tahsil gördüğü, devrinin bütün bilgilerine sahip olduğu Makalat adlı eserinin muhtevasından bellidir. Bir yere bağlanıp

kalmadığı, çok yer dolaştığı için, ona “Şems-i perende” “Uçan Şems” denmiştir. Kâmil bir insan oluşu sebebiyle, “Kâmil-i Tebrizî” diye de anılır. Büyük bir Veli olduğu halde kendini ve kerametlerini herkesten gizlemiş, şehirlerde tanınmadan yaşamış, tanınınca hemen o şehirden kaçarmış.

Şems menfaat ve gösteriş peşinde koşan şeylerden daima uzak kalmış, ömrü boyunca Mevlânâ'yı görüp tanışmaya kadar herhangi bir şeyhe bağlanıp kalmamıştır. Muhyiddin-i Arabî hazretleri de dahil birçok şeyh gören, birçok ariflerle sohbetlerde bulunan velilerin sultanıdır. Şems-i Tebrizî Hazretleri Mevlânâ Celâleddin Hazretlerini tanıyınca, ondaki hakikati görünce, “Ben aradığımı, Hüdavendigârım, Mevlânâ'da gördüm” demiş ve Konya'da kalmıştır.

Sipehsâlar, “Midhat-ı Baharî Tercümesi” adlı kitabında, Mevlânâ ile Şems'in buluşmalarını şöyle anlatır:

“Şemseddin-i Tebrizî Konya'ya gece vakti geldi. Pirinçiler hanına nazil oldu, hanın kapısı önünde oturmak için süslü bir sedir vardı. Ekseriya büyük kişiler o sedire oturuyorlardı. Şems sabahleyin o sedirin üstüne oturdu. Hazreti Mevlânâ'ya velilik nuru ile Şems'in geldiği malum oldu. Hane-i mübarekelerinden çıkarak o tarafa doğru yürüdüler. Yolda halk, Hazret'in elini öpmek için her taraftan ol mübareke yaklaştırmaya, yol bulmaya çalışıyorlardı. Hz. Mevlânâ da bi'l-mukabele hepsini okşayıp gönüllerini hoş ediyordu. O sırada ansızın Şems-i Tebrizî'nin nazarı Mevlânâ'ya tesadüf etti. Rüyasında kendisine haber verilen mübarek zatın, bu zat olduğunu anladı. Hiçbir şey söylemedi.

Hazreti Mevlânâ Hüdavendigâr geldi Şems'in karşısındaki diğer sedire oturdu. Bir müddet sustular, sonra konuşmaya başladılar.

Şems: Muhammed (sav) mi büyüktür, Bayezid mi?

Mevlânâ: Bu nasıl soru? Elbette Hazreti Muhammed büyüktür.

Şems: İyi ama, Hazreti Muhammed, “Bazen kalbim perdelenir. Bu yüzden Rabbime yetmiş kere sığınır, istiğfar ederim.” diye buyuruyor. Halbuki Bayezid: “Ben kendimi noksan sıfatlardan uzak tutarım. Benim yaradılışım, zuhurum ne büyük bir hadisedir.” demede ve “giydiğim cübbenin içinde Allah'tan başka bir varlık yok”, diye kendini üstün görmededir. Bu hususta ne düşünürsün? Ne dersin?

Mevlânâ: Hazreti Muhammed, günde yetmiş makam aşıyordu. Her yeni makam ve rütbeye varınca bir evvelki makam ve mertebedeki bilgisinden utanıyor, istiğfar ediyordu. Halbuki Bayezid vardığı ilk makamın yüceliğinden şaşırıyor. Kendinden geçti de bu sözleri söyledi.

Bu konuşmadan sonra Hazreti Mevlânâ ile Cenâb-ı Şems her ikisi de oturdukları sedir üzerinden aşağı inerek birbirlerinin ellerini sıktılar ve sarıldılar. Sonra Celaleddin Zerkûbî Hazretlerinin hücresinde 6 ay sohbet ettiler.”

Sultan Veled, İbtidaname'de, “Mevlânâ, Şems'in yüzünü görünce sırlar ona açıldı. Görülmemiş şeyler gördü. Kimsenin duymadıklarını duydu. Âdeta, Mevlânâ'nın gölgesi Şems'in yüzünün

nurunda yok oldu.” diye bu yakınlığı ve hayranlığı ifade etmektedir. Bu yakınlıkta, bu dostlukta bu ilahi sevgide, kim kime müşid oldu, kim kime mürid oldu diye üstünlük iddia edilemez, fark gözetilemez. Emir Hüsrev Dehlevî'nin şu beyti, bu iki Hakk âşıkının durumlarını tavsif etmektedir:

“Ben sen oldum, sen de ben oldun. Ben ten oldum, sen can oldun.

Artık bundan sonra, kimse ben ayırımı, sen ayrısın diyemez.”

Bu iki büyük velinin buluşmaları ve birbirlerini Hakk dostu olarak sevmeleri, daima sohbetle vakit geçirmeleri, etrafta bulunanlar tarafından iyi karşılanmıyordu. Mevlânâ'nın öğrencileri, müridleri, ileri gelen imamlar, din adamları, hatta ailesinin fertleri Mevlânâ'yı bu kadar tesiri altında bırakan Şems'deki hakikati, aşk ve iman gücünü göremedikleri ve sezemedikleri için Tebrizî'ye nefret gözüyle bakıyorlardı.

Şems'in Mevlana'ya bu kadar yakın oluşu onun tesiri altına alışı İbtidanâme'de Sultan Veled şöyle anlatmaktadır:

“Halk bu bağlılığı, bu vefayı, bu coşkunu, bu sevgiyi görünce hasede düştü. Herkes kınamaya koyuldu. Şeyhler, büyükler, yüce kişiler, bu ne biçim bir adamdır ki Mevlânâ'yı bu hale getirdi. Hiçbirimiz Şems'de bir hayır görmediğimiz halde Mevlânâ neden onu böyle üstün bir adam olarak tutmada, ağırlamada? Onda ne hal var, ne ilim var, ona nazar ehli dememize, gönül gözünün açık olduğuna hükmetmemize imkan var mı? diye açıkça onun hakkında dedikodu yapmaya başladılar. Şems için çığırından çıktığını, herkesin kendisine düşman olduğunu görünce, bir gün ansızın kayboluverdi.”

Bir müddet sonra Şems Mevlânâ'ya Şam'dan bir mektup göndermiş, bu suretle Şems'in Şam'a gittiği anlaşılmıştır. Şems Şam'dan Mevlânâ'ya mektup yazınca, Mevlânâ da ona mektuplar yazdı. Mevlânâ Sultan Veled'i çağırdı. Ona bir miktar para vererek “Sen elçi olarak git. Bu paraları ayağına saç. Benim tarafımdan rica et. Kendisine kötü davrananların pişman olduklarını söyle, lütfetsin gelsin, artık.” dedi. Sultan Veled bu hizmeti canla başla kabul etti. O da babası gibi Şems'e aşıktı. O da babası gibi Şems'in hakikatini görmüş, büyüklüğünü anlamıştı. Sultan Veled Şam seyahatini anlatırken diyor ki: “Yorulmadan, ovalarda koşuyor, dağları bir saman çöpünden bile ehemmiyetsiz görüp aşıyordum. Yoldaki dikenler bana güller gibi görünmekteydi.”

Sultan Veled Şam'da Şems Hazretlerini buldu. Babasının dediği gibi yaptı, paraları ayağına saçtı. Şems paraları görünce gülümsedi. Muhammed huylu Mevlânâ bizi altınla, gümüşle ne diye oyalıyor? Onun dileği kâfi, dedi ve Konya'ya gelmeyi kabul etti. Sultan Veled ve arkadaşları Şam'da birkaç gün kaldılar. Semâ meclisleri kuruldu, istirahat ettiler. Sonra Şems Hazretlerini yanlarına alarak yola düştüler.

Şam kervanı Konya'ya yaklaşınca, Sultan Veled babasına bir müjdeci gönderdi. Mevlânâ müjdeyi alır almaz, dervişler, beyler ve Mevlânâ'nın adamları, Mevlânâ ile beraber karşı çıktılar. 8 Mayıs 1247 günü Şems Hazretleri tekrar Konya'yı şereflendirdi. Şems Mevlânâ'yı görünce

attan indi, kucaklaştılar. İki mana denizi tekrar birleşti.

Şems tekrar Konya'ya geldikten sonra, önce, onun aleyhinde bulunanların hepsi yaptıklarına pişman oldular. Şems de Mevlânâ gibi onların hepsini bağışladı. Mevlânâ da, Şems de her gün bir yere davet edilmekteydiler. Fakat semâ, neşe ve zevkle geçen günler de uzun müddet sürmedi. Yine kin ve nefret uyandı. Şems aleyhinde yine dedikodular başladı. Yalanlar, fitneler yine aldı yürüdü. Bu defaki fitne daha şiddetliydi. Sultan Veled'in rivayetine göre: Küfür ve tehdidlere artık dayanamayan Şems, kendine "Ben bu sefer, öyle bir gidiş gideceğim ki, kimse izimi bulamayacak, öyle kaybolacağım ki, zamanlar geçecek, izimin tozu bile bulunamayacak, onu, mutlak bir düşmanı öldürdü diyecekler." dedi.

Şems'in bu sözü 1247 senesinde Aralık ayının perşembe günü gerçekleşti. Bu tarihte Şems Hazretleri ortadan kayboldu. Şems'in ortadan kaybolduğu sabah Hazreti Mevlânâ medreseye gidip de Şems'i odasında bulamayınca çok mahzun oldu. Hemen Sultan Veled'in yattığı yere gitti: "Bahaeddin, ne yatıyorsun? Kalk şeyhini ara. Yine can burnumuz onun latif kokusundan mahrum kaldı." diye seslendi.

Diğer bir rivayete göre; Şems Mevlânâ ile yalnızca otururken, dışarıdan birisi Şems'i çağırıyor. Şems Mevlânâ'ya, beni ölüme çağırıyorlar, diyor. Mevlânâ bir müddet sustuktan sonra şu ayeti okuyor: "İyi bilin ki, yaratma ve emir O'nundur. Âlemlerin Rabbi Allah ne büyüktür. (Araf, 7/54)" Şems bunun üzerine dışarı çıkıyor, dışarıda pusuda bulunan yedi kişi, hep birden üstüne saldırıp bıçaklarla onu şehit ediyorlar. Şems bir nara atıyor, hepsinin akılları başından gidiyor. Mevlânâ Şems'in narasını duyunca "Allah dilediğini yapar, istediğini hükmeder." diyor. Şems'e kastedenler, kendilerine gelince yerde birkaç damla kan görüyorlar. Şems de ortadan kaybolmuş bulunuyor.

Sultan Veled, Şems'in tekrar kaybolmasından sonra Mevlânâ'nın halini şöyle anlatır: "Şeyh, onun ayrılığından sonra adeta deli oldu. Fetva veren şeyh, âşkla şair kesildi. Zahiddi, meyhaneci oldu. Fakat üzümünden yapılan şarabı içip satan meyhaneci değil, nura mensup olan can, nur şarabından başka bir şey içmez."

Mevlânâ, Şems'i aramak için Şam'a gitti. Şam'da birçok kişi kendisine mürit oldu. Şamlılar, Hazreti Adem'den beri, dünyanın böyle bir sevgi, ilahi aşk görmediğini, Mevlânâ gibi eşsiz bir zatın aradığı Şems'in ne derece büyük bir veli olması gerektiğini düşünüp hayran kaldılar.

Hazreti Mevlânâ birkaç sene sonra müritleri beraber tekrar Şam'a gitti. Aylarca orada kaldı. Bütün araştırmalarına rağmen Şems'i bulamayınca ümidini kesti. Onun öldürüldüğüne dair dedikoduları da duymuştu. Oğlu Alaaddin Çelebi'nin de bu işte parmağı olduğunu artık biliyordu. Sevgi ve hasret şiirleri ile duygularını ifade etmekle avunuyordu. Birçok özlem şiirleri arasında teberrüken bir tanesini şöyle ifade edebiliriz:

"Ey gönül yâri! Yazıklar olsun, bir çok dertlerle, hasretle, bizi bıraktın, gittin. Biliyorum, bizden ayrılmayı istemedin, sızlandın, şikayet ettin. Ama faydası olmadı. İnsaf etmeyen, aman vermeyen hükme, emre uydun, geçtin gittin.

.....

Bu ne biçim ateştir? Bu ne biçim hasrettir? Yola düşen misafir gibi, hiçbir haber vermeden çıktın, gittin, nereye gittin ki, izinin tozu bile belirmiyor. Bu sefer gittiğin yol ne de kanlarla dolu bir yol.”

Eğer insanlar, Mevlânâ ile Şems gibi, birbirlerinde bulunanı, birbirlerinin hakikatini görebilselerdi, dünya cennet olurdu. İnsanlar daimi bir barış halinde yaşarlardı. Harpler ortadan kalkar, insanlar birbirlerini öldürmezlerdi. Bütün dünyada silah fabrikaları gereksiz oldukları için kapanırdı. Afrika'da, açlık çeken insanlar bulunmazdı. Dünya refah içinde yaşardı.

Hazreti Mevlânâ: “Şu dünyada gördüğümüz tenlerimiz, vücutlarımız, bizim gölgelerimizdir. Biz aslında bu gölgelerin üstesinde yaşıyoruz.” diye buyurmaktadır. Mevlânâ ve Şems kendilerinin maddi varlıkların ötesinde bulunanı gördüler. Onu sevdiler.

Yaşadığımız bu atom çağında, insanların madde peşinde koştukları bu dünyada artık Mevlânâ'lar, Şems'ler kalmadı mı? İslam diyarının en mamur bölgeleri, Belhler, Semerkandlar, Horasanlar yine savaşların sahnesi olmuştur. Eski Moğolların yerine başka Moğollar ortaya çıkmış. Horasan erlerinden, Rum diyarına artık evliya gelmiyor. Ancak İslam ülkeleri yine boş değil, oralarda gerçek Allah dostları mevcut. Ancak Allah Teâlâ'nın bir hikmeti gereği kendilerini gizliyorlar, ortaya çıkmıyorlar. Baba Kemal Hocendî ne güzel söylemiş:

“Hakk âşıkları, erenler gittiler, aşk şehri boş kaldı, diye düşünme. Dünya Şems-i Tebrizîlerle doludur ama. Mevlânâ gibi bir adam nerede ki, onlardaki hakikati görsün.”

Hiz. Mevlânâ, Şems'in yaşadığından ümidini kesmiş, artık onu aramaktan vazgeçmişti. Şems'i artık ne Şam'da, ne de başka yerde bulamayacağını anlamış da, Sultan Veled'in dediği gibi, onu kendi gönlünde, kendisinde bulmuştu. Bulmuştu ama hala gözleri Şems misilli bir gönül dostu arıyordu. Mevlânâ'nın etrafında ailesi, oğulları, dostları, talebeleri, müridleri bulunduğu halde, içinde bir boşluk duyuyor, adeta kendisini yalnız hissediyordu. Muhakkak ki, insanın en büyük dostu Allah'tır. Cenab-ı Hakk “*Nerede olursan ol, ben seninle beraberim.* (Hadid, 57/4)” diye buyurmuyor mu? Mevlânâ da, bir şiirinde bu hakikati şöyle ifade ediyor:

“Burada gizli birisi var, kendini yalnız sanma.”

Fakat Mevlânâ'nın, bu duyguyu paylaşan, kendinde bulunanı kendine hissettiren Şems gibi bir Hakk Dostuna, bir can aynasına, bir ruh ufkuna ihtiyacı vardı. Bu yüzden huzura ve sükuna kavuşamıyordu.

Mevlânâ Mesnevisinde, bu can aynası konusunda şunları söylemektedir:

“Can aynası, sevgilinin yüzünden başka birisi değildir. O sevgilinin yüzü ki, öteki diyardandır. Hakikat alemindendir. Hakk'ın tecellisine mazhardır. Senin gözün, benim gönlüme göz olunca, hakikati göremeyen bu gönül, hakikati görür de, onda yok oldu.

Seni ebedî ve küllî bir ayna olarak gördüm. Senin gözünde kendi nakşımı ve hakiki suretimi müşahede ettim.

Nihayet kendi kendime dedim ki: Ben, onun iki gözünde nurlu bir yola düştüm de kendimi buldum.”

Mevlânâ'ya Şems'ten sonra gönül dostu, can aynası Konyalı Selahaddin Hazretleri oldu. Bu hemdem, bu gönül dostu ile Mevlânâ mânevî yalnızlıktan kurtuldu. Huzura, sükuna kavuştu.

Mevlânâ Hazretlerinin Fikirleri ve Görüşleri

Mevlânâ'nın aşağıda açıkladığımız görüşleri kısmen Şefik Can'ın kitaplarından alınmıştır. Şefik Can (1909-2005) bir Mevlânâ ve mesnevi âşığıydı. O bir subaydı, edebiyat öğretmeni, mutasavvıftı, mütefekkir. Tahirü'l-Mevlevî'den sonra Mevlânâ ve Mesnevi sohbetlerini yürüten bir Mesnevîhân idi. En kıdemli dede konumunda olan bir Sertarîkti. Hayatını Mevlevilik öğretisine adan bu entelektüelin kitap ve yazılarının çoğu yine Mevlânâ ve Mesnevi üzerineydi.

- Hz. Mevlânâ, bütün dinleri, mezhepleri vahdet denizinin dalgaları olarak görüyor. Nitekim Bakara suresinin 285. ayetinde *“O'nun elçilerini bir görürüz, elçilerden hiçbirini diğerinden ayırmayız.”* diye Cenâb-ı Hak peygamber olarak bütün peygamberleri bir gördüğü halde, yine aynı surenin 253. âyetinde *“İşte biz elçilerden kimini, kimine üstün kıldık”* diye, bazı peygamberleri diğerlerinden üstün görmektedir. Böylece, din olarak bütün dinler ve mezhepler, bir oldukları halde, getirdikleri hükümler yönünden farklı olmuşlardır. Müslümanlık da en son din olduğu için bütün dinlerin fevkindedir. Bugün için diğer dinler dejenere olmuşlar ve ilk çıkışlarından farklı bir inanç biçimine dönüşmüşlerdir. Ancak İslam dini tahrif olmamış ve ilk çıktığı şekliyle devam etmektedir. Çünkü Allah Teâlâ dinini koruyacağını şu ayetle bildirmektedir:

“Hiç şüphe yok ki, Kur'an'ı Biz indirdik, elbette onu yine Biz koruyacağız.” (Hicr, 15/9)

Mevlânâ'nın tam İslami olan bu görüşü yanlış anlaşılmalıdır. Elbette Müslümanlık en son din olduğu, Müslümanlık gelmekle, kendisinden evvel gelen bütün dinlerin hükümlerinin düştüğü için Hz. Muhammed (sav)'in tebliğ ettiği din bütün dinlerden üstündü. Peygamberimiz de âhir zaman peygamberi olup, ondan sonra peygamber gelmemişti. Mevlânâ'nın vahdet gözüyle, bütün dinleri bir görmesi, Müslümanlığı diğer dinlerle eşit sayması düşüncesini akla getirmemelidir. Din olarak, bütün dinler müsavidir, fakat getirdikleri hükümler itibariyle birbirinden ayrılırlar. Fakat hakikatleri birdir.

Ancak Mevlânâ'nın bu görüşleri son yıllarda ılımlı İslamcılar ve Dinler Arası Diyalogcular tarafından suistimal edilmiştir. İnsanların inanışları ne olursa olsun din kardeşi oldukları iddia edilmiştir. Hatta bazıları Papa'nın yorumlarını ön plana çıkarmaya başlamıştır. Bunlar yanlış şeylerdir ve İslam'ın temel ilkelerine aykırıdır. Çünkü Mevlânâ dinleri bir olarak görmesi, onların ilk çıkış zamanlarındaki yapılarıyla ilgilidir. Mevlânâ'nın saygı duyduğu, Hristiyanlık ve Musevilik gibi dinlerin tahrif edilmeden önceki halleridir. Bu dinler tahrif edildikten sonra herhangi bir saygıya muhatap değillerdir. Bugün Hazreti İsa'nın Tanrı olduğuna inanan

Hristiyanlar ve Üzeyir Allah'ın oğludur diyen Musevilerin inançlarına saygı duyulmaz. Çünkü saygı ancak doğru olana duyulur.

- Mevlânâ büyük bir âlim, büyük bir veli olduğu halde çok alçak gönüllüydü. Herkese, büyük, küçük yüksek mevkide bulunsun, halktan olsun, herkese tevâzu ile muamele ederdi. Mevlânâ'nın hayatında kibir, gurur, kendini beğenmişlik asla görülmezdi. O genç, ihtiyar, imanlı, imansız arasında hiçbir fark gözetmezdi. Hazreti Mevlânâ tam Muhammedî yolda, Muhammedî ahlâkta olduğu için kendini her vesile ile küçük görmüş, gururdan ve kibirden kaçınmıştır. Şu rubailerini ibretle okumamız gerekir:

“Sarığma, cübbeme, başıma, bu her üçüne birden paha biçtiler, her üçünü birden değerlendirdiler de bunlara bir kuruştan daha az paha biçtiler. Sen, dünyada benim adımlı hiç mi duymadın? Ben bir hiçim, hiçim, hiçim.”

- Mevlânâ bazı hükümdarların, vezirlerin ve zengin kişilerin zekat ve sadaka olarak gönderdikleri paraların hepsini ihtiyacı olanlara veriyor, yoksullara dağıtıyordu. Hazret fetva parası ve medreselerde okuttuğu derslere karşılık verilen ücretle kimseye muhtaç olmadan geçiniyordu ve kendisini başkalarının minneti altında bırakmıyordu. O, bir rubaisinde şöyle diyordu:

“Ayran kâsem önümde oldukça, Allah'a yemin ederim ki, kimsenin malında gözüm yoktur. Yoksulluk beni ölümle sıkıştırırsa bile, hürriyeti kulluğa satamam.”

- Hazreti Mevlânâ'nın güzel ve tesirli şiirlerinin çoğu onun aşk-ı ilahî ile kendinden geçiş halinde söylenmiştir. Nedir bu kendinden geçiş hali? Allah'ın has kulları, ermişler, Hakk'a yakınlık ve vuslat makamına ulaştıkları vakit, Hakk'ın letâfeti, güzelliği, kudreti ve yüceliği karşısında hayran kalırlar. Güzelliklerin karşısında büyük yaratıcının güzelliğinin etkisinde kalarak sanki bir manevî şarap, bir muhabbet şarabı içmiş gibi kendilerinden geçerler. Bunların mest olduklarını, kendilerinden geçtiklerini Peygamberimizin şu hadis-i şerifi haber vermektedir: *“Allah Teâlâ Hazretleri velileri için öyle bir şarap hazırlamıştır ki, onu içtikleri zaman mest olurlar, mest olunca hoş hal olup, kendilerinden geçerler, kendilerinden geçince de susarlar, sessiz kalırlar.”* Anlattıklarına göre Peygamber Efendimiz (sav) *“O'nunla arasındaki mesafe iki yay kadar ve daha yakın idi. (Necm, 53/9)”* ayetinin haber verdiği gibi Hakk'a tam yakınlık ile şereflenince, bu lutfu mazhar olunca, celâli ve cemâli Yüce olan Allah'ı mana gözüyle görünce, ilahî emanetleri, o Rabbani rumuzları keşfedince tarif edilemez ruhanî zevkler içinde kendinden geçmişti. Yüce Peygamberimizi kendinden geçiren bu manevi şarap, sevgi şarabı, hakikat şarabı idi.

- “Aşksız geçen ömrü, hiç hesaba katma, yaşadım sanma. Aşk, âb-ı hayattır, onu canla, gönülle kabul et. Âşıklardan başkasını, sudan ayrılmış balık bil. O, vezir bile olsa, sen onu ölmüş, çürümüş say. Aşk, eşya dengini açınca, her ağaç yeşillenir. Kocamış ağaçtan biten taze yapraklar, her an meyve verir.” (Divân-ı Kebir)

Gerçekten de Hakk'la bir olmaktan, ittihad'dan kasıt şudur: Allah yoluna giren sâlik, Hakk yolu yolcusu, mücâhede, riyâzat ve iyiliklerle, ibadetle kulluk vazifelerini hakkıyla yaparak, kendi

nefsini arındırmış ise o kişi ittihâda yol bulmuş olur. O kişinin Hakk'la bir olması demek, Allah'ın emirlerini tam manası ile yerine getirip, kendi irade ve arzusunu Hakk'ın irade ve arzusu ile birleştirmesi halidir. İnsanın kendi iradesi, Hakk'ın iradesi içinde yok olursa, insan Hakk'ı idrak etmiş olur.

- Hz. Mevlânâ, kendisini keşfedip de kendinde bulunanı hissettikten sonra, kendinde bulunanı başkalarında da gördü. Şu beyti dikkatle ve ibretle okunduğunda Şems Hazretlerine karşı duyduğu sevginin kime karşı olduğu açıkça anlaşılır:

“Zaten Tebrizli Şems de bir bahanedir. Aslında güzellikte eşsiz olan da biziz, lütufta eşsiz olan da.” (Divân-ı Kebir)

Başka bir şiirinde de, birbirimizin kıymetini bilmemizi, birbirimizi sevmemizi tavsiye etmektedir. Çünkü sevdiklerimizi, maddi varlıkları için değil, Allah tarafından yaratıldıkları için seviyoruz.

“Gel, gel de birbirimizin kadrini, kıymetini bilelim. Çünkü belli olmaz, birbirimizden ansızın ayrılabiliriz. Madem ki Peygamber Efendimiz “Mümin, müminin aynasıdır” diye buyurdu, ne diye aynadan yüz çeviriyoruz? Garazlar, kinler dostluğu karartır, gönlü yaralar. Ne diye garazların gönlümüzden söküp atmıyoruz.” (Divân-ı Kebir)

Mevlânâ'da insan sevgisi büyüktür. Buradaki insan sevgisi, yukarıdaki hadis dikkate alındığında müminler ile ilgilidir. Mevlânâ diğer inanç sahiplerinin gelip Müslüman olmalarını istemiştir. Bu da onların kurtuluşu için bir çeşit sevgi gösterisidir.

İslam'a göre insanlar arasında iki çeşit hukuk vardır. Biri kardeşlik hukuku diğeri insanlık hukuku. “*Müminler ancak kardeşlerdir.* (Hucurat, 49/10)” ayetinin hükmüne göre kardeşlik hükümleri ancak Müminler arasında geçerlidir. İnsanlık hukuku ise bütün insanlar arasında geçerli olan hukuktur. Bu hukuka göre bütün insanlar arasında, inanışları ve dinleri ne olursa olsun zulüm, sömürü ve adaletsizlik yasaktır. İslam bütün insanları için adalet ve eşitlik ister. Her türlü zulüm yasaklanmıştır. Çünkü bütün insanlar Allah'ın kuludur. Allah bütün kullarına karşı adil ve eşit davranır. Ancak kullar, kendilerinin kazandıkları ile yarın ahirette hesaba çekilirler. İslam'ın bu toleransı altında Mevlânâ da bütün insanlara sevgi gözüyle bakmıştır.

- Hz. Mevlânâ insanı çeşitli huyları, çeşitli vasıfları ile mütalaa ederek bir rubaisinde şöyle buyuruyor:

“İnsanın şu görünen suretini, şeklini birbirine zıt bir takım vasıfları birleştirerek meydana getirdiler. Onun nakşını, suretini gam tezgahında çizdiler, çamurunu kederle yuğurdular. İnsan bazen şeytan olur, bazen melek olur, bazen de yırtıcı canavar kesilir. Bu ne esrarlı varlıktır ki, çeşitli huylar, meziyetler, iyilikler, kötülükler hep onda toplanmıştır.” (Divân-ı Kebir)

Hz. Mevlânâ, insanı bu şekilde gerçeği gören bir gözle, hem iyi ve hem de kötü vasıfları kendinde toplamış bir varlık olarak gördükten sonra, insanı kurtarmayı düşünür. Onun kurtuluş yollarını araştırır. İnsan, vücut ormanımızdaki vahşi hayvanları nasıl yok edebilir. İçimizdeki hayvanları alt ederek kaybedilen insanlığımızı nasıl bulacağız, kötü huylarımızdan nasıl kurtulacağız? Mevlânâ'ya göre bizim ihtiraslarımız, hiddetimiz ve şehvetimiz bizim insanlığımızı

esaret altına almıştır. Bu konuda Hz. Mevlânâ önce bize bazı tavsiyelerde bulunmaktadır:

“Hırsı, hasedi, kini gönülden dışarı at. Kötü huyunu, kötü düşünceni değiştir. Her şeyi inkar etmek sana zarar verir, az inkar et. İkrâr ise yararlıdır, ikrârını çoğalt.” (Rubâiler)

Mevlânâ yalnız kötü huylardan değil, dünyaya pek fazla gönül vermekten, maddi ihtiyaçları için çırpınıp durmaktan da kurtulmamızı ve cesur olmamızı ister.

“Daha ne vakte kadar bu ihtiyaçlar içinde çırpınan canı düşüneceksin, daha ne vakte kadar, şu sıkıntılarla, kavgalarla dolu dünya için tasalanıp duracaksın? Dünyanın senden alabileceği ancak bu bedendir. Sen kendini, şu maddi varlığını, çürüyecek, kurtlara, karıncalara yem olacak bu et yığınının bir çöplük say da, bu kadar düşüncelere dalma.” (Rubâiler)

Hz. Mevlânâ'nın bu düşüncesi yanlış anlaşılmasın. Mevlânâ çalışmamamızı değil, maddi dünyaya gönül vermememizi istemektedir. Çünkü Mevlânâ, başka bir yerde, “Dünya nedir? Dünya, Allah'tan gafil olmaktır, yoksa zenginlik, mal, mülk, çoluk, çocuk sahibi olmak değildir” demiştir.

- Mevlânâ'ya göre insan, hür, bağımsız gibi görünen zavallı bir köledir. Elinde görülmez kelepçeler, ayağında zincirden bağlar vardır. İnsan hem arzularının hem de içindeki hayvanların boyunduruğuna koşulmuş bir esirdir. Bu sebeptendir ki, gerçek hürriyet insanın kendi içindeki hayvanların etkisinden kurtulmasıdır. Büyük Peygamberimiz (sav) de bu iç savaşı, insanın nefsi ile olan savaşını, “Cihad-ı Ekber, en büyük savaş” saymış, Hakk yolunda, bağımsızlık için açılan en büyük savaş olarak vasıflandırmıştır. Mevlânâ bu iç savaşı kazanmamız için, bizim önce kendimizi bulmamızı, nereden geldiğimizi, ne olduğumuzu bilmemiz gerekmektedir. Kendimizi tanıdığınız, idrak ettiğimiz an, hürriyetimizin müjdesi bize ulaşacaktır.

Hz. Mevlânâ'ya göre insanı insanlıktan alıkoyan iki korkunç düşman vardır. Bunlardan birisi şehvet, diğeri de hiddettir.

“Hiddet ve şehvet insanın şaşı yapar, ruhu doğruluktan ayırır.” (Mesnevi)

“Eğer şehvetin ve nefsin hevasına kapılır gidersen, ben sana haber veririm ki, eli boş nasipsiz gideceksin. Eğer, şehvetten vazgeçersen, bu dünyaya niçin geldiğini ve nereye gideceğini apaçık görürsün.” (Rubâiler)

Mevlânâ'ya göre, bizim kurtulmamız için, önce kendi içimize eğilecek, kendi kusurlarımızı görecektir, kendi kendimizi meydana getirmeye gayret sarfedecek, manen yıkılan yönlerimizi tamir edeceğiz ve kendimizi iyiye doğru yönelteceğiz. Gönül evini kirli hayallerden temizleyeceğiz. Orayı bir mabet gibi temiz tutacağız. Başımıza gelen musibetleri tahammül edeceğiz, her şeyin Hakk'tan geldiğine, O'nun takdiri olmadan hiçbir hadisenin olmayacağına inanacağız ve bu yüzden hastalıklardan, yoksulluktan, kederden şikayet etmeyeceğiz. Sevgiliden gelen derdi bir derman olarak bileceğiz.

“Ey gönül, bir sen varsın, bir de O'nun derdi var. O'nun dertlisi olmak ne hoştur. O'nun derdi, senin dermanındır. Bu sebeple O'ndan gelen ızdırapları, acıları çek, sakın şikayet etme,

sızlanma. O'nun takdiri, O'nun fermanı budur. Maddi arzularını ayak altına alırsan, o zaman nefsin köpeğini öldürürsün ki asıl kurban odur.” (Rubâiler)

- İnsanın asıl gıdası Allah'ın nurudur. Ona yeryüzünden elde edilen hayvan gıdası layık değildir. Fakat gönül, hastalık yüzünden, bu gıdaya düşmüştür. Bu sebeple geçen gündüz bu suyu içmekte ve bu toprağın gıdaları ile beslenmektedir. Aslında bize ait olmadığı için bu gıdayı yiyen kimsenin yüzü sapsarıdır. Ayağı da tutmaz, sürçer, kalbi de heyecanla, endişelerle çarpar durur. Nerede göklerin gıdası, nerede bu yeryüzü gıdası? Göklerin gıdası, Hakk'ın has kullarına, bahtlı kullarına mahsustur. O gıda ağzızsız, dişsiz yenir.

Böylece Mevlânâ, insan olarak, maddi varlığımız ve tabiatımız icabı, içimizde gizlenmiş bulunan fena huyları, hayvani duyguları mağlup etmemiz için bizim semavi gıdalarla beslenmemizi ve bizde bulunan cevheri, emaneti keşfetmemizi tavsiye eder.

- İnsanın düşünme, idrak etme ve anlama kudreti olan aklı, Mevlânâ iki yönden ele almaktadır. Mevlânâ'ya göre akıl, insanın hem çok kıymetli hem de işine pek yaramayan bir melekesidir. Akıl, insanı hayvanlardan ayıran, insanı insanlığa ulaştıran çok değerli ilahi bir armağandır. İnsan akıl gücüyle nefsini yenmekte, süflî arzularından kurtularak üstün bir varlık olmaktadır. Akıl, kalpte bir nurdur. Onunla hak, batıl birbirinden ayırt edilir.

Nitekim Peygamber Efendimiz (sav), *“Her kim ahmak ise, yani akılsız ise bizim düşmanımızdır”* diye buyurmuştur. Bu hadisi açıklarken Hz. Mevlânâ şöyle buyuruyor:

“Peygamber Efendimiz, “Kim ahmak ise, o bizim düşmanımızdır, yol kesen eşkıyamızdır.” diye buyurdu. Akıllı kişi ise, bizim canımızdır, ondan gelen serin rüzgar, bize reyhan, fesleğen kokusu getirir. Akıl kızsız da bana sövse, ben razıyım, ona ses çıkaramam. Çünkü o benim feyz vericimden, beni yaratandan bir feyze sahiptir. Onun bana kızması, sövmesi faydasız değildir. O, boş elle misafirliğe gelmez. Ahmak, gelse de ağzıma helva koysa, ben onun helvasından ateşlenirim, hastalanırım.” (Mesnevi)

Hazreti Mevlânâ aklın önemini belirten daha birçok beyitler söylemiştir. Aklın, nefsani arzuları frenlediğini ve şehvetin zıttı olduğunu haber vermektedir.

“Ey yiğit, akıl şehvetin zıddıdır. Şehveti oluşturan akla, akıl adını verme.” (Mesnevi)

Hazreti Mevlânâ, nefsani arzuların, şehvetin tenimize ait duygular olduğunu, halbuki aklın, ilahi bir nimet olarak, tenimizde fanî vücudumuzda garip bir misafir gibi kaldığını mecazi olarak ifade buyurmaktadır. Çoğu zaman nefis akla galip gelmektedir. Bunun sebebi de, nefis köpeğinin kendi evinde azgın oluşuymuş.

“Akıl, nurani ve iyilik talibi, bir Hak ve hakikat arayıcısı iken, neden zulmanî nefis ona galip geliyor? Çünkü senin aklın, bedende gariptir. Nefis ise kendi evindedir. Köpek, kendi evinin kapısında, korkunç aslan kesilir.” (Mesnevi)

Hz. Mevlânâ akli methetmekle bitiremiyor:

“Eğer akıl meydana çıksaydı da bir kere yüz gösterip, suretini şu aleme izhar etseydi, gündüz

bile onun nuruna karşı kapkaranlık kalırdı. Halbuki ahmaklık da, ortaya atılsaydı, kendini gösterseydi, gecenin karanlığı onun yanında aydınlık kalırdı.” (Mesnevi)

Aklı bu kadar yücelten Mevlânâ ahmaklığı da yermektedir:

“Ahmaklık ve bilgisizlik yırtığı yama kabul etmez, ey öğüt veren kişi, boş yere uğraşma, o hikmet tohumunu saçma.” (Mesnevi)

Hazreti İsa (as) dedi ki: “Allah'ın lütfettiği ism-i azamı köre okudum gözleri açıldı, sağıra okudum kulakları duydu, taş gibi dağa okudum yarıldı, parçalandı. Ölüye okudum dirildi, kalktı. Fakat ahmak adama yüz binlerce defa okudum, fayda vermedi.”

Mevlânâ'ya göre zaman olur ki akıl, artık bir işe yaramaz olur. Nefsimizi mağlup eden, bize birçok iyilikleri dokunan, bizi insanlığa yükselten, bizi imana kavuşturan akıl, nasıl olur da modası geçmiş bir lamba gibi kenara atılır?

Akıl kelimesi Arapça “köstek” manasına gelen “ikâl” kelimesinden alınmıştır. Köstek, cep saatlerini yeleğe bağlayan bir zincir olduğuna göre, muayyen bir yere kadar uzanan bir şeyi fazla uzatır ve çekersiniz kopar. Bu sebeple Ziya Paşa

“İdrâk-i meâli bu küçük akla gerekmez

Zira bu terazi o kadar sıkleti çekmez”

diyerek yüksek hakikatleri aklımızın kavrayamayacağını ve aklımızın eremeyeceğini ifadeye çalışmıştır. Fuzûlî merhum da bir beyitinde:

“Ben akıldan isterim delâlet,

Aklım bana gösterir dalâlet.”

(Ben akıldan bana yol göstermesini istiyorum, aklım benim yolumu şaşırtıyor) diyerek akıldan şikayet etmiştir.

“Akı, zekayı sat, elden çıkar da hayranlığı satın al. Akıl ve zeka dediğin şey, bir zandır, bir vehimdir, hayranlık, bakış ve görüştür. Akı Mustafa'nın önünde kurban et. Hasbiyallah, yani bu bana yeter de.” (Mesnevi)

Mevlânâ akı kaldırıp atmamızı, onun yerine abdallığı benimsememizi istemektedir. Akıldan kurtulmadıkça Hakk'ı, hakikati bulamayacağımızı haber vermektedir.

“Kendini abdal yerine koy, ona uy da yürü, ancak bu abdallıkla kurtulabilirsin. Bu sebeptendir ki, Peygamber Efendimiz “Cennetliklerin çoğu abdallardır.” diye buyurdu. Akıl ve zeka sana kibir ve gurur verir. Sen abdal ol da, gönlün doğru, tertemiz kalsın. “Abdallık” dediğim, halka iki kat maskara olmuş adamın ahmaklığı değildir. Bu abdallık, hayran olan adamın abdallığıdır.” (Mesnevi)

“Bize hakikati bulduramayan bu akıldan uzaklaşmak, cahil olmak, işi deliliğe vurmak daha iyidir. Her nere, ne işte nefsanî bir fayda görürsen, ondan kaç, zehir iç, âb-ı hayatı yerlere dök.

Birisi seni metheder, göklere çıkarırsa, sen ona hakaret et, söv; kazancını, sermayeni iflas eden kişiye ver. Eminliği bırak, korku ve tehlikenin bulunduğu yere var. Şöhreti, namusu terket, aleme rezil rüsvâ ol. Ben uzun uzadıya ilerisini düşünen akı denedim, bundan böyle işi divaneliğe vuracağım.” (Mesnevi)

“Bu aklın ileri görüşü mezara kadardır. Fakat, gönül sahibinin akı, kıyamete kadar, sur üfürülünceye kadar olacak şeyleri görür. Bu akıl, mezardan, topraktan ileri gitmez. Bu ayak, ötelere, şaşılacak şeylerin bulunduğu sahaya gidemez. Sen, bu ayaktan da, bu akıldan da vazgeç, yürü, kendine gayb alemini görür bir göz ara ve kurtul.” (Mesnevi)

● Sizin iki başınız vardır. Biri dünyaya ait toprak başı, öbürü göğe ait tertemiz ruhani baş.” (Divân-ı Kebir)

Bize maddi faydalar sağlayan, bizi hayvanlara üstün kılan akıl, herhalde Mevlânâ'nın “Toprak baş” diye tavsif ettiği, şu görünen başımızdaki akıldır. Birinci merhalede Mevlânâ bu akı övdü, sonra bu akı kifayetsiz buldu, reddetti, gerilere bıraktı. Bu görünen akı taşımanın bir delilik olacağını söyleyerek göğe ait olan başımızdaki manevi ve ruhani akı tavsife başladı. Anlaşıyor ki, göğe ait olan, tertemiz, ruhani baştaki akıl ile ancak Hakk'ı ve hakikati bulacağız.

● Mevlana ekseriya hep aşktan, aşıklıktan bahseder. Bu sebeple ona “Aşıkların sultanı” lakabı verilmiştir. Nitekim bir rubaisinde şöyle der:

“Bizim Peygamberimizin yolu, aşk yoludur. Biz, aşk oğullarıyız, bizim anamız da aşktır.” (Rubâiler)

Gerçekten de Mevlânâ bütün eserlerinde en çok bu konu üzerinde durmuştur. Mesnevi-i şerifteki bazı hikayelerinde, divan-ı kebirindeki coşku şiirlerinde çoğu zaman hep aşktan bahsetmektedir. Mevlânâ'nın bahsettiği aşk, fâni olan gelip geçici olan mecazi aşk değildir. Onun bahsettiği aşk, Hakk'a karşı duyulan ilahi aşktır. Yani Allah'a karşı duyulan sevgidir.

“Aşk, kimseye niyâzı ve ihtiyacı olmayan Allah'ın sıfatlarından. O'ndan başkasına aşık olmak, mecazi aşktır, gelip geçici bir hevestir.” (Mesnevi)

Mecazi aşk, maddi ve cismani aşktır. Yani insanların kadın-erkek birbirlerini sevmeleri ve beğenmeleridir. Hakiki aşk ise Hakk'a karşı duyulan sevgidir. Daha doğrusu mecazi aşk yaratılmışlara karşı duyulan aşk, hakiki aşk ise yaratana karşı duyulan aşktır. Mecazi aşk fanidir, gelip geçicidir. Hakiki aşk ise ebedidir, sonsuzdur.

Arifler kirlenmeyen, şehvetle lekelenmeyen mecazi aşkın da boş olmadığını, insanı hakiki aşka ulaştırdığını söylemişlerdir. Mecazi aşkı, hakiki aşka, Allah aşkına geçiren bir köprü saymışlardır. Onlara göre güzele karşı değil de güzelliğe karşı duyulan bu aşk ile güzellerde müşahade edilen şaşırtıcı güzellikte yaratıcının güzelliğini, sanatını, kudretinin büyüklüğünü görmek, hayran olmak insana hakiki aşkın yolunu açar. Nitekim Hazreti Mevlânâ Mesnevi'de şöyle der: “Aşk, ister mecazi olsun, ister hakiki olsun, nihayet insanı Hakk'a ulaştırır.” (Mesnevi)

Cenab-ı Hakk, bir taraftan Mevlânâ'nın buyurduğu gibi nesil, hayat devam etsin diye bize mecazi aşkı, şehvet duygusunu vermiş, bir taraftan da nefse hakim olmayı, şehvetle mücadele etmeyi emretmiştir. İslamiyet'te rahiplik, rahibelik yoktur. Afif kalmak, temiz yaşamak, duygularına hakim olmak, ancak nikahla birleşmek esas tutulmuştur. Meşru olmayan, vicdanı lekeleyen birleşme, en büyük günah sayılmıştır. Dinimizde aşk haram değildir, zina haramdır.

- Şu bir hakikattir ki Cenab-ı Hakk'ı idrak etmek, onu gönlümüzde bulmak için sarf ettiğimiz gayretler, uzun tefekkürler, ibadetler, yapılan iyilikler, yardımlar neticesinde az da olsa ilahi sırlardan kendisine biraz bir şey duyulan kimse, bu keşfin husulu anında büyük bir zevke ulaşır, tarif edilemez büyük bir neşe duyar. Bu bakımdan denilebilir ki gerçekten Allah'ı bilmenin, onu sevmenin verdiği manevi zevk, bütün zevklerin üstündedir. Bütün ariflerin maksadı yalnız O'na ulaşmaktır.

Kimsenin bilmediği manevi zevk buradadır. Bu yüzdendir ki, bu hali duyanların, bu mertebeye erenlerin sıkıntı ve istekleri mahvolur. Kalpleri bu manevi nimetin zevki ile meşgul olur. Hatta İbrahim peygamber gibi ateşe bile atılsalar, o, sevgi deryasından yaşadığı için ateşten bile haberi olmaz. Cennet nimetlerinde kendilerini arz etseler dönüp bakmazlar.

- Hz. Mevlânâ'ya göre, bütün güzellikler, güzeller güzeli olan Hakk'a râcidir. Bu dünyada gördüğümüz bütün güzellikler, Hakk'ın güzelliğinin birer zerresidir. Çünkü Hakk hüsn-i mutlaktır. Gerçek güzellik, tam eksiksiz güzellik O'ndadır. O güzelliğini, sıfatını yarattığı her şeyde göstermektedir. Geceleri gökyüzünde parlayıp duran yıldızlarda, ay ışığında, güneşin doğuşunda, batışında, denizlerde, göklerde, ormanlarda, dağlarda, derelerde, her şeyde güzellik var. Çiçeklerde, kelebeklerde, denizlerin derinliklerinde yaşayan yaratıklarda, uçuşan kuşlarda güzellikler var. Bütün yaratıkların en şerefli olan insandaki maddi ve manevi güzellikler saymakla bitmez. İnsanların ortaya koydukları sanat eserlerindeki güzellikler de.

“Güzel yüzlüler, Allah'ın güzelliğinin birer aynasıdır. Onlara gönül vermek, onları sevmek, Hakk'ı istemenin Hakk'ı aramanın yankısıdır. Hakk'ın düşünülmesidir.” (Mesnevi)

Burada şirke düşmememiz için Allah'ın güzelliğini manevi yönden düşünmemiz gerekir. Nitekim Hazreti Mevlânâ bu hususta bizi uyarak şöyle söylemektedir:

“Suret kadehlerinden, yüz güzelliklerinden geç, onlara kapılma. Şarap kadehtedir, fakat kendisi kadeh değildir.” (Mesnevi)

Gerçekten de gelip geçici fani güzellikle Hakk'ın güzelliği bir olur mu? Et ve kemikten oluşan şu tenin üstünde ilahi bir nur görülmektedir. Duvara güneşin ışığı düşmüştür, duvar parlamaktadır. Fakat duvar güneş değildir.

Yüce Peygamber Efendimiz (sav) güzellikten bahsederek şöyle buyurmuştur: “Allah güzeldir, güzelliği sever.”, “Yeşillik, akarsu, güzel yüz insanı rahat ettirir, dinlendirir.”, “Hikmeti güzel yüzlülerin yanında arayınız.”

Hz. Mevlânâ'ya göre güzellikler bizi bizden almada, bizi beden zindanından kurtararak başka bir aleme, dolayısıyla Hakk'a yaklaştırmaktadır. Böylece güzel sanatların hassas insanlar

üzerindeki etkisinin ötesinde de Hakk vardır. Gerçekten büyük sanatkarların ortaya koydukları şaheserlerdeki insanı büyüleyen, hayran bırakan güzellik de Hakk'ın güzelliğinin tecelli etmesidir.

Gönül gözleri açık olanlar, her şeyde, her zerre de Hakk'ın sanatını, kudretini, güzelliğini görürler de derler ki: “Cihan bizim gerçek sevgilimizin güzelliğinin aynasıdır. Her zerre O'nun güzelliğinin şahididir.”

- Hazreti Mevlânâ kadınlar hakkındaki görüşlerini iki noktada toplamaktadır. Böylece Mevlânâ kadının hem ulvi yönlerini düşünmüş ve kadını yüceltmış, hem de beşeri zaafının, ihtiraslarının temayülleri çok realist bir ifadeyle tasvir etmiştir. Mevlânâ'nın “...Benim açık saçık yazışım bir şey öğretmek içindir.” düsturuna uyarak Mesnevi'de, bir iki hikayede kadının hislerine mağlup oluşunu abartılı bir tarzda tasvir edişi, ne yazık ki büyüklerimizi küçük düşürmek isteyen art niyetli bazı kişiler tarafından tenkit edilmektedir. İtalyan edebiyatının dünyaca tanınmış ediplerinden Boccaccio (1313-1375) Dekameeron adlı eserinde, rahibelerin iç yüzlerini, nefislerini düşündüklerini bütün çıplaklığıyla ortaya koyması sebebiyle, çok değerli realist hikayeci olarak takdir edilirken, bizim Mevlânâ'mızın tenkide uğraması çok manalıdır.

“O akıllı, fikri alan, erkeği kararsız bir hale sokan mahmur gözleri görünce, gönül alan güzellerin parlak, tertemiz yanaklarını, erkek gönlünü üzerlek tohumu gibi yakan güzel yüzlerini; Yüzlerindeki benlerini, kaşlarını, akik gibi dudaklarını seyredince, sanki Cenab-ı Hakk, ince bir tül perde ardından tecelli etmiş gibiydi. Kadındaki o edâyı, o nazı, o işveyi, o kırıtsı görünce, Allah'ın tül perde ardından tecellisini andıran kadının bu eşsiz güzelliğini seyredince, İblis yerinde duramadı, sıçradı, oynamaya başladı.” (Mesnevi)

Kadının güzelliği, gönlünün sevgiyle dolu oluşu, kolayca hislerine kapılması şeytanın işine yaramaktadır. Allah kadının kalbine erkekten daha çok muhabbet ve şefkat vermiştir. Çünkü doğurmadaki zorluğu, ana olmanın müşkülâtını göze alması için Allah kadını bu tabiatla yaratmıştır. Kadın daha sabırlıdır, erkekten daha çok ızdıraba, acıya dayanır. Kadın hislerine hakim olduğu, nefsanî arzularını yendiği zaman, Hakk yolunda erkekleri geçer, hakikate erkekten daha çabuk ulaşır.

Kadının sevgisinin, şefkatinin, merhametinin erkekten çok oluşu, onun yalnız çocukları için değil eşleri içinde Allah'ın bir lütfudur. Çok başarıya ulaşmış büyük insanlar, sanatkarlar, mucitler başarılarını eşlerinin ihtimamına, şefkatine ve muhabbetine borçludurlar. İnsanın evinde huzurlu olması eşlerin huzurlu olmasına bağlıdır. Bunu da sağlayan sabırlı ve müşfik olan kadındır.

Allah kadını, erkek onunla rahat etsin, ona eş olsun diye yarattı. O halde Adem Havva'dan nasıl olur da ayrı olabilir. Havva'sız nasıl yaşayabilir. Erkek yiğitlikte Zaloğlu Rüstem olsa, cesarete Hazreti Hamza'dan bile ileri geçse, hükmetmek hususunda kendi karısının eseridir. Alemi güzel tatlı sözleriyle mest eden, kendine bağlayan Hz. Peygamber (sav) bile “*Ey pembe beyaz kadın, benimle konuş!*” diye, hiddetlenen eşine niyazda bulunurdu.

Hazreti Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: *“Kadınlar, akıllı kişilere, gönül ehli olanlara fazlasıyla galip olurlar.”* Fakat cahiller, kaba kişiler kadınlara galebe çalarlar. Çünkü onlar kadınlara pek hoyrat, pek sert muamelede bulunurlar. Böyle kişilerde acıma, lütfetme, sevmeye azdır. Çünkü yaratılışlarında, tabiatlarında hayvanlık üstündür. Sevgi ve acıma hissi insanlık vasfıdır. Hiddet ve şehvet ise hayvanlık vasfıdır.

Haz. Mevlânâ'ya göre, kadın sadece sevgili değildir, Hakk'ın nurudur. Sanki o mahluk yaratılmış değil, hâlik (yaratıcı) dır. Hazreti Mevlânâ'nın bu görüşü bizi yanıltmamalıdır. Burada kadının ana olmak şerefine, çocuk doğurmak kabiliyetine işaret edilmektedir. Kadınlar, ana olarak yavrularına yalnız sütlerini değil, muhabbetlerini, sabırlarını da vermiştir. Kadın olmasaydı hayat ve insanlık olmazdı.

- Mevlânâ'ya göre musikide ötelere gelen sesler vardır. Musiki dinlerken gönlümüzde bir şeyler uyanır. Güzel sesler, nağmeler bizi bizden alır, biz kendimizi unuturuz. Sanki bilemediğimiz, mahiyetini anlayamadığımız gizli ve esrarlı bir aleme varmış gibi oluruz. Sanki şu ten kafesinden kurtulup temizlenmek için göklere doğru kanat çırpıp gibi oluruz. Biz bambaşka bir varlık olur, içimizde ayrı düştüğümüz ezeli sevgilinin özlemini duyan birisi oluruz.

Haz. Mevlânâ'nın aşıklara bir gıda olarak tavsif ettiği semâ nedir? Semâ, musiki nağmelerini dinlemeye, dinlerken vecde gelip kendinden geçerek dönmeye denir. Sufilere göre semânın insan ruhu üzerinde türlü tesirleri vardır. İnsanın Allah'a olan aşkını kuvvetlendirir, kendisinde türlü haller husule gelir. Bu haller kalpteki kötülükleri temizler ve nihayet insanı müşahade ve keşfetme mertebesine ulaştırır. Semâ, hak aşığının Allah'a karşı duyduğu sevgiyi, heyecanı hareket halinde dönme şeklinde ifade ederek açığa vurmasıdır. Böylece semâ dervîşi kendinden, kendi varlığından kurtararak manen Hakk'a yaklaştırır.

Semâ musikinin tesiri altında kalarak, gönülde Hakk'ı bulmak, heyecana kapılmak ve pervaneler misali dönmektir. Bu dönüş yalnız bedenle dönüş değildir. Gönülle, ruhla, aşkla, imanla, maddi ve manevi bütün varlığıyla dönüşür. Bu dönüşte Hakk aşığı, mevhum varlığından, kendi benliğinden kurtulur da Allah'ta yok olur. Parçanın bütünde kaybolması, bir zerrenin dönerek titreyerek güneşe doğru yükselmesidir.

- Haz. Mevlânâ'nın Hakk ve peygamber aşkı olan mübarek ruhu, kendini peygambere benzetenlerden şikayetçidir. “Ben Kur'an'ın kuluyum. Ben Hazreti Muhammed'in ayağının bastığı yerin toprağıyım. Benim sözlerimden başka manalar çıkarılırsa, ben onlardan da, sözlerinden de şikayetçiyim.” diyen Mevlânâ kendisine filozofluk isnat edenlerden daha çok şikayetçi olacaktır. Çünkü Mevlânâ, babası Sultanü'l-ulema, Mürşidi Seyyid Burhaneddin Tirmizî ve can dostu Şemsaddin Tebrizî gibi felsefeden hoşlanmamaktadır. Mevlânâ filozof değildir ki onun felsefesi olsun. Din felsefesi olur ama Mevlânâ'nın felsefesi olmaz. Çünkü din felsefesi, dinin ilkelerinin özünün anlamını temellendirmeyi ilmi yönden izaha çalışan bir felsefe bölümü olabilir. Fakat Mevlânâ gibi akıl ve mantıktan çok duygulara, aşka, imana önem veren, yani Hakk'a akıl, mantık ve bilgi ile değil de, gönül yolu, sevgi ile varılacağına inanan bir sufinin felsefesi olur mu? Mevlânâ felsefe ile ilgisi olmadığını kendi söylüyor:

“Felsefi düşünceleri gönlümden sürdüm, çıkardım, gönlümü tertemiz bir hale getirdim. Gözümde de Yusuf'a ait güzelliklere yer verdim.” (Divân-ı Kebir)

- Babasının yolunda ve meşrebinde olan Hz. Mevlânâ da, felsefi görüşlere değer vermiyor, İslami olmayan inançları reddediyordu. O devirlerde kader konusu üzerinde birbirine zıt iki görüş Müslümanlar arasına yayılmıştı ve münakaşa ediliyordu. Muhammedî yolda olan diğer sufiler gibi Hazreti Mevlânâ da, kader konusunda Mutezile ve Cebriye görüşlerini kınamış, tam ehl-i sünnet yolunda yürüyerek, müminin kadere inanmak mecburiyetinde olduğunu belirtmiştir.

Çünkü kaza ve kadere inanmak imanın altı şartından biridir. Ancak kaza ve kadere inanmak, her şeyi kadere bırakmak, yaptığı işlere karşı kaderim böyleymiş demek doğru değildir. Kendi cüzi irademizi kullanmak suretiyle, durumumuzu iyi veya kötüye götürebiliriz. Eğer böyle olmasaydı, kaderimizi, alın yazımızı değiştirmek elimizde olmasaydı, yani irade-i cüziyemiz olmasaydı, insanlar sadece alın yazılarını yaşasalardı, doğru yolu gösterecek peygamberler gelmez, insanlara nefisleri ile kötülüklerle savaş yolunu göstermezlerdi. Bu hususu şu ayet açıkça anlatmaktadır: *“Sana gelen iyilik Allah'tandır. Sana gelen her fenalık da kendindendir.* (Nisa, 4/79)” Bu sebeple Hz. Mevlânâ, Mesnevi’de şöyle buyurmuştur:

“Gönlüne gamdan, kederden ne gelirse, onlar senin korkusuzluğundan ve küstahlığındandır.”

“Evet kaza ve kader haktır. Amma kulun çalışması, tedbirli olması da haktır. Aklını başına al da İblis gibi kör olma.

İki iş arasında tereddüde düşeriz. İhtiyarımız, cüzi irademiz olmasa, bu tereddüt olur mu?

İki eli, iki ayağı bağlı olan kişi, bu işi mi yapsam yahut şu işi mi yapsam der mi? Demek ki, biz de bir cüzi irade var.

Bu haldeyken iki işten hangisini yapayım, düşüncesi akla gelir mi? Denize mi dalayım, havaya mı uçayım diyebilir mi?

Demek ki iki iş arasında tereddüde düşmek, bir kudret, bir yapma gücü sahibi olmak demektir. Yoksa böyle iki iş arasında bocalayanla alay etmek gerekirdi.

Ey delikanlı kaza ve kadere az bahane bul. Nasıl oluyor da suçunu başkalarına yüklüyorsun?

Zeyd kan döksün, adam öldürsün, kisasını Ömer çeksin. Ömer şarap içsin Ahmet dayak yesin. Böyle şey olur mu?

Kendi etrafında dön, dolaş kendi suçunu gör, hareketi kendinden bil. Gölğenden bilme. Başkalarının kusurlarını göreceğin yerde, kendi kusurunu gör. Başkalarını değil nefsini suçla.” (Mesnevi)

Şeb-i Arus (Düğün Gecesi)

Şeb-i Arus, Türkçe: Düğün Gecesi, (Farsça şeb: gece, Arapça arus: düğün), Mevlevilikte Mevlânâ Celâleddin-i Rumi'nin öldüğü gecedir. Mevlânâ Celâleddin-i Rumi, bu geceyi Rabb'ine, sevgiliye kavuşma gecesi olarak düşündüğü "Düğün Gecesi" olarak adlandırır. Rumi'nin ölüm yıl dönümlerinde 17 Aralık tarihlerine denk gelen haftalarda yapılan ve Vuslat Yıldönümü Uluslararası Anma Törenleri olarak isimlendirilmeye başlanılan törenler, halk arasında "Şeb-i Arus" olarak da anılmaktadır.

Mevlânâ (ks) Hazretlerinin Ölümü

Mesnev-i Şerif bitmişti ve Mevlânâ artık yorulmuştu. Üstelik gönül dostlarını, Şems ve Selahattin'i yitirmesi, en yakınından oğlu Alaattin Çelebi'den gördüğü hürmetsizlik, bazı kişilerin onu kınamaları, kulağına kadar gelen dedikodular, mütemadi çalışmalar, ibadetler, riyazatlar Mevlânâ'yı yıpratmıştı. Son demlerini daimi bir tefekkürle geçirmekteydi. Bu büyük Veli kendi içine gömülüyor, dilediği ebedi sükunu, iç huzurunu kendi gönlünde buluyordu.

Hız. Mevlânâ'nın yorgun bedeni son hastalığının pençesine düştü. Hararet onu bir türlü terk etmiyordu. Etrafında bütün sevdikleri yanından ayrılmıyorlardı. Ancak hastalığının ne olduğunu bir türlü anlayamıyorlardı. Mevlânâ'nın mübarek vücudu harareten yanıyor gibiydi. Yanımdaki su dolu kabı ellerini sokuyor, yüzüne alına sürüyordu.

Hasta yatağına düştüğü bu sıralarda yedi gün yedi gece şiddetli depremler oldu. Birçok evler ve

bağların duvarları yıkıldı. Dünya birbirine girdi. Yedinci depremde halk korku ve dehşet içinde Mevlânâ'ya geldiler. Ondaki dua etmesini niyaz ettiler. Hz. Mevlânâ tebessüm ederek, “Korkmayın, zavallı toprak açılmış, yağlı bir lokma istiyor. Bunu vermek lazımdır” diye buyurdu ve yanında bulunanlara şöyle vasiyet etmeye başladı:

“Ben size gizli ve aşikar olarak Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Az yemek yemenizi, az uyku uyumanızı, az konuşmanızı, günahlardan çekinmenizi, oruca, namaza devam etmenizi, daima şehvetten kaçınmanızı, bütün insanlardan başınıza gelecek eziyetlere ve cefalara sabır ve tahammül göstermenizi, cahil insanlarla, zevklerine düşkün olan sefihlerle oturup kalkmaktan kaçınmanızı, kerem sahipleri ile salih ve iyi kişilerle sohbet etmenizi, beraber bulunmanızı vasiyet ederim. Çünkü insanların en hayırlısı insanlara faydası dokunandır, sözün hayırlısı da az ve öz olanıdır. Heva ve hevesten yüz çevirmek, şehvetten kaçınmak kahramanlıktır. Heva ve hevesi bırakmak da peygamberliğe has bir kuvvettir.”

Mevlânâ ölüm döşeğindeydi. Şu fani dünyayı şereflendirirken aldığı ilk nefesini Konya'da vereceği son nefesle tamamlayacaktı. Feyizlerle, aşkla, imanla geçen sayılı nefesler bitmek üzereydi. Hâlâ aklı başında, hafızası yerindeydi. Emaneti sevdiği ve sevildiği Allah'ına teslim etmek üzere iken bile, vezinli, kafiye, derin manalı, çok duygulu beyitler söylüyordu. Mevlânâ'nın ölüm döşeğinde söylediklerini, sonra Çelebi Hüsametdin Hazretleri elindeki kağıda herhalde gözyaşları dökerek gönül kaniyle yazmıştı.

Hz. Mevlânâ 17 Aralık 1273 Pazar günü güneş batarken şu fani dünyaya gözlerini kapattı.

Ertesi günü Hz. Mevlânâ'nın cenaze namazını kıldırmak üzere Sadrettin Konevi Hazretleri çağrıldı. Çünkü Mevlânâ böyle vasiyet etmişti. Sadrettin Konevi Hazretleri namaz kıldırmak için kalabalıktan ayrıldı, tabutun önüne geldi. Tekbir alır almaz heyecana kapıldı, hıçkırıqlarla kendinden geçti, yere yığılıp kaldı. Kadı Siraceddin ilerledi ve namazı o kıldırdı. Şeyh Sadrettin Hazretlerinden, neden kendinden geçerek yere düştüğünün sebebi sorulduğu zaman şöyle buyurdu: “Namaz kıldırmak için tabutun önüne vardığım zaman meleklerin saf bağlayıp tabutun önünde durduklarını gördüm. O halin heybetinden, dehşetinden aklım başımdan gitti” buyurmuştur. Namaz kılınıldıktan sonra, tabut yine başlar üzerinde taşınarak babası Sultan-ı Ulemanın mezarının ön tarafında hazırlanan yere defnedildi. Güneş batmak üzereydi. Konya'da hüzünlü bir akşam yaşanıyor.

Mevlânâ'nın maddi varlığı gözler önünden çekilmiş fakat manevi varlığı gönüllerdeydi. Ve gönüllülerde kalacaktı. Zaten kendisi de bu hakikati çok iyi bildiği için “Öldükten sonra bizim mezarımızı yeryüzünde aramayınız, bizim mezarımız ariflerin gönüllerindedir” diye buyurmuştur.

Yine bugünlerde ev halkını biraz daha ağlatan, onu sevenleri biraz daha üzen bir vakıa olmuştu. Mevlânâ'nın kedisi onun vefatından sonra bir şey yemedi, içmedi, yedi gün yaşayabildi. Kızı Melike Hatun o vefalı kediyi kefenledi, ağlaya ağlaya türbenin civarına gömdü. Helva pişirdi, Mevlânâ'yı sevenlere dağıttı. Hazreti Mevlânâ'nın vefatından az bir zaman önce bu kedi, Mevlânâ'nın önüne gelip hazin bir şekilde miyavlamış. Mevlânâ gülümseyerek, “bu zavallı kedi

ne dedi biliyormusunuz?” diye buyurmuş, orada bulunanlar “Hayır” demişlerdir. Mevlânâ o: “Bugünlerde siz selametle yükselere, öz vatanına gideceksiniz. Ben zavallı ne yapacağım? dedi” diye buyurmuş.

Mevlânâ Celâleddin Rumi’ye göre, ölüm ile ruhun özgürlüğüne kavuşup gerçek bir ölümsüzlük kazanması şöyle ifade edilebilir:

“Öldüğüm gün, tabutumu götürürlerken, bende bu dünya derdi var sanma! Dünyadan ayrıldığıma üzüliyorum zannetme! Sakın ola ki öldüğüm için ağlama; yazık, vah, vah deme! Beni toprağa verdiklerinde de veda, veda deme! Bilesin ki o vakit benim ayrılık vaktim değil, Rabbimle buluşma, yani vuslat vaktimdir! Mezar bir perdedir ki onun arkasında cennetin huzuru vardır! Batmayı, gözden kaybolmayı gördün ya, bir de doğmayı gör! Düşün ki güneşle ay, batıp gözden kayboldukları zaman onların nuruna bir ziyan gelir mi? Bu hal sana batmak, kaybolmak gibi görünse de aslında doğmaktır, yeniden hayata kavuşmaktır! Tohum toprağa düşse onun için öldü denilebilir mi? Bil ki ölüm ruhun bir başka aleme doğmasının sancısıdır. Yani bu fani alem için adı ölümdür ama baki ve edebi olan alem için adı doğumdur!”

Mevlânâ'nın ölüm hakkındaki bazı şiirleri şöyledir:

“Ey bu dar ten kafesinden uçan kuş! Sen varını yoğunu aldın, göklerin üstüne yücelttin!

Bundan sonra yepyeni, taze biri zindelik, bir dinçlik gör, ne zamana kadar, bu yer yeryüzündeki serseri zindeliği, dağınık, zevksiz hayatı sürdüreceksin?

Şu dünya yüzündeki hayat aslında bir ölümden ibarettir. Bizi korkutan ölüm de hakikatte hayattır. Bunu ters düşünmek yani ölümü bir başka bir aleme doğmak değil de yok olup gitmek gibi sanmak imkansızlıktır.

Eğer Hakk, ten hanesini yıkarsa, inleme, şikayet etme. Şunu iyi bil ki, aslında sen ten zindanında mahbussun. Ölüm gelip de orası yıkılınca kurtulacaksın.” (Divan-ı Kebir)

“Bütün kainatın ve varlıkların yaratıcısından, o Celâl ve Cemâl sahibinden, ruha çok tatlı bir hitapla “Haydi kulum, gel!” denilince ruh, nasıl olur da kanatlanıp uçmaz.

Berrak denizden ayrılmış, kurak yere düşmüş bir balığın kulağına dalga sesleri gelirse, balık nasıl olur da hemen sıçrayıp asıl yurdu olan denize atılmaz .

Ruhunu yok olmaktan kurtaran ebediyet güneşinin ışığında, her Sufi nasıl olur da zerre gibi titremez, oynamaz? Bu kadar latîf, güzel, sevimli ve can bağışlayan olan eşsiz varlığı bulamayan, tanıyamayan ve sevemeyen kimse, cidden ne zavallı, ne kötü, ne sapık bir kimsedir?

Ey ruh kuşu, ihtiraslarından, günahlarından temizlendin, nefsinin kafesinden kurtuldun, mana kanatların açıldı, haydi! Geldiğin yere, kendi öz vatanına doğru uç, uç!” (Divan-ı Kebir)

Mevlânâ'nın sandukası üstünde yazılı olan şiirleri:

“Ölüm günümde tabutum götürülürken bende bu dünyanın derdi, gamı var, dünyadan

ayrıldığıma üzülüyorum sanma, bu çeşit şüpheye düşme. Sakın öldüğüm için bana ağlama, yazık oldu, yazık oldu deme, eğer nefse uyup şeytanın tuzağına düşersem, işte hayıflanmanın sırası o zamandır. Cenazemi görünce ayrılık, ayrılık deme, o vakit benim ayrılık vaktim değil, buluşma, kavuşma vaktimdir. Beni toprağın kucağına verdikleri zaman sakın veda, veda deme, çünkü mezar, öteki alemin, cennetler mekânının perdesidir. Batmayı, gözden kaybolmayı gördün ya. Bir de doğmayı gör. Düşün, güneşle, aya, gözden kayboldukları zaman bir ziyan geldi mi? Bu hal sana, batmak, kaybolmak gibi görünmese de, aslında bu hal, doğmaktır, yeniden hayata kavuşmaktır. Mezar, insana hapisane gibi, zindan gibi görünürse de orası, ruhun kurtulduğu yerdir. Hangi tohum yere atıldı, ekildi de tekrar bitmedi, topraktan baş kaldırmadı? Niçin insan tohumu hakkında yanlış bir zanna düşersin? Hangi kova kuyuya sarkıtıldı da, dolu çıkmadı? Can Yusuf'u neden kuyudan ziyan görsün, niçin feryat etsin? Bu dünyaya ağzını yumunca, öte tarafa aç! Artık senin hây huyun, uğraşmaların mekansızlık alemindedir.” Mevlânâ'nın sandukasının alt kısmında da şu gazel oyularak yazılmıştır:

“Benim mezarımın toprağından buğday biter de, sen o buğdaydan ekmek yaparsan, onu yiyince sarhoşluğun artar. O buğdayın hamuru da, deli olur, o ekmeği yapan da. O ekmeği pişiren tandırda yanarken aşka gelir de sarhoşça beyitler söyler. Eğer sen benim mezarımı ziyarete gelersen, üstümdeki toprak yığınının neşe ile oynadığını görürsün. Kardeşim, benim mezarıma sakın defsiz gelme, çünkü Allah'ı sevenlere, O'nun huzurunda olanlara, dertli olmak, kederli olmak yaraşmaz. Çenemi bağlamışlar, mezardan yatıp uyumuş gibiyim amma, ağzım sevgilinin lütfettiği mezeleri çiğnemededir. Kefeninden bir parçacık yırtar da, göğsüne bağlarsan, canından sarhoşluğa bir kapı açılır da her yandan Hakk sarhoşlarının çalıp çağırmasını duyarsın, işin iş olur. Sana her işten mutlaka uğurlu, hayırlı başka bir iş doğar. Allah, beni aşk şarabından yaratmıştır. Ölsem de, çürüsem de, ben yine o aşkı. Ben Hakk sevgisinin şarabıyla öyle kendimden geçmişim, öyle bir mest haldeyim ki, zaten benim aslım aşk şarabıdır. Söyle bakalım, şaraptan, sarhoşluktan başka ne doğar? Ruhum beni terketti, Tebrizli Şemseddin'in ruhunun bulunduğu burca gider de, artık bir daha geri gelmez.” Mevlânâ'nın sandukasının ayak cephesinin beyzî kısmının kenar kuşağında Mevlânâ'nın bir gazelinden şu beş mısra konulmuştur:

“Canı Sen aldığın için ölmek, şeker gibi tatlıdır. Seninle beraber olunca ölüm, tatlı candan daha tatlıdır. Bu mukayeseyi, bu benzetişini bırak, çünkü ölüm, ateş bile olsa, Hakk'ın Halil'ine bağlıdır, bahçedir, âb-ı hayattır. Dünyayı bırakıp gitmek, bu cihanda ölüm görünür, fakat o yanda öteki âlemde doğumdur.”

Tasavvufta Ölümün Anlamı

Önce tasavvufun ne olduğunu anlamaya çalışalım.

Tasavvuf, kişinin zahiren ve bâtinin İslâm edebiyatı ile edeplenmesi ve ilâhî ahlâk ile ahlâklanmasıdır. Tasavvuf, Hakk'a karşı sadakatli, halka karşı güzel ahlâklı olmaktır. Tasavvuf, şerîatin, en üst seviyesi olan ihsân makamında yaşanmasına verilen isimdir. Tasavvuf, nefsin

bütün zevklerini terk etmektir. Tasavvuf, hallerin, işlerin ve huyların en iyisini alıp uygulamaktır. Sûfî, gelenin ve gidenin kendisini mekul ve rahatsız etmediği insandır. Sûfî, yakın görünen fakat erişilmesi güç olan insandır. Cüneyd-i Bağdâdî tasavvufu, içinde sulh ve sükûn olmayan bir harptir diye tarif etmektedir. Hz. Mevlânâ'ya göre ise tasavvuf, billurlaşmış belli kaide ve akideler mecmuası değil, duyulan, yaşanan bir vakıdır ki, öyle aklî ve hissî muhakemelerle değil, ancak keşif, ilham ve aşk ile anlaşılabilir.

Tasavvufun başlıca gayesi, bedenın ve maddî isteklerin odaklandığı “nefs”ın kemâle ermesini, bir bakıma onun ruh seviyesine çıkmasını sağlamaktır. Bu da sonuç olarak gafletten uzak bulunmak, uyanık olmak, manevî hayatla diri olmak demektir. Bir başka ifadeyle Rable birlikte olmaktır. Tasavvuf düşüncesinin temelini teşkil eden “ihsan” derecesini yakalamak, her an kendini Allah'ın huzurunda hissetmek, “O’nu görüyormuş gibi” kullukta bulunmaktır.

Tasavvufun tariflerinden biri de şöyledir: “Tasavvuf, Hakk'ın seni senlikten öldürmesi ve kendisiyle diriltmesidir.” İşte bütün sır buradadır. Bu noktada çelişkiler yok olmakta, ölümle hayat birleşmekte, bir bakıma ölüm gerçek hayatın sebebi olmaktadır. Bu tarifte geçen “ölüm” ve “hayat” kavramlarının maddî ölüm ve hayatla bir ilgisi yoktur. Buradaki ölüm kibrin, gururun, enaniyetin, hasedin yok edilmesi; kısacası nefsin hakimiyet altına alınması, sanki ölmüşçesine etkisiz hale getirilmesidir. Tasavvuf terimiyle söylersek bu zühddür, terktir, nihayet “fenâ fillâh”tır.

Tasavvufî düşüncede ölüm, sadece bedenın ölümüdür. Ruhun ölümü diye bir şey yoktur. Ölüm, Allah Teâlâ'dan gelen ruhun tekrar ona dönmesi, karanlıklardan kurtulup aydınlığa kavuşması, gerçek ve sonsuz bir hayata başlamasıdır. Ölüm, dosta giden geminin demir aldığı bir limandır. Zira ölümle yeni bir yolculuk, yeni bir hayat başlar. Hz. Peygamber vefat etmeden önce son söz olarak “Allahümme'r-refike'l-alâ” (Yüce Dost'a), yani “Hak Dost”a buyurmuştur.

Gazzâlî şöyle der: “Arifler ölümü devamlı olarak hatırlarlar, çünkü ölüm onlar için sevgilisi ile buluşma zamanıdır. Seven sevgilisi ile buluşacağı günü asla hatırlarından çıkarmaz. Hatta bu yüzden ölümün geç gelmesine üzülr. Bir an önce bu dünyadan kurtulup Allah Teâlâ'ya dönmeyi arzular.

İbn Arabî ölümü üçe ayırır: “Fucaten ölüm, ızdırarî ölüm ve ihtiyarî ölüm. Fucaten ölüm, hiçbir belirtisi olmadan aniden gelen ölümdür. İzdirarî ölüm, ruhun bedenden ayrılmasıdır ve bütün mahlûkat bunda birbirine eşittir. İhtiyarî ölüm ise sadece insanlarda meydana gelebilecek bir ölüm halidir. Bu ölüm, bilcümle nefsin arzu ve hevasından, cismanî lezzetlerden, tabiat ve şehvetin gereklerinden fanî olmaktır. Yani Allah Teâlâ'dan başka hiçbir şeye iltifat etmemektir. Bu ölüm yeniden doğuşun ve ahiretin ilk menziline giriştir. Böyle bir ölümün sonu hayattır. Zira kalbin hayatı nefsin ölümündedir. Bu mevt-i ihtiyariye, bir insan-ı kâmilin eteğine yapışıp onun terbiyesi ile yetişmekle ulaşılır.

Mevlânâ Hazretleri şöyle buyuruyor: “Bedenın ölümü, sır ehline bir armağandır; hâlis altına makastan ne zarar gelir?”

Yüce Dosta Kavuşma

Sâlih kula ölüm bir vuslattır, “En Yüce Dost”a kavuşma vesîlesidir. Mevlânâ Hazretleri’nin ifadesiyle “şeb-i arûs”tur, yani bir “düğün gecesi”dir. Dolayısıyla Hak âşıkları nazarında ölüm, dünya gurbetinden sılaya dönüş sevincidir.

Hazret-i Mevlânâ, Allah ve Rasûl’ünün sâdık bir âşığı olan Hazret-i Bilâl (ra)’ın vefâtını, bu hakîkatin bir misali sadedinde, Mesnevî’sinde geniş geniş tasvir eder. Hazret-i Bilâl’in zevcesi ağlayıp “âh vâh” ederken, Bilâl (ra) sevdiklerine kavuşmanın hasret ve iştiyâkıyla, huzurlu bir hâlde can emânetini gerçek sahibine teslim eder.

İşte hazırlığından gafil kalanlara soğuk ürpertiler getiren ölüm; sarsılmaz bir îman, ihlâslı bir kulluk hayatı ve aşk-ı ilâhî ile yoğrulan gönüller için güzelleşir, âdeta sevdiklerine vuslat heyecanına dönüşür.

Bu ise kuru bir muhabbet iddiâsıyla olmaz. Gerçek mânâda seven biri, sevdiğine kavuşmaktan haz duyar. Sahte bir sevgi dâvâsı güdenler ise, Cenâb-ı Hakk’a vuslattan fersah fersah kaçarlardı.

Bu bakımdan sâlih mü’minlerin değil, asıl gaflet ve bâtıl içinde ömür tüketip âhiretini mahvedenlerin ölümüne acımak gerekir. Kalbi îman nûruyla dolu olan kimseye ölümün dahî zararı yoktur. Zira herkes vâdesi dolunca zâten ölecektir. Fakat kalbi ölü kimse, zâhiren bir müddet daha hayat sürse bile, aslında yaşayan bir cenâze hükmündedir.

Velhâsıl nefsini tezkiye, kalbini de tasfiye etmiş sâlih bir mü’minin ölümü, ebedî saâdete doğuştur. Mânevî terbiyeden mahrum gafillerin tenlerinin diri olması, kalplerine bir meziyet kazandırmaz. Âhirette ise kula fayda sağlayacak olan, ancak selîm bir kalptir.

Bunun içindir ki İmâm Gazâlî Hazretleri: “Şahsiyetini ikmâl et, fazîletlerini kemâle eriştir. Zira sen, cisminle değil, rûhunla insansın.” buyurmuştur.

Ölmeden Önce Ölmek

Hayat kadar gerçek olan ölüm, insanların tamamını ilgilendirmektedir. Birçok insan için ölüm, endişe, hüzn ve ümitsizlik arz ederken, tasavvufî düşüncede, “Şeb-i arûs” (Düğün Gecesi) sevgili ile kavuşma ve vuslat anı olarak değerlendirilmiştir. Tasavvufî düşüncede ölüm olgusuna gereken değer verilmiş, “ölmeden önce ölmek” sırrına eren Allah dostları onu düğün gecesi olarak telakki etmişlerdir. Onlara göre ölüm, ikinci ve ebedî bir hayatın başlangıcıdır. Bu sebeple, mutasavvıflar iradî ölüm dedikleri, insanın tabîî istek ve arzularının disipline edilmesi şeklinde tanımlanan ölüme ehemmiyet vermişlerdir. Dolayısıyla, yaptıkları bütün faaliyetlerde nefislerini değil bütün insanlığın yararını düşünmek gibi bir erdemin sahibi olmuşlardır.

Tasavvufta ölüm; nefsin isteklerini gidermek, nefsin heva ve hevesinin kökünü kazımak anlamında kullanılır. Nefsi maddî haz ve bedenî zevklere sürükleyen heva ve hevesin yok edilmesi, nefsin ölümü demektir. İşte mutasavvıfların, “ölmeden evvel ölmek” şeklinde formüle ettikleri hedef budur. Nefsin ölümü için yapılan çalışmalara da “cihad-ı ekber” denir. Zira Hz.

Peygamber, “*mücahid nefsiyle cihad edendir*” hadisi ile, iç düşman olarak tanımlayabileceğimiz nefse karşı verilecek mücadelenin, dışarıdaki düşmanlara karşı verilecek mücadeleden daha zor olduğunu ifade etmiştir. “Ölmeden evvel ölmek” olarak tanımlanan riyazî ölümün tasavvufta, insan-ı kamil olma yolunda büyük önemi vardır. Kuşeyrî; “Ölüp de rahata kavuşan ölmüş sayılmaz, sağ iken ölen ölmüştür” sözüyle huzur ve rahatta bulunmanın ölmeden ölmekle gerçekleştiğini belirtiyor.” Şakik Belhi de, Allah’ın, kendisine itaat eden kimseyi ölümünde ihya ettiğini; asi olanı ise hayatında öldürdüğünü söylemiştir.

Tasavvuf ehline tefekkür-i mevt, seyr-i sülûke girecek salık için vazgeçilmez bir araç olarak görülmüştür. Böylece “ölmeden evvel ölmek” hedefine ulaşmak için tefekkür-i mevt’te bulunan kişi her nefesini son nefesi bilecek, ölüme her an hazırlıklı olmaya çalışacaktır. Necip Fazıl da bu duygu ve düşünce içinde bulunmayı şöyle dile getirmiştir:

“Suâl: Ey veli, insan nasıl olmalı, söyle!

Cevap: son anda nasıl olaksa hep öyle”

Ölümü düşünmek, cenazeyi hayal etmek; fanilik fikrine kuvvet verir. Ölümü düşünmek, can ile cananı buluşturan kutsî bir rabitadır.

Tasavvufta “ölmeden evvel ölünüz” tavsiyesi adetâ bir zaruri emirdir. “Mûtû kable en temûtû” (Ölmeden önce öl) sırrına mazhar olanlar için gerçek hayat ondan sonra ulaşılabilecek hayattır. Çünkü Hakk’la dirilmek; ağırlıklarını atmış ve hür olarak, adeta ilâhî bir kişilikle hayata devam etmektir. Bunun adı “Bekâ billâh”tır.

“Hayât-ı câvidânı şeyh-i kâminden suâl ettim,

Ölmeden evvel ölmektir deyince intikal ettim”

Hayat ve ölüm iç içedir ve insanoğlunun nihaî mutluluk yolunun köşe taşlarıdır. Ölümü iyi düşünüp sırlarını idrak etmek, ölümün, öldürülenlerin, ölmeden evvel ölenlerin huzurunu insanoğluna sağlayabilir. Hayat pınarların her dem kurumaya devam ettiği, yoktan gelenin yoka gittiği ve bu kuralın hiç değişmediği ortadayken, yeniden dirilmek ve yeniden doğmak için ölüm, tefekkür edilip, idrak edilmelidir.

“Zaman gelip, vâde doluyor,

Damarlardan usul usul kan çekiliyor.

Soluk bir renk kaplıyor bütün çehreyi.

Eller tutmaz, gözler görmez oluyor.

Suskun dudaklardan bir tek kelime dökülmüyor.

Ne bir soluk ne bir nefes.

Hayat pınarı kuruyor. Derin bir sükût kaplıyor her yanı. “Öldü” diyorlar.”

Tasavvuf anlayışında dünya hayatı olumsuz bir özelliğe sahiptir; o geçicidir, hazırlanma yeridir.

Ahiretin aksine dünya hayatı maddenin ve bedenın hâkimiyetinin geçerli olduğu âlemdir. Bu nedenle dünya ruhun hapishanesidir. Dünyanın kârı bu olumsuz bakışla değerlendirilmemelidir. Sûfilere göre dünya: “Seni Rabbinden alıkoyan şeydir.” Dolayısıyla kötölenen dünya arz, yeryüzü, alışveriş, karşı cins değildir. “Hakk’tan gafil olan insan manen ölü sayılır.”, “İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanırlar” sözü hem maddî hem manevî ölüm hakkında geçerlidir. Gaflet tuzağına düşmemek için, “Dünyada bir garip veya yolcu gibi ol!” tavsiyesine uymak gerekir.

İsa Çelik, “Türk Tasavvuf Düşüncesinde Ölüm” adlı makalesinde şunları söylemektedir:

“Ölüm, yeni bir doğumun sancısıdır. İnsan her şeyle sürekli alaka halindedir. Ölümle bile. Ölümle, o gelmeden çok önce ilgi kuran tek varlık insandır. İnsan ölümle her an beraberdir. Çünkü insanın yapısı, var olan hiçbir şeyden ilgisini kesmesine müsaade etmez. O halde insanın bütün varlıkla ünsiyet haline girmesi gerekir. Hayat bir bütündür. Hep neşvünema bulup gelişen ve hiç durmadan yürüyüp giden bir bütün. Her doğum kadar her ölüm de hayat cümlesindendir. Çünkü her ölüm yeni bir doğumun başlangıcıdır. Ölüm bir tükeniş değildir. Esasen vahdet prensibi tükenişi kabul etmez. İslâm, hayat-ölüm, ruh-madde ikiliğini kabul etmez. Bu demektir ki, mistik anlamda “birliğe ermek” bir birleme değil, var olan birliğin şuuruna varmaktır.

Ölüm konusunda insanoğlu, ne yazık ki, çok yanlış bilgilerle doludur. Her şeyden önce ölümü bir bitiş, bir karanlığa ve hiçliğe geçiş olarak görmek gibi bir hatanın içinde olmamalıyız. Ölüm her gün farkında olmadan parça parça olaylar halinde yüzlercesini yaşadığımız bir oluşun biraz daha fark edilebilir şeklinden başka bir şey değildir. Ölüm bir yok oluş değil, bir boyut değiştirme olayıdır. Varlıkta en değersiz maddeler bile yok olmuyor; sadece şekil ve boyut değiştiriyor. En mükemmel şekilde yaratılmış olan insanın yok olmasını düşünmek abesle iştigaldir. Çamura karışmış bir çekirdeğin bile kaybolmasına müsaade etmeyen ilahî düzen, özünde evrene sımayan bir özellik taşıyan insanın nasıl yok olmasına seyirci kalır? Demek ki ölüm, ruhun bedeni terk etmesi olayıdır. Hayvanî yönünü zayıflatmak, melekî yönünü güçlendirmek için çalışmaya devam eden kul, Rabbine kavuşma haline iştihak duyar. Bu nedenle kuvvetle Allah’a inanan insanlar arasında ölüm, en yüksek seviyede sakin bir ruh hâli içerisinde hatırlanmaktadır.”

Ölüm karısında sergilenen tavırların izafiliğini ifade etmesi açısından Hz. Mevlânâ’nın şu beyitleri önemlidir:

“Herkesin ölümü kendi rengindedir. Düşmana karşı düşmandır ölüm, dosta karşı dost.”

“Ölümde, adalet ve din ehline bir beka hayat vardır. Ölümde temiz ruhlara huzur ve sükûn gelir. Ölüm Hakk’a kavuşmadır, cefa etmek ve kin gütmek değildir.”

“Ben ölürsem sakın bana ölü demeyin. Aslında ben ölü idim dirildim, beni dost aldı götürdü.”

“Ey bengisu, senin ak şerbetinden kim tattıysa ömrüne, ömür kattı. Ölüm geldi, beni kokladı, senin kokunu bende bulunca, o günden beri ecel, benden ümidini kesti.”

“Eğer senin uğruna can veririm sevinerek ölürüm. Senin kölenin kölesi olursam neşe ile can veririm.”

Hiç şüphesiz Hz. Mevlânâ, adı ölüme yüklediği mana ile özdeşleşmiş bir zattır. Onun anlatımında artık ölüm “başa çıkılması zorunlu” bir kavram olmaktan çıkmış, özlenen, hasretle beklenen bir “dost” olmuştur. Aslında ölümü bu şekilde anlamlandıran ilk zat Mevlânâ değildir. Özellikle tasavvuf erbabı için bu algılayış çok bilinmektedir. Bu, ölümden sonra dirilişe kesin bir iman ve çok sevilen Allah’la aradaki perdelerin kalkması özleminin tabii neticesidir.

Hız. Mevlâna şöyle der: “Cemadlıktan öldüm ve nebat oldum. Nebatlıktan öldüm ve hayvan mertebesinde zahir oldum. Hayvanlıktan öldüm âdem oldum. Hal böyle olunca niçin korkayım, ne vakit ölmekten dolayı noksanlaştım ki? Ölümden noksanlık değil kemâl vardır. Diğer bir hamlede de beşerlikten ölür ve melekler arasında yer alırım. Melek mertebesinde de kurban olur ve nihayet Allah’a rucû ederim. Yani Hakk’la bâkî olurum.”

Annemarie Schimmel, Hız. Mevlânâ’nın dilinden ölümü şöyle ifade eder: “Her ölüm daha yüksek bir kademede yeniden dirilmeye götürür. O yüzden insan ölümden neden korksun? Burada dertlerin zindanında esir olan dilenci orada padişah köşküne geri dönecektir. Doğan sahibine, bülbül bahçesine geri dönecektir. O yüzden mümin bir gül gibi tebessüm ederek can verir. O bilir ki, şeker kamışı idim, ölümlle şeker olacağım.” Bu inanca sahip insan ölmeden evvel öldüğüne göre, daha dorusu ölümlle birlikte yok olmayan bir hayatı seçtiğine göre, o ebedîdir.

Şöyle diyor Yunus Emre:

“Ko ölmek endişesin âşık ölmez bâkîdir

Ölmek senin nen ola çün canın ilâhîdir

Ölümden ne korkarsın korkma ebedî varsın

Çün kim işe yararsın bu söz fasid davîdir.”

Böyle bir anlayışta fizikî ölüm korkulacak bir şey değildir. Çünkü olgun insan hayatı boyunca seyahate hazırlanmaktadır. Zühd bu hazırlığın temelini tekil eder. Böyle bir hazırlık tasavvufun temel taşıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de “Eğer sadıksanız ölümü temenni ediniz” (Bakara, 2/94) buyrulur. Tasavvuf düşüncesinde ölüm, sevgili ile karşılaşma (lika) ve vuslat ânıdır. O bakımdan korkulan değil belki arzu edilen bir şeydir. İlâhî aşk ne kadar kuvvetli olursa, karşılama arzusu da o kadar şiddetlidir. Kur’ân’da şöyle buyrulur: “Her kim, Allah’a kavumayı arzu ediyorsa, bilsin ki Allah’ın tayin ettiği ecel mutlaka gelecektir.” (Ankebut, 29/5) Ayrıca “Herkes ölümü tadacaktır” buyrulur. Âyetle zikredilen sadece ölüm değildir, sonrasında “Daha sonra bize döneceklerdir” (Ankebut, 29/57) denir. Demek ki ölüm sebep-i rucû, rucû ise sebep-i mülâkat (kavuşma sebebi)’dir. Âyetle hem ölüm, hem de o çok özel kavuşmanın müjdesi vardır.

Bir Hadîs-i Kutsîde şöyle buyrulmaktadır: “Kulum benimle karşılaşmayı severse ben de onunla karşılaşmayı severim. Benimle karşılaşmaktan hoşlanmazsa, Ben de onunla karşılaşmaktan hoşlanmam.”

Yine bir Hadis-i Şerîfte müminin ölümü şu şekilde ifade edilmektedir:

“Mümine ölüm hali gelince, Allah’ın o kulundan hoşnutluğu, Allah’ın ikram ve ihsanı ona müjdelendir. Bu müjde üzerine artık mümine, önünde ölüm gibi kendisini karşılayacak hallerden daha sevimli bir şey olamaz. O anda mümin Allah’a kavuşmayı şiddetle arzu eder. Zaten Allah Teâlâ da o mümine kavuşmayı murad etmiştir.”

İlahi Aşk ve Ölüm

Ölüm ve hayat ilişkisi, en açık biçimde sûfilerin “aşk” konusunu işlemeleri sırasında kendisini gösterir. Allah aşkı tasavvufî düşüncenin odak noktasıdır. Bu nedenle hangi türü olursa olsun ölüm, kavuşmanın yegane vasıtasıdır. Ölümü “vuslat gecesi” sayan Hz. Mevlânâ şöyle der:

“Canı sen aldıktan sonra ölmek, şekere benzer. Seninle olduktan sonra ölüm, tatlı candan da tatlıdır.”

İlâhî aşk ve ölüm konusunu en güzel işleyen sûfilerden biri de Yunus Emre’dir. Yunus kendi şahsında çevresini ikaz eder; ona göre iradî ölümle ölmeyenin aşkın diriltici sırrından nasibi olmaz.

“Âşıklara yoldaş olup sâdıklara yâr olmadın,

Ölmezden öndin ölmedin aşk neylesin senin ile”

Hakk âşıkının ölümsüzlüğü yakaladığını belirtir:

“Ben aşksızın olamazam, aşk olıcak ben ölmezem.

Aşktır hayatın hasılı aşktan gayrısın bilmezem”

Yunus’a göre ölümü tadacak olan, insanın bedenî yani hayvanî tarafıdır.

“Âşık öldü deyu sala verirler

Ölen hayvandürür âşıklar ölmez”

Yûnus Emre’ye göre mâsivayı terk edenler, mânevî yönünü geliştirenler, bir beka deyişle “diri iken mecâzen ölmesini bilenler”, ebedî hayatta gerçek dirilişe nail olanlardır:

“Hey Yunus Emre ölünce var yürü doğru yolunca,

Dünyasını terk edenler yarın hazrette ölmeye.”

“Mânâ eri bu yolda melûl olası değil

Mânâ duyan gönüller hergiz ölesi deil.”

“Kişi Hakk’ı bilmek gerek, Hak haberin almak gerek.

Zindeyiken ölmek gerek varıp anda ölmez ola.”

“Al gider benden benliğı doldur içime senliğı
Bundayiken öldür beni varıp anda ölmeyeyin.”

“Ne gam bu dünyada bir kez ölürsem,
Anda ölüm olmaz ölmezem ayruk.”

Ölümün Hikmetleri

Ölüm, Allah’ın yaratmış olduğı sayısız kelimelerden sadece birisidir. Günümüze kadar, ölümden korkarak uzaklaşmaya, onu unutmaya çalışanlar olmuştur. Bununla beraber bir realite olarak kabul edip anlamlandırmaya çalışanlar da olmuştur. Ancak seküler kültürün hiçbir zaman düşünmek istemediğı bir şeydir ölüm.

Ölümün de bir hikmeti olduğı muhakkaktır. Onu aşağıdaki hadis ve sözlerle anlamaya çalışalım.

Hz. Aişe (rah)’ye gelen bir kadın, ona, kalbinin katılığından dert yanar ve yardım ister. Hz. Aişe de ona, sık sık ölümü düşünmesini tavsiye eder. Kadın bir süre sonra gelir ve yumuşak kalpliliğı elde ettiğini söyler, Hz. Aişe’ye teşekkür eder.

Hz. Peygamber (sav) de: *“Dünyevî hazları gözden düşüren ölümü sık sık hatırlayınız”* hadisiyle ölümün niçin yaratıldığını açıklıyor. İmam Gazzâlî, bu hadisi, “ölümü sık sık hatırlayarak dünya hazlarına karşı hevesinizi kırıyorsunuz ki, Allah’a yönelesiniz, ölüm sizi dünya hazlarından uzak tutsun” şeklinde açıklar. Buna göre ölümün hikmeti olarak şunu söyleyebiliriz: “Ölümü bilen insan dünya saadetine kapılmaz; öleni gören insan da uzun müddet avunmaz.”

Yunus Emre, dünyaya gelişin ve sonunda ölümle gidişin sebebini sormuş, bunlarda ince bir hikmetin varlığını bulmuştur. Düşünenler için ölüm, içinde pek çok hikmetler gizlenmiş, nimetler yüklenmiş bir fenomendir. Necip Fazıl da ölüme karşı bu nimet-hikmet yaklaşımını ve bundan mahrumiyetin düşünölemeyeceğini şöyle ifade ediyor:

“Ölüm güzel şey; budur perde ardından haber;

Hiç güzel olmasaydı, ölür müydü Peygamber?”

“Bu dünyada renk, nakış, lezzet, ne varsa küstüm;

Gözümde son marifet, Azrâil’e tebessüm...”

Necip Fazıl’a göre; “Allah için yaşayanların” ölümü de büyük bir nimettir. Ahiret onlar için sayısız güzelliklerle donatılmıştır.

“Ölüp de ölmeyene ölüm cana minnettir;

Ey Hak için can veren, ölümün ne nimettir!”

Allah dostları Allah Teâlâ’dan uzak bir yaşamı gerçek ölüm olarak ifade ederler. Hz. Mevlânâ öyle der: “Tevbesiz ömür, baştanbaşa can çekişmedir. İnsanı yaşayan ölü haline getiren ölüm

ise, Allah Teâlâ'dan gafil olmaktır. Hak'la birlikte olunca ölümden ömür de hoştur. Fakat ilahî rahmete kavuşmadıktan sonra âb-ı hayat bile ateştir.”

Yine Necip Fazıl ölüm karısındaki insanların tavrını şöyle dile getirir:

“Minarede ölü var diye bir acı salâ

Er kişi niyetine saf saf namaz...

Ne âlâ böyledir de ölüme kimse inanmaz

Hâlâ ne tabutu taşıyan, ne de toprağı kazan...”

Ölüm, yok olma korkusunun baş kaynağıdır. Ölüm korkusu sürekli bir korku değildir. İnsan, ölüme sebep olabilecek olaylarla karşılaşınca bu korku insanı sarar, kaybolduğunda bu korku da gider. Ölüm korkusunu, iyi işlerin ortaya çıkmasına vesile oluşturacak şekilde kanalize etmesini bilmeli. Aslında ölüm de doğum kadar normal ve bu hayatın gerçeklerindendir. Ölümü kabullenmemekten ve ölüm korkusundan bazı ruh hastalıkları ve davranış bozuklukları ortaya çıkar. Ölüm korkusu aslında bir denge unsurudur. Ölüm korkusu olmasaydı, sosyal düzeni sağlamak, kötü niyetlilerin kötülüklerine engel olmak mümkün olmazdı.

İbn Arabî, *“Bütün insanlar (bu âlemde) uykudadırlar; ancak öldüklerinde bu uykudan uyanırlar”* mealindeki hadis-i şerife dayanarak: “Hz. Peygamber bu hadisle bir kimsenin bu âlemdeki bütün gördüklerinin rüya gören bir kimsenin rüyası mesabesinde olduğuna ve tevil edilmeleri lazım geldiğine işaret etmiştir” demektedir. Rüya da görülen bizzat gerçek değil fakat onun var olduğu sanılan bir şeklidir. Bütün yapacağımız iş de bunu, orijinal ve hakiki durumuna rücu ettirmektir. Tevil de işte budur. Hadis-i şerîfteki *“ölmek ve uyanmak”* ibareleri de, İbn Arabî'nin anlayışına göre, böyle bir tevil icra etmekten başka bir şey değildir.

Ölüm, fânî âlemden ebedî âleme bir geçiştir. Mümin için en çok arzu edilen an Allah ile karşılaşmaktır. Bu nedenle mümin, ölümü ve ahireti düşünerek dinî hayata, yani Allah'a yönelir. Böylece ölüm, vücut tarafından hapsedilen ruhun hürriyetine kavuşmasıdır.

Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya göre ölüm, bu dünyadan ve belalarından kurtulup sevgiliye kavuşma, aslî vatana dönüştür. Kâmil ruh, ölümle ebedî alemde Allah'a yakın ve onun sevgisiyle mest olur. Nitekim Hz. Ali (r.a) “Uzun ömür ruha azaptır. Ölüm ise ruha rahat ve sevinçtir” buyurmuşlardır. Erzurumlu İbrahim Hakkı şöyle söylemektedir:

“Halk ölüm sandığı hoş-vuslat imiş ey Hakkî, İd-i ekberdir o, sanma ki mematım geldi.”

Ölüm, insanların tamamını ilgilendirmektedir. Birçok insan için ölüm, endişe, hüznün ve ümitsizlik arz eder. Fakat tasavvufî düşüncede, “Şeb-i arûs” (Düğün Gecesi) sevgili ile kavuşma ve vuslat anı olarak değerlendirilmiştir. Tasavvufî düşüncede ölüm olgusuna gereken değer verilmiş, ölmeden önce ölümler sırrına eren Allah dostları onu düğün gecesi olarak telakki etmişlerdir. Onlara göre ölüm, ikinci ve ebedî bir hayatın başlangıcıdır. Bu sebeple, mutasavvıflar iradî ölüm dedikleri, insanın tabîî istek ve arzularının disipline edilmesi şeklinde tanımlanan ölüme ehemmiyet vermişlerdir.

Mutasavvıflar ölümü dünya hayatından ahiret hayatına bir geçiş olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple ölümü korkulan bir olgu değil, aksine özlenen dosta kavuşma, aslî vatanına ulaşma, nefsin, şeytanın ve masiva muhabbetinden kurtulmanın bir aracı olarak algılamışlardır.

Yayınlanma Tarihi : 03.05.2023

Yunus Emre (ks)

Türk tasavvuf edebiyatının ve düşünce dünyasının önde gelen simalarından biri Yunus Emre'dir. Onun şiirlerinde ortaya koyduğu fikirler insanların tarih boyunca düştükleri buhranlara ışık tutacak niteliktedir. Onun 13. yüzyılda ifade ettiği fikirler hala canlılığını ve tazeliğini korumaktadır. Bundan sonra da bu durum devam edecektir. Bu nedenle Yunus Emre'nin İslam tasavvufunun çerçevesinde ortaya koyduğu fikirler evrensel niteliktedir. Bunun da nedeni İslam tasavvufunun zaman ve mekana bağlı olmayıp ilahi kaynaklı olmasıdır. İslam tasavvufu **Dil'allah**'tır. Yani Allah Teâlâ'nın Gönlü'dür. Yunus Emre de bu Gönül Bahçesi'nde açan bir çiçektir.

Yunus Emre'nin tarihi kişiliği menkibelerle iç içe girmiştir. Uzun Firdevsî'nin yazdığı sanılan "Vilâyetnâme-i Hacı Bektâşi Velî" de şunlar yazılmaktadır:

"Yunus Sarıköy'de yaşayan, çiftçilikle geçinen fakir bir kişidir. Önce buğday almak üzere Karahöyük'e gider. Bir süre Hacı Bektâş-ı Velî'nin yanında kalır. Geri döneceği sırada buğday yerine Hacı Bektâş ona "nefes" vermeyi teklif eder. Fakat Yunus ısrar edince, kendisine dilediği kadar buğday verilerek gönderilir. Köyüne yaklaştığı esnada gafletinin farkına varan Yunus, buğdayın bir gün tükenip nefesin ise tükenmeyeceğini düşünerek tekrar tekkeye döner ve nasip ister. Durum Hacı Bektâş-ı Velî'ye arz edilince o, "Bundan sonra olmaz. Biz o kilidin anahtarını Tapduk Emre'ye verdik, varsın nasibini ondan alsın" der ve onu Tapduk Emre'ye gönderir. Yunus da, Tapduk Emre'nin yanına varıp durumu ona anlatır. Tapduk Emre halinin kendisine malum olduğunu, hizmet edip emek vermesi halinde nasibini alacağını söyler. Yunus kırk yıl boyunca, erenler meydanına eğrinin yakışmayacağı düşüncesiyle tekkeye sadece düzgün odun taşır.

Rum erenlerinin Tapduk Emre'nin tekkesinde büyük bir meclis kurdukları bir gün, mecliste

Yunus Emre'yle birlikte, Yunus-ı Gûyende denilen başka bir Yunus daha bulunmaktadır. Tapduk Emre cezbeye gelince Gûyende'ye, "Yunus, söyle!" der. Fakat Gûyende işitmez. Tapduk bu sözü üç defa tekrarladığı halde Yunus-ı Gûyende yine işitmez. Bu defa Yunus Emre'ye dönüp, "Yunus, vakit geldi, o hazinenin kilidini açtık, nasibini aldın, hünkârın nefesi yetiştı, sen söyle!" der. Gönlü açılan, gözlerinden perde kalkan Yunus, "şevk denizine düşüp" inci ve mücevher değerinde sözler söylemeye başlar."

Yunus Emre'nin Hayatı

Yunus Emre, Anadolu Selçukluları Devleti'nin Köseadağ savaşında Moğollara yenilerek çöküş dönemine girdiğı ve Anadolu tarihinin en karışık dönemlerinden birinde dünyaya gelmiştir. Onun doğum tarihi ve doğduğu yer kesin olarak bilinmemekle birlikte, bazı rivayetlere göre Sakarya Sivrihisar çevresinde bir yerde 1238 yılında doğduğu söylenmektedir. Onun yaşadığı yıllar Anadolu Türklüğünün Moğol akımı ve yağmalarıyla, iç kavga ve çekişmelerle, siyasi otorite zayıflığıyla, kıtlık ve kuraklıkla perişan olduğu yıllardır. Ayrıca bu, çeşitli mezhep ve inançlar, batını ve mutezile görüşlerinin yoğun bir şekilde yayılmaya başladığı bir zamandır.

Böyle bir ortamda, Hacı Bektaş-ı Velî, Ahî Evrân gibi ilim ve irfan önderleriyle birlikte Yunus Emre, Allah sevgisini, aşk ve güzel ahlâkla ilgili düşüncelerini İslam tasavvufunu işleyerek yüceltmiştir. Yunus, bazı şiirlerinde, ilden ile yürüyüp dost sorduğunu, Urum'da, Şam'da kendisi gibi bir garip bulamadığını, âşık olup gurbet ilinde mecnûn gibi gezdiğini; Kayseri, Tebriz, Sivas, Maraş, Bağdat, Nahcivan, Şiraz şehirlerini ve bütün yukarı illeri (Azerbaycan'ı) dolaştıktan sonra Rum'da, yani Anadolu'da bir müddet kışlayıp baharda sılaya döndüğünü söylemektedir. Yunus'un seyahatlerinin sebepleri, bunların ne şekilde gerçekleştiğı tam olarak bilinmese de, tarikatlar döneminde seyahat sufilerin hayatında nefis terbiyesinin önemli bir unsuruydu.

Yunus Emre'nin 1320 yılında 82 yaşında vefat ettiği Beyazıt devlet kütüphanesindeki bir yazmadan öğrenilmiştir. Bu bilgiden hareketle Yunus Emre'nin doğum tarihi olarak 1238 kabul edilmiştir.

Yunus Emre şiirlerinde adının "Yunus" olduğunu söyler. Şiirlerinde isminin önüne "Âşık, Bîçâre, Koca, Tapduklu, Miskin, Derviş" gibi sıfatlar da getirmektedir. Âşık manasına gelen "Emre" lakabıysa on bir şiirinde geçer.

Yûnus Emre şiirlerinde kendisini "şairler kocası", "bir âşık koca" diye niteleyerek uzun bir ömür sürdüğünü îmâ eder. Anadolu'nun pek çok yerinde ve Azerbaycan'da Yunus'a ait mezar ve makamlar mevcuttur. Bunlar Yunus'un seyahat ettiği yerlerdeki sohbetlere katıldığını, çok sevildiğini ve hatırasının yaşatıldığını gösterir. Muhtemelen bazı seyahatlerinde mürşidi Tapduk Emre ile beraber bulunduğundan destanî hayatları sevenlerinin tahayyülünde yaşamış ve yaşatılmıştır.

Anadolu'da Yunus'un mezarının bulunduğu söylenen yerler şunlardır: Eskişehir Sarıköy (şimdi Yunusemre köyü), Karaman, Aksaray Ortaköy, Bursa, Manisa Kula Emresultan köyü, Erzurum

Dutçu (Düzcü) köyü, Isparta Keçiborlu, Afyon Sandıklı, Ankara Nallıhan Emremsultan köyü, Ünye ve Sivas. Bunların yanında Azerbaycan'ın Gâh bölgesinde de bir makam mevcuttur. Bazı kaynaklarda Yunus'un mezarının Sivrihisar yakınlarındaki Sarıköy'de olduğu belirtilmektedir.

Bu mezarların Yunus Emre'ye ait olduğu kesin olarak bilinmiyor. Bu konuda birçok tartışmalar yapılmıştır; ancak hem birden fazla Yunus'un olması, hem de çok sevilen kimi zatlar için gerçekte mezar olmayan "makam"ların ihdas edilmesinin sıkça görülen bir uygulama olması bu durumu açıklayabilir. Gönüllerde yaşamayı hedefleyen, ölümü önemsemeyen, "*Ölen hayvan-durur âşıklar ölmez*" diyerek ölümsüzlüğünü ilan eden bir sûfiye mezar aramak da beyhûde bir uğraştır.

Yunus Emre'nin evlenip evlenmediğini, çocuklarının olup olmadığına dair de açık belgeler yoktur. Bir şiirinde geçen "*Bunda dahı verdin bize oğul u kız çift ü helâl*" ifadelerinden onun evlendiği ve oğullarının, kızlarının olduğu sonucu çıkarılabilir.

Yunus Emre'nin Tahsili

Eski kaynaklarda Yunus Emre'nin ümmiliğinden söz edilmektedir. Aşık Çelebi, Yunus'un "Tanrı Mektebi"nde ders okuduğu ifade eder. Bektaşî geleneğinde Yunus ümmi kabul edilir. Ancak Fuat Köprülü'ye göre Yunus'un ümmiliği doğru değildir. Çünkü Yunus devrinin ilim ve felsefi sistemlerinin şiirlerinde yer aldığına dair işaretler bulunduğunu söylemektedir. A. Gölpınarlı ise Yunus'un Sâ'dî'î Şîrâzî'den ve Mevlânâ'yı Celâleddîn-i Rûmî'den tercüme yapacak kadar Farsça bildiğini kaydeder. F. K. Timurtaş'a göre de Yunus ümmî değildir ve büyük bir ihtimalle Konya'da eğitim almıştır.

Yunus şiirlerinde kendi tahsili hakkında verdiği bilgilerde de farklılıklar vardır. Bazı beyitlerine bakarak ümmülüğü iddia edilebilir.

"Ne elif okudum ne cim varlıktandır kelecim (sözüm)

Bilmeye yüz bin müneccim tâliim ne yıldızdan gelir

Yerde gökte bu aşk ile aşktan gelir bu söz dile

Bîcâre Yunus ne bile ne kara okudu ne ak."

Başka bir şiirinde ise gönlünde "İlm-i usûl" (tefsir, hadis, fıkıh, kelâm) sevdası olup zâhirî bilgi peşinde koştuğunu söyler. Onun ilmi ilhâm-i rabbânî ile elde ettiği ilâhî aşk ve ahlâktan ibarettir. Bu da ancak bir mürşid-i kâminden öğrenilebilir. Yunus ve onu takip eden pek çok sûfi şair yaşadığı çağın kültürünü şifahen almıştır. Dolayısıyla Yunus da tahsilini yetiştirdiği tekke ve çevre içinde düşünmek gerekir. Şiirlerinde kendisi hakkında sık sık kullandığı ümmi sıfatı da "gelenekten gelen saf bilgiye sahip olan" anlamındadır.

Yunus Emre'nin Mürşidi ve Tarikatı

Yunus Emre'nin mürşidi Tapduk Emre'dir. Ancak tarikatı kesin olarak belli değildir. Bu konuda da değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bir kısım araştırmacılar Yunus'un tarikat pîrlerini Horasan'a bağlarken, onun Nakşî, Halvetî, Mevlevî olduğunu veya Kadirîliğe mensup bulunduğunu söylemiştir. Bunların içinde üzerinde en fazla durulan tarikatlar Mevlevîlik'le Bektaşîlik'tir.

Yunus, divanında tarikat silsilesini Tapduk Emre, Barak Baba ve Sarı Saltuk şeklinde kaydetmiştir. Saltuknâme'de Tapduk Emre'nin Sarı Saltuk ve Yunus Emre ile görüştüğü belirtilir. Ancak gerek Barak Baba'nın gerekse Sarı Saltuk'un gerçek kimlikleri ve tarikatları da bilinmemektedir. Vilâyetnâme'de Barak, Hacı Bektâş-ı Velî'nin halifesi diye gösterilmektedir. İbn Battûta'nın eserinde, Sarı Saltuk'un şeriata aykırı bazı fikirlerinin olduğuna dair rivayetler yer almaktadır.

Yunus Emre'nin divanında on iki imamın adının hiç geçmemesi onun Sünnîliğini gösterebilir. Yunus Emre'nin eserlerinde Hacı Bektâş-ı Velî'nin adı hiç geçmez. Ancak Yunus'un din ve tasavvuf anlayışı ile Hacı Bektâş-ı Velî'nin Makalât'ındaki ve daha sonraki Bektaşî tarikatındaki anlayış arasında önemli paralellikler vardır. Hacı Bektâş-ı Velî'nin anlayışının da önemli ölçüde Ahmed Yesevî'nin anlayışına dayandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle Yunus'un da bu kaynağa bağlanmasının mümkün olduğu düşünülebilir.

Yunus Emrenin Şiirlerinin Şerhleri ve Üslûbu

Yunus Emre, Eski Anadolu Türkçesi'nin oluşumunda çok önemli rol oynayan ilk Türk şairidir. Onun kullandığı kelimeler ve ifade kalıpları, bunlara yüklediği anlamlar ve mecazlar Türkçe'nin edebî bir dil haline gelmesi yolunda büyük bir merhaledir. Esasen Yunus'u diğer mutasavvıf şairlerden ayıran özelliği de budur. Süleyman Şeyhî, Yunus'tan sonra gelen şairlerin onun gibi şiir söylemeye muvaffak olamadıklarını kaydederken İsmail Hakkı Bursevî, "Şeyh Yunus bu lisanın hatmidir. Zira ondan sonra gelen erbâb-ı mezâkın her biri onun mezâkı üzerine gitmiş, nazımda onu taklit etmiştir" der. Yunus'tan önce sözlü bir edebiyat varsa da, Anadolu'da gelişen Batı Türkçesi'yle ilk ve en güzel şiirleri Yunus ortaya koymuş, şifahî birikimden yararlanarak dili sanatkârane bir üslûpla işleyip Türkçe'de bir tasavvuf dili oluşturmuştur.

Yunus'un sade dilinde yer alan, devrin Türkçe'sinde kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerden bazıları Türkçe fonetiğe uydurulmuştur. Ayrıca onun divanında günümüzde kullanılmayan (arkaik) birçok kelime mevcuttur. Şiirlerinde dönemin kültürünü yansıtan dinî terim ve kavramların yanında çok sayıda halk söyleyişi ve deyim de vardır. Yunus Emre'nin fikirleri Gülşehrî, Kaygusuz Abdal, Âşık Paşa ve Ahmed Fakih'ten farklı değildir. Ancak o, Türkçe'ye getirdiği değişik bir sesle ve kelimelere yüklediği anlamlarla onlardan ayrılır. İlâhilerinin asırlarca okunup günümüze ulaşmasının sebebi şiirlerine hâkim olan bu üslûptur.

Bir halk rivayetine göre Yunus 3000 şiir söylemiş, daha sonra Molla Kasım adlı bir zâhid bunları

şeriata aykırı bularak 1000 tanesini yakmış, 1000 tanesini suya atmış, kalan 1000 şiiri okurken, “Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme/Seni sığaya çeken bir Molla Kasım gelir” beytine rastlayınca pişman olup tövbe etmiş ve Yunus’un velîliğine inanmıştır. Bu inanişaya göre yakılan şiirler gökte melekler, suya atılanlar balıklar, kalan şiirler de insanlar tarafından okunmaktadır.

Yunus’un şiirleri semâî ve gazel tarzında kaleme alınmıştır. Onun 417 şiirinden 138’i aruz, diğerleri hece vezniyle yazılmıştır. İlâhî, nefes veya nutuk başlıkları altında kaydedilen şiirleri farklı birer edebî tür değildir. İlâhî, nefes ve nutuk, mutasavvıf şairlerin hak ve hakikatten söyledikleri kelâmlardır. Varlıkların her zerresinde Tanrı’yı arayışını coşkun bir şekilde dile getirmiştir. Yunus bu duygu ve bilgiyle olgunlaşıp derinleşen, bazen coşkun bazense rind ve her haliyle cana yakın görünümde bir dervîştir. Yunus, düşünüş ve inanişalarını büyük bir sadelik ve kolaylıkla şiirleştirmeye muvaffak olmuştur. İslami taassubun, üzerinde durmaktan çekindiği birçok mesele ile "cennet, cehennem, sırat" ve benzeri gibi kavramlar, onun en zeki ve en hür düşüncelerine mevzu olmuştur. Derviş geçinenleri ve devlet adamlarını en acımasız şekilde yermiştir. Şiirlerini sehl-i mümteni (özlü söz söyleme sanatı) denilen her dilin söyleyemeyeceği bir açıklık ve kolaylıkla terennüm etmiştir.

Onun şiirleri, hem içeriği hem biçimi hem de dili itibarıyla musiki ile bütünleşecek özellikteydi. Yunus Emre’nin şiirleri güfte olarak hemen besteleriyle buluştu. Bir ermiş olarak kabul edilip sevilen Yunus Emre’nin ilahilerinin yer aldığı risaleler, kutsal kabul edildi. Yunus kitapları da tıpkı kutsal kitap gibi deri, kumaş gibi mahfazalar içinde korundu. Söz olarak ses olarak nesilden nesile aktarıldı. Kandiller, bayramlar, Cuma geceleri, ramazanlar, teravihler, ölümler, doğumlarda bu ilahiler söylendi. Yahya Kemal’in bir yazısında da belirttiği gibi çocuklar okula başlarken yapılan âmin alaylarında ilk onun ilahilerini duydular. Tarikat ayinlerinde onun ilahileri okundu. Hiçbir tarikat onu kabullenmekte ve benimsemekte bir sıkıntı çekmedi. Halvetî, Nakşî, Kadirî, Rûfâî tarikatlarının yanı sıra Alevî erkanlarında, Bektaşî meydanlarında yine o vardı. Onun ilahileriyle Türk musîkisi önemli eserler kazandı. Yunus Emre şiirlerinin bestelenmesi sadece dinî musiki ile sınırlı kalmadı. Bu şiirlerin Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği, pop ve rock tarzında bile besteleri yapıldı. Hatta Yunus Emre ilk Türk oratoryosunun da konusu oldu. Ahmet Adnan Saygun tarafından 1942’de, "Yunus Emre Oratoryosu" bestelendi ve geniş bir ilgiye mazhar oldu. Zekai Dede’den Sadettin Kaynak’a, Muzaffer Ozak’tan Ahmet Hatipoğlu’na, Abdullah Dede’den Fehmi Tokay’a, Cüneyd Kosal’dan Selahattin İçli’ye, Hacı Faik Bey’den Bekir Sıdkı Sezgin’e, Rifat Bey’den Etem Üngör’e kadar onlarca bestekâr onun şiirlerini besteledi.

Yunus Emre’nin Düşünceleri

Yunus Emre, Türk düşünüş edebiyatının en büyük şairlerinden biridir. Onun uzun, devamlı hayat tecrübeleri varlık, yokluk, aşk ve Allah hakkında hummalı zihin yoruşları vardır. Yoksulu zenginden, kâfiri Müslümandan ayırmaksızın, Allah’ın eseri olan bütün insanlara karşı, onlarda Tanrı’dan yankılar bulan, engin bir sevgiyle doludur. Onun, vatan edindiği topraklar üzerinde asıl vatanından bir ömür boyu uzak kalmış bir insan üzüntüsüyle duyduğu gariplikler,

kimsesizlikler vardır, özlediği vatan, Tanrı diyarıdır ve Yunus durmaksızın iç ve kafa hareketleriyle olgunlaşıp derinleşen, rind ve coşkun bir derviş hayatını, hep bu anavatana doğru, maddî, manevî yürüyüşlerle geçirmiştir.

TDV'nin İslam Ansiklopedisinde Yunus'un düşünceleri hakkında şunlar ifade edilmiştir:

“Türk tasavvuf edebiyatı sahasında kendine has bir tarzın kurucusu olan Yunus Emre, Ahmed Yesevî ile başlayan tekke şiiri geleneğine özgün bir söyleyişle Anadolu’da yeniden ortaya koymuş ve Rumeli coğrafyasında gelişen tasavvuf edebiyatı ondan büyük ölçüde etkilenmiştir. Yunus tasavvufî düşünceyi derinden kavrayıp yaşamış, ilâhilerinde samimiyeti, heyecan ve aşkıyla derinlikli, akıcı bir üslûba ulaşmış, bütün insanlığı ilâhî aşka, kardeşliğe, merhamet ve şefkate davet etmiş, insan olmanın, kendini bilmenin, Cenâb-ı Hakk’a ulaşmanın şartlarını ve yollarını anlatmıştır. Onu panteist, mistik veya hümanist kabul etmek yahut bu düşüncelerin temsilcilerine yakın görmek isabetli değildir. Her şeyden önce Yunus’un tasavvuf anlayışı Kur’an ve Sünnet’e, kendisinden önce yaşayan mutasavvıfların düşüncelerine ve tecrübelerine dayanır. Gerçekte Yunus’un sevgi temeli üzerine kurulu düşünce dünyası insanı sevme noktasında kalmayıp Allah sevgisine uzanır. Ondaki sevgi kademe kademe zerreden küreye bütün varlığı içine alan ilâhî bir sevgiye dönüşür. Şiirlerinde çevresinden, tabiattan, insanî değerlerden bazı örnekler verse de Yunus hiçbir zaman maddî unsurları amaç edinmemiştir. Her şeyin özünde mevcut mutlak varlık olunca varlıklara ve insana verilen değer de Allah için olmaktadır. Onun tarif ettiği insan Hz. Peygamber (sav)’in şahsında temsil edilen “insân-ı kâmil”dir. Bu insan yaratılış gayesi olan ilâhî ahlâka ulaşmış, üstün özelliklerle donanmıştır. Yunus’a göre ahlâk, insana yakışmayan davranışları terkedip ilâhî yaratılıştaki asla (fitrat-ı asliyye) yönelmektir. Ahlâkî olmayan davranışlar Yunus’un dilinde hayvanî nefse ait “yaramaz” kelimesiyle ifade edilir. Yaramaz davranışların yararlı hale dönüştürülmesi insân-ı kâmil olmanın esasıdır. Kâmil insan aşk ile Allah’a ulaşmış, ilâhî ahlâkla ahlâklanmıştır. Yunus’un tanımını yaptığı ikinci insan tipi iyi ile kötü, güzel ile çirkin gibi ikilikler arasında bocalayan sûfî veya gerçek sevgiyi bilmeyen âşık tipidir. Böyle kişilerin davranışları dramatiktir. Yunus Emre insân-ı kâmilin üstün özelliklerini sayarak insanların bu mertebeye ulaşmasını ister ve onları aşka, ilâhî fakra ve tevhide davet eder. Bunun için izlenecek yol bellidir: Tapduk Emre’nin izinden yürümek ve onun mânevî şahsında temsil ettiği Muhammedî ahlâkın rengine boyanıp benlikten geçmek, “fenâ fillâh”a ulaşmak. Ancak mâna yolu nefs-i emmâresine yenik düşen insanlara kapalıdır. Yunus bu kişiler için, “*Bir zerre aşkı olmayan belli bilin yabandadır*”; “*Aşkı olmayan gönül misâl-i taş benzer*”; “*Bu hayale aldanan otlar davara benzer*” der.

Yunus tevhid ehli bir mutasavvıftır. Ona göre varlık tektir, mutlak varlık Allah’tır. Eşya Hakk’ın esmâ, ef’âl ve sıfatlarının tecellisidir. Eşyanın kendine ait müstakil bir varlığı yoktur. Varlıklara bağımsız bir vücut nisbet etmek insanı şirke götürür. Bu sebeple, “*Benden benliğim gitti hep mülkümü dost tuttu*” der. Ledün ilmi insanın benliğinden sıyrılıp kurtulmasıyla başlar. İnsanı insan yapan öz yaratılışındaki aşk cevheridir. Aşk var olmanın sebebidir; kulun eksiklerini tamamlayan, onu Hakk’a lâıyk kılan bir cevherdir. Yunus kesrette vahdet idraki içinde yaşamış bir erendir. Düşüncelerini yorumlarken onun Kur’an ve Sünnet’e bağlılığını göz ardı etmemek gerekir. Lâmiî Çelebi, “Yûnus’un şiiri baştan başa tevhid sırlarıyla dolu remizlerdir” der. Âşık

Çelebi onu, “Yunus irfan mektebinde okuyan bir ârif, sözü hâle dönüştüren bir Allah dostu ve sır sahiplerinin sırlarını açıklayan bir dilin sahibidir” sözleriyle tanıtır. Süleyman Şeyhî de Türkçe ibarelerle gazel ve ilâhi tarzında pek çok tasavvufî sırrı açıkladığını söyler. Yunus’un divanında âyet ve hadislerden, klasik dönem mutasavvıflarından ve halk kahramanlarından pek çok alıntı vardır. Onun şiirlerinde sosyal olayların ve mahallî hayatın izlerini görmek mümkündür. Yunus’un sanatı tefekkürünü, tefekkürü sanatını örtmez. Düşünceleri şiirin sınırlı yapısı içinde kaybolup gitmez. Şiirlerindeki öğreticilik insana bıkkınlık vermez. Çeşitli aşk halleriyle hallenen Yunus’un şairliğini ispat etmek gibi bir düşüncesi de yoktur; zira Hakk sırrının peşindedir, sabırla aradığını bulmuş ve “*Hakk’tan gelen şerbeti içmiştir.*”

İslâm inanişinin, üzerinde durmaktan çekindiği birçok problem, Yunus’un serbest ve zeki düşüncelerine konu olmuştur. Şair, duyup düşündüklerini, XIII. yüzyıl Türkçesiyle, her dilin söyleyemeyeceği bir kolaylıkla terennüm etmiştir. Tanrısını güllerde koklayan bir insan hazzı ile söylediği mısralar, Allah’a karşı sevgi dolu bir inanişin,

Salınur Tûbâ dalları

Kur’an okur hem dilleri

Cennet bâğının gülleri

Kokar Allah deyü deyü

gibi sade, basit fakat söylenilmesi güç mısralardır. Varlıkların her zerresinde Tanrı’yı aramakla oyalanan şair, bir ağaç karşısında:

Altundandır direkleri

Gümüştendir yaprakları

Uzandıkça budakları

Biter Allah deyü deyü

gibi şiirlerini bu heyecanla söylemiştir. Bu arada sevgilisine varamamak endişesi, bütün Tanrı âşıkları gibi, zaman zaman Yunus’un da gönlünü acıtmıştır:

Murâdım, maksûduma ermezsem

Hayıf bana, yazık bana, vah bana

Kadir Mevlâm cemâlini görmezsem

Hayıf bana, yazık bana, vah bana

gibi kullandığı güzel Türkçesi ile feryat edişi bundandır. Tanrısından uzak kaldıkça, kalabalıklar içinde dahi kimsesiz olan insanın sonsuz garipliğini şiir dolu bir Türkçe söyleyiş haline getirmek için, Yunus’un şöyle bir düşüncesi yeter:

Acep şu yerde var m’ola,

*Şöyle garip bencileyin,
Bağrı başlı, gözü yaşlı,
Şöyle garip bencileyin.*

*Bir garip ölmüş diyeler,
Üç günden sonra duyalar,
Soğuk su ile yuyalar,
Şöyle garip bencileyin.*

Yunus Emre'nin
*Bâd-ı sabâya sorsunlar
Cânan illeri kandedür
Görenler haber versinler
Cânan illeri kandedür"*

diye, diyar diyar aradığı Tanrı'yı bir gün kendi içinde bulunca:

*Canlar canını buldum
Ballar balını buldum
Bu canım yağma olsun
Kovanım yağma olsun*

diyerek, nasıl coşkun bir şevki dile getirdiğini biliyoruz.

Yunus'un şiirlerinde tasavvufun söylenmesi güç fikir ve heyecanları, berrak bir su içindeymiş gibi, hemen görülür. Yunus bu şiirleri, eskiden öğrendiği bazı unutulmaz şiirleri hatırlıyor, onları tekrarlıyormuşçasına kolay söylemiştir.

Yunus'un şiirlerinde İslâmî bir duyuş ve düşünüş sistemi olan tasavvuf felsefesi, Yakın Doğu Medeniyetinin ilhamıdır. Fakat, geri kalan her şey, dil, vezin, nazım şekli ve eşsiz bir Türkçe ile söyleyiş, hemen tamamen millîdir. Bunun içindir ki Yunus, yedi yüz yıldan beri gittikçe artan bir ilgiyle, bütün Türk halkı tarafından sevilmiş, okunmuş, taklit olunmuş, şiirleri bestelenmiştir.

Yunus Emre'nin Eserleri

• Divan

Yunus Emre'nin ilk önemli eseri Divan'ıdır. Yunus Emre'nin Divan'ı, çoğunun Türk insanın dilinde yüzyıllardır ilahi formunda söylenegelen şiirlerden oluşuyor. Kütüphanelerde Divan'ın 40'tan fazla nüshası bulunuyor ve farklı yazmalara göre Divan'daki şiir sayısı değişiyor.

Yunus Emre, Anadolu sahasında divan sahibi ilk sanatçı olarak değerlendirilmektedir. Divan'ında kullandığı dilden hareketle Oğuz dilinin en yetkin isimlerinden biri olarak kabul görmüştür. Yunus Emre Divanı'nda 400 civarında şiir mevcuttur. Yunus Emre Divanı'nda hece ve aruz ölçüsü birlikte kullanılmıştır. İlahilerin çoğu dörtlük yapısına sahiptir. Divan'ın içerisinde gazel ve mesnevi nazım şekliyle yazılmış şiirler de vardır.

Onun ölmez eseri, büyük bir aşk ve düşünüş ve coşkuyla söylediği şiirlerini bir araya toplayan Divan'ıdır. Yunus Divanı'nda aruz vezniyle ve gazel şeklinde söylenmiş şiirler de vardır, fakat şair ilâhilerinin çoğunu ve en güzellerini hece ve dörtlüklerle söylemiştir.

Yunus'un ilâhileri daha söylenip yazıldığı tarihten itibaren dilden dile dolaşmaya, ezberlenip okunmaya başlanmış, XIV. yüzyıldan itibaren abdalân-ı Rûm vasıtasıyla Osmanlı fetihlerine paralel şekilde bütün Türk-İslâm coğrafyasına yayılmıştır. Akıncı ocaklarında ve zâviyelerde besteli Yunus ilâhilerinin okunduğu tahmin edilmektedir. Günümüzde Anadolu'dan Balkanlar'a kadar geniş bir coğrafyada Müslüman Türk kültürünün izlerinin sürmesinde Yunus'un ilâhilerinin büyük etkisi vardır. Bunlar aynı zamanda asırlardan beri Anadolu'da ve Rumeli'de faaliyet gösteren tarikatların ortak düşüncesi ve sesi haline gelmiştir.

Yunus Emre Divanı'nın birçok yazma nüshası vardır. Fakat bu divandaki bütün şiirlerin Yunus'un olduğu söylenemez. Bu divana, Yunus tarzında söylenen daha sonraki şairlerin şiirleri de karışmıştır. Eski harflerle taş basması nüshaları bulunan Yunus divanını önce Burhan Toprak, sonra Abdülbâki Gölpınarlı yeni harflerle yayımlamışlardır. Bu divanın daha güzel ve ciddi bir basımına yine de ihtiyaç vardır. Yunus Emre hakkında şimdiye kadar yapılan incelemelerin en güzeli, Fuat Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar isimli eseridir.

● Risaletü'n Nushiyye

Yunus Emre'nin ikinci önemli eseri Risaletü'n Nushiyye (Nasihatlar Kitabı)'dır. Risâletü'n-Nushiyye 707 (1307) yılında mesnevi şeklinde yazılmış 600 beyitlik bir risâle olup Yunus'un seyrüsülûk ehline öğütlerini içerir. Risâle "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılmış on üç beyitlik bir nazımla başlar ve kısa mensur bir bölümle devam eder. Asıl mesnevi "mefâilün mefâilün feûlün" veznindedir. Risâletü'n-nushiyye, Yunus'un ilâhilerine nisbetle daha az şiir özelliğine sahip bir eserdir ve Anadolu sahasında yazılmış tasavvufî muhtevalı ilk özgün nasihatnâmelerden biridir. Eserin Latin harfleriyle çeşitli neşirleri yapılmıştır.

Risaletü'n Nushiyye sırasıyla şu üç bölümden oluşur: Dasitan-ı Ruh ve Akıl, Dasitan-ı Kanaat, Dasitan-ı Gadab.

Rishâletü'n Nushiyye, evrensel insanlık değerlerinin İslami bir süzgeçten geçirilerek verildiği küçük bir mesnevidir. Bu eserde devrin sosyal yaşantısına uygun olarak akıl, iman, öfke, cimrilik gibi kavramların bir savaş manzarası içinde verildiği söylenir.

Risâletü'n Nushiyye eserinin bölümlerinde kötü huylar ve davranışlar karşısında iyi huy ve davranışların işlendiğini görülmektedir. Bu kitaptaki bölüm başlıklarını şu şekilde ifade edebiliriz: “Nefis (açgözlülük) ve ruh (gönül zenginliği)”, “kendini beğenme ve alçakgönüllülük”, “öfke ve sabır, “kıskançlık-cimrilik ve cömertlik” ve “dedikodu-iftira ve doğruluk.”

Yunus Emre'nin Şiirlerinden Bazı Örnekler

- Başta Peygamberimiz (sav) olmak üzere, bazı sufilerin manevi alemde cenneti gezdikleri bilinmektedir. Yunus'un da manevi alemde cennette gezdiğini ve gördüklerini aşağıdaki şiirle tasvir ettiği anlaşılmaktadır.

Şol cennetin ırmakları

Akar Allah deyu deyu

Çıkmış islam bülbülleri

Öter Allah deyu deyu

Aydan aydındır yüzleri

Şekerden tatlı sozleri

Cennette huri kızları

Gezer Allah deyu deyu

Yunus Emre var yarına

Koma bugünü yarına

Yarin Hakk'ın divanına

Çıkam Allah deyu deyu

- Yunus, ilmin ne olduğunu aşağıdaki şiirinde anlatmaktadır. İlim elde etmenin amacı, Allah Teâlâ'yı bilmek olduğunu söylemektedir. Hakk'ı bilmeden yapılan ibadetlerin fazla işe yaramayacağını ifade etmektedir. Ne kadar zahiri ibadet yapılırsa yapılsın hepsinden üstün olan Allah'ın Gönül Bahçesine girmek olduğunu bildirmektedir. Bu Gönül Bahçesine giriş, ancak bir kâmil-i mürşid'in eliyle tasavvuf eğitimi almakla mümkündür. Bu husus, “Üç Güzellik: İman, İlim, Tasavvuf” sloganımızda ifade edilmektedir.

İlim ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır

Okumaktan murat ne
Kişi Hak'kı bilmektir
Çün okudun bilmezsin
Ha bir kuru emektir

Okudum bildim deme
Çok taat kıldım deme
Eğer Hak bilmez isen
Abes yere yelmektir

Dört kitabın ma'nisi
Bellidir bir elifte
Sen elifi bilmezsin
Bu nice okumaktır

Yiğirmi dokuz hece
Okursun uçtan uca
Sen elif dersin hoca
Ma'nisi ne demektir

Yunus Emre der hoca
Gerekse bin var hacca
Hepisinden iyice
Bir gönüle girmektir

- Yunus, dünya hayatında Müslümanların garip olduklarını aşağıdaki şiirinde anlatmaktadır. İnsanın dünya hayatında gurbette olduğu, Yaratanından ayrı düştüğü, bu nedenle dertli olduğu ifade edilmektedir. Çünkü kendisinin Hakk'tan ayrı oluşunu hiçbir şey teselli edememektedir. Bu nedenle kendisini gül bahçelerinde dolaşarak ağlayan bülbüle benzetmektedir.

Sen burda garip mi geldin

Niçin ağlarsın bülbül hey

Yorulup iz mi yanıldın

Niçin ağlarsın bülbül hey

Karlı dağlardan mı aştın

Derin ırmaklar mı geçtin

Yârinden ayrı mı düştün

Niçin ağlarsın bülbül hey

Hey, ne yavuz inilersin

Benim derdim yenilersin

Dostu görmek mi dilersin

Niçin ağlarsın bülbül hey

Kal'alı şehir mi yıkıldı

Ya nam-u arın mi kaldı

Gurbette yârin mi kaldı

Niçin ağlarsın bülbül hey

Gulistanlarda yaylarsın

Taze gülleri yeğlersin

Yavlak zarılık eylersin

Niçin ağlarsın bülbül hey

Uykudan gözüm uyandı
Uyandı kana boyandı
Yandı sol yüreğim yandı
Niçin ağlarsın bülbül hey

N'oldu şu Yunus'a n'oldu
Aşkın deryasına daldı
Yine baharistan oldu
Niçin ağlarsın bülbül hey

● Yunus'a göre dünya hayatının amacı Dost'a, yani Yüce Allah'a gitmektir. Bunun için "ölmeden önce öl" ile ifade edilen, her şeyden vazgeçip yalnız Allah'a yönelmeyi arzulamaktadır. Bu aslında bütün sufilerin asıl hedefidir. Peygamberimiz (sav) de hadislerinde Müslümanlara bu hedefi amaçlamalarını vurgulamaktadır.

Bir karardan durmayalım
Gel gidelim dosta gönül
Hasretinden yanmayalım
Gel gidelim dosta gönül

Kılavuz ol gönül bana
Gel gidelim yârdan yana
Canım kurbandır canana
Gel gidelim dosta gönül

Kara haberin almadan
Can bedenden ayrılmadan
Azrail bizi bulmadan
Gel gidelim dosta gönül

Gerçek murada varalım

Yârin hatırın soralım

Yunus Emre'yi alalım

Gel gidelim dosta gönül

- Yunus aşağıdaki şiirinde, Peygamberimize (sav) olan aşkını ifade etmektedir. Onu özlediğini, yüzünü görmek istediğini, gönlünün onu arzuladığını ifade etmektedir.

Arayı arayı bulsam izini

İzinin tozuna sürsem yüzümü

Hakk nasip eylese görsem yüzünü

Ey sevdiğim gönül arzular seni

Yitirdim o dostu bilmem ne yanda

Sevgisi gönülde muhabbet canda

Yarın mahşer günü ulu divanda

Ey sevdiğim gönül arzular seni

Yunus senin methin eder dillerde

Sevilirsin bütün bu gönüllerde

Ağlayı ağlayı gurbet ellerde

Ey sevdiğim gönül arzular seni

- Yunus aşağıdaki şiirinde aşkın ne olduğunu anlatmaktadır. Ona göre aşk kıymetli ve hürmetli bir şeydir. Aşkla insan hem cefaya hem de sefaya kavuşur. Bu aşk öyle bir güçtür ki dağa düşse onu kül eder, gönüllere düşse Hakk'a giden yolu sağlar, sultan olanların saltanatlarından vazgeçirip bir kul hale getirir. Aşkın kuvveti denizlere düşse onu kaynatır, kayalara düşse dile getirip söyler. Akıllar aşkla şaşar, deryalara düşer, ciğerler aşk ile yanar. Yunus aşk derdiyle Dost'a gidince onu yedirip içereceğini söyleyerek, aşkın lezzetli bir şey olduğunu ifade etmektedir.

İşitin ey yârenler,
Kıymetli nesnedir aşk.
Değmelere bitinmez,
Hürmetli nesnedir aşk.

Hem cefadır hem safâ
Hamza'yı attı Kaf'a.
Aşk iledir Mustafa,
Devletli nesnedir aşk.

Dağa düşer kül eyler,
Gönüllere yol eyler,
Sultanları kul eyler,
Hikmetli nesnedir aşk.

Kime kim vurdu ok?
Gussa ile kaygu yok.
Feryad ile âhı çok,
Firkatli nesnedir aşk.

Denizleri kaynatır,
Mevce gelir oynatır.
Kayaları söyletir,
Kuvvetli nesnedir aşk.

Akılları şaşırır,
Deryalara düşürür.

Nice ciğer pişirir,

Key odlu nesnedir aşk.

Miskin Yunus n'eylesin?

Derdin kime söylesin?

Varsın dostu toylasın,

Lezzetli nesnedir aşk.

• Yunus aşağıdaki şiirinde Hakk aşkının kendisini deli, divane ettiğini yazmaktadır. Yunus aşkın etkisiyle yeller gibi esmekte, seller gibi akmakta, sular gibi çağlamakta, ciğerini dağlamaktadır. Mecnun olarak yürüdüğünü, Dostu ancak rüyasında gördüğünü, uyanınca da üzgün olduğunu ifade eder. Kendisinin biçare olduğunu, Dost elinde avare olduğunu söyler. Yunus'u bu hâle getiren Allah aşkıdır.

Ben yürürüm yana yana

Aşk boyadı beni kana

Ne deliyem ne divane

Gel gör beni aşk neyledi

Gah eserim yeller gibi

Gah tozarım yollar gibi

Gah akarım seller gibi

Gel gör beni aşk neyledi

Akar suların çağlarım

Dertli ciğerim dağlarım

Şeyhim anuban ağlarım

Gel gör beni aşk neyledi

Ya elim al kaldır beni

Ya vaslına erdir beni

Çok ağlattın güldür beni

Gel gör beni aşk neyledi

Ben yürürüm ilden ile

Şeyh anarım dilden dile

Gurbette halım kim bile

Gel gör beni aşk neyledi

Mecnun oluban yürürüm

O yâri düşte görürüm

Uyanıp melûl olurum

Gel gör beni aşk neyledi

Miskin Yunus biçareyim

Baştan ayağa yareyim

Dost elinde avareyim

Gel gör beni aşk neyledi

• Yunus aşağıdaki şiirinde ölümü anlatmaktadır. Ölüme yakın insanın hasta olacağını, belinin büküleceğini, Azrail'in canını alınca damarlardaki kanın kuruyacağını, kefene sarılacağını, sala verilip namazının kılınacağını haber vermektedir. Bu işlerde hizmet edenlere de selâm etmektedir. Dünyaya gelenin muhakkak öleceğini ifade eden Yunus, bunları söylerken gözleri yaş ile dolmaktadır. Ancak bu hali herkesin anlayamayacağını ifade ederken, yalnız bu hali anlayanlara selam etmektedir.

Bu dünyadan gider olduk

Kalanlara selam olsun

Bizim için hayır dua

Kılanlara selam olsun

Ecel büke belimizi

Söyletmeye dilimizi
Hasta iken halimizi
Soranlara selam olsun

Tenim ortaya açıla
Yakasız gömlek biçile
Bizi bir aşan vech-ile
Yunanlara selam olsun

Azrail alır canımız
Kurur damarda kanımız
Yuyacağın kefenimiz
Saranlara selam olsun

Sala verile kasdimize
Gider olduk dostumuza
Namaz için üstümüze
Duranlara selam olsun

Dünyaya gelenler gider
Hergiz gelmez yola gider
Bizim halimizden haber
Soranlara selam olsun

Miskin Yunus söyler sözün
Yaş doldurmuş iki gözün
Bizi bilmeyen ne bilsin
Bilenlere selam olsun

Yayınlanma Tarihi : 04.06.2023

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

Şeyh Galib

Şeyh Galib ve İnsanın Değeri

Şeyh Galib (ks) (1757-1799) Klasik Türk Şiirinin (Divan Edebiyatının) 18. asırda yaşamış en büyük şairlerinden birisidir. Bazıları divan edebiyatının Şeyh Galib ile kapandığını iddia etseler de, bu iddia tamamen yanlıştır. Çünkü divan edebiyatı kültürü hiçbir zaman kapanmamış ve bugüne kadar devam etmiştir. Divan edebiyatı kültürü bu toplumun İslam inancından kaynaklanmaktadır. Asırlardan beri toplumumuzda İslam inancı yok edilmeye çalışılsa da, bunda başarılı olunamamış ve İslam inancı toplumumuzda daima yaşamıştır. Bundan sonra da yaşamaya devam edecektir. Bu nedenle toplumumuzda hâlâ divan şiiri yazan ve divanları olan şairlerimiz mevcuttur. Dr. Emrah Gökçe'nin "20. Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi" adlı doktora çalışmasında açıklandığına göre, ülkemizde son yüzyılda iki yüzden fazla divan şairinin yaşadığı ve divanlarının mevcut olduğu tespit edilmiştir.

Şeyh Galib 1757 yılında İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Mehmet Esad'dır. Annesinin adı Emine Hatun, babası Mustafa Reşit Efendi'dir. Şeyh Galib sıkı bir din eğitimi almıştır. Şiire meraklı kültürlü bir kişidir. Dedesi Mehmet Efendi de Mevlevî ekolünün aydınlarından.

Şeyh Galib ilköğrenimini babasından almış, Arapça, Farsça öğrenmiş, bunları yeteneğiyle birleştirerek çok genç yaşta güçlü bir şair olarak tanınmıştır. Şiirlerinde önce Esad, sonra Galib mahlasını kullanmış, fakat her iki mahlası birlikte kullandığı da görülmüştür. Henüz 24 yaşındayken muazzam bir divan oluşturmuş, 26 yaşlarında Mesnevinin en başarılı örneklerinden biri olan Hüsnü Aşk'ı kaleme almıştır. Hüsnü Aşk mesnevi tarzında yazılmış,

derin anlamlar taşıyan bir eserdir. Bu eser diğer yazarların kitaplarına konu olan bir başyapıttır.

Şeyh Galib 27 yaşında Konya’da Mevlânâ dergahında çileye girmiş, ancak onun hasretine dayanamayan babasının isteği üzerine çilesini tamamlamadan İstanbul’a dönmüş ve İstanbul’da çilesini tamamlamıştır. 1791 yılına kadar ilimle meşgul olmuş ve genç yaşta Galata Mevlevîhânesi’nin şeyhliğine getirilmiştir.

Şeyh Galib Peygamberimiz (sav)’e şöyle hitap etmektedir:

Sen Ahmed ü Mahmud u Muhammedsin efendim

Hak’dan bize sultân-ı müeyyedsin efendim.

(Sen her türlü övülmeye layık Muhammed’sin, Sen Hakk’tan bize güçlü bir Sultansın.)

Şeyh Galib Peygamber Efendimize (sav) derin bir sevgiyle bağlıdır ve onun sevgisini şiirlerine yansıtmıştır.

“Efendimsin cihanda itibarım varsa sendendir,

Miyân-ı âşıkanda iştiharım varsa sendendir.

Benim feyz-i hayâtım hâsılı rûh-i revânımsın,

Eğer sermâye-i ömrümde kârım varsa sendendir.”

Bu şiirin de Şeyh Galib kendisinin cihandaki itibarının, aşıklar arasında ünlü olmasının Peygamberimizden olduğunu söylemektedir. Hayatının bütün feyzlerinin ortaya çıkışı ve ruhunun akıp gitmesini yine Peygamberimiz sayesinde olduğunu ifade etmektedir. Eğer bu ömür sermayesinin bir kârı varsa o da Peygamberimiz sayesinde olduğunu açıklamaktadır.

Şeyh Galib’in, yukarıdaki beyitlerinde görüldüğü gibi, Peygamberimize olan aşkı ona, eşine az rastlanır şiirler yazdırmış, edebiyatımızın seçkin eserlerine imza attırmıştır. Klasik tarzda yazdığı gazel ve kasideleri dışında, soyut ve somut kavramları birbirine yaklaştıran edebi türleri ve içerikleri kendisinden sonraki şairlere ilham olmuştur. Şeyh Galib okuyucularına şiirlerinde, özel bir iklim oluşturan renkli imgeler dünyası sunmuştur. Bu dünya için Ahmet Hamdi Tanpınar “avize gibi renk ve ışık dolu” der.

Şeyh Galib Osmanlı Sarayında da itibar gören bir zattır. Özellikle III. Selim ona karşı duyduğu muhabbeti her fırsatta aşık ederdi. III. Selim bestekâr ve şair idi. İlhamî mahlasıyla şiirler yazmış ve hat sanatıyla meşgul olmuştur. III. Selim şeyhi görmek istediği zaman tüm protokol kaidelerini bir tarafa bırakır, onu görmek için yanına giderdi. Şeyh Galib de aynı şekilde teklifsizce saraya girer ve çıkardı. Padişahla oturur dertleşir, sıkıntılarını paylaşırlardı. Galata Mevlevîhânesi’nin tamiri için bir kasideyi padişaha takdim edince, III. Selim onun arzusunu yerine getirerek tekkeyi tamir ettirmiştir.

Şeyh Galib Osmanlı'nın 18. asırda divan edebiyatının canlılığını biraz kaybettiği bir dönemde ona yeni bir can getirmiş, böylece döneminin sanat dünyasını taçlandırmıştı. Önce annesi Emine Hatun, arkasından çok yakın dostu Esrar Dede vefat edince, Şeyh Galib derin bir hüzne boğulmuştu. Esrar Dede için bir mersiye kaleme almış, hassas mizacı bu üzüntüye dayanamamıştı. Çok geçmeden üzüntünün tesiriyle hastalanmış ve 41 yaşında genç olarak hayata veda etmiştir. Cenazenin kefenlenmesi esnasında babası Mustafa Reşit Efendi'nin şu ifadesi herkesi duygulandırmıştı: "Ah oğul! Bu beyaz kefene o kara sakal yakıştı mı hiç?" Bu ifadeler ve babasının ağlayışı, şahit olanların asla unutamadıkları bir anı olarak zihinlerde kalmıştır. Oğlunun çileye girmesinin hasretine dayanamayan bir babanın, biricik evladını toprağa vermenin hüznünü derinden yaşadığı anlaşılmaktadır.

Şeyh Galib'in kabri , Beyoğlu ilçesindeki bugün Divan Edebiyatı Müzesi olarak faaliyet gösteren Galata Mevlevîhânesi bahçesinde, İsmâil Ankaravî Türbesindedir.

Şeyh Galib'in Eserleri

Divan

Şeyh Galib 1781 yılında henüz 24 yaşında iken divanını tertip etmiştir. Daha sonra yazdığı şiirlerle eserini 5.500 beyte çıkarmıştır. Şiirleri üzerine birçok araştırmalar, doktora tezleri ve yüksek lisans tezleri yazılmıştır. Aruz vezniyle yazılan şiirlerinin yanı sıra hece vezniyle kaleme alınmış bir de türkü vardır.

Hüsnü Aşk

Şeyh Galib bu eserini 1783 te kaleme almıştır. 2041 beyit ve 4 tardiyyeden oluşan tasavvufi, fantastik ve sembolik bir mesnevidir. Eserde tasavvuf yolundaki bir sâlikin seyrü sülûk-i rûhânîsi anlatılmaktadır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevi

Bu eser Yûsuf Sîneçâk'ın eserine 1790'da yazılmış bir şerh olup müellifin Türkçe tek mensur eseri olması bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Şeyh Galib bu eseri yazarken Yûsuf Sîneçâk'ın Sütölçe'deki kabrine bakan evde ikamet ediyordu. Yûsuf Sîneçâk Mesnevi'den 366 beyit seçerek bir antoloji meydana getirmiştir. Şeyh Galib bu eserini, üstadı Ali Dede Efendi'nin teşvikiyle ve içinde bulunduğu kültür ve maneviyat ortamına karşı bir minnet borcu düşüncesiyle yazmıştır.

Es-Sohbetü's-Şâfiye

Şeyh Galib, Mevlevî âdâb ve erkânından bahseden bu küçük risaleyi 1789 yılında Arapça dilinde kaleme almıştır. Bu eserin Türkçe tercümesi yapılmış ve yayınlanmıştır.

Şeyh Galib'in İnsanı Anlatan Şiiri

Şeyh Galib'in günümüze kadar gelen ve insanın mahiyetini yorumlayan şiiri çok meşhurdur. Bu şiir bugün bile insanlığa bir yol göstericidir. Şeyh Galib'in şiirindeki yönlendirmeler bugünkü insan için de çok önemli bir rehberdir. Şeyh Galib insanı bütün yaratılmışların göz bebeği olarak görmekte, onun kâinatın özü olduğunu bildirmektedir. Şeyh Galib'in bu şiiri buram buram İslam ve tasavvuf korkmaktadır. Kendisi bir Mevlevi şeyhi olarak şiirinde tasavvufu çok iyi yorumlamıştır. Aradan iki asır geçmesine rağmen bugün hâlâ güncelliğini muhafaza etmektedir. Kıyamete kadar da muhafaza olunacağını ümit ediyoruz.

Bu şiirin orijinal ifadesi şöyledir:

*Ey dil ey dil niye bu rütbede pür gâmsın sen
Gerçi vîrâne isen genc-i mutalsamsın sen
Secde-fermâ-yi melek zât-ı mükerremsin sen
Bildiğin gibi değil cümleden akvâmsın sen
Rûhsun nefha-i Cibril ile tev'emsin sen
Sırr-ı Hak'sın mesel-i İsi-i Meryem'sin sen*

*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen*

*Merteben ayn-ı müsemmâdadır esmâ sanma
Merciin Hâlik-i eşyâdadır eşyâ sanma
Gördüğün emr-i muhakkakları rü'yâ sanma
Başkasin kendini sûretle heyûla sanma
Keşf ile sâbit olan mâ'niyi dâ'vâ sanma
Hakkına söylenen evsâfı müdârâ sanma*

*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen*

*İnleyip sırrını fâşeyleme ağyâra sakın
Düşme bilmezlik ile varta-i inkâra sakın
Değmesin âhların kâkül-i dildâra sakın
Sonra Mansûr gibi çıkman olur dâra sakın
Arz-ı acz etmeyesin yâreden ol yâra sakın
Bulduğun cevher-i âlîleri bîçâre sakın*

*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen*

*Sendedir mahzen-i esrâr-ı mahabbet sende
Sendedir mâ'den-i envâr-ı fütüvvet sende
Gizli gizli dahi vardır nice hâlet sende
Ma'rifet sende hüner sende hakiykât sende*

*Nazar etsen yer ü gök duzâh u cennet sende
Arş u kürsiyy ü melek sendedir sende*

*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen*

*Hayftır şâh iken âlemde gedâ olmayasın
Keder-âlûde-i ümmîd ü recâ olmayasın
Vâdî-i ye'se düşüp hiç ü hebâ olmayasın
Yanılıp rehrev-i sahrâ-yı belâ olmayasın
Âdeme muttasıl ol tâ ki cüdâ olmayasın
Secdeler eyle ki merdûd-i Hüdâ olmayasın*

*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen*

*Merk-i hâtif gibi bu kayd-ı sivâdan güzer et
Erişen hâr u hasa âteş-i aşkı siper et
Dâmenin tutmaya âsâr-ı alâyık hazer et
Şems veş hâhiş-i Munlâ ile azm-i sefer et
Sâf kıl âyineni kâbil-i aks-i suver et
Hele bir cem'-i havâs eyle de Gâlib nazar et*

*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen*

Bu şiiri bugünün Türkçesiyle şöyle ifade edebiliriz:

Ey gönül, ey gönül! Neden bu makamda gam dolusun sen

Gerçi virane olsan da tılsımlı bir definesin sen.

Meleklerle secde etmeleri buyurulan saygıdeğer bir varlıksın sen.

Bildiğin gibi değil, sen bütün varlıklardan daha üstünsün.

Ruhsun, Cebrail'in üfürmesiyle ikizsin sen.

Hak gerçeğinin sırrısın sen, Meryem oğlu İsa misali.

Hoşça bak kendine ki kainatın özüsün sen.

Bütün yaratılmışların göz bebeği olan insansın sen.

Derecen adları yaratanın katındadır, adlarda sanma.

Yerin eşyanın yaratıcısındadır, eşyada sanma

Keşfedip gördüğün manaları rüyadadır sanma
Başkasını kendinle kıyasladığında heyûlâ sanma (gözünde büyütme)
Bir kimseden gelen engeli mühim bir mesele sanma
Hakkında söylenen vasıfları sana yaranmak için söylüyorlar sanma.
Hoşça bak kendine ki kainatın özüsün sen.
Bütün yaratılmışların göz bebeği olan insansın sen.

Ağlayıp inleyerek sırrını yabancılara açıklama sakın
Cahillik edip inkar çukuruna düşme sakın.
Ahların sevgilinin kahkülüne değmesin sakın
Sonra Mansur gibi darağacına çıkarsın, sakın
O sevgiliye yaralarından çaresizlik içinde yakınma sakın
Bulduğun yüce cevherleri (ruh) koru gözet ey biçare.
Hoşça bak kendine ki kainatın özüsün sen.
Bütün yaratılmışların göz bebeği olan insansın sen.

Sendedir sevgi sırlarının mahzeni sende
Sendedir yiğitlik nurlarının madeni sende
Gizli gizli daha nice haller vardır sende
İrfan sende, ustalık sende, doğruluk sende
Bir baksan, yer ve gök, cehennem ve cennet sende
Yüce ve ilahi makamlar ve melekler sendedir elbet sende.
Hoşça bak kendine ki kainatın özüsün sen.
Bütün yaratılmışların göz bebeği olan insansın sen.

Yazık olur, sultanken bu alemde dilenci olmayasın
Ümidine keder bulaşmış ve yalvaran olmayasın
Keder vadisine düşüp değersiz ve faydasız olmayasın

Yanılıp bela çölünün yollarına düşmeyesin
İnsana yakın dur ki fazla uzaklara düşmeyesin
Secdeler et ki Yaradanın reddettiği olmayasın.
Hoşça bak kendine ki kainatın özüsün sen.
Bütün yaratılmışların göz bebeği olan insansın sen.

Tanrı'dan gayrı bütün varlıklardan, çakıp sönen,
gelip giden şimşek gibi geç git.
Üstüne takılan, konan çerçöpe karşı aşk ateşini siper et
Gönül bağlanacak şeylerin eserleri, sakın, eteğini tutmasın;
Şems gibi, Mevlânâ'yı isteyerek yola koyul, yol almaya bak.
Aynanı (gönlünü) arıt; bütün sûretler ona vursun, görünsün.
Galib, hele bir duygularını derle, topla da bak
Hoşça bak kendine ki kâinatın özüsün sen.
Bütün yaratılmışların göz bebeği olan insansın sen.

Şeyh Galib bu şiirinde insanın bütün varlıklardan daha üstün olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Hazreti Adem (as)'ın bir çocuğu olarak bu kendisine verilen çok üstün bir şereftir. Hazreti Adem'e melekler secde etmiştir. Ruh, Cebrail (as)'ın üfürmesiyle Adem (as)'a hayat vermiştir. İnsana da, anne rahminde iken ruh üfürülmüştür. Dolayısıyla insan bu anlamda Allah Teâlâ'nın bir emri olan ruhtur. Tıpkı Meryem oğlu İsa gibi.

“Sana ruhtan soruyorlar. Dedi ki: Ruh Rabbimin bildiği bir ıştır ve size ilimden ancak az bir şey verilmiştir.” (İsra, 17/85)

“Sonra onu (Adem (as)) düzenli bir şekle sokup içine kendi ruhundan üfürdü. Sizin için kulaklar, gözler ve gönüller var etti. Siz ne az şükrediyorsunuz?” (Secde, 32/9)

Fakat buna rağmen insan gönlü gam ile doludur. Çünkü yaratılış gereği insanın gönlünde gamlar, viranelikler mevcuttur. Halbuki bu virane dedikleri aynı zamanda bir define, manevi bir hazinedir.

“Müminin kalbi Allah'ın tecelli yeridir. Müminin kalbi Allah'ın arşıdır. Müminin kalbi Allah'ın hazinelerindendir. Müminin kalbi Allah'ın aynasıdır.” (Hadis)

Bu nedenle insan kendisinin bu üstünlüğünü hissetmeli ve her gerçeğin sırrı olduğunu

düşünmelidir. Çünkü o kainatın özüdür ve bütün yaratılmışların göz bebeğidir.

İnsanın derecesi Allah Teâlâ'nın isimlerinde değil, o isimleri yaratanın katındadır. İnsanın yeri eşyada değil, o eşyanın yaratıcısındadır. İnsanın manevi olarak keşfedip gördüğü manalar bir rüya değildir. Başkasını kendinle kıyaslayıp da hayal gördüğünü sanma ve başka insanların seni engellemesine de önem verme. Çünkü tasavvuf yoluyla elde edilen bilgiler insana gerçeği öğretir. Ancak tasavvuftaki keşif bilgileri herkese açık olmadığı için diğer insanlar tarafından hor görülebilir. Şeyh Galib bir sufi olduğu için bu keşiflerin önemini insanlara duyurmakta ve diğer insanların eleştirilerini ve kınamalarını duymamalarını tavsiye etmektedir.

İnsan ağlayarak inleyerek sırrını başkalarına açıklamасыn. Başına gelen felaketlere ve kötülüklere bakıp da inkâra düşmesin ki bu cahilliktir. Ağlayıp inleyerek Allah Teâlâ'nın hatırını kırarak şeyler yapılmaması lazım, aksi halde Mansur gibi darağacına çıkıp can verebilirsin. Bu nedenle Allah Teâlâ'ya dertlerindeki çaresizlik için sakın şikayet etme. Sahip olduğun yüce cevherleri muhafaza et, onları gözet.

Sevgi sırlarının kaynağı, definesi sendedir. Yiğitlik nurlarının kaynağı da sendedir. Daha sende nice gizli haller mevcuttur ki, irfan da sendedir, ustalık da sendedir, doğruluk da sendedir, yer ve gök, cennet ve cehennem de sendedir. Yüce ve ilâhi makamlar ve melekler de sendedir. Yani aslında sen insan olarak bütün bunlardan daha üstünsün ve onların makamlarına da sahipsin.

Bu alemde sultansın, sakın dilenci rolüne kapılma. Yani kimseden bir şey isteme, çünkü bu dünyada padişah sensin. Ancak Allah'tan iste. Hiçbir zaman şikayet etme, ümidini keder ile bozma ve yalvaran olma. Aksi halde keder vadisine düşüp değersiz, faydasız bir varlık olursun. Çünkü kederli olmak bir sufiye, bir Müslüman'a yakışmaz. Belâ çöllerine yanılarak düşme, insana yakın ol ki fazla uzaklara düşmeyesin. Hakk'a yakın olmak için de, secdelerini fazla yapasın.

Allah'tan başka her şeyi terk et. Onları gelip geçen şimşekler gibi gör. Sana bulaşan her maddeyi çer çöp olarak gör ve onlara karşı aşkın ateşini siper et. Aşk ateşiyle dünyanın köhne ve işe yaramaz olan eşyalarına, servetine, makamlarına karşı dur. Dünya mallarını, makamlarını gönlüne bağlama, onların sakın eteğine tutunmalarına müsaade etme. Şems gibi, Mevlânâ'yı isteyerek yola koyul, yol almaya bak. Kalbini arıt, bütün suretler böylelikle onda görünsün. Sen bütün kâinatın aynası ol.

Kendi zatına hoşça bak, çünkü sen Kâinatın özüsün. Sen insan olarak, bütün yaratılmışlardan üstün olduğundan onların gözbebeğisin.

Toplumlarda İnsan Değeri

Toplumların medeni ve ileri oluşları insana verdiği değerle ölçülür. Osmanlı bu konuda birçok toplumu geride bırakarak, insana hak ettiği değeri vermiştir. Bu gerçek Osmanlı şairlerinin

şiiirlerinde açıkça anlaşılmaktadır. Şeyh Galib de bu konuda bir örnektir. Osmanlı bu değeri İslam'a bağıllığı ile elde etmiştir. Bugünkü toplumlar İslami değeri çok uzak olduğundan insana değeri vermede de geridedir. Batı medeniyeti denilen kültür de insana değeri vermekte çok geridedir.

Dünyadaki insan sömürüsü sistemi batılı ekonomik sistemlerinin eseridir. Batı hayranlığını dile getirenlerin nasıl bir gaflet içinde olduklarını buradan anlayabiliriz. İslam'ı dışlayıp, batı medeniyetini kendilerine rehber edinenler gerçekten tam bir yanılgı ve gaflet içindedirler. Bu gafleti ortaya koyan en önemli şairlerden biri de Şeyh Galib'tir.

Divan şiirinin en büyük şairlerinden olan Şeyh Galib'in şu beyti insanın ne kadar muhteşem bir varlık olduğunu veciz bir üslupla dile getirmektedir:

Hoşça bak zatına kim zübde-i alemsin sen,

Merdüm-i dide-i ekvan olan ademsin sen.

(Hoşça bak kendine ki kâinatın özüsün sen,

Bütün yaratılmışların gözbebeği olan insansın sen.)

İnsan küçük kâinattır derler. Kalbinde acıları ve umutları beraber taşır. Acıların üşüttüğü, umutların ısıttığı gönlünde zifiri karanlıklar bir mum alevinde erir gider. Geçen zamanla birlikte ömür de tükenir. Fakat yukarıdaki şiir, bütün bunlara rağmen insanın alemin özü ve kâinatın gözbebeği olduğu hatırlatmaktadır.

Dünya hayatının özünde insan vardır. Dünya hayatı insanla anlam kazanmıştır. Hazreti Adem (as)'la dünyaya açılan insanoğlu yüzyıllar boyunca dünyayı imar etmiş ve alemin dinamiklerini dengede tutmak için büyük bir çaba harcamıştır. Ancak onun bu hayata tutunma gayretini, haramiler kesmiş, yükü aşk olan kervanlar yağmalanmış. Bu nedenle pişmanlıklar düşlerin üstünü örtmüştür. Çünkü insanlar, asırlarca zulme uğramış ve sömürülmüştür.

Gerçekten Cenab-ı Hakk insanı muhatap kabul etmiş, imtihana tabi tutmuş ve büyük kıymet vermiş, kendisine ilim ve hikmet öğretmiştir. Ancak insanın da bu hikmetleri keşfetmesi, dünya ve iç alemiyle daha barışık yaşaması gerekmektedir. Bugünkü huzursuzluklar bu şuardan uzak yaşamının sonucudur.

Bununla beraber insanın varlığıyla birlikte insanlar arasında çatışmalar, sömürüler ve zulümler de ola gelmiştir. Bunun nedeni insanın yaratılışındaki gerçeklerdir. Çünkü insanlar dünyaya iyilik ve kötülüklerden hangisini tercih edeceği için ve böylece sınanmak için gönderilmiştir. Fakat Hazreti Adem'in çocukları bu kavgalar ve kan dökmelerle kendilerini düşman yaratmış ve düşmanlıklar üretmiştir. Bu büyüyen düşmanlıkların altında mazlumlar ezilirken güçlü olanlarda birbirlerini yok etmek için ellerinden geleni yapmışlardır.

İnsanı Cenab-ı Hakk dünyaya göndermiş ve onun uyması gereken kuralları da peygamberler vasıtasıyla bildirmiştir. Cenab-ı Hakk bütün insanlığı kuşatan ilkeleriyle dünya hayatına bir nizam vermiştir. Bu nizam İslam dininin tebliği ve vahyin başlangıcı olan 610 yılından itibaren

geçerlidir. Bu nizam ayet ve hadislerle ifade edilmiş, bütün insanlığı kapsayarak evrensel bir karakter kazanmıştır. İslam açısından yöneticilerle idare edilenlere aynı gözle bakılmıştır. İdareciler hiçbir zaman halktan üstün düşünülmemiş, soy, ırk, renk, bölge, ekonomik seviye ve din farkı gözetilmemiştir.

Rabbimizin deyimiyle insanlar arasındaki üstünlük ancak Allah’a karşı gösterdiği takvadır. Bunun en güzel ifadesi Peygamberimiz (sav)’in veda haccında ifade ettiği hususlardır. Peygamberimiz veda haccında devesi üzerinde, Arafat vadisinde 124.000 Müslümana hitap ederek şunları söylemiştir:

“Cahiliyet devrinde güdülen kan davaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdülmuttalib’in torunu (amcalarımdan Haris’in oğlu) Rabia’nın kan davasıdır. Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu konuda Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah’ın emaneti olarak aldınız. Onların namus ve ismetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki haklarınız, aile namusu ve şerefınızı kimseye çiğnetmemeleridir. Eğer onlar sizden izinsiz, razı olmadığınız kimseleri aile yuvarına alırsa, onları hafifçe dövüp korkutabilirsiniz. Kadınların sizin üzerinizdeki hakları ise örfe göre, her türlü meşru ihtiyaçlarını, yiyecek ve giyeceklerini temin etmenizdir.

Sözümü iyi dinleyin, iyi belleyin. Rabbiniz birdir, babanız birdir. Hepiniz Adem’densiniz. Adem de topraktan yaratılmıştır. Hiç kimsenin başkaları üzerinde soy sop üstünlüğü yoktur. Allah katında üstünlük ancak takva iledir. Müslüman Müslüman’ın kardeşidir. Böylece bütün Müslümanlar kardeşler. Gönül hoşluğu ile kendisi vermedikçe başkasının hakkına el uzatmak helâl değildir.

Ashabım! Nefsinize de zulmetmeyin. Nefsinizin de üzerinizde hakkı vardır. Bu nasihatlerimi burada bulunanlar, bulunmayanlara tebliğ etsinler.”

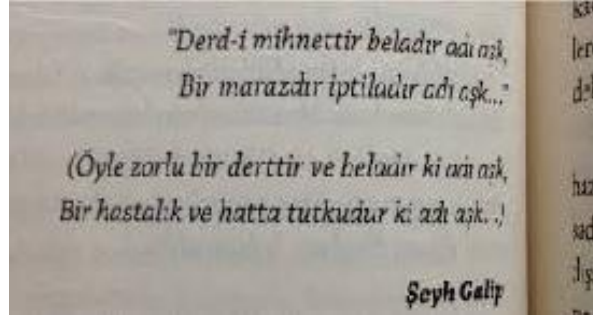
İslam ilhamını Kur’an ve sünnetten almıştır. Ayet ve hadisler iki cihan saadetini sağlamak için insanlığa kılavuzdur. Peygamberimizin yukarıda ifade ettiği gibi dünya üzerinde gerçek huzur ve rahatı istiyorsak bu İslami ilkelere uymak muhakkak ki gereklidir. Ancak dünya saltanatını ele geçirmek ve güçsüzleri sömürüp ellerinde avuçlarında ne varsa almak için tarih boyunca nice kıyım ve zulümler yapan insanlar, İslami ilkelerin dışında yaşamışlardır. Bu mevcut düzen geleceğe dönük karanlık tablolar çizmektedir. Çünkü dünyanın pek çok bölgesinde bugün ciddi insan hakları ihlalleri yaşanmaktadır. Özellikle İslam ülkelerinde özgürlük götürüleceğini söyleyerek bu toprakları işgal eden batılı güçler, bu ülkelerde bir hiç uğruna 100 binlerce insanın ölümüne sebep olmuştur. İnsanlara özgürlük ve demokrasiyi getirme vaadiyle insanları sömürmek, onların ellerindeki maddi kaynakları gasp etmek nasıl bir insanlık anlayışıdır. Onlar kendilerinden olmayan toplulukları köle olarak görmektedir. Bu nedenle uzun yıllar boyunca dünyanın birçok bölgesinde insan hakları hiçe sayılarak sömürülmüştür. Filistin, Güney Afrikada yaşayan insanların trajedisi bu çerçevede örnek olarak verilebilir.

Dünya ticaretini ellerinde tutan ve dünya sermayenin büyük bir kısmına sahip olan Yahudiler,

sapanından başka silahı olmayan çocukları insanların gözleri önünde hunharca öldürebilmektedirler. Kendilerinden bir kişi yaralansa dünyayı ayağa kaldıran bu insanlar, kan gövdeyi götürdüğü dönemlerde bile yaşananları kendilerine göre doğal hak kabul etmektedirler.

İnsan hakları evrensel değerler ve hükümlerdir. Olmazsa olmaz olarak insanın hayatını mutlu ve rahat içinde yaşamasının garantisidir. Fakat bugün için böyle bir evrensel değerlerin hüküm sürdüğünü söylemek zordur. Eğer insanların rahat ve huzur içerisinde yaşamalarını temin etmek istiyorsak, insanlara İslam'ı öğretmeli ve İslami yaşamaya yönlendirmeliyiz. Eğer toplumun büyük bir kısmı İslami hayatı yaşarsa Allah muhakkak ki o topluma yardım edecektir. Bundan hiç şüphemiz yoktur.

Yayınlanma Tarihi : 09.07.2023

Hüsn ü Aşk

Hüsn ü Aşk (Güzellik ve Aşk) Şeyh Galib'in yazdığı divan edebiyatının tasavvufi bir mesnevisidir. Şeyh Galib'in 18. yüzyılda yazmış olduğu bu eser, İslam tasavvuf anlayışını anlatan alegorik (simgesel) bir eserdir. Bu eser Şeyh Galib'in baş yapıtıdır.

Şeyh Galib eserin, "Der beyân-ı sebab-i te'lif" kısmında bu eseri niçin yazmaya karar verdiğini şöyle belirtir: Bir oturumda Nâbi'nin Hayr-âbâd isimli eserinin fazla övülmesinden rahatsız olmuştur. Şeyh Galib, Nâbi'nin eserinin özgün olmadığını ileri sürmüş ve kendisinin daha özgün bir eser kaleme alabileceğini ifade etmiştir. Gerçekten Nâbi'nin eseri Baltacı Mehmet Paşa adına 1705'te yazılmış olup, bu eserde Âtâr'ın İlâhi-Nâme isimli eserindeki bir hikayeden esinlenilmiştir. Şeyh Galib hem edebi anlamda gelişmiş hem de özgün olan bir eser kaleme almak istemiştir. Eserdeki tasavvufi ağırlık ve Şeyh Galib'in tasavvufi yönü göz önüne alınırsa eserin yazılış amaçlarından biri de, önemli bir tasavvuf eseri ortaya koymak istemesidir.

Şeyh Galib'in yazdığı bu eser 2041 beyitten meydana gelen bir mesnevidir. Aralara serpiştirilen ve her biri altı kıtadan oluşan dört tardkiye ile beraber 2101'e ulaşmıştır. Şair klasik tarza uyup tahmid, na't, mi'râciyye, iki ayrı başlık altında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve kendi babası Mustafa Reşit Efendi hakkındaki on sekizer beyitlik methiye bölümlerinden sonra telif sebebini anlatıp esere başlar.

Şeyh Galib hakkında özellikle Cumhuriyet döneminde yazılanların bazıları yanlış ve kasıtlı olan saptırmalardır. Şeyh Galib için "divan edebiyatının son büyük şairidir, divan şiiri gerçek anlamıyla onunla sona ermiştir" diye ortaya konan iddialar gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Şeyh Galib divan edebiyatının son şairi değildir. Ondan sonra da günümüze kadar divan edebiyatı şairleri yaşamış ve halen de yaşamaktadır. Dr. Emrah Gökçe tarafından yapılan, "20. Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi" adlı doktora çalışmasında ülkemizde son yüzyılda iki yüzden fazla divan şairinin yaşadığı ve bu şairlerinin divanlarının mevcut olduğu tespit edilmiştir. Yani divan şiiri Şeyh Galib ile sona ermemiştir. Halen bütün canlılığı ile devam etmektedir.

Cumhuriyet döneminde bu türlü iddialar neden ortaya atılmıştır? Bunun sebebi açıktır. Cumhuriyet döneminde yaratılmak istenilen İslam düşmanlığı için, İslam'ı anlatan eserleri kötülemek ve onları halkın gözünde değersizleştirmek gayreti içine girilmiştir. Böylece halk İslam dininden koparılmaya çalışılmıştır. Bunun için büyük paralar ödenerek, İslam dinini kötüleyen ve gericilik damgası vuran yazarlar ortaya çıkmıştır. Bu yazarların kasıtlı olarak çarpıttıkları bir konu da İslam tasavvufudur. İslam tasavvufunu anlatan her şey onların gözünde bitmiş olması gerekiyordu. Bu nedenle divan edebiyatına saldırarak, divan edebiyatının artık sona erdiğini insanlara kabul ettirmeye çalışmışlardır. Böylece İslam tasavvufunun artık geçerli bir şey olmadığı ve mazide kaldığı iddia edilmiş oluyordu. Böylece halk onlardan uzaklaşacak ve Müslümanlar İslam dışı yollara, batı hayranlığı gibi, sapacaklardı.

Bu amaca yönelik olarak, lise öğrenimindeki edebiyat derslerinde divan edebiyatı saray edebiyatı olarak anlatılmıştır. Onlara göre divan edebiyatı sarayın eğlencelerini anlatmakta ve padişahlara dalkavukluk etmenin bir yoluydu. Bu saptırma Cumhuriyet döneminde yetişen Müslüman gençlerin zihinlerine yerleştirilmiştir. Bu gençlik bu nedenle divan edebiyatına karşı ilgisiz kalmış ve daha ziyade halk edebiyatına yönelmiştir. Ancak bu yanlışlık bugün fark edilmiştir. Artık Müslüman gençlik son on yıllarda divan edebiyatının gerçek yüzünü görmüştür. Divan şiirlerinin % 80'nin İslam tasavvufunu anlattığını anlamıştır. Divan şiiri yazarların büyük bir kısmının tasavvuf ehli olduğunu görmüşlerdir. Böylece Müslüman gençlik tekrar divan edebiyatına yönelmiş ve onu öğrenmeye başlamıştır.

İslam düşmanlarının bilmediği ve anlayamadığı bir husus vardır. O da İslam dininin Allah Teâlâ'nın muhafazası altında olmasıdır (Hicr, 15/9). İslam düşmanları ne kadar uğraşsa da, İslam dini ve İslam tasavvufu ortadan kalkmayacaktır. Her zaman için yeni kâmil mürşidler, dervişler ortaya çıkacaktır. Böylece Peygamberimizden (sav) devir alınan Ledün ilmi bugün de, yarın da, kıyamete kadar devam edecektir. Bunları öğrenen ve öğreten insanlar daima olacaktır. İslam tasavvufu canlı olarak Müslümanların hayatlarında yer almaya devam edecektir. Bunu engellemeye kimsenin gücü yetmeyecektir.

Şeyh Galib'in Hayatı

Şeyh Galib (1757-1799)'in babası Mustafa Reşit Efendi, annesi ise Emine Hatun'dur. Şeyh Galib küçük yaşlarda büyük bir kabiliyet ve başarı göstermiştir. İlk öğrenimini babasından almış, daha sonraları dönemin ünlü şairlerinden Farsça dilinin inceliklerini öğrenmiştir. Ailesinin etkisiyle Konya'daki Mevlânâ dergahında çileye girmiş, sonra yine ailesinin istemesiyle çilesini tamamlayamadan İstanbul'a geri dönmüştür. İstanbul'a döndüğünde Yenikapı Mevlevihanesi'nde çilesini tamamlamıştır. Daha sonra 1791'de Galata Mevlevihanesi Şeyhliğine atanmıştır. Şeyh Galib 3 Ocak 1799'da İstanbul'da genç yaşında ölmüştür. Ölümünün nedeni tam olarak bilinmemektedir. Türbesi bu Mevlevihanenin bahçesindedir.

Şeyh Galib, Esad ve Galib mahlaslarıyla şiirler yazmış, bu şiirleri 24 yaşında toplayarak divanını meydana getirmiştir. Şeyh Galib hiç kuşkusuz dönemin en önemli şairlerindendir. Sembolizm

benzeri bir tarzın Türkiye edebiyatında öncüsü olmuş, birçok buluşu ve yarattığı manzumlarla divan edebiyatını geliştirmiştir. Fakat divan şiirinin geleneklerinden de kopmamıştır. Şeyh Galib'in şiirlerinde gösterdiği harika sembolizm ve betimlemelerle özellikle batıda fazlasıyla beğeni toplamaktadır. Şeyh Galib'in eserlerinin en önemli yönü tasavvufi temellere sahip olmasıdır. Şeyh Galib tasavvuf edebiyatı açısından çok önemli bir kişidir.

Hüsn ü Aşk'ın Konusu

Hüsn ü Aşk'ın konusu TDV İslam Ansiklopedisinde şöyle anlatılmaktadır:

“Araplar’ın içinde Benî Mahabbet adlı bir kabile vardır. Bir gece bu kabileden biri kız diğeri erkek iki çocuk dünyaya gelir. Kıza Hüsn, erkeğe Aşk adı verilir ve kabilenin ileri gelenleri tarafından birbirleriyle nişanlanırlar. Aşk ile Hüsn tahsil çağına gelince Mekteb-i Edeb adı verilen bir okula gidip Molla-yı Cünûn adlı bir hocadan ders okumaya başlarlar. Mektepteyken aralarında aşk başlayan Hüsn ile Aşk zaman zaman buluşup beraberce “nüzhetteh-i ma’nâ” denilen bahçede dolaşır, burada yer alan “havz-ı feyz” kenarında sohbet ederler. Bahçenin sahibi, her şeyi bilen ve istediği zaman her kılığa girebilen Sühan adlı bir ihtiyardır. Sühan bunların dertlerini anlar. Fakat kabileden Hayret adlı bir kişi, Hüsn ile Aşk’ın bir arada bulunmalarına ve birbirleriyle görüşmelerine engel olur. Birbirinden ayrılan Aşk ve Hüsn, Sühan vasıtasıyla mektuplaşırlar. Aşk’ın gayret adlı bir lalası, Hüsn’ün de İsmet adlı bir dadısı vardır. İsmet Hüsn’e sabır tavsiye eder. Öte yandan Aşk’a da lalası Gayret yardım sözü verir. Bunun üzerine Aşk kabile reislerine başvurarak onlardan Hüsn’ü ister. Kabile reisleri bu isteği alayla karşılarlar ve “Kalp diyarı”na gidip oradaki kimyayı bulup getirirse ancak o zaman Hüsn’ü kendisine verebileceklerini söylerler. Aşk Gayret’le birlikte yola çıkar. Fakat daha ilk adımda içinde korkunç bir dev bulunan derin bir kuyuya düşerler. Dev bunları hapseder. Bu arada Sühan yetişerek onları kurtarır. Aşk ile Gayret dondurucu soğuklar içinde “harâbe-i gam”da yürürken ihtiyar bir cadıya rastlarlar. Cadı Aşk’a gönül verir ve onu sultan yapacağını söyler. Fakat bir karşılık görmeyince onu çarmıha gerer. Sühan imdada yetişir, sihri bozarak Aşk’ı kurtarır ve cadıyı öldürür. Hüsn, Aşk’a “tiğ-i âh” isimli kılıçla Eşkar adlı bir at, Gayret’e de iki kanat gönderir. Aşk bu ata binerek yoluna devam eder. Birçok macera atlatarak kıyısında mumdan yapılmış gemiler bulunan “deryâ-yı âteş”e ulaşırlar. Cinler onlara bu gemilere binmelerini teklif ederlerse de binmezler. At semender gibi süzülerek, Gayret de uçarak denizi geçer. Çin ülkesinin sahiline ulaşırlar. Bir papağan şekline giren Sühan gelip Aşk’a, Çin padişahının Hûşrübâ adlı kızına gönlünü kaptırırsa onu Zâtüssuver Kalesi’ne hapsedeceğini haber verir. Fakat Aşk Hûşrübâ’yı görünce onu Hüsn zanneder. Kızın daveti üzerine içip eğlenirler. Bu arada kız Aşk’ın elinden “tiğ-i âh”ı alıp kaybolur. Ertesi sabah Hûşrübâ yine görünür. Aşk’ı Zâtüssuver Kalesi’ne götürüp hapseder. Kaleye girdikleri kapı silinip yok olur. Gayret’le orada mahpus kalırlar. Burası da binbir tehlikeyle dolu bir yerdir. Aşk Gayret’in nasihatiyle Eşkar’a binerek kaleden kurtulmak ister, yine cadılarla, gulyabanilerle savaşı. Ancak çıkacak yol bulamaz; artık perişan haldedir. Nihayet Sühan imdadına yetişir ve kaleyi ateşe verip kurtulurlar. Hûşrübâ ile birlikte kale yanar. Aşk perişan bir vaziyette yoluna devam eder. Daha sonra Sühan bir hekim kılığında gelir. Bu arada Gayret

kaybolur. Sühan Aşk'ı alıp Kalp Kalesi'ne götürür; burası Hüsn adlı sultana tabi olan melekler ve perileri ile doludur. Aşk sevgi ve hürmetle karşılanır. Sühan Aşk'a yanlış bir yol tuttuğunu, cadıyı öldürenin, öğüt verenin, hekim kılığında gelenin hep kendisi olduğunu söyler. "Aşk Hüsn'dür, Hüsn de Aşk, birliğe ikilik sığmaz, bu dertlere yanlış düşüncen yüzünden uğradın" der. Artık başına gelenlerin hepsi geride kalmıştır. Hayret Aşk'ı alıp Hüsn'e götürür. Nihayet gayb perdeleri açılmış, Aşk bütün engelleri aşmış, olgunluğa ulaşmış ve gerçeği anlamıştır."

Hüsn ü Aşk'taki tasavvufi anlatımlar zengin bir duyuş ve düşünüş ile söylenmiştir. Tasavvufi bir mesnevi olan Hüsn ü Aşk'ın kahramanları, ne Leylâ ile Şirin gibi aşk tarihinin birer maddi-gerçek güzelleri ne de Mecnun ile Ferhad gibi bu güzellere vurulmuş tarihî-menkıbevî aşk kahramanlarıdır. Eserin kahramanları doğrudan doğruya Hüsn yani güzellikle bu güzelliğe ezeli yönelişin ifadesi olan Aşk'ın kendisidir.

Tasavvuf ehli kişilerin yaptığı seyrüsülûkü anlatan Hüsn ü Aşk'ta bütün kişi ve yer adları tasavvufî birer semboldür. Hüsn hüsn-i mutlak (Allah), Aşk sâlik, derviş, Benî Muhabbet tarikat, Mekteb-i Edeb dergâh, Molla-yı Cünûn mürşit, Sühan kâmil mürşid, Gayret mücâhede, İsmet ihlâs, Kalp Kalesi gönül, Hûşrübâ nefistir. Ayrıca eserde yer alan kuyu, cadı, gulyabani, harâbe-i gam, deryâ-yı âteş ile diğer kişi ve yerler sâlikin aşmak zorunda olduğu engelleri temsil etmektedir. Eser ilahî aşka erişebilmenin, Aşk'ın Hüsn'e kavuşmasının güçlüğünü belirtmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Aşk, Hüsn'ü kendisinden ayrı sanmaktadır. Ona kavuşmak için Kalp Kalesi'ndeki kimyayı getirmesi gerekir. Edep Mektebi'ndeki Molla-yı Cünûn sayesinde cezbeye erişmiştir. Sühan ona her an yardım etmektedir. Sülûkünde aşılmaz yollara düşen, nefis vadilerinde kuyulara hapsolan, çeşitli belâlara uğrayan, şehvet ateşinden süzülüp gelen Aşk'a Gayret yani kıskançlık arkadaşlık etmiştir. Sûretlerle bezenmiş bulunan, girilince kapısı sır olan şehir varlık şehridir, dünyadır. Hûşrübâ da nefistir. Nefis âleminde kendi hayallerine kapılan Aşk cezbe ateşiyle bu şehri yakmış, suret ve hayallerden kurtulup seyrüsülûke başladığı yere dönmüş, Aşk'ın Hüsn'den, Hüsn'ün de Aşk'tan başka bir şey olmadığını anlamış, vahdet sırrına ermiştir.

Şeyh Galib, bu eserinde Allah'a visâlin çok çetin mücadelelerle mümkün olabileceğini, seyrüsülûkün bir mürşidin denetiminde gerçekleştirilmesi gerektiğini, Hüsn'ün Aşk'tan başka bir şey olmadığını ancak seyrüsülûkün tamamlanmasından sonra anlaşılabileceğini ifade etmek istemiştir.

Galib'in eserinin zengin bir muhayyile ve üstün bir sanat gücünün mahsulü olduğu anlaşılmaktadır. Eserdeki bazı motiflerin kaynağı Mevlânâ'nın Mesnevisidir. Nitekim Galib eserin sonunda yer alan "Fahriyye-i Şâirâne" bölümünde,

"Esrârını Mesnevî'den aldım / Çaldım velî mîrî malı çaldım"

diyerek bunu açıkça söylemiştir.

Hüsn ü Aşk'ın edebi açıdan en önemli özelliği, o zamana kadar yazılmış mesnevi tarzındaki hikayeleri şiir yönünden aşma gayretidir. Her bölümü ayrı başlıklar taşıyan esere şair yer yer

“tardiyye” başlıklı muhammesler yerleştirerek hikayenin monotonluğu önlemeye çalışmıştır. Yepyeni, zarif ve orijinal hayallerin yanında olağanüstü teşbihler ve âhenkli söyleyişlerle bezenmiş olan eserde konuşma dilinden alınmış sade ifadeler, mahallî deyimlere, hatta başka mesnevilerde nâdir rastlanan yer adlarına ve tevriyeli nüktelere rastlanır.

Hüsn ü Aşk divan edebiyatı estetiğinden ayrılmadan yine o edebiyatın kalıpları içinde, yeni buluşlarla eski mazmunları yenilemek isteyen ve bunu mükemmel bir şekilde gerçekleştiren şairin âbidevî bir eseridir. Yazıldığı tarihten günümüze kadar önemini korumuş, yerli ve yabancı hemen bütün tenkitçiler tarafından olağanüstü bir eser olarak değerlendirilmiştir.

Hüsn ü Aşk daha sonraki şairler tarafından da örnek alınmıştır. Keçecizâde İzzet Molla’nın Gülşen-i Aşk mesnevisiyle Yenişehirli Avnî’nin Âteşgede adlı tamamlanmamış mesnevisi Hüsn ü Aşk’a yazılmış nazireler gibidir. Yenileşme döneminde Abdülhak Hâmid’in Makber ve Eşber’iyle Ahmet Haşim’in bazı şiirlerinde de tesirleri görülmektedir.

Hüsn ü Aşk’ın bir kısmı şairin divanının sonunda, bir kısmı da ayrı olarak istinsah edilmiş birçok yazma nüshası vardır. Süleymaniye kütüphanesindeki nüsha (Hâlet Efendi, nr. 171) Şeyh Galib’in kendi hattıyladır. Eserin aynı bölümde mevcut iki nüshası yanında, yine bu kütüphanede dört nüshası daha bulunmaktadır. Mesnevi ayrıca İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde kayıtlı olan Şeyh Galib divanlarının sonunda da yer almaktadır.

Birçok şairi etkileyen Şeyh Galib ve Hüsn ü Aşk mesnevisi romanlara da konu olmuştur. Muallim Naci, Ahmet Hamdi Tanpınar, Halide Edip, Emine Işın ve Orhan Pamuk bu konuları romanlarında da işlemiştir. Ayrıca Turan Oflazoğlu’nun Güzellik ile Aşk, III. Selim, Kılıç ve Ney adlı oyunlarına, Kenan Işık’ın Aşk Hastası isimli oyununa da konu olmuştur. Abdülbaki Baykara Dedenin eserleri arasında bulunan Hüsn ü Aşk isimli manzum bir tiyatro da vardır.

Hüsn ü Aşk’tan Övgü Şiirleri

Hüsn ü Aşk’ta çeşitli övgü şiirleri vardır. Bu şiirlerin bazılarının bugünkü diliyle nesre çevrilmiş halini, Abdülbâki Gölpınarlı’nın “Hüsn ü Aşk” adlı kitabından alarak aşağıda ifade ediyoruz.

Tahmid (Tanrı’ya övgü)

Halka acıyan, kendisini övmeye acizliğini bilmeye, söylemeye ruhsat veren Allah’a hamdolsun.

Acizliğe ruhsat vermeseydi hâl zorlaşırdı; kalemin eğri büğrü basan ayağı balçığa dalar, kakılır kalırdı.

O’na hamdetmenin haddi, sayısı olmazsa da, O’na hadsiz, hesapsız hamdetmek gerekirse de, şükret ki acizlik dili, acizini söylüyor.

Hamd etki mânâ şeriâtı, Allah’a hamdetmede aciz oluşturma fetva verdi.

Acizliğe ruhsat vermeseydi eli boş kalırdık; hepimizde dilsiz bir hale düşerdik, hamdedişte, bir

söz bile söyleyemezdik.

O'na şükretmek, O'nu övmek pek zor olurdu; nerede zerrenin dili dudağı, nerede güneş?

Ama acizlik dilimiz var, O'nu anlatmada, övmeye acizliğimizi biliyoruz, onu bildiriyoruz ancak.

İnsafla dikkat edilirse acizliğe ruhsat vermesi, nimet sayılmaz mı?

Her bir nimeti övmek gerek; bu hususta da O'na şükretmek gerek.

Kainatın Efendisinin Na'ti (Peygamberimize (sav) övgü)

Allah'ın armağanları olan ruhlar, peygamberler şâhının yoluna toprak kesilmişlerdir.

Tahtı, mekânsızlık alemi olan o padişahın süpürgeçileridir. Hakk'a en yakın melekler bile.

Öyle bir padişaktır ki, ay bile ayağını öpmek için parçalanmıştır, yıldız dönmüştür.

Cebrail, onun nimetinin bir habercisidir; Mikail, onun vekil-harcıdır.

Tertemiz zâtı, "Sen olmasaydın" sözüyle övülmüştür; sıfatları, Kur'an'a zarf ve mazruf olmuştur.

Kur'an, onun sıfatlarını bildirir; sıfatları ise Kur'an'da mevcuttur.

Mertebesi Arş gibi yüce olan melekût padişahıdır; derecesi ferş olan Ceberût ayıdır.

Birlikle biliş olanlar, Ahadiyet'le Ahmediyet birdir dediler.

O nur, ilk yaratılandır; bu bakımdan ona, Allah'tan sonra gelen en yüce zât desem de mazurum sözümde.

İnsanların atası olan Âdem bile onun peygamberlik bahçesinin bir ağacıdır.

Yaratılışı, varlık aleminin yaratılışına sebep; ümmeti ilim sırrının mirasçısı.

Allah'ın birlik aynası, tümünden, olduğu gibi, onun vücudunun aynası.

Söz, keramet kaynağı bile olsa elbette Kur'an'a nazire olamaz.

Ey kalem, dilini tut, sözünü kısa kes, Allah onun adını kalemle Levh'a yazmıştır.

Mevlânâ Hazretlerine (Hazret-i Hüdâvengâr'a) Övgü

Allah peygamberleri yollamayı bitirince bize sırlardan haberdar olan erenler geldi.

O topluma Molla Hünkâr padişaktır; bu aleme bir padişah yeter.

İrfan tahtının bulunduğu ülkenin sultanıdır; Allah Arslanı'nın seccadesine oturmuştur.

Düşüncesi, irfânı, gerçek yolunun kılavuzudur; Sıddıq'ın vekilidir adeta.

Haydar soyu göğünün güneşidir; onun vasıtasıyla Peygambere ulaşma zinciri, altın zincirdir; Arslan yolunun yolcusudur.

Bir kamyş parçası olan kalemi, gösterdi de Dâvûd'un nağmesi neymiş bildik.

Din bilginlerine üst oldu; Anadolu'nun peygamberi desem yeri var.

Sözünün mânâsı, İsâ'nın ruhu; Mehdî gibi şeriatı diriltti.

Kur'an'ın özü, bu ana denk hiçbir kitaba ad olmadı; Mesnevi'sine bak da Kur'an'ın özü neymiş seyret.

Babasına Övgü

Bu bahislerin bitmesine övülmesi gerekli bir zât sebep oldu.

Başı yücelme yoluna düşmüş zât, yani babam Reşid Efendi ki,

Gönül zaviyesinde münzevidir; Mevlânâ'yı sevenlerin başıyla, canıyla oynayanıdır.

Bu yol yitirmişin elinden tuttu; söz söylemekte Pîr'in yolunu öğretti.

O meydan eri, himmetle içimi Abıhayat'la doldurdu.

Aşk alemine kılavuz olduğundan babalığı iki kat olmaz mı?

Onu övmeye dair ne söylersem riyaâ afetinden arınmıştır.

O kadri yüce zât, beni ney gibi nefesiyle diriltti.

Şairlik Mahiyeti

Şair demek, gönül ehli demektir; hoş meşrepli, aşırı varmayan bir tabiata sahip oluş demektir.

Yoksa halkın bir alay rezili vesveseler veren şeytanın yemek artığını yiyen, onunla geçinen insanlar,

Edâ kadehini içebilirler mi; gönül vahyine aşına olabilirler mi?

Şairliğe yanlış-yakılış ve dert gerek; şair olana mihnet ve dert gelir, yamanır, yakasını bırakmaz onun.

Şair, o kişidir ki yüze, dudağa tenezzül etmez; yeşilliği, yeni ve görülmedik bir gül açar.

Her yolda koşar, gider; hayal şahini, ceylanı avlar.

Hayalin çapraşık, çıkmaz yoluna dalınca dedikodu devine çarpılmaz.

Bilgi bahisleri açılınca tümünden o bahse dalmaya gücü yeter.

Son Söz

Ben söz haznesinde yeni bir tarz gözettim. O hazneyi ben açtım, ben tükettim.

Sırlarını Mesnevî'den aldım, çaldım ama mîri malı çaldım.

Sen de anlamaya himmet et, o inciye bul da sen de çal.

Anlatıştaki bu hikmetimi çok görme, canımı Allah'ın verdiği başarıya havale et.

Şimdiki zamanda ki şairlikten eser bile yok, söz sultanı benim, başkası değil.

Ey kalem, eser senin değildir. Ey gece, bu seher senin değildir.

Rum ülkesinin Mürşid'inin feyiz nurları parlaklığımı, ışığımı bütün ufuklara yaydı, gösterdi.

Mısra çocuğu gibi doğdum doğalı beni sözle geliştirdi, ayağa kaldırdı.

Ben çocuktum, kimseyle ülfetim yoktu. Öyleyken sözlerim tamamıyla şöhret kazanmıştı.

Belleten, öğreten üstada minnetsiz bir halde şairlik tabiatımın baş yazısını, başlığını düzene koymuştu.

Allah Allah, bu ne yardım, bu ne lütuf ki ergenlik çağına erişmemiş bir çocuğa belâgat hikmetini ihsan etmiş.

Mevlânâ'dan feyz erişti de Mesnevî'den nice ders aldım.

Sanki bu dipsiz, kıyısız deniz, renk küpünden bir nişanedir.

Gönül, çakal gibi o denize düştü de dostlarım, başıma üşüştüler.

Bense cennet tâvûsuna bile nazlanmaya başladım, ama uçmaya da gücüm yok.

Ney gibi boşu boşuna feryat edip inledim. Ben söyledim, mum ağıladı.

Bu gönül, hikmet kazanı kesilmişti, fakat nimet başkasının dudağına kısmet oldu.

Ay gibi bedir haline geldim, derken gedildim, batıp gittim. Vakit sona erince de boş bulundum.

Gönlümde ne aşk var, ne parlayış. Zamane oğullarına bir gösteriştense ibaret.

Bildikler müjdemden alındılar, hepsi de dua ederek gitti.

Ben kaldım, o söz de dudağımda kaldı. Dilek, istek gemisi de demir alıp kalktı, uzaklaşıp gitti.

Ne canımda istek yanışı var, ne gönlümde çalıp çağırmak neşesi var.

Bu halde kalır gidersem eyvah. Hemen Allah başarılar versin, ihsanlarda bulunsun.

Galib, bu cefa defterinin tarihi "Hitâmuh'ul-Misk" sözü olur.

Şeyh Galib'in bu eserin sonundaki beyitten eserin h. 1197'de yazıldığı anlaşılmaktadır:

“Galib bu cerîde-î cefânın / Târihi olur “Hitâmuḥ’ul-misk”.

Şeyh Galib, “Hitâmuḥ’ul-Misk” tarihini Kur’an-ı Kerim’deki Mutaḫḫifin suresinin 26. ayetinden almıştır.

Yayınlanma Tarihi : 11.08.2023

Su Hayatın Sırrıdır

Su hayatın sırrıdır, çünkü su kendiliğinden ruhtur ve kendi zatından hayat verir. Allah şöyle buyurur, *“Her şeyi sudan canlı yaptık”* (Enbiya, 21/30) Her şeyin canlı olması muhakkaktır. Çünkü her şey Allah’ı hamd ile tesbih eder. Bu nedenle su varlıklardaki hayatın aslıdır.

Kâinata hiçbir şey gelişigüzel yaratılmamıştır. Hepsi bir ölçü ve düzen içindedir. Yaşadığımız dünya da kâinatın bir parçası olduğu için onun içinde var olan her şey bu nizam ve intizama uymak zorundadır. Dünyanın kendisi, Güneş’in etrafında dönmesi, yağmurun yağması vs. gibi olguların hepsi bir ölçü ve denge içindedir.

Yeryüzündeki hayatın devamı için su şarttır. Su olmazsa hayat da olmaz. Kur’ân-ı Kerîm’de, Zuhuf Sûresi’nin 11. ayetinde, *“Biz o (yağmurla) ölü memlekete hayat veririz”* buyurularak suyun hayat için ne kadar önemli olduğu ifade edilmiştir. İnsan, hayvan, bitki ve her canlı suya muhtaçtır. Dünyanın bile %70’inden fazlası sularla kaplıdır. Hatta vücudumuzun da %75’i sudur.

Zuhuf Sûresi’nin 11. ayetinde *“Ki O (Allah) belli bir miktar ile gökten su indirdi”* ve Müminun Sûresi’nin 18-20. ayetlerinde *“Gökten belli bir miktar su (yağmur) indirip onu arzda durdurduk. Bizim onu gidermeye elbet gücümüz yeter. O su sayesinde sizin için çok sayıda meyvelerin bulunduğu, yiyip beslendiğiniz hurma bahçeleri, üzüm bağları; kezâ Sînâ dağında yetişen, hem yağ, hem de yiyenlerin ekmeğine katık veren bir ağaç (zeytin ağacı) meydana getiririz”* buyurulmaktadır. Her iki ayette de yağmurun belli bir miktar ve ölçüye göre yeryüzüne indirildiği ifade edilmektedir.

Suyûti’nin naklettiği bir hadis-i şerifte Allah Rasûlü (sav) şöyle buyurur: *“Bir yıl diğer yıllardan daha fazla yağmur yağıyor değildir. (Her yıl aynı miktarda yağmur yağar.) Fakat Allah o yağmurları memleketlerde dilediği gibi tasarrufta bulunur. (Bazı memleketlere az yağar,*

bazılarına çok yağar.) Gökyüzünden inen her katre veya yeryüzünde çıkan her bir rüzgâr ancak bir ölçü ve mîzâna göredir.”

Bilim adamlarının söylediklerine göre, atmosferdeki su buharı genelde 13×10¹² ton kadardır. Bu, değişmeyen ve sabit bir miktardır. Yağmurlar yağdığında bu oran azalır, fakat buharlaşmayla eksilen miktar telâfi edilir. Böylelikle oran muhafaza edilir. Bilim adamları ortalama olarak yeryüzünden her saniyede 16 milyon ton suyun buharlaştığını hesaplamışlardır. Yapılan hesaplamalara göre her saniye yeryüzüne inen su miktarının 16×10⁶ ton -yani buharlaşan miktar kadar- olduğu görülmektedir. Yağmurun oluşumu için yeryüzündeki su, güneşin etkisi ile buharlaşıp atmosferde tekrar yoğunlaşarak yeryüzüne yağış olarak yağarak geri döner. Buna “su döngüsü” denir. Yeryüzündeki hayatın devamı bu su döngüsü sayesinde sağlanır. Bu döngüyü bugünkü ve yarınki ilim ve teknikle gerçekleştirmek insanoğlu için imkânsızdır.

Su döngüsü ile aynı zamanda yeryüzündeki su sürekli hareket hâlinedir. Hâlden hâle geçerek bu döngüyü tamamlar. Su, bu hareketi esnasında sıvı, buhar ve buz formları arasında sürekli olarak hâl değiştirir. Sıvı su okyanuslarda, nehirlerde, göllerde ve hatta yeraltında bulunur. Katı buz buzullarda, karda ve Kuzey ile Güney Kutuplarında bulunur. Su buharı dünya atmosferinde bulunur. Suyun oluşumu için Allah Teâlâ’nın var ettiği su döngüsü mekanizmasında en ufak bir aksama tabiatta çok büyük dengesizliklere yol açar ve bunun sonucunda yeryüzünde hayat bitme noktasına gelir. Böyle mükemmel bir sistem ancak ve ancak Allah Teâlâ’nın ilim ve irade gücüyle mümkündür.

TDV İslam Ansiklopedisinde su ile ilgili ayet ve hadisler hakkında şunlar yazılıdır:

“Hayatın kaynağı ve bilinen bütün hayat formlarının vazgeçilmez ögesi olan su yer kürenin yapısı ve canlıların yaşaması için hayati öneme sahiptir. "Su" anlamına gelen “ma” kelimesi Kur’ an-ı Kerim’de altmış üç ayette geçer. Bunların çoğunda bilinen anlamıyla su söz konusudur; bir kısmında ise insanın yaratıldığı meniden mutlak biçimde veya bir nitelik belirtilerek su diye söz edilir (el-Furkan 25/54; es-Secde 32/8; el-Mürselat 77/20; et-Tarık 86/5-7). Bir ayette de cehennemliklere içirilecek sıvı için bir nitelemeyle birlikte bu kelime kullanılır (İbrahim 14/16). Ayrıca Kur’an’da çeşitli vesilelerle suyun yağmur (en-Nur 24/43; er-Rum 30/48; Lokman 31/34; eş-Şura 42/28), nehir (el-En’am 6/6; er-Ra’d 13/3; İbrahim 14/32; en-Neml 27/61, Nuh 71/11), pınar (el-Bakara 2/60, 74; Yasin 36/34; el-Kamer 54/12) ve deniz (en-Nahl 16/14; Fatır 35/12) gibi çeşitli kaynak ve görünümünden yaygın biçimde söz edilir.

Bazı ayetlerde Allah’ın insanı ve bütün canlıları sudan yarattığı (el-Enbiya 21/30; en-Nur 24/45; el-Furkan 25/54), gökten rızık, rızık sebebi ve temizlik aracı olarak temiz ve bereketli su indirdiği , böylece insanlara ve hayvanlara temiz ve tatlı sular içirdiği ve su ile yeryüzünü ölümden sonra diriltip insanlar ve hayvanlar için her türlü yeşil bitki, ekin ve meyveyi çıkardığı belirtilerek suyun yeryüzündeki varlıkların hayatı açısından önemine dikkat çekilmektedir (mesela bk. el-Bakara 2/22,164; el-En’am 6/99; el-Hicr 15/22; en-Nahl 16/10,11; el-Furkan 25/48,49; es-Secde 32/27; ez-Zümer 39/21; el-Casiye 45/5; Kaf 50/9). Suyun belirli bir tat ve ölçüde yeryüzüne indirilmesinde ilahi kudretin rolü ve susuz bırakılması halinde insanın çaresizlik içine düşeceği vurgulanarak bu nimete şükredilmesi ve üzerinde ibretle düşünülmesi istenmektedir

(el-Kehf 18/41; el-Mü'minun 23/18,19; el-Ankebut 29/63; er-Rum 30/24; ez-Zuhruf 43/11; el-Vakıa 56/ 68,70: el-Mülk 67/30).

Kur'an ı Kerim'de suyun abdest ve gusül için gereken asli temizlik aracı olduğuna (el-Maide 5/6) ve diğer bazı özelliklerine değinilerek onun yağmur halinde inen şeklinin tertemiz ve tatlı (el-Furkan 25/48; el-Mürselat 77/27), deniz ve göllerin bir kısmının tatlı-lezzetli, bir kısmının ise tuzlu-acı (el-Furkan 25/ 53; Fatır 35/12) olduğu belirtilir. Bazı ayetlerde suyun ortak kullanımı ve paylaşımıyla ilgili prensiplere de yer verilir (eş-Şuara 26/155; el-Kamer 54/28).

Hadislerde de suyun önemi, kaynakları, korunması, kirletilmemesi, maddi ve hükmi temizlikte, içme ve sulamada kullanılmasıyla ilgili ayrıntılı açıklamalar yer alır. Bazı hadislerde suyun insanlar arasında müşterek olduğu bildirilmekte, onun ortak kullanımı ve hukuki tasarruflara konu edilmesiyle ilgili düzenleyici ilke ve ölçüler getirilmektedir. Aynı şekilde suyun israf edilmemesi (Tirmizi, "Taharet", 43; İbn Mace, "Taharet", 48) ve kirletilmemesi (Buhari, "Vüdû", 25, 68; Müslim, "Taharet", 87, 94-97) öğütlenip su kaynaklarının kirletilmesi lanete sebep olacak davranışlar arasında sayılmaktadır (Ebû Davûd , "Taharet", 14; İbn Mace, "Taharet", 21).

Hız. Peygamber, doğal niteliğini kaybetmediği sürece suyun temiz ve temizleyicilik özelliğini koruduğunu belirterek suyun kirlenmesinin arızı bir durum olduğuna işaret etmiş, bu konuda suyun özelliğine ve insanların ihtiyacına uygun pratik ve kolaylaştırıcı bazı ölçüler koymuştur (mesela b k. Ebû Davud, "Taharet", 34). Bu bağlamda Resul-i Ekrem'in deniz suyu, bazı kuyu ve göl suları, insanın ve bazı hayvanların artığı olan su ve kendisiyle maddi veya hükmi temizlik yapılan suyun kullanılmasının hükmüyle ilgili açıklama ve uygulamaları rivayet edilmektedir."

Suyun Özellikleri

Su hayat kaynağıdır. Kar ve dolu da suyu besleyen semavî kaynaklardır.

Bediüzzaman sema ile arz arasındaki bu muhteşem su alışverişi için şöyle diyor:

"Bulutla arz arasında cereyan eden su alış verişine bakınız ki, arz, suyu buhar şeklinde buluta veriyor, bulut da kendi fabrikalarında lâzım gelen ameliyatı yaptıktan sonra buz, kar, yağmur şeklinde iade ediyor. Sanki o camit cirimler (katı cisimler), lisan-ı hâllerile telsiz telgraf gibi birbiriyle konuşur ve yekdiğerine arz-ı ihtiyaç ediyorlar. Bilhassa bütün o ecrâm âdetâ el ele vermiş gibi, kemal-i ciddiyetle zevî'l-hayata lâzım olan şeyleri tedarik etmek hizmetinde sa'y ediyorlar ve bir Müdebbir'in emrine bağlı olup bir gayeye teveccüh ediyorlar."

Su, gerek insan hayatında, gerekse tabii olgularda son derece önemli bir yer tutar. Bütün fizikî ve biyolojik işlemlerle canlı organizmaların her safhasında suyun vazgeçilmez rolünü çok iyi görürüz. Su, hayat demektir, enerji demektir, bereket ve zenginlik demektir. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler, yani bütün canlılar suyu elde etmek için gayret sarf ederler. Su kemerleri, kuyular, artezyenler, barajlar hep suyu elde tutmak içindir. Kuşlar, böcekler, sürüngenler hep su kaynakları ararlar. Ağaçlar yapraklarını bir kaç damla suyla besleyebilmek için toprak altına metrelerce kök salarlar.

Su, bilindiği gibi, hidrojen ve oksijen gazlarından meydana gelir. Suda % 11,11 oranında hidrojen, % 88,89 oranında oksijen vardır. Hidrojen yanıcı bir gazdır, hemen alev alır. Oksijen de yakıcı bir gazdır. İlahî Kudret iki ayrı yanıcı gazdan oluşan suyu, ateşini söndürsünler diye insanlığa vermiştir. Bu iki gaz suda bir arada olunca birbirlerini yakmazlar. Bilakis yanan şeyleri söndürürler. Nasıl bir aklın idrak etmekte zorlandığı bir hikmettir bu?

Suyun fizikî ve kimyevî özelliklerinden başka kendisine has bazı ilginç özellikleri daha vardır. Bilindiği gibi, bütün katı cisimler ısındıkları zaman, hacimce genişlerler. Halbuki suyun bazı özellikleri bu kanunun dışında oluşmaktadır. Bu özellikler şunlardır:

- 1) Suyun sıcaklığı 0°C'den 4°C'ye yükselirse, suyun hacmi, artması gerekirken azalır.
- 2) Sıcaklığı 4°C'den daha fazlaya çıkarırsak, öteki cisimlerdeki gibi, suyun hacmi büyür.
- 3) Su, donup da buz haline geçerse, hacmi artar, yoğunluğu da azalır.

Bu nedenle buzun yoğunluğu, suyun yoğunluğundan küçüktür ve buz, su üzerinde yüzebilir. Eğer suda bu özellik olmasaydı, akarsu ve göllerde buz haline geçip donan su hemen dibe çökecekti. Böylece bütün nehirler, dereler, ırmaklar ve göller kısa zamanda buzdan bir kütle haline dönüşerek su altı hayatını öldürecekti. Oysa, 4°C'deki su yoğun ve ağır olduğu için dipte bulunur. Böylece kışın en soğuk günlerde bile, üstten donan nehirlerin diplerindeki ılık bir vasatta hayat devamlılığını korur. Bu Allah Teâlâ'nın bir rahmetidir. Böyle mucizeleri tesadüf gözüyle bakanların nasıl bir gaflet ve cehalet içinde bulunduklarını anlamak zor değildir.

Suyun yapısını oluşturan maddeler bilinmesine ve bu maddelerin doğada serbest halde çokça bulunmasına rağmen yapay yollarla suyu oluşturmak mümkün değildir. Su dünyanın ilk oluşum sürecinde bir kere meydana gelmiştir ve döngü oluşturarak varlığını korumaktadır. İki hidrojen ve bir oksijen atomundan oluşan su çok yüksek sıcaklık ve basınç altında oluşur. Bu oluşum esnasında hidrojen ve oksijen atomunu oluşturan bağlar zayıflar ve başka bir formda birleşerek su bileşimini oluşturur. Ancak dünya üzerinde bu sıcaklık ve basıncı sağlamak mümkün değildir.

Su ile ilgili en önemli çalışmayı, Japon bilim adamı Masaru Emoto yapmış ve devrim niteliğinde bilgilere ulaşmıştır. Emoto, su moleküllerini belli şartlarda dondurup elektron mikroskoplarıyla fotoğraflarını çekmiş ve her duygu ya da enerji yoğunluğunda farklı ve muhteşem sonuçlar almıştır. Bu çalışmaya göre su kendisine sunulan duygu, düşünce ya da enerji formuna farklı tepkiler vermektedir. Molekül yapısını değiştirerek tepkisini ortaya koymaktadır. Kendisine sevgi dolu sözcükler söylenen su örneklerinin çok parlak, yoğun motifli, simetrik ve çok renkli desenler oluşturdukları, buna karşılık kötü söz ve kelimelere maruz bırakılan su örneklerinde ise koyu renkli, asimetrik ve tamamlanmamış motiflerin olduğu gözlemlenmiştir. Demek ki suya sözlerle etki etmek mümkündür. Bu sözlerin en güzeli olan Besmeleyi söyleyerek suyun içilmesidir. Çünkü su da canlıdır ve Allah'ı hamd ile tesbih etmektedir.

Su ile Temizlik

Su emsalsiz bir temizlik aracıdır. Hem temizdir, hem temizleyicidir. Bu yönüyle ibadetin de olmazsa olmaz ön şartıdır. Kar ve dolu da temizliğin sembolüdür. Bazı Şafiiler bu hadise dayanarak kar ve dolunun da temizleyici olduğuna hükmetmişlerdir. Kar ve beyaz elbise ise beyazlığı sebebiyle temizlikten kinayedir.

Temiz, oksijen ve mineral yönüyle zengin, vücut yapısına uygun pH seviyesinde olan, antioksidan değeri yüksek, aktive hidrojen ihtiva eden, hafızası temiz ve güçlü olması dolayısıyla cana can katan suya eskiden beri ab-ı hayat dendiği biliniyor.

İslam alimleri, kar ve dolu, su ile temizliğin vazgeçilmez önemine işaret etmişlerdir. Çünkü onlar doğrudan bulutlardan geliyorlar. Öncesinde el değmemiştir ve kullanılmamışlardır. Bu nedenle âzamî derecedeki temizlik ifade edilmiştir. Zira, üzerinden üç ayrı temizlik maddesi geçen elbise tertemiz olur.

“Rabbimiz bizi affet, bize mağfiret et ve bize merhamet et...” (Bakara, 2/286) gibi, üç ayrı fiil ile Rabbimizden af istememiz öğretilmiştir. Aftan sonra mağfiretin ve rahmetin de dile getirilmesi, af isteğinde mübalâğa edilerek mutlaka bağışlanma isteğini ifade ediyor.

Tîbî der ki: “Sudan sonra kar ve buzun da zikrinden maksat, aftan sonra rahmet ve mağfiretin bütün çeşidini, pek şiddetli olan Cehennem azabının hararetini söndürmek için talep etmektir.”

Resûlullah (sav) günahları -ateşe girmeye sebep olmasından ötürü- Cehenneme benzetmiş ve onun söndürülmesini yıkamaya teşbîh buyurmuş, söndürme işinde, söndürücülerin hepsini sudan başlayarak en soğuşuna varıncaya kadar zikretmekle üslûpta mübalâğaya yer vermiştir.

Türbüştî'ye göre bu üç şeyin burada zikri, bunların semadan inmeleri sebebiyledir. Kirmani der ki, “İhtimaldir ki Resulullah (sav) hata ve günahları Cehennem ateşi yerine koymuştur. Çünkü günahlar insanı ateşe götürür. Cehennem ateşinin hararetinin de yıkanmakla giderileceğini ima etmiş, bu ateşi söndürmek hususunda da kar ve dolunun daha müessir olacağını ifade etmiştir.”

İbn Arabi (ks) Hazretleri, Fütûhât-ı Mekkiyye adlı kitabında şöyle diyor:

“Bilgi zahiri anlamıyla sudur. Kişinin ameli ise yıkanmaktır. Bilgi ve amel birlikte olursa temizlik gerçekleşir. Abdest suyunun bulunduğu kaba sokulmadan önce ellerin yıkanması, insanın içinden bu fiile başlarken Hakkın mertebesine yönelme niyetinin ortaya konulmasıdır. İnsanın mutluluğu bu eylemedir. İşte abdest kabına sokulmadan önce eli yıkamanın batını temizlikte ki anlamı budur.”

Su kalplere hayat veren şeydir. Her kalp onunla bilgisizlikten temizlenir. Allah Teâlâ Kur'an'-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

“Ölü olup da hayat verdiğimiz ve onun adına bir nur yarattığımız kimse, insanlar içinde karanlıklardaki kimse gibi değildir. O karanlıklardan çıkacak değildir.” (Enam, 6/122)

Bu ifade iman ve inançsızlık, bilgi ve cahillik hakkında verilmiş bir karşılaştırmalı örnektir.

İbn Arabi, Fütûhât-ı Mekkiyye adlı kitabında, deniz suyu ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Deniz suyu hakkında ise istisnai bir görüş ayrılığı vardır. Bu görüş ayrılığı, deniz suyunun Hakk’ın gazap özelliğinden yaratılmış olmasından kaynaklanır. Gazap, kızılan insanın kovulmasını ve uzaklaştırılmasını gerektirir. Halbuki temizlik yakınlaştırır ve kavuşturur. Bâtındaki görüş ayrılığının sebebi budur. Görünüştaki neden ise tadın değişmesidir. Allah’ın gazabının, uzaklaşmaya değil Allah’a yaklaşmaya ve kavuşmaya sevk ettiğini düşünen kimse ise deniz suyuyla temizlenebilmeyi kabul eder ki ben de aynı düşüncedeyim.”

İbn Arabi, farz namazlarda şöyle dua etmek gerektiğini söylemektedir: “Allah’ım! Doğu ile batıyı birbirinden uzaklaştırdığını gibi, hatalarımı benden uzaklaştır. Allah’ım! Beyaz elbiseyi kirden temizlediğin gibi beni hatalardan temizle. Allah’ım! “Beni kar, su ve yağmur ile hatalarımdan temizle.”

Duada geçen, Su hayat ve canlılık demektir. “Allah her şeyi sudan yarattı” ayetini bir duada kullanmanın anlamı, Allah’ı zikretmek için canlandıracağı şeylerle kalbini temizlemesi, organlarını ise Allah’a itaat etmesi için canlandırmasını talep etmektir. Buna göre organlar ancak itaatte kullanılır. Çünkü organlar, kıyamette insanın lehinde ya da aleyhinde doğru sözlü tanıklar olacaktır. Nitekim Kur’an ı Kerim’de organların tanıklığı zikredilmiştir.

Duada geçen, Kar (serinlik) ise, güvenilir bir hadiste geçen “parmakların serinliği” gibi “inancın serinliğinden gelir. Bu sayede insan bilgide kesinliğe ulaşır. Bunun yanı sıra, söz konusu kesin bilgiyle seçilmiş kul, Allah’ı bilme ile ilgili yüksek mertebelere duyduğu özlemin hararetinden, tenzih edilen en yüce’nin katında serinliğe kavuşur.

Duadaki kar, “kalbin karı” ifadesinden gelir. Kalbin karı, Allah’ın ikram ettiği tecelli ve müşahede nedeniyle kalbin duyduğu sevinçtir.

Doğru yol, ilahi şeriattır. Allah’a iman ise, bu yolun başıdır. İmanın şubeleri, başı ve sonu arasında bulunan yolun konakları ve menzilleridir. İki menzil arasında ise onun hal ve hükümleri vardır. Doğru yol “ulvî ruhlar” denilen meleklerin - ki onlar Allah’tan nebi ve resul diye isimlendirilen seçilmiş kullarına giden elçilerdir- kendisinden indiği yol olduğu için Allah onlar ile kendilerine indikleri kimseler arasında birleştirici bağlar yarattı. Bu bağlar vasıtasıyla melekler ilham verirken nebiler de onların sayesinde aktarılan şeyleri kabul eder. Öyleyse Allah’ın elçileri olduklarına ve kendilerine vahiy getiren melek elçilerden vahiy aldıklarına iman ettikten sonra, nebi ve resul diye isimlendirilen bu insanlara indirilen vahye göre doğru yolda olan herkese melekler müjde getirir ve bu nitelikteki kimselerle otururlar. Bu ulvi ruhlar özü gereği canlıdır. Bu nedenle ilahi mertebeden onları üstlenen isim el-Hayy’dır. Hayatı kazanılmış - dolaylı hayat olan şeyi üstlenen ilahi isim ise el- Muhyî’dir. Binaenaleyh melek, sadece canlı düşünülebilir. İnsan ise böyle değildir. “Onlar ölü idi, Allah kendilerini diriltti. Sonra öldürecek ve tekrar diriltecektir.

Su Çeşitleri

İbn Arabi suların çeşitliliği hakkında şunları söylemektedir:

“Su iki kısma ayrılır. Birinci kısım son derece duru ve arılıkta seyrelmiş, damıtılmış sudur. Bu kısım su yağmur suyudur. Yağmur suyu yoğun bulutlardan elde edilen bir sudur. Damıtılmış olması kendisine ilişmiş olan yoğunluğu ortadan kaldırmıştır. Bu, yağmur suyunun simgesel olarak ledün ilmini göstermesi demektir. Çünkü ledün ilmi riyazet, mücahede ve arınmadan meydana gelmiştir. Müslümanlar bu ilimle Rabbine münacat etmek için zatını temizlemelidirler. İkinci kısım su ise, latiflikte bu dereceye ulaşmamış sudur. Bu kısım nehir ve pınarların suyudur. Bu su, doğduğu ve üzerinde aktığı yere göre, başka maddelerle karışmış olarak ortaya çıkar. Bu nedenle de tadı değişmiştir. Furkan suresinin 53. Ayetinde belirtildiği gibi suların bir kısmı tatlı, bir kısmı acıdır.

Yağmur suyu tek bir haldedir. O temiz, duru, serin, içimi hoş bir sudur. Yağmur suyu simgesel olarak doğru akıl ve fikirlerin bilgilerini gösterir. Diğer sular ise, akıl sahiplerinin tek bir şey hakkındaki yargılarının farklılaştığı, bir kişinin farklı zamanlarda tek bir şeydeki hükmünün değişmesi gibidir. Bu hüküm değişiminin nedeni ise, yaratılıştaki bulunan karışım ve unsurların zamanla değişmesidir. Böylelikle akıllıların tek bir şey hakkındaki yargıları birbirinden farklı olduğu gibi ayrıntıları dayandırdıkları esaslar hakkındaki yargıları da farklılaşmıştır.”

İlahi ledün ilminin tek bir tadı vardır. Alınan tatlar değişse bile temizliği değişmez. Temizdir, bir kısmı ise daha temizdir. Bu ilim durudur, ona kir karışmamıştır. Çünkü o, doğal mizah hükmünden olduğu gibi, kendisinden doğduğu kaynakların etkisinden arınmıştır. Bu nedenle peygamberler, veliler ve Allah’tan haber verenler, Allah hakkındaki bilgilerinde hemfikirlerdir. Bu bilgiler artmaz, eksilmez ve değişmez. Bu bilgiler birbirlerini doğrular. Bu tıpkı yağarken göğün suyunun farklılaşmaması gibidir.

Müslümanın imanı ve kalbindeki temizliği bu bilgi gibi olması gerekir. Bu bilgi yağmur suyuna benzeyen şeriat bilgisidir. Müslüman böyle davranmazsa, kendine karşı samimi davranmamış olur. Ayrıca Müslüman şeriat bilgilerine göre davranışlarını düzenlerse, zatında ve temizliğinde bu suyun kendisinden çıktığı yer gibi olur. Eğer suların acısını ve tatlısını ayırt edebilersen, bilmelisin ki sen duyguları sağlıklı birisin.

Diyanet Kur’ân Yolu Tefsiri’nde, Müminun Sûresi’nin 18. ayetinde yağmur suları şu şekilde anlatılmaktadır:

“18’inci ayette dikkat çektiği yağmur olayındaki ilâhî yasalardan biri de yağmur suyunun ‘arzda tutulması’dır. Bu da yeryüzü varlıkları için büyük bir nimettir. Şayet arz yağmur suyunu tutmayıp olduğu gibi dibe indirseydi veya bu sular sel hâlinde tamamen akıp gitseydi veya çarçabuk buharlaşıyorsa, canlılar yağmurun hayatî faydalarından mahrum kaldığı gibi -erozyon olayında görüldüğü üzere- yağmur zararlı bile olabilirdi. Yağmur suyunun arzda tutulmasından, suyun yer altında belli tabakalarda birikmesi kastedilmiş olabilir. Bu da canlılar için Allah’ın bir lütfu ve rahmetidir. Çünkü yeraltı suları gerek tabîî olarak yüze çıkmak, gerekse insan emeğiyle çıkarılmak suretiyle faydalı hâle gelir. Ayette de ifade edildiği gibi, Allah Teâlâ, canlılar için bu

kadar yararlı olan yağmuru yağdırmamaya veya yağdırsa bile faydasız hâle getirmeye de kadirdir. Bu ise canlılar için en büyük felâkettir. Nitekim uzayda şimdiye kadar bilinenler içinde yağmur olayının cereyan ettiği tek gezegen Dünya’mızdır. Bir an Allah’ın Dünya’mızdan bu nimetini geri aldığı düşünürsek, o zaman gezegenimizin bütün değerini ve anlamını yitirdiğini anlarız. Çünkü Dünya’yı anlamlı ve değerli kılan şey hayattır. Su ise -müteakip ayetlerden de anlaşılacağı üzere- bir hayat kaynağıdır.”

Zaman zaman, belirli sebeplere ve hikmetlere bağlı olarak, bölgelere ve tabiat şartlarına göre yağmurun ihtiyaçtan az veya çok yağması yüzünden bazı sıkıntılar, afetler yaşanmakla beraber, dünyanın geneli dikkate alındığında bu durumlar istisnaî olup yağmur yağmanın canlıların yararını esas alan yasalara göre cereyan ettiği, bu hususta bir düzenin hâkim olduğu görülmektedir.

Râzî, buradaki “ölçü”nün yağmur suyunun insan, hayvan ve bitkilerin yararlanmasına en uygun kıvamda ve saflıkta olduğuna delâlet ettiğini belirtirken, Elmalılı da suyun terkibindeki ölçülülüğe buharlaşma ve yoğunlaşma gibi fiziksel olaylardaki yasalara ve bütün bunların tesadüfen olmayıp ilâhî hikmet ve inayetin sonucu olduğuna dikkat çeker.

Kur’ân-ı Kerim’de su ile ilgili birçok ayet vardır:

“O (Allah) ki, birinin suyu tatlı ve kolay içimli, diğerininki tuzlu ve acı olan iki denizi salıverip aralarına da karışmalarına engel olan bir sınır koymuştur” (Furkan, 25/53)

“Sıkışan bulutlardan şarıl şarıl akan sular indirdik” (Nebe, 78/14)

Dünyadaki suların %97’sini denizlerdeki tuzlu sular oluşturur. Deniz suları doğrudan içme suyu olarak kullanılamaz. İçme suyu olarak kullandığımız su, yeryüzündeki tüm suların ancak %3’üne tekabül eder. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki yeryüzündeki tatlı suların da %75’i kutuplarda buz hâlinde, %22’si de yeraltı suları olarak bulunmaktadır.

Allah Teâlâ, dünyayı ve içindeki bütün canlı ve cansız şeyleri yaratırken ince ve şaşmaz bir hesap ile yaratmıştır. Suyu yaratırken bile içilecek suyun yanında içilmeyecek acı ve tuzlu suları da yaratmış ve hepsini bu doğal döngüye tâbi tutmuştur.

“İçtiğiniz suya baktınız mı? Buluttan onu siz mi indirdiniz, yoksa indiren Biz miyiz? Dileseydik onu tuzlu yapardık. O hâlde şükretseniz ya!” (Vakıa, 56/68-70)

Dört Unsur ve Su

Unsurlardan bu arızî hayata ait unsur sudur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“O’nun arşı su üstünde idi.” (Hud, 11/7),

“Her canlı şeyi sudan yarattık” (Enbiya, 21/30)

Su unsurların aslıdır. Arş ise mülktür. Mülk başkalaşma aleminde tamamlanmış ve kemale ermiştir. O ise, aslı su olan rükünler alemidir. Başkalaşma alemi olmasaydı, Allah kendisini “Her

gün bir işte” (Rahman, 55/29) olmakla nitelemezdî. Öyleyse alem başkalaşır. Hakk ise varlığını koruma işinde, dış varlığının bekasının kendisine bağı olduğı yaratmasıyla ona yardım eder. Öyleyse bu Hakk’ın üzerinde bulunduğı şe’ndir. Başkalaşma aleminin dışındakiler bu hakikate sahip değillerdir.

Hayati arızî olan canlıların hayat ilkesi su olduğı için, istikamet üzerinde olan herkese Allah “hayat suyu” içirir. Hak bu suyu nebi ve resullerdeki gibi inayet olarak içirirse, Allah’ın dilediğı kimse onunla hayatta kalır. İçerdiğı iddia nedeniyle bir sına içirmesi ise, içirilme amacına göre kalınır. Allah şöyle der: “*Yol üzerinde müstakim olsalardı, onlara su içirdik*” (Cin, 72/16,17). İşte bu sına içirmesidir.

İstikamet, yükümlüden Allah’ın belirlediğı farzları yerine getirirken istenir. Çünkü yükümlü hakikat yönünden aktarılan efendisinin kapısına atılmış biridir. Kaderin tasarrufları ve Allah’ın bu kürelerin hareketlerine bıraktığı şeyler, onun üzerinde akar durur. Allah yükümlüyü hayat ve hareketlerin mahalli yapmış, ondan yerine getirmekle yükümlü tuttuğı şeylerle bu uykudan kalkmasını istemiştir. Ariflere en güç gelen şey, “*Emrolunduğun gibi dosdoğru ol ,sen ve seninle birlikte tövbe eden ve taşkınlık yapmayanlar*” (Hud, 11/112) ayetinde dile getirilen Allah’ın istikameti bildiren emridir. Burada, nefislerinde buldukları “ilahi surete göre yaratılmış olmak” nedeniyle O’nun emrine karşı büyüklenmeyenler kastedilir.

İbn Arabi şöyle söylemektedir:

“Allah şöyle der: “*Arş su üstündeydi/içindeydi*” (Hud, 11/7). Gerçi burada “ala” edatı içinde demektir. Yani arş suyun içindeydi. İnsan da su içindeydi, yani ondan olmuştu. Çünkü su bütün varlıkların ilkesidir ve o ilahi hayatın arşıdır. Allah her şeyi sudan canlı yarattı ve her şey canlıdır. Çünkü onlar Allah’ın övgüsünü tesbih edicidir. Tesbih ise canlıdan meydana gelebilir. İlahi haberler, kuru ve yaş, donuk, bitki, toprak ve havadaki her şeyin canlı olduğunu bildirir. Bunlar, keşif ehli ile onlar gibi olmayan keşif sahipleri ve iman ehli ile şeriatları kabul etmeyen ya da şeriatlar geldiğinden onları farklı bir şekilde tevil ederek ayette kastedilenin “hal tespîhi” olduğunu iddia edenler arasında görüş ayrılığının bulunduğı konulardır. Duyunun algıladığında gelirsek, bir şeyin canlılığı hakkında görüş ayrılığı yoktur. Görüş ayrılığı onun canlılık sebebi ve Rabbini tesbih etmesi hakkındadır. Acaba bu tespîh neye döner? Çünkü tespîhi canlı ve tesbihi bilen akıllı yapabilir. İnsan ve cinlerin dışındaki canlılar ise bizim ve keşif-gerçek iman sahiplerinin inandığından farklı düşünenlere göre akıllı değildir. Akıl ile kastım bilgi demektir. Öyleyse burada arş mülk demektir ve kane (idi) kelimesi, varlık ve durum bildirir. Bu durumda ayetin anlamı, mülkün suda mevcut olması demektir. Yani su, onun varlığının zuhur nedenidir. Öyleyse mülk için su bir heyula gibidir. Allah’ın mülkü olan alemin suretleri ise onda ortaya çıkmıştır. Bilgi ise, cevher ve nispetlerle sınırlıdır. Öyleyse cevherler vardır ve nispetler, var olmayan (ademî) akledilir şeylerdir. Allah’ın dışındaki her şey bu durumdadır.”

Unsurlardan suyu tercih etti. Çünkü her şeye sudan hayat verildi. Allah’ın su üzerinde var ettiğı Arş bile öyledir. Böylelikle hayat Arş’a sudan yayılmıştır. Su, Hazreti Peygamberin (sav) “Hac

Arafat'tır" hadisinde deki ifade biçimine benzetirsek, en büyük unsurdur. Bununla beraber hayatın sebebi, suyla beraber başka şeylerdir. Fakat su, Arafat haccın en önemli unsuru olduğu gibi, bu şeylerin en büyük unsurudur.

Yıldızların (feleklerinde) yüzmesiyle felek içinde felekler, yani yollar meydana gelir ve hava bütün yaratılmışları içerir. O alemin hayatıdır ve sıcak-yaştır. Sıcaklığın ifrata vardığı kısım ateş diye isimlendirilirken yaşlının aşırı olup sıcaklığı azalan kısmı su diye isimlendirilir; itidalde kalan kısım hava adını korur. Su hava üstünde tutulurken suyun hareket etmesi, akması ve dökülmesi havayla gerçekleşir. Rükünler içinde başkalaşmayı havadan daha hızlı kabul eden bir rükün yoktur, çünkü o nasıl olduğu gibi sıcaklık ile yaşlılığın itidalde ve doğru bir yöntemle birleşmesinin neticesidir. Binaenaleyh hava en büyük unsur olduğu kadar bir tür unsurların aslıdır; su ise unsurlar arasında kendisine en yakın unsurdur. Bu nedenle Allah her şeyi sudan yaratmıştır ve su zatı gereği ısınmayı kabul eder. Halbuki ateş sudan farklı olarak ne zatı gereği ne dolaylı olarak suyu ve soğumayı kabul eder.

Toprak sudan, su havadan meydana gelir. Çünkü bize göre hava asıl unsurdur ve bu nedenle Rahmanın nefesi demek olan Amâ'ya daha yakındır. Hava sıcaklık ve yaşlılığı kendinde birleştirmiş, sıcaklığından ateş ortaya çıkmışken yaşlılığından su rüknü ortaya çıkmış, suyun donuklaşmasından toprak (yer, arz) meydana gelmiştir. Öyleyse hava nefesin oğludur ki, nefes Amâ'dır. Ateş ve su, havanın iki oğluyken toprak oğlunun oğludur/torun. O da suyun donuklaşmasıdır. Su donuklaşmadığında ise aslı üzere su olarak kalırken toprak o suyun üzerindedir. Kuzey şehirlerinde Fırat nehri donduğunda insanların, kervanların ve hayvanların üzerinde yürüyecek şekilde toprağa dönüştüğünü gördük. Su ise buzun altından akışını sürdürdü. O su hava üzerindedir ve hava yaşlılığı ile ona yardım eder, onun cevherini koruyup o halde kalmasını sağlar. Hava sakinleşip durduğunda su da durur ve artık su ona nüfuz etmez. Bu durumu kaval ve benzeri delikli borularda gördük. Su kendisini doldurup borunun üst tarafından deliyi tıkandığında, aşağısından su geçmez. Deliği açtığında ise su tekrar geçer. Bu esnada su ancak boruda yerleşik havaya dayanarak durur. Bu durum bütün aleme yayılan genel bir ilkedir. Hava hareketlendiğinde, rüzgar diye isimlendirilir. Rüzgar hoş ve nahoş bütün kokuları buruna aktarır. Aynı şekilde eşyanın soğukluğunu ve sıcaklığını harekete geçirir ve bu nedenle rüzgar "nemmame (taşıyan)" ve haberleri duyanlara ulaştırmak özelliğiyle betimlenmiştir. Rüzgarla tamamlanan ve rüzgarın taşıdığı bu durumları ancak duyma ve koklama duyusu algılar. Cirimlerin hareketleri havayı hareketlendirir ve böylece ona rüzgar adı verilir. Hava da cirimleri hareketlendirir ve cirimler onda harekete geçer. Bu bağlamda yarılmaya, yani harka gelirse, o bazı mekanların bazılarında boşaltılıp başka eşyalarla doldurulmasıdır. Çünkü alemde bir boşluk yoktur ve sadece suretlerin başkalaşması söz konusudur. Başkalaşmayla bazı suretler başka şeyleri meydana getirir, bazı suretler onları ortadan kaldırır. Boşluğu dolduran cevher sabittir. O herhangi bir şeye dönüşmez ya da herhangi şey ona dönüşmez.

Suyun Tasavvufi Yorumu

Su çok önemli bir unsurdur. Gerek mahiyeti, gerek Arapça yazılışı ve gerekse kimyasal terkihi dolayısıyla bir çok hikmetler içerir. Suyla ilgili bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (sav) şöyle buyuruyor:

“Allah vardı ve O’dan başka hiçbir şey yoktu. O’nun Arş’ı da suyun üzerinde idi. Allah Teâlâ, Zikirde (levh-i mahfuz) olacak her şeyi yazdı (takdir etti). Gökleri ve yeri yarattı.” (Sahih-i Buhari)

Bu hadisten anlaşıldığı üzere , yer ve gökler yaratılmazdan önce su mevcuttu ve Allah’ın arşı onun üzerinde idi. Buna göre evrenin yaratılmasında temel unsur su olmalıdır.

“Allah gökten bir su indirdi ve onunla yeryüzüne ölümünden sonra hayat verdi.” (Nahl, 16/65)

“... Hayatı olan her şeyi sudan yarattık...” (Enbiya, 21/30)

“Allah her canlıyı sudan yarattı...” (Nur, 24/45)

Yukarıdaki ayetlerden anlaşılabacağı üzere, kainatta hayat sahibi olan, canlı olan her varlık sudan yaratılmıştır. Bu husus suyun ne kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca evrendeki hayatın devamı için de su unsuru önemli bir yer tutmaktadır. Su olmadan evrende hayatın devam etmesi mümkün değildir.

Suyun Arapça yazılışı ماءdır. Kur’an’da su bu kelime ile ifade edilmektedir. Bu kelime iki elif ve bir mim harfinden oluşmaktadır. Bu terkip, suyun kimyasal formülüne çok benzemektedir. Suyun kimyasal formülü H₂O dur. Yani iki hidrojen atomu (H) ve bir oksijen atomu (O) birleşerek su molekülünü oluşturmaktadır. Her iki terkip karşılaştırıldığında H atomu elif harfinin yerini tutmakta , O atomu da mim harfinin yerini tutmaktadır. Elif harfi ilk harf olup onun ebced değeri 1 dir. H atomu da elementlerin ilki olup atom numarası 1 dir. Nasıl harfler kelimelerin temel unsurlarıysa elementler de evrendeki maddelerin temel unsurlarıdır. Mim harfinin ebced değeri 40 dir. 40 sayısı bir manevi kemalât ifade eder. Peygamberimiz (sav) tebliğine 40 yaşında başlamıştır. 40 lar denilen bir manevi makam vardır. Oksijen atomunun (O) atom numarası 8 dir. 8 de bir kemalât derecesi olup, cennetin 8 kapısı vardır.

Suyun gerek yazılışı ve gerekse kimyasal formül olarak ifade edilişleri arasındaki benzerlik, bize manevi görevlerin en üstünde bulunan 2 imam (kutup) ve 1 gavs’ dan oluşan 3 kişilik grubu (3G) hatırlatmaktadır. İmamlar H atomlarının ve gavs da O atomunun konumundadır sanki. 2 imamın ve 1 gavsın beraberce 3G olarak evrende en temel görevi yerine getiren bir unsurdur. Aynı şekilde su da evrende en temel canlılık unsurudur. Buna göre, nasıl su evreni hayatta tutan unursa, 3G de evreni ayakta tutan unsurdur. Su molekülü ile 3G nin yapıları ve görevleri arasındaki benzerlik insanı hayrete düşürmektedir. Bütün bunlar Allah’ın sonsuz ilminin çok ufak bir yansımasıdır.

Suyun mahiyeti, Arapça yazılışı ve kimyasal formülü birbirleriyle çok yakın bir ilişki içindedir. Su ile en üst makamdaki 3G arasında da çok yakın bir benzerlik vardır. Bunlar bize tasavvufun nasıl

mükemmel bir ilim olduğunu göstermektedir. İnsan bunların karşısında ancak hayrete düşer ve kendisinin ne kadar aciz olduğunu anlar.

Burada dile getirdiğimiz ifadeler, Allah dostlarının bize, Allah'ın izin vermesi ile naklettikleri bilgilerdir. Allah doğruyu söyler ve hidayete erdirir.

İbn Arabi şunları söylemektedir:

“Deniz bilgi demektir. Kulun hayatı onun özünden kaynaklanmaz. Hayat ona ilişen bir şeydir. Bu nedenle insanın hayat sahibi olmak nedeniyle böbürlenmesi ve benlik iddiasında bulunması doğru değildir. Eğer kul “ben” demekle benlik davası iddiasında bulunursa kendisine hayat vereni görmemiş olur. Bu durumda arızî (gelip geçici) ölümle karşılaşmış olur. Diğer bir ifadeyle, kula aslının bu olduğu bildirilmiş olur. Böylece ölüm onu aslına döndürmüş olur. Fakat insan, benlik iddiası ve kendisine hayat verdiğini unutması nedeniyle, aslına temiz olarak dönmemiştir. İbn Arabi'ye göre, bunun nedeni onun karasal canlı olmasıdır. İnsanın karasal canlı olmasının anlamı nedir? diye sorulduğunda, onun canlılığının havadan olmasıdır dedi. Bu durum insanı kaplayan şeyin hava olduğunu göstermektedir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *“Nefsi hevadan (arzudan) alıkoydu.”* (Naziat, 79/40). İbn Arabi bu ayeti yorumlarken, heva ile hava arasındaki anlam ilişkisine dikkat çekmektedir. İki hava arasında gidip gelen herkesin yok oluşu kaçınılmazdır.”

Bu bağlamda İbn Arabi, domuz etini şöyle yorumlamaktadır:

“Onun eti kandan kaynaklanan canlılığın yayıldığı yerdir. Çünkü et donuk kan demektir. Domuzluk niteliği, nefislerin tiksindiği pisliklere - ki onlar kötü huylardır- tutkunluktur. Bu et canlılığını yitirince necis hale gelir. Bunun bâtındaki karşılığı, kötü ahlâk sahibi bir insanda şeriatın hükmü - ki onun ruhu demektir – kaybolduğunda, onun için ölüm gerçekleşmiş demektir. Allah şöyle buyurur: *“Kötülüğün karşılığı onun gibi kötülüktür.”* (Şura,42/40) Böylelikle onu herhangi bir yönden sınırlamayıp kötü ahlâklara katmıştır. Sonra Allah onu yapmayan kimse hakkında şöyle demiştir: *“Bağışlayan ve barış isteyen”*. Buna göre, Allah kötülüğe karşılık vermemenin iyi huylardan olduğuna dikkat çekmiştir.”

Bilmelisin ki insanda ve bütün canlılardaki güçler, ruha aittir. Duyu gücü, hayal gücü, ezberleme, musavvire gücü ve ulvi-süfli bütün cisimlere nispet edilen güçler gibi. Bunlar, ruhun varlığı ve o cisme hayat kazandırmasıyla meydana gelir. Özel bir gücün kendisinden meydana gelmesi yönünden cisimden yüz çevirmesiyle de, ortadan kalkar ve yok olur. Bunu anlamalısın! Ruh cisimden bütünüyle yüz çevirince bütün güçler ve hayat da ortadan kalkar ki, “ölüm” denilen şey budur. Söz gelişi güneşin batmasıyla gece meydana gelir. Uyku ile tam bir yüz çevirme gerçekleşmez. Uyku sadece güçler sayesinde algıları arasına giren buharların perdesidir. Bununla birlikte, uyuyan da hayat bulunmayı sürdürür. Uyku esnasında insanın durumu, yeryüzüyle arasına bulutların girdiği güneşin ilişkisine benzer. Işık, tıpkı hayat gibi, var olmayı

sürdürür. Bununla birlikte kendisiyle güneşin arasına yoğun bulutların girdiği yer, güneşin ışığını alamaz. Güneş yeryüzünün o bölgesinden ayrılıp gece geldiğinde, başka bir güneş ortaya çıkar ve orayı aydınlatır. O yerde - daha önceki yerdeki gibi - gündüz gerçekleşir. İşte ruh da hayat sebebi olduğu bedenden yüz çevirdiğinde, berzahtan ibaret olan belli bir surette tecelli eder. Böylelikle o suret berzahta kendisiyle hayat bulur. Nitekim Hazreti Peygamber (sav) müminin ruhu hakkında “*yeşil bir kuştur*” buyurur. Bu kuş orada ruh vasıtasıyla hayat bulan suretidir. Söz konusu ruh ile daha önce beden hayat bulmuştu. Güneş ikinci gün üzerimize doğup ışığı ile varlıkları aydınlatığı gibi bu ruhta ahret günü ölü cisimler üzerine doğar ve ölü cisimler hayat bulur. İşte “tekrar diriliş” ve “neşir” bu demektir.

Mevlânâ'nın Su ile ilgili Sözleri

- Geminin yüzmesi için, suya ihtiyaç var dır. Ama su geminin içine girerse, onu batırır. Gemi için su ne ise, mü'min için dünya odur.
- Sen cansın, öyle olduğu halde kendini beden sanmaktasın; sen sudan ibaretsin, fakat kendini testi sanıyorsun.
- Su ateşe galiptir, ancak bir kaba girerse ateş o suyu kaynatır, yok eder.
- Su, hiçbir vakit ateşten korkmaz.
- Tatlı suyu tatmayan insana acı su, gözünün nuru gibi gelir.
- Ne kadar zengin olsan ancak yiyebileceğin kadar yersin. Denize testiye daldırsan alabileceği kadar su alır gerisi kalır.
- Birinin başına toprak saçsan başı yarılmaz. Suyu başına döksen, başı kırılmaz. Toprakla, suyla baş yarmak istiyorsan, toprağı suya karıştırıp kerpiç yapman gerek.
- Cömertlikte ve yardım etmede akar su gibi ol.
- Nice balık vardır ki su içinde her şeyden eminken boğazının hırsı yüzünden oltaya tutulmuştur.
- Aşıkların gönüllerinin yanışıyla gözyaşları olmasaydı dünyada su da olmazdı ateş de.
- Hayat avucundaki su gibidir; sen tutmaya çalıştıkça o akıp gider.
- Gönül aynası saf ve pak bir hale gelince, sudan ve topraktan hariç suretler görürsün.
- Nerede akarsu varsa, orada yeşillik vardır. Nerede akan gözyaşı varsa, oraya rahmet gelir.
- İçteki kiri su değil ancak gözyaşı temizler.
- Öyle bir yar sev ki evladım! Elinde su taşıyla iftarı bekleyen oruçlu gibi beklesin seni!
- Olumsuzlukları hoş görmek ne iyidir. Zira bütün ırmaklara su veren deniz bile her çöpü başının üstünde taşır ama deniz bu kereminden dolayı eksilmez. Zaten sevgi ve hoşgörü insanlıktır.

- Sevgide güneş gibi ol, dostluk ve kardeşlikte akarsu gibi ol, hataları örtmede gece gibi ol, öfkede ölü gibi ol, her ne olursan ol, ya olduğun gibi görün, ya görüldüğün gibi ol.
- Adalet nedir? – Ağaçları sulamak. Zulüm nedir? – Dikene su vermek.
- Sen duru bir su gibisin. Yaptığın kötülüklerle bu temiz suyu bulandırma.
- Bir kaç gün su içmeyi bırak. Ağzını ebediyet şarabına daldır ki hakikat içesin.
- Kalk aşık kalk! Acele et biraz. Bak! Su sesi geliyor. Sense susuzsun ve uyuyorsun...

Yayınlanma Tarihi : 18.09.2023

SU KASİDESİ, 23. BEYİT

خاك پايته يتم در عمر لدر متصل،
باشنی طاشدن طاشه اوروب گزر آواره صو.

**Hâk-i pâine yetem der ömrlerdir muttasıl,
Başını taşdan taş a urub gezer âvâre su.**

**[Su, Muhammed Mustafâ'nın (sallâllâhü aleyhi
ve sellem) ayağının değdiği topraklara
ulaşmak için, ömürler boyunca, durup
dinlenmeden, başını taştan taş a vurarak
gezer.]**

— Fuzûlî

Su Kasidesi

Klasik Türk Edebiyatı edebi türler açısından çok zengindir. Bu edebiyatın gelişim süresi içerisinde başta gelen ana kaynak Kur'an ve hadislerdir. Dini tasavvufî edebi türlerin en önemlilerinden kabul edilen naat önemli bir yer tutar. Edebi türlerin önemli bir kısmı sevgili Peygamberimiz (sav)'i tanıtmaya, sevme ve sevdirmeye amacıyla yazılmıştır. Toplumda peygamber sevgisinin yayılması için birçok şair Peygamberimizi öven kasideler yazmışlardır.

İslam peygamberi Hazreti Muhammed (sav)'in günümüze kadar birçok şair tarafından övüldüğü bir gerçektir. Hasan bin Sabit, Banet Suad ve Kaside-i Bürde kasidesiyle meşhur olan Kaab bin Zühre bizzat Peygamberimizin iltifatına mazhar olan kişilerdir.

Peygamberimizi konu alan şiirler daha çok kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Bu tarzdaki şiirler eşine rastlanmayacak derecede zengin bir edebiyatı doğurmuştur. 16. yüzyılda Bakî, Hayalî Bey, Nev'î ve Fuzulî gibi büyük kaside şairleri yetişmiştir. 17. yüzyılda Nef'î ve Nabî, 18. yüzyılda Nedîm ve Şeyh Galib, 19. yüzyılda Enderunlu Vâsıf önemli kaside şairleri arasındadır.

Naat, "bir şeyi överek anlatma" anlamına gelir. Klasik Türk edebiyatında Hazreti Peygamberi öven ve onun şefaatine nail olmak için yazılan şiirlere "naat" denir. Naatlar genellikle kaside nazım şekliyle yazılırlar. Şairler divanlarının başında genellikle kasideye yer verirler. Tevhit ve münacaattan sonra Peygamberimize yazılan naat gelir.

Su Kasidesi, Osmanlı edebiyatının bilinen en seçkin naat örneği olarak kabul edilir. Fuzulî Hazreti Peygamberi (sav) insanlık aleminin gelmiş geçmiş en büyük efendisi olarak kabul eder. Çünkü Peygamberimiz peygamberlerin en sonuncusu ve en üstünüdür. Fuzulî insanların en seçkini olan Hazreti Peygamberin gösterdiği mucizelerin, kötülük sahibi insanların kötülük

ateşlerini söndürdüğü söyler. Ona göre Hazreti Peygamberin bedeni denize, ruhu da inciye benzer. Fuzulî yeri ve göğü bir istiridye şeklinde düşünerek, Hazreti Peygamberi bu istiridyenin içinde doğan tek bir inci olarak kabul eder. Su kasidesinin 17. beytinde şöyle söylenmektedir:

“Seyyid-i nev’-i beşer deryâ-yı dürr-i istifâ

Kim sebebdür mu’cizâtı âteş-i eşrâra su

Yani, Hazreti Peygamber, insanlık âleminin efendisi, seçme incilerin çıktığı denizdir. Onun mucizeleri, kötülerin ateşine su serperek söndürmüştür.

Fuzulî’nin Hayatı

Eski Türk edebiyatının en önemli şairlerinin başında gelen Fuzulî’nin babasının adı Molla Süleyman, kendisinin asıl adı ise Mehmet’tir. Şairlik yeteneği kendisine ezelde verilmiş olduğu söylenir. Fuzulî, sadece 16. yüzyıl Azerî ve Osmanlı edebiyatının en büyük şairi değil, aynı zamanda bütün Türk edebiyatının da en önemli simalarındandır.

Fuzulî’nin doğum tarihi kesin olarak belli değildir. Fakat onun 1504’te doğduğu rivayet edilir. Fuzulî, Kerbela ve Bağdat çevresinde yaşamıştır. Bunu Fuzulî’nin Türkçe Divanı’nın ön sözünden anlıyoruz. Orada, Irak’ta doğup büyüdüğünü ve ömrü boyunca doğduğu toprakların dışına çıkmadığını söyler. Fuzulî’nin hayatı hakkında bilinenler azdır. Onun, Oğuzların Bayat kolundan gelen bir Azerî Türkmeni olduğu söylenir. Ömrünü Kerbela, Necef, Hile ve Bağdat arasında geçirmiş ve bu bölgelerden dışarı çıkmamıştır. Yaşadığı dönemdeki çetin savaflara rağmen yaşadığı coğrafyayı terk etmemiştir.

Fuzulî, Türkçe Divanı’nın önsözünde, şiire olan kabiliyetinin doğuştan geldiğini söyler. O doğuştan gelen bu kabiliyetini bilim ve erdemle süsleyerek, Türk edebiyatının en önemli eserleri arasında yer alan şiirlerini ve diğer eserlerini yazmıştır. Fuzuli Türkçe ve Farsça Divanı’nın önsözünde anadilinin Türkçe olduğunu söyler. Türkçe Divanı’nın önsözünde ise, küçük yaşta okula başlayarak şiire merak sardığını, ancak henüz o yaşlarda bilimde ilerlemediği için şiir yazmak istemediğini belirtir. Şair daha sonra somut ve soyut ilimleri öğrenir.

Fuzulî, başta Kanuni Sultan Süleyman olmak üzere bütün devlet büyüklerine kasideler sunmuştur. Ama Osmanlı idaresinden fazla bir ilgi görmemiştir.

Fuzulî’nin Hazreti Peygambere (sav) karşı çok derin bir sevgisi ve muhabbeti vardır. Bu nedenle en güzel şiirini Hazreti Peygamberin temiz ruhuna ithaf etmiştir.

Fuzulî fakirlik ve zaruret içerisinde bir ömür sürmüştür. Kendisinin geçimini sağlayan devamlı ve geliri bol bir işi olmamıştır. Bu nedenle kendisine Hazreti Ali (ra) türbesinin türbedarlığının verilmesini talep etmiştir. 1556 yılında ömrünü tamamlayarak Kerbela’da taundan ölmüştür.

Fuzulî, ana dilinin Türkçe oluşunu Türkçe Divanı’nın önsözünde şöyle belirtmektedir: “Ey Türk’e, Araba ve Aceme feyiz bağışlayan Allah, Arabı dünya halkının en fakihi yaptın, İran fakihlerin

sözlerini de İsa'nın nefesi gibi etkili kıldın. Dili Türkçe olan ben Fuzulî'den de yardımını esirgeme.” Şairin bu duasının kabul edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü hedeflediği amaca ulaşmış ve Türkçe'nin en güzel eserlerini yazmıştır.

Su Kasidesi

Su kasidesi, Türk edebiyatında Hazreti Peygamber (sav) hakkında kaleme alınan en güzel şiirlerinden birisidir. En meşhur şairlerimizden biri olan Fuzulî'nin Su Kasidesi, onun Hazreti Peygambere karşı duyduğu derin sevgi ve hasretini dile getiren çok güzel bir şiirdir. Kaside su redifli olduğu için bu ad ile anılmıştır. Fuzulî şairlik gücünü bu kaside ile gösterdiği söylenir. Su Kasidesi'nde konuşan Dicle nehri, Anadolu topraklarından doğup güney doğuya akarken, kutsal topraklara kavuşma olmadan kuruyup gider.

Fuzulî, Peygamberimizi konu alan bu şiirinde, somut bir unsur olan su ile soyut bir mevhum olan Peygamber sevgisine vurguda bulunur. Şiirde, sevgilisine (Hazreti Peygamber) kavuşamayan bir aşğın hali ele alınmıştır. Bu kasidede Fuzulî'nin kullandığı üslup su gibi akıcıdır. İfadeleri samimi, sade ve gösterişten uzak, sanatın incelikleriyle süslenmiştir. Şairin bu şiirde mübalağa sanatını çok kullandığı görülmektedir. Şairler abartma sanatını çok heyecanlı olduklarında kullanırlar. Bu nedenle Fuzulî'nin de, Peygamberimizi överken çok heyecanlı olduğu anlaşılmaktadır.

Su Kasidesi'nin orijinal ifadesini aşağıda yazıyoruz. Beyitlerin Türkçe açıklamaları Doç. Dr. Mustafa Güneş'in “Su Kasidesi Şerhi” adlı kitabından alınmıştır.

Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlâre su

Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çâre su

(Ey gözüm! İçimdeki ateşlere göz yaşından su saçma. Zira bu kadar fazla tutuşmuş ateşlere suyun faydası olmaz.)

Şair bu beyitte, dindirilemeyen bir aşk ve ıstırap içinde bulunduğunu ifade etmektedir. Çünkü aşk ateşi manevi olduğundan su ile söndürülemez.

Âb-gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem

Yâ muhîr olmuş gözümde günbed-i devvâre su

(Dönen kubbe su renginde midir? Yoksa gözümde akan yaşlar mı bu dönen kubbeyi kaplamıştır, bilemiyorum.)

Bu beyitte Fuzulî çok ağladığını ve gözyaşlarının gökyüzünü tamamen kapladığını ifade etmektedir. Gök kubbenin su renginde oluşu da, yani mavi renkte olması da bu yüzdendir.

Zevk-i tîgundan ‘aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk

Kim mürûr ilen bıragur rahneler dîvâre su

((Ey Sevgili!) Senin kılıç gibi keskin bakışlarının zevkenden gönlüm parça parça olsa, buna şaşılır mı? (Nitekim) su da, akarken duvarlarda yarıklar bırakır.)

Bu beyitte Fuzulî, sevgilisinin bakışlarının keskin kılıca benzediğini ve kendisine acı verdiğini, ancak bundan rahatsız olmadığını ve bilakis zevk aldığını söyler.

Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânun sözün

İhtiyât ilen içen her kimde olsa yâre su

(Yaralı gönlüm, senin ok temrenine benzeyen kirpiklerinin ismini korkarak söyler. Nitekim hasta ve yaralı kimse de suyu çekinerek içen.)

Suya virsün bâgbân gül-zârı zahmet çekmesün

Bir gül açılmaz yüzün tek virse min gülzâre su

(Bahçıvan, boşuna zahmet çekmesin, yorulmasın gül bahçesini sele versin ve mahvolmaya bıraksın. Çünkü (bahçıvan) bin tane gül bahçesini sulasa, senin yüzün gibi bir gül açılmaz.)

Burada Fuzulî Hazreti Peygamberin (sav) yüzünü, eşi benzerinin bir daha bulunamayacak olan bir güle benzetmektedir.

Ohşadabilmez gubârını muharrir hattuna

Hâme tek bahmahdan inse gözlerine kare su

(Hattatın beyaz kağıda bakmaktan gözlerine kalem gibi kara su inse yine de gubar yazısını senin yüzündeki ayva tüylerine benzetemez.)

Bu beyitte şair, kalemler ne kadar yazı yazarsa yazsın, muhabirler ne derece kalem oynatırlarsa oynasınlar, değil senin özelliklerini ve sırlarını, yanağındaki ayva tüylerinin bile güzelliğini ifade edemezler, demektedir.

Ârızın yâdiyle nem-nâk olsa müjgânım n'ola

Zâyi' olmaz gül temennâsiyle virmek hâre su

(Senin güle benzeyen yanağını hatırladığım zaman, kirpiklerim gözyaşıyla ılsansa ne olur? Zira gül elde etmek için dikene su vermek boşa gitmez.)

Şaire göre gül yetiştirmek için dikene su vermek boşa gitmediği gibi, sevgiliyi görmek arzusuyla ağlamak da boşuna değildir.

Gam günü itme dil-i bîmârdan tîgun dirîg

Hayrdur virmek karanu gicede bîmâre su

(Gam gününde hasta gönlümden kılıç gibi bakışlarını esirgeme. Karanlık gecede hastaya su vermek hayırlı bir iştir, sevaptır.)

Hastalıklar geceleri ziyadeleştüğinden, bu durumdaki hastaya su vermek halk arasında sevap olarak bilinir.

İste peykânın gönül hecrinde şevkum sâkin it

Susuzam bir gez bu sahrâda menüm'çüm âre su

(Ey gönül! Sevgiliden ayrı olduğun zaman, onun, okun temrenine benzeyen kirpiklerini isteyerek hararetini söndür. Susuzum, bu sahrada benim için (de) bir kez/gez su ara.)

Bu beyitte sevgiliye ve suya duyulan hasret işlenmektedir. Sahrada susuz kalmış birinin su araması gibi şair de sevgiliye karşı olan susuzluğunu ve hasretini gidermek için sevgilisinin ok temrenine benzeyen kirpiklerini aramaktadır.

Men lebün müştâkıyam zühhâd kevser tâlibi

Nitekim meste mey içmek hış gelür huş-yâre su

(Ben, senin dudağını özlüyorum. Zâhidlerin muradı ise kevserdir. Çünkü sarhoş olanlara şarap, ayık olanlara da su içmek hoş gelir.)

Bu beyitte, vahdet-kesret ilişkisi işlenmektedir. Kevser, kesreti; leb de vahdeti ifade eder. Rind'in isteği dudak (vahdet) tir. Zâhidler ise kesreti (kevseri) ister.

Ravza-i kûyına her dem durmayıp eyler güzâr

Âşık olmuş gâlibâ ol serv-i hış-reftâre su

(Galiba su, o salınarak yürüyen servi boylu güzele âşık olmuş ki onun için durmadan her an, daima onun bulunduğu cennet bahçesine doğru akıp gider.)

Klasik edebiyatta sevgilinin boyu serviye benzetilerek daima serv ile su kelimeleri arasında bir ilişki kurulmuştur. Ağaç su olmadan yaşayamaz. Fuzulî, suyun servinin dibine doğru akmasının sebebini, onun âşık olmasına bağlar.

Su yolın ol kûydan toprag olup dutsam gerek

Çün rakîbümdür dahi ol kûya koymam vare su

(Sevgilinin bulunduğu bölgeye gitmesin diye suyun yolunu toprak olup kesmeliyim; çünkü o, benim rakibimdir. (Suyun) o köye (sevgilinin yani Hazreti Peygamber'in yurduna) gitmesine izin vermem.)

Bu beyitte Fuzulî, sevgilisini su ile dahi olsa paylaşmak istememektedir. Şâir toprak olayım derken ölmeyi, sevgilinin yolunda her türlü cefayı göze aldığını ifade etmektedir.

Dest-bûsı ârzûsiyle ger ölsem dostlar

Kûze eylen topragum sunun anunla yâre su

(Ey dostlarım, eğer sevgilinin elini öpmeden, bu arzumu gerçekleştiremeden ölürsem, ben öldükten sonra toprağımdan testi yapıp onunla sevgiliye su verin.)

Toprak testi, su içerken Hazreti Peygamber'in ağzına değince, Fuzulî'nin mezarının toprağı da Habibullah tarafından öpülmüş olacaktır. Bu durumda, Hazreti Peygamber, Fuzulî'nin vücudunu da öpmüş sayılacaktır. Dolayısıyla Fuzulî de muradına ermiş olacaktır.

Serv ser-keşlûk kılur kumrî niyâzından meger

Dâmenin duta ayagına düşe yalvare su

(Servi, kumru kendisine yalvardığı halde, hep dik başlılık ve inatçılık edip onun yalvarışına aldırıyor.)

Bu beyite göre, serv (sevgili) kumru (âşık) ın yalvarışlarına kulak asmaması karşısında su (Hazreti Peygamber), araya girerek kendisine yapılan niyazın kabul edilmesini talep etmektedir.

İçmek ister bülbülün kanın meğer bir reng ile

Gül budagının mizâcına gire kurtare su

(Gülün dikenli dalı, bülbülün kanını içmek ister. Su, bir hile ile gül dalının damarına girip, onun mizacına göre hareket ederse belki bülbülü kurtarabilir.)

Burada sudan yardım dilenmesi Hazreti Muhammed'den şefaât talep edilmesi anlamına gelmektedir.

Tıynet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i 'âleme

İktidâ kılmış tarîk-ı Ahmed-i Muhtâr'e su

(Su, Hazreti Muhammed'in gösterdiği yola uymakla temiz yaratılışını bütün dünyaya açıkça göstermiştir.)

Bu beyit ile şâir, suyun akışını Hazreti Muhammed'in yolundan gidenlere benzetmektedir.

Seyyid-i nev'-i beşer deryâ-yı dürr-i istifâ

Kim sepübdür mu'cizâtı âteş-i eşrâre su

(İnsan cinsinin efendisi (Hazreti Peygamber), kıymetli incilerin çıktığı bir denizdir. Onun mucizeleri, şer sahiplerinin ateşine su serpip söndürmüştür.)

Şairin bu beyti kasidenin methiye bölümünün başlangıcını oluşturmaktadır. Yani bundan sonra Peygamberimiz iri ve seçkin bir inciye benzetilmiş ve onun doğumundan sonra gerçekleşen olağanüstü hallere değinilmiştir.

Kılmag içün tâze gül-zâr-ı nübüvvet revnakın

Mu'cizinden eylemiş izhâr seng-i hâre su

(Hazreti Peygamber, peygamberlik gül bahçesinin parlaklığını tazelemek için, mucize

göstermek suretiyle sert taştan suyu çıkartmıştır.)

Bu beyitle, Peygamberimizin bir güneş gibi engin şefkat ve merhametiyle taşlaşmış ve katılaştırmış kalpleri İslam'la yumuşatması hatırlatılmaktadır.

Mu'cizi bir bahr-i bî-pâyân imiş âlemde kim

Yetmiş andan min min âteş-hâne-i küffâra su

((Hazreti Peygamber'in), âlemdeki uçsuz bucaksız bir deniz gibi çok (olan su) mucizeleri, kâfirlerin binlerce ateşperest tapınağına ulaşarak onların ateşlerini söndürmüştür.)

Bu beyitte Peygamberimizin dünyaya geldiği sırada, İran'daki Mecûsi tapınaklarında bin yıldan beri yanmakta olan ateşin sönmesi ifade edilmektedir.

Hayret ilen barmagın dişler kim itse istimâ'

Barmagından virdüğü şiddet günü Ensâr'e su

(En şiddetli, yakıcı, dayanılması çok zor bir sıcaklığın olduğu, kızgın, dehşetli bir savaş gününde, Hazreti Muhammed'in parmağından Ensâr'ına su verdiğini kim işitse hayretinden parmağını ısırır.)

Peygamberimizin parmaklarından su akıtması ve bu suyu birçok insana içirmesi birçok sahabe tarafından nakledilmiştir.

Dôstı ger zehr-i mâr içse olur âb-ı hayât

Hasmı su içse döner elbette zehr-i mâre su

(O (Hazreti Peygamber)'nin dostu, yılan zehri içse, içtiği zehir âb-ı hayat olur; düşmanı ise su içse, içtiği o su, mutlaka bir yılan zehrine döner.)

Bu beyitte, Hızır ve İlyas'ın âb-ı hayatı aramalarına ve Hazreti Peygamber'in bir yakınına yılan sokunca onu iyileştirmesi mucizeleri anlatılmaktadır.

Eylemiş her katreden min bahr-ı rahmet mevc-hîz

El sunup urgaç vuzû' için gül-i ruhsâre su

(Hazreti Peygamber, abdest almak için güle benzeyen yanağına suyu vurunca her su damlasından binlerce rahmet denizi dalgalanmıştır.)

Şâir bu beytiyle, Allah'ın rahmetinin ve O'nun peygamberinin şefaatin ne kadar çok olduğunu göstermek istemektedir. *"Biz ancak seni alemlere rahmet olarak gönderdik."* (Enbiya, 21/107)

Hâk-i pâyine yetem dir 'ömrlerdür muttasıl

Başına daşdan daşa urup gezer âvâre su

(Su, ömürler boyu ayağının toprağına (mezarına) ulaşayım diye başını taştan taşla vurarak avare gezer durur.)

Bu beyitte şâir, içindeki peygamber sevgisi ve coşkusunu, çevresindeki ırmaklar Fırat ve Dicle'nin coşkulu akışına benzetir.

Zerre zerre hâk-ı dergâhına ister sala nûr

Dönmez ol dergâhtan ger olsa pâre pâre su

(Su, zerre zerre (Hazreti Peygamber'in) türbesinin, eşiğinin toprağına ışık salmak ister. (Bu yolda) parça parça da olsa, o eşikten (dergâhtan geri) dönmez.)

Şâir, Hazreti Peygamberin dergahına ulaşmak için vücudu lime lime de olsa, yine de Hazreti Peygamberin yolundan dönmeyeceğini ima etmektedir.

Zikr-i na'tûn virdini dermân bilur ehl-i hatâ

Eyle kim def'-i humâr içün içer mey-hâre su

(Sarhoşlar, baş ağrılarını (sarhoşluklarını) gidermek için nasıl su içerlerse, günahkârlar da (Hazreti Peygamber'in) naatını dillerinden düşürmemeyi günahları için derman bilirler.)

Bu beytinde şâir, günahlarından arınmak için naat söylediğini belirtmektedir.

Ya Habîballah yâ Hayre'l-beşer müştâkunam

Eyle kim leb-teşneleri yanup diler hem-vâre su

(Ey Allah'ın sevgilisi! Ey insanlığın en hayırlısı! Nasıl ki çok susamış, dudağı susuzluktan çatlamış olanlar, hararetle yanıp nasıl su isterlerse, işte ben de seni öyle özlüyorum.)

Bu beyitte şâir, Hazreti Muhammed'e karşı olan özlemini susuz kalmış insanların suyu dilemesine benzetmektedir.

Sensen ol bahr-ı kerâmet kim Şeb-i Mi'râc'da

Şeb-nem-i feyzün yitürmüş sâbit ü seyyâre su

(Sen öyle bir keramet denizisin ki Miraç gecesinde senin feyzinin çiğ taneleri, sabit ve seyyar yıldızlara (kadar) ulaşmıştır.)

Bu beyitte şâir, Hazreti Peygamberin en önemli mucizelerinden biri olan miracı işlemektedir. Miracın 27. beyitte ele alınmasının ayrıca bir anlamı da şudur: Miraç gecesini Şaban ayının 27. gecesidir.

Çeşme-i hûşîdden her damla zülâl-i feyz iner

Hâcet olsa merkadün tecdîd iden mi'mâre su

(Senin türbeni tamir edip yenileyen mimara su lazım olsa güneş pınarlarından her an saf, hoş içimli tatlı ve berrak sular iner.)

Bu beyitte güneş, feyz ve bereket kaynağı olduğu için çeşmeye, güneşten akan ışık zülâle (saf su) benzetilmiştir.

Bîm-i dûzâh nar-ı gam salmış dil-i sûzânuma

Var ümîdüm ebr-i ihsânun sepe ol nâre su

(Cehennem korkusu, yanık gönlüme gam ateşi salmış; senin bağışlama bulutunun o ateşe su serpeceğinden ümitliyim.)

Şâir, Hazreti Peygamberin yardımıyla cehennemden kurtulabileceğini ummaktadır.

Yümn-i na'tünden güher olmuş Fuzûlî sözleri

Ebr-i nîsândan dönen tek lü'lü-i şeh-vâre su

(Seni övmenin uğuruyla, nisan bulutundan düşen damlaların inciler hâline dönmesi gibi, Fuzulî'nin sözleri de kıymetli bir inci olmuştur.)

Şâir şiirinde ele aldığı konunun Hazreti Peygamber olması nedeniyle, sözlerinin çok büyük değer kazandığını bilmekte; başka bir ifadeyle şiirin konusu Hazreti Peygamber olduğu için onun bir benzerinin kolay kolay yazılamayacağını düşünmektedir.

Hâb-ı gafletten olan bîdâr olanda Rûz-i Haşr

Eşk-i hasretten tökende dîde-i bîdâre su

(Kıyamet günü, gaflet uykusundan uyanarak hasret gözyaşlarından uyanık gözlere su serptiğinde (ağladığında)...)

Şâir beyitte geçen gaflet uykusu tamlaması ile, Meryem suresinin 39. ayetine “*Onları gaflet içinde bulunup, iman etmezlerken işin bitirileceği o pişmanlık günüyle uyar*” ayetine işaret etmektedir.

Umdugum oldur ki mahrûm olmayam dîdârdan

Çeşme-i vaslun vire men teşne-i dîdâre su

(Umduğum odur ki Kıyamet Günü (senin yüzünü görmekten) mahrum olmayayım. Yüzünü görmeye susamış Fuzulî'ye, senin kavuşma pınarın su versin.)

Şâir dua ederek kasidesini bitirmektedir.

Su Kasidesi, Dil'Allah (Allah'ın Gönül Bahçesi) nin ve kâinatın gül bahçesinin gülü ve bülbülü kabul edilen Hazreti Peygambere (sav) duyulan derin sevgi ve hasretle kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Biz de bu sohbetimizle şâirin sözlerini derleyip toparlamaya çalıştık.

Kaynaklar

- Abdülhakîm Arvâsi, *“Tasavvuf Bahçeleri”*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2018
- Abdülkerîm Kuşeyrî, *“Kuşeyrî Risalesi”*, İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2013
- Abdülkadir Geylânî, *“Sırr-ül esrâr”*, Bahar Yayınları, İstanbul, 1977
- Abdülkadir Geylânî, *“Mektubat-ı Geylânî”*, Rahmet Yayınları, İstanbul, 1971
- Abdülkadir Geylânî, *“Gunyetü’t-Tâlibîn”*, Berekât Yayınevi, İstanbul, 1977
- Ahmet Çağıl, *“Yar ile Şimdi, Tasavvufi Sohbetler”*, Semerkand Yayınları, İstanbul, 2009
- Ahmet el Rufâî, *“El-Hikmetü’l Rufâiye”*, Rahmet Yayınları, İstanbul, 1970
- Ahmet Özcan, *“Seyyid Nizam Hazretleri”*, Sabır Yayınları, İstanbul, 1994
- Ahmet Ziyaüddîn Gümüşhanevî, *“Ruhu’l Arifîn”*, Pamuk Yayınları, İstanbul, 1978
- Ahmet Ziyaüddîn Gümüşhanevî, *“Ehli Sünnet İtikadı”*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1975
- Ali Dündar, *“Muhittini Arabî’den Altın Öğütler”*, Kozmik Kitaplar, İstanbul, 2005
- Ataullah İskenderun, *“El-hikemül Atâiye”*, MEB Yayınları, İstanbul, 1950
- Ebû Bekir Râzî, *“Ruh Sağlığı”*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2019
- Ebu Hüseyin Müslümun, *“Sahihi Müslim”*, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 2003
- En-Nedvî, *“Gerçek Tasavvuf”*, İslami Neşriyat Yayınevi, Konya, 1974
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, *“Marifetname”*, Hasankale İbrahim Hakkı Cami ve Külliyesini Yaptırma ve Yaşatma Derneği, Erzurum, 1980
- Feridüddini Attar, *“Mantıku’t Tayr”*, Ezr Yayıncılık, İstanbul, 2019
- Filibeli Ahmed Hilmi, *“Allah’ı İnkâr Mümkün müdür?”*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2018
- Filibeli Ahmed Hilmi, *“A’mâk-ı Hayâl”*, Salon Yayınları, Konya, 2020
- Hayrani Altıntaş, *“İbni Sina Metafizigi”*, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002
- Hoca Ahmet Yesevi, *“Divan-ı Hikmet”*, TDV Yayınları, Ankara, 2010
- Hülya Küçük, *“Tasavvuf ve Tıp, Selim Kalbin Fizyolojisi”*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2018
- Hüseyin Arif, *“Yunus Emre Divanı”*, Hicret Yayınları, İstanbul, 1977
- İbn Arabî, *“Fena Risalesi”*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011
- İbn Arabî, *“Varlık Ağacı, Şeceretül Kevn”*, Bahar Yayınları, İstanbul, 1978
- İbn Arabî, *“Hakikat Yolcularına Rehber”*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013

İbn Arabî, “*Kitabi Tecelliler*”, Ehil Yayıncılık, İstanbul, 2017

İbn Arabî, “*Fusûsü’l-Hikem*”, Sufi Kitap, İstanbul, 2007

İbn Arabî, “*Marifet ve Hikmet*”, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011

İbn Arabî, “*Fütûhâtı Mekkiyye*”, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2012

İbn Arabî, “*Allah'ın İsimlerinin Sırları, Manalarının Keşfi*”, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2018

İmam Gazâlî, “*El-Munkizu min-ad-dalâl*”, MEB Yayınları, İstanbul, 1990

İmam Gazâlî, “*İhyâu Ulûmi'd-dîn*”, Bedir Yayınları, İstanbul, 1975

İmam Neseî, “*Züppedü'l-Hakaik*”, Demir Kitabevi, İstanbul, 1974

İmam Rabbânî, “*Manevi Yolculuk*”, Sufi Kitap, İstanbul, 2010

İmam Rabbânî, “*Rabbânî İlhamlar*”, Sufi Kitap, İstanbul, 2011

İmam Rabbânî, “*Ariflerin Halleri*”, Sufi Kitap, İstanbul, 2010

İmam Rabbânî, “*Mektûbât-ı Rabbânî*”, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2008

İsmail Hakkı Bursevî, “*Varlığın Dili*”, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010

İsmail Hakkı Bursevî, “*İlâhi İsimler*”, Sufi Kitap, İstanbul, 2008

İsmail Hakkı Bursevî, “*Kitâbu'l-Envâr*”, İnsan Yayınları, İstanbul, 2002

İsmail Hakkı Bursevî, “*Ruhû'l-Beyân Tefsiri*”, Damla Yayınevi, İstanbul, 2010

Kâmil Yılmaz, “*Azîz Mahmûd Hüdâyî*”, Hüdâyî Vakfı, İstanbul, 1990

Mahmut Erol Kılıç, “*Şeyh-i Ekber*”, Sufi Kitap, İstanbul, 2010

Mahmut Erol Kılıç, “*Tasavvufa Giriş*”, Sufi Kitap, İstanbul, 2014

Mahmut Esat Erkaya, “*Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları*”, Otto, Ankara, 2017

Mehmet Demirci, “*Hadislerle Tasavvuf Kültürü*”, Vefa Yayınları, İstanbul, 2009

Mehmet Necmettin Bardakçı, “*Tasavvuf ve Tarikatlar*”, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2015

Mevlânâ, “*Mesnevi*”, Kırk Ambar Kitapları, İstanbul, 2013

Mevlânâ, “*Fîhi Mâfih*”, MEB Devlet Kitapları, İstanbul, 1974

Muhammed Ali Aynî, “*Tasavvuf Tarihi*”, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2018

Maurice Blondel, “*Mistisizm*”, Dergah Yayınları, İstanbul, 2008

Muînüddîn Çiştî, “*Sûfî Tıbbı*”, İnsan Yayınları, İstanbul, 2019

Necmeddîn-i Dâye, “*Sufi Dili İle Siyaset*”, Klasik, İstanbul, 2009

Necmeddîn-i Dâye, “*Tasavvuf Yolu*”, İFAV Yayınları, İstanbul, 2013

- Necmüddîn Kübra, “*Tasavvufî Hayat*”, Dergah Yayınları, İstanbul, 1996
- Nihat Sami Banarlı, “*Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri*”, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2013
- Ömer Hayyam, “*Rubailer*”, Ezr Yayıncılık, İstanbul, 2019
- Raif Giresun, “*Hz. Veysel Karanî*”, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2016
- Ramazan Muşlu, “*Anadolu'da Tasavvuf Yolları*”, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017
- Sadrettin Konevi, “*Fatiha Suresinin Tefsiri*”, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009
- Sadrettin Konevi, “*Marifet Yolcusunun Kılavuzu*”, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010
- Sadrettin Konevi, “*Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*”, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011
- Sadrettin Konevi, “*Fusûsü'l-Hikem'in Sırları*”, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009
- Sadrettin Konevi, “*Hadisi Erbain, Tasavvuf*”, Rahmet Yayınları, İstanbul, 1970
- Sadrettin Konevi, “*İlahi Nefhalar*”, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004
- Sadrettin Konevi, “*40 Hadis Şerhi*”, İz Yayıncılık, İstanbul, 2007
- Selçuk Eraydın, “*Tasavvuf ve Tarikatlar*”, Marifet Yayınları, İstanbul, 1981
- Sultan Veled, “*Maarif*”, Ataç Yayınları, İstanbul, 2011
- Sultan Veled, “*Sufilerin Sırları*”, TEV Yayınları, İstanbul, 2016
- Sultan Veled, “*İbtidâ-Nâme*”, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2017
- Süleyman Kösmene, “*Risale-i Nur'da Esmâ-i Hüsnâ*”, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2004
- Şeyh Sâdi-î Şirazî, “*Bostan Gülistan*”, Can Kitabevi, Konya, 1980
- Şuayip Özdemir, “*Seyyid Ahmet Arvasî*”, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2006
- Toshihiko İzutsu, “*İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar*”, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005

Âşık kendiliğinden kıyar mı bu tatlı cana
Hele ben dost yoluna cana kıyarım kime ne
Can verir âşık olurum, aşk ile Dost bulurum
Mansur gibi Hak yoluna, berdar olurum
kime ne

Oruç, namaz, haccu zekât, zühd ü tâat kadru
berat

Ben bunların hepsini aşka veririm kime ne,

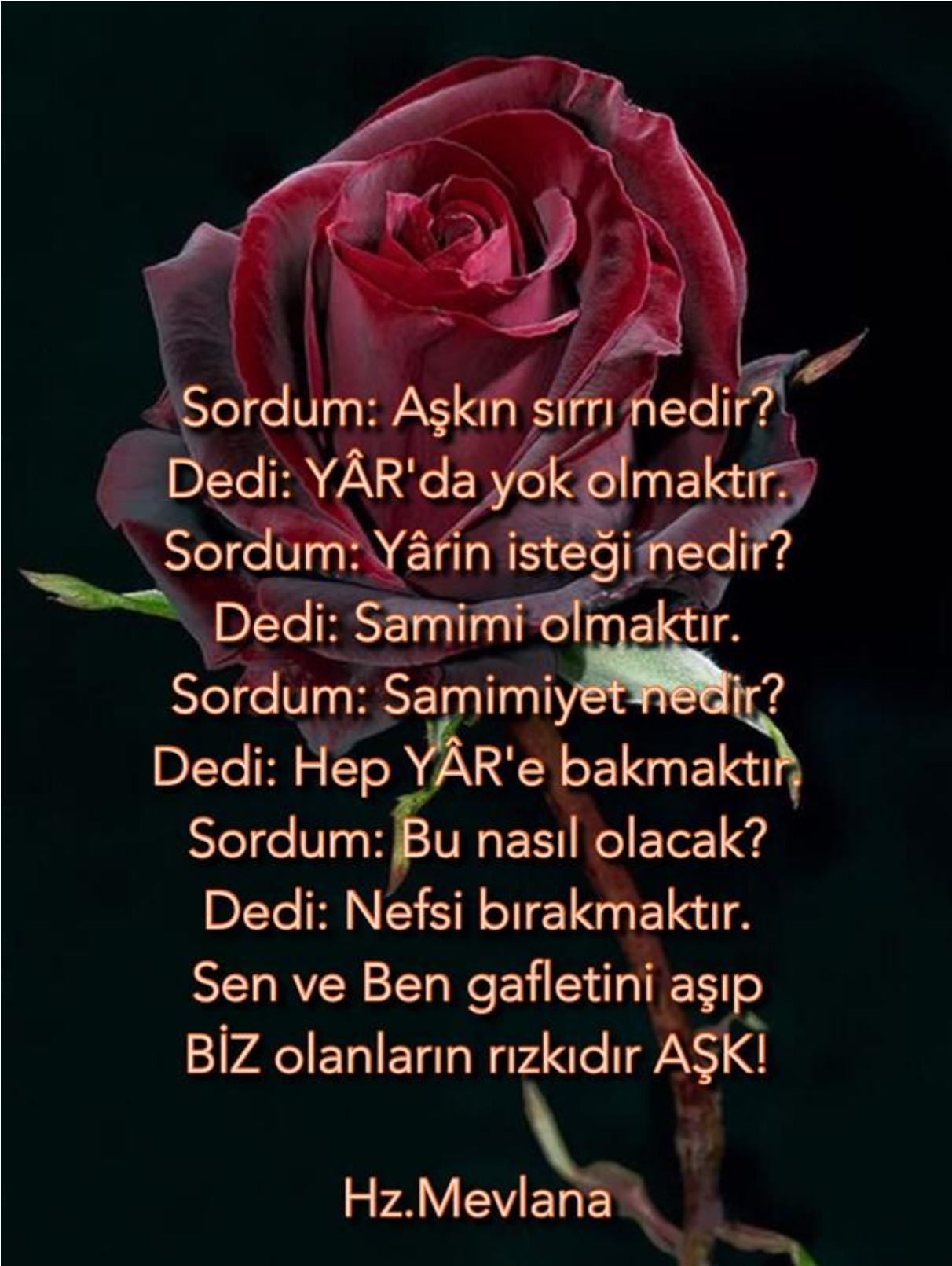
İsterim aşkta pişesin, fikrederim endişesin
Ben burda namus şişesin taşa çalarım
kime ne

Ar u namus verdim yele, melâmetlik aldım
ele

Aşk ile girdim ben yola, ben giderim
kime ne

Âşıkım diyen canların, nişanı vardır onların
Giyip melâmet hırkasın, âşık olurum
kime ne?

YUNUS EMRE

Sordum: Aşkın sırrı nedir?
Dedi: YÂR'da yok olmaktır.
Sordum: Yârin isteği nedir?
Dedi: Samimi olmaktır.
Sordum: Samimiyet nedir?
Dedi: Hep YÂR'e bakmaktır.
Sordum: Bu nasıl olacak?
Dedi: Nefsi bırakmaktır.
Sen ve Ben gafletini aşıp
BİZ olanların rızkıdır AŞK!

Hız.Mevlana

*Kim iradesini
dininin hizmetçisi
yaparsa her güç
ona boyun eğer.*

*Kim de dinini
isteklerine alet
ederse başı dertten
kurtulmaz.
[İbn Arabi]*

GlossFor
www.glossfor.com